

ΚΟΚΚΙΝΟ #14

ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΔΙΕΘΝΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ χειμώνας-άνοιξη 2020

Περιεχόμενα

της σύνταξης	3	Πάνος Πέτρου 20 χρόνια μετά το Σιάτλ: Η ιστορία δεν τελείωσε	59
Αφιέρωμα: Κλιματική κρίση			
Πέτρος Ψαρρέας Η κλιματική κρίση και οι προκλήσεις για τον αντικαπιταλιστικό αγώνα	5	Ανρί Βιλνό Η επερχόμενη κρίση και η άνοδος του «εθνικο-φιλελευθερισμού»	79
Χρήστος Σταυρακάκης Εξορύξεις υδρογονανθράκων και East Med: Η αιχμή των ιμπεριαλιστικών ανταγωνισμών στην Ανατολική Μεσόγειο	29	Ιάν Σεζάρ Γαλλία 1995-2003-2010: Μαθήματα από τρεις απεργιακές μάχες	89
Μάικλ Τ. Κλερ Αρκτική: Η στρατηγική του Πενταγώνου για την κλιματική αλλαγή	39	Ντάνιελ Τέιλορ Απεργώντας στη Γαλλία: Ταξική πάλη στον 21ο αιώνα	97
Τζέιμς Πλέστεντ Πώς οι πλούσιοι σχεδιάζουν να διατηρήσουν την εξουσία τους σε έναν φλεγόμενο πλανήτη	49	Συνέντευξη του Φρανκ Γκοντισό Η συντηρητική επίθεση και η επιστροφή του ταξικού πολέμου στη Λατινική Αμερική	109
		Συνέντευξη του Ζιλμπέρ Ασκάρ Η επιστροφή των αραβικών εξεγέρσεων	119
		Σωτήρης Μάρταλης Η ζούγκλα της απορρύθμισης των εργασιακών σχέσεων	135

ΚΟΚΚΙΝΟ

ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΔΙΕΘΝΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

Συντακτική Επιτροπή:

Παναγιώτης Λίλλης
Εωτήρης Μάρταλης
Αντώνης Νταβανέλος
Πάνος Πέτρου
Κατερίνα Σεργίδου
Χρήστος Σταυρακάκης
Πέτρος Τσάγκαρης

Σελιδοποίηση:

Απόλλωνας Πετρόπουλος

Διόρθωση:

Γιώτα Οικονομίδου

Συνδρομές:

Ετήσια (4 τεύχη): 25 ευρώ
Εξωτερικού: 40 ευρώ
Κατάθεση συνδρομών:
Αρ. Λογ.: 081/757379-00, Εθνική Τράπεζα

Υπεύθυνος διανομής:

Δημήτρης Μπάρκας

Ιδιοκτησία-Έκδοση:

«Διεθνιστική Εργατική Αριστερά»
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία

Διεύθυνση:

Κλαζομενών 1-3, Τ.Κ.: 10440, Αθήνα

Επικοινωνία:

τηλ.: 210 3306286
fax: 210 3303566
e-mail: kokkino@dea.org.gr

issn **2459-2765**

της σύνταξης...

Το ζήτημα της κλιματικής κρίσης αποτελεί μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις του καιρού μας, ενώ ταυτόχρονα έχει προκαλέσει ένα ελπιδοφόρο διεθνές κίνημα. Το αφιέρωμα αυτού του τεύχους του περιοδικού «Κόκκινο» είναι προσανατολισμένο σε αυτό το ζήτημα και επιχειρεί να παρουσιάσει μια «ύλη» που θεωρούμε χρήσιμη για κάθε αγωνιστή-στρια.

Ο Πέτρος Ψαρρέας αναλύει τις πτυχές της κλιματικής κρίσης, τη σημερινή κατάσταση και το μέγεθος της απειλής. Παρουσιάζει τη διεθνή συζήτηση γύρω από τις αναδυόμενες απαντήσεις εντός των πλαισίων του συστήματος (μεταξύ «μαύρης» και «πράσινης» ανάπτυξης), για να υπογραμμίσει την ανάγκη μιας αντικαπιταλιστικής και ριζοσπαστικής οικολογικής στρατηγικής, προτείνοντας τους βασικούς άξονές της. Ο Χρήστος Σταυραράκης καταπιάνεται με μια πιο συγκεκριμένη κι «άμεσου ενδιαφέροντος» όψη του ζητήματος: την στρατηγική επιλογή του ελληνικού καπιταλισμού για εξορύξεις και για τον αγωγό East Med, αναδεικνύοντας τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις, τα οικονομικά αποτελέσματα, αλλά και την σύνδεση αυτών των σχεδίων με τα ιμπεριαλιστικά σχέδια και την όξυνση του ελληνοτουρκικού ανταγωνισμού, που απειλούν την ειρήνη στην περιοχή. Μια άλλη όψη των ιμπεριαλιστικών ανταγωνισμών παρουσιάζει το άρθρο του Μάικλ Τ. Κλερ για τη στρατηγική του Πενταγώνου για την κλιματική κρίση: Το «Δόγμα Πομπέο» αντιμετωπίζει το λιώσιμο των πάγων της Αρκτικής ως ευκαιρία για... νέες εξορύξεις στην περιοχή, απειλώντας με ακόμα μεγαλύτερη καταστροφή τον πλανήτη και μετατρέποντας τις Βόρειες Θάλασσες σε νέο πεδίο επικίνδυνου, στρατιωτικοποιημένου ανταγωνισμού των ΗΠΑ με τη Ρωσία και την Κίνα. Το αφιέρωμα κλείνει ένα άρθρο του Τζέιμς Πλέστεντ, που γενικεύει όσον αφορά αυτές τις επικίνδυνες απαντήσεις των αρχουσών τάξεων στις συνέπειες της κλιματικής κρίσης. Ισχυρίζεται ότι δεν «είμαστε όλοι μαζί σε αυτό», συνδέοντας την κλιματική κρίση με άλλα κρίσιμα πεδία αντιπαράθεσης: η απάντηση των «από πάνω» περιλαμβάνει κλιμάκωση των πολέμων, του ρατσισμού και του αυταρχισμού, με μόνη έγνοια να διασώσουν την εξουσία τους «σε έναν φλεγόμενο πλανήτη».

Το τεύχος που κρατάτε στα χέρια σας, κυκλοφορεί λίγο μετά τη συμπλήρωση 20 χρόνων από τη «μάχη του Σιάτλ» και τη γέννηση του διεθνούς κινήματος ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση. Στο σχετικό άρθρο, ο Πάνος Πέτρου επιχειρεί έναν γενικό απολογισμό των διαδοχικών «κύκλων» μέσα από τους οποίους πέρασαν τα κινήματα και η Αριστερά αυτά τα χρόνια και κάποιες σκέψεις για τον νέο «κύκλο» που ξεδιπλώνεται μπροστά μας, ισχυριζόμενος ότι το μήνυμα που έστειλε η άνοιξη του διεθνούς κινήματος, τότε, ισχύει και σήμερα: «Η ιστορία δεν τελείωσε».

Αυτός ο ισχυρισμός υποστηρίζεται από την διεθνή κατάσταση. Όπου οι «από πάνω» εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν προβλήματα και περιπέτειες. Στο άρθρο

του Ανρί Βιλνό παρατίθεται μια ενδελεχής επισκόπηση της κατάστασης της διεθνούς οικονομίας, της πορείας της προς μια «επερχόμενη κρίση» αλλά και των απαντήσεων που επεξεργάζονται τα αστικά επιτελεία σε έναν κόσμο που αλλάζει, ξεχωρίζοντας την άνοδο του «εθνικο-φιλελευθερισμού».

Αλλά τα πιο ευχάριστα νέα έρχονται «από τα κάτω», όπου τους τελευταίους μήνες είναι σε εξέλιξη ένα διεθνές κύμα αγώνων.

Παρουσιάζουμε δύο άρθρα για το γαλλικό εργατικό κίνημα, που πολλές φορές στην ιστορία προσέφερε έμπνευση και ιδέες στην υπόλοιπη Ευρώπη και σήμερα βρίσκεται ξανά στην πρώτη γραμμή της αντιπαράθεσης, δίνοντας έναν παρατεταμένο αγώνα ενάντια στη συνταξιοδοτική μεταρρύθμιση του Μακρόν. Το πρώτο άρθρο είναι ένας απολογισμός του Ιάν Σεζάρ για προηγούμενες μεγάλες μάχες του εργατικού κινήματος (1995-2003-2010) στη Γαλλία, με χρήσιμα συμπεράσματα για το σήμερα. Το δεύτερο είναι μια ανταπόκριση του Ντέιβιντ Τέιλορ, που βρέθηκε στη Γαλλία τις μέρες της ηρωικής απεργίας διαρκείας των σιδηροδρομικών ενάντια στη μεταρρύθμιση Μακρόν και παρουσιάζει τις υποδειγματικές μορφές οργάνωσης του αγώνα τους. Η Γαλλία υπενθυμίζει –για άλλη μια φορά– ότι κάνει μεγάλο λάθος όποιος βιάζεται να «ξεγράψει» το εργατικό κίνημα και τα συνδικάτα.

Ακολουθεί μια συνέντευξη του Φρανκ Γκοντισό, για την «επιστροφή του ταξικού πολέμου» στη Λατινική Αμερική, όπου συνεχίζει να ξεδιπλώνεται η συντηρητική αντιμετώπιση μετά την κρίση των «ροζ κυβερνήσεων», αλλά εδώ και μήνες συναντά μεγάλες κοινωνικές αντιστάσεις (Χιλή, Εκουαδόρ, Κολομβία...). Σε μια περιοχή όπου μερικούς μήνες πριν επικρατούσε η «μαύρη» εικόνα της δεξιάς παλινόρθωσης, οι «από κάτω» ξαναπιάνουν το νήμα των μεγάλων εξωκοινοβουλευτικών αγώνων που συγκλόνισε διεθνώς στα τέλη της δεκαετίας του '90 και τις αρχές της δεκαετίας του 2000.

Η συνέντευξη του Ζιλμπέρ Ασκάρ για την επιστροφή των αραβικών εξεγέρσεων, συμπληρώνει την εικόνα, παρουσιάζοντας το άλλο «θερμό» κινηματικό μέτωπο του πλανήτη: Σε Σουδάν, Αλγερία, Ιράκ και Λίβανο, μαζικές λαϊκές εξεγέρσεις παίρνουν τη σκυτάλη από τα ηττημένα αδέρφια τους σε Αίγυπτο, Συρία κ.ά., αποδεικνύοντας ότι στον αραβικό κόσμο είναι σε εξέλιξη μια μακροχρόνια διαδικασία που αποτελεί «κάτι παραπάνω από μια άνοιξη» και αμφισβητεί τον «αραβικό χειμώνα» που πίστεψαν ότι επέβαλαν τα καθεστώτα μετά το 2013.

Η διεθνής αγωνιστική εμπειρία είναι πολύτιμη, αλλά δεν αρκεί. Η προσπάθεια κινηματικής ανασύνταξης οφείλει να ξεκινά από τις «συγκεκριμένες συνθήκες» που αντιμετωπίζουμε εδώ. Ο Σωτήρης Μάρταλης γράφει για τις μεγάλες αλλαγές που έχουν γίνει στις εργασιακές σχέσεις, ως γενική κατεύθυνση της άρχουσας τάξης από το 1990 που κλιμακώθηκε στα χρόνια της κρίσης και των μνημονίων. Παρουσιάζει τα θλιβερά πεπραγμένα της τετραετίας ΣΥΡΙΖΑ, την αχαλίνωτη επίθεση του Μητσοτάκη σήμερα, τη στάση των συνδικάτων και την αναγκαία τοποθέτηση της Αριστεράς απέναντι στις προκλήσεις που δημιουργεί το νέο εργασιακό τοπίο.

Καλή ανάγνωση.

Η κλιματική κρίση και οι προκλήσεις για τον αντικαπιταλιστικό αγώνα

του Πέτρου Ψαρρέα

Το άρθρο αναλύει τις πτυχές της κλιματικής κρίσης, παρουσιάζει τις αναδυόμενες απαντήσεις εντός των πλαισίων του συστήματος (μεταξύ «μαύρης» και «πράσινης» ανάπτυξης), για να υπογραμμίσει την ανάγκη μιας αντικαπιταλιστικής και ριζοσπαστικής οικολογικής στρατηγικής.

Η ανάσχεση της κλιματικής αλλαγής και οι αγώνες που εξελίσσονται γύρω από αυτή δεν αποτελούν κάτι νέο, ούτε βεβαίως ξεκίνησαν με τον Αλ Γκόρ, την Γκρέτα Τούνμπεργκ και το μαθητικό κίνημα Fridays For Future. Φυσικά, καθώς οι συνέπειες του φαινομένου της κλιματικής αλλαγής καθίστανται ολοένα και πιο εμφανείς και η αντιμετώπισή τους επείγουσα, επεκτείνεται αντίστοιχα και η ανάδειξη του προβλήματος από τα συστημικά ηλεκτρονικά και έντυπα ΜΜΕ και η συνακόλουθη απήχυσή του σε ολοένα και ευρύτερα κοινωνικά

ακροατήρια. Δεν θα ήταν υπερβολή να ισχυριστούμε ότι αποτελεί το κεντρικότερο, παγκόσμιας διάστασης, ζήτημα των πρώτων δεκαετιών του 21^{ου} αιώνα, το οποίο πλέον κινητοποιεί τόσο συστημικές όσο και κινηματικές και πολιτικά αντισυστημικές δυνάμεις. Βεβαίως, στην Ελλάδα, ίσως όχι περιέργως, εμφανίζονται και κάποιες ιδιαιτερότητες.

Εισαγωγικά, ας σημειώσουμε ότι στο συστημικό πολιτικό στρατόπεδο, σε αδρές γραμμές, η διαχωριστική διαμορφώνεται μεταξύ δύο πόλων. Ο πρώτος αφορά ένα σημαντικό τμήμα της συντηρητικής δεξιάς και της νεοφιλελεύθερης δεξιάς-ακροδεξιάς και ιδιαίτερα του ταχέως αναπτυσσόμενου διεθνούς τμήματος των σκληρά νεοφιλελεύθερων και ακροδεξιών πολιτικών «εθνικής προτεραιότητας», που επιχειρούν είτε να υποβαθμίσουν την κρισιμότητα του θέματος, είτε το αρνούνται ολοκληρωτικά, με αποτέλεσμα να φθάνουν έως και στην υιοθέτηση θεωριών συνωμοσίας, ιδιαίτερα προσφιλών στη ρητορική και στα ακροατήριά τους. Στον δεύτερο πόλο έχει διαμορφωθεί ένα αντίπαλο στρατόπεδο, με πλήθος διαφοροποιήσεων, που εκτείνεται από τη φιλελεύθερη δεξιά, τη σοσιαλδημοκρατία και τα πράσινα κόμματα στη βάση της επείγουσας προσαρμογής του καπιταλισμού στην ανάγκη αντιμετώπισης της απειλής της κλιματικής αλλαγής μέσω ενός κύματος πράσινων μεταρρυθμίσεων. Φυσικά, τα παραπάνω ισχύουν σε πολύ αδρές γραμμές και κυρίως στις χώρες του καπιταλιστικά αναπτυγμένου Βορρά, καθώς υπάρχουν πολλές ιδιαιτερότητες. Για παράδειγμα η παραπάνω σχηματική απεικόνιση δεν μπορεί να περιλάβει τις κυρίαρχες τάσεις και κρατικές πολιτικές πετρελαιοπαραγωγών χώρων της Μέσης Ανατολής, ορισμένων της Λατινικής Αμερικής, της Ρωσίας κ.α., αλλά σε κάθε περίπτωση σκιαγραφεί τις παγκόσμιες συστημικές πολιτικές τάσεις.

Στο επίπεδο της κίνησης μερίδων του κεφαλαίου, επίσης εισαγωγικά και σε πολύ αδρές γραμμές, αφενός μεν διατάσσεται η απόλυτα κυρίαρχη, από πλευράς οικονομικής και πολιτικής ισχύος, μερίδα του συμπλέγματος των εταιρειών ορυκτών καυσίμων, αφετέρου δε τοποθετούνται μερίδες της πράσινης τεχνολογικής καινοτομίας και των πράσινων επενδύσεων. Το ιδιαίτερα ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι αποτελεί συχνότατο φαινόμενο πολυεθνικοί όμιλοι, αλλά ακόμα και ολόκληροι τομείς και κλάδοι, που άλλοτε ήταν απόλυτα προσοδεσμένοι στα ορυκτά καύσιμα, σήμερα να δραστηριοποιούνται και στις δύο κατευθύνσεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο πανίσχυρος τομέας της αυτοκινητοβιομηχανίας. Σε πολλές, βέβαια, περιπτώσεις πρόκειται και για το γνωστό φαινόμενο του «greenwashing»,¹ το οποίο έχει λάβει τεράστιες διαστάσεις. Αυτό συνίσταται στην προσπάθεια μεγάλων εταιρειών, μέσω διαφημιστικών καμπανιών, να καλλιεργήσουν ένα προφίλ περιβαλλοντικής υπευθυνότητας, προβάλλοντας «δήθεν» και σε πολλές περιπτώσεις απολύτως ψευδώς, φιλοπεριβαλλοντικές πρακτικές, οικολογικά προϊόντα και «πράσινες» πολιτικές εντελώς παραπλανητικά προκειμένου να αυξήσουν τις πωλήσεις τους, είτε να αποπροσανατολίσουν σε σχέση με τις πραγματικά καταστροφικές περιβαλλοντικές δραστηριότητές τους. Ενδεικτικό παράδειγμα για την εγχώρια πραγματικότητα είναι αυτό της Ελληνικός Χρυσός

(Eldorado Gold), που βομβάρδισε πριν λίγους μήνες τα ΜΜΕ με διαφημιστικές καταχωρήσεις για τις φιλοπεριβαλλοντικές πρακτικές της² και μάλιστα βραβεύτηκε στην κατηγορία «Προστασία οικοσυστημάτων και βιοποικιλότητα –Bravo Sustainability Awards– τον περασμένο Δεκέμβριο στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών!»³ Επιστρέφοντας στην αρχική παρατήρηση, με μια πρώτη ματιά, η δραστηριοποίηση και στις δύο κατευθύνσεις (μαύρη και πράσινη ανάπτυξη) μπορεί να φαντάζει οξύμωρη, αλλά κάθε άλλο παρά γι' αυτό πρόκειται. Από την ίδια την κίνηση του κεφαλαίου μπορούμε να κατανοήσουμε ποιο είναι το πραγματικό αντικείμενο των συστημικών πολιτικών αντιπαραθέσεων, που αφορά τη χρονικότητα, το βαθμό και το ρυθμό της προσαρμογής, που με τη σειρά τους καθορίζουν τεκτονικές εσωτερικές ανακατατάξεις και ταυτόχρονα επιδρούν ρυθμιστικά στον επιμερισμό κοστών και κερδών, καθώς επίσης και στη δυναμική κατανομή τους στο παρόν και στο μέλλον. Με άλλα λόγια, η μετάβαση και οι μετασχηματισμοί είναι παρόντες, αυτό που κρίνεται είναι εάν θα πραγματοποιηθούν στο πλαίσιο και με τους όρους του συστήματος και άρα σε βαθμό και σε είδος που διασφαλίζει τη δική του ευστάθεια ή ενάντια σε αυτό, στο πλαίσιο των συλλογικών κοινωνικών αναγκών, διακύβευμα που καθορίζει με τη σειρά του και το ποιοι/ες θα επωμιστούν τα κόστη (οικονομικά, κοινωνικά, περιβαλλοντικά) της μετάβασης, καθώς και πώς θα διαμορφωθεί η νέα κατάσταση δυναμικής «ισορροπίας», όπου το ενδεχόμενο της βαρβαρότητας δεν είναι σε καμιά περίπτωση εκ προοιμίου αποκλεισμένο.

Μετά τις μεγάλες διαδηλώσεις εκατομμυρίων ανθρώπων ανά την υφήλιο στις 20 του περασμένου Σεπτεμβρίου, παγκόσμια ημέρα δράσης για την κλιματική αλλαγή, η οποία ορίστηκε ενόψει της Συνόδου Κορυφής του ΟΗΕ για τη Δράση για το Κλίμα στις 23 Σεπτεμβρίου,⁴ ακολούθησε η 25^η Διάσκεψη των Συμβαλλόμενων Μερών της Σύμβασης Πλαισίου των ΗΕ για την Κλιματική Αλλαγή στη Μαδρίτη (COP 25 UNFCCC⁵). Αμφότερες κατέληξαν σε φιάσκο, διαπίστωση κοινή τόσο για την επιστημονική κοινότητα και τους/τις ακτιβιστές/στριες, αλλά και για τις ΜΚΟ και τον παγκόσμιο αστικό τύπο.⁶ Χαρακτηριστική ήταν η δήλωση του Γενικού Γραμματέα των ΟΗΕ Αντόνιο Γκουτίερες: *«Είμαι απογοητευμένος από τα αποτελέσματα της COP25»*. Τίποτα νέο, τα παραπάνω ναυάγια αποτελούν μόνιμη επωδό εδώ και σχεδόν 30 χρόνια διαπραγματεύσεων των ισχυρών του κόσμου από το 1992 και τη Διάσκεψη των ΗΕ στο Ρίο.

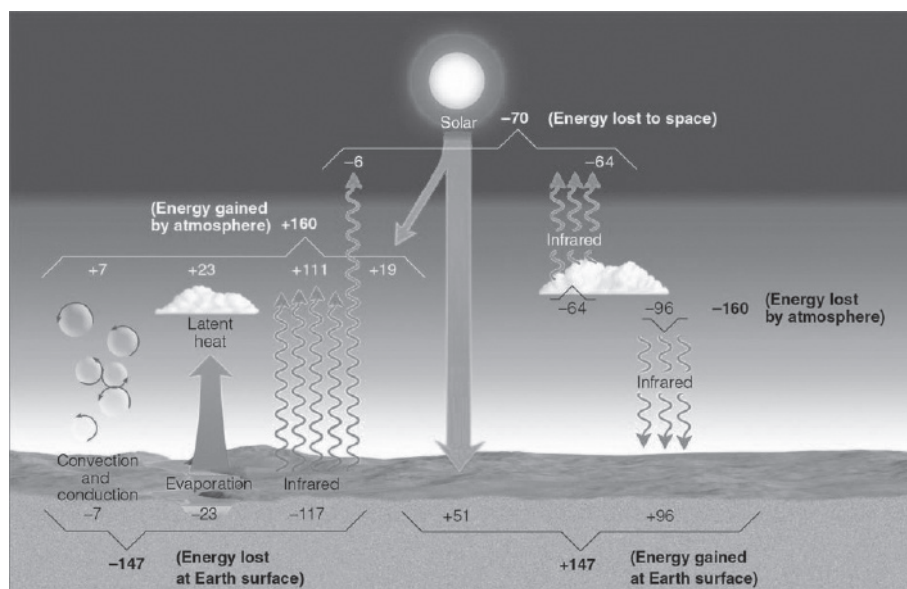
Τα τελευταία χρόνια σημείο αναφοράς αποτελεί η πολυδιαφημισμένη συμφωνία του Παρισιού (COP21) στην οποία, εκτός του γεγονότος ότι απουσιάζει παντελώς ο όρος «ορυκτά καύσιμα» στο 32 σελίδων κείμενο συμφωνίας, προβλέπεται, παράλληλα, αύξηση των συνολικών παγκόσμιων εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου GHGs έως το 2030, ενώ οι φιλόδοξοι στόχοι του αποτελούν απλώς αόριστες δηλώσεις καλών προθέσεων, που χρονικά τοποθετούνται μετά τα μέσα του αιώνα.

Τον επρχόμενο Νοέμβριο ακολουθεί ακόμη μια Διάσκεψη των «από πάνω» στη Γλασκώβη (COP26), η οποία θα αποτελέσει για ακόμα μια φορά πόλο έλξης για

τα κινήματα και ευκαιρία για την προώθηση μιας ριζοσπαστικής ατζέντας για την ανάσχεση της κλιματικής αλλαγής, πέρα και ενάντια από τα όρια των συμφερόντων του συστήματος.

Φαινόμενο του Θερμοκηπίου και αέρια του θερμοκηπίου

Συχνά παρατηρείται μια σύγχυση όρων μεταξύ του φαινομένου του θερμοκηπίου και αυτού που ονομάζουμε κλιματική αλλαγή (climate change), είτε υπερθέρμανση του πλανήτη (global warming),⁸ αλλά δεν πρόκειται για το ίδιο φαινόμενο. Το φαινόμενο του θερμοκηπίου είναι ένα φυσικό φαινόμενο απόλυτα ζωτικό για την ανάπτυξη και την εξέλιξη της ζωής στον πλανήτη και οφείλεται στην ύπαρξη της ατμόσφαιρας της γης. Εάν δεν υπήρχε το φαινόμενο του θερμοκηπίου, η μέση θερμοκρασία της επιφάνειας της γης θα ήταν -18°C αντί των περίπου 15°C που είναι σήμερα. Το φαινόμενο του θερμοκηπίου κατά βάση συνίσταται στις ιδιότητες ορισμένων αερίων της ατμόσφαιρας να είναι διαφανή στην εισερχόμενη ηλιακή ακτινοβολία, αδιαφανή όμως σε αυτή που επανεκπέμπεται από τη γη. Συγκεκριμένα, μεγάλο μέρος της ηλιακής ακτινοβολίας φθάνει στη γη ως ορατή ακτινοβολία, από αυτή το 30% περίπου ανακλάται πίσω στο διάστημα από την ξηρά, τις υδάτινες επιφάνειες, αλλά και την ατμόσφαιρα, ενώ το υπόλοιπο απορροφάται και τελικά επανεκπέμπεται, όχι πλέον με τη μορφή ορατής, αλλά υπέρυθρης ακτινοβολίας. Τα αέρια N_2 και O_2 , που αποτελούν το συντριπτικά μεγαλύτερο ποσοστό της ατμόσφαιρας (αθροιστικά περίπου 99,03% σε κατ' όγκο περιεκτικότητα), δεν συμβάλλουν στην απορρόφηση ή στην εκπομπή θερμικής

Εικόνα 1. Το ενεργειακό ισοζύγιο του συστήματος Γη-ατμόσφαιρα. Πηγή: Ahrens et al 2016.⁹

ακτινοβολίας. Επομένως αυτά που διαδραματίζουν αυτόν τον καθοριστικό ρόλο είναι τα αέρια του θερμοκηπίου (Greenhouse Gases GHG's). Τα κυριότερα από αυτά είναι: α) οι υδρατμοί (αέρια φάση του νερού), β) το διοξείδιο του άνθρακα CO₂, γ) το μεθάνιο CH₄, δ) το όζον O₃, ε) τα οξείδια του αζώτου NO_x, και στ) οι χλωροφθοράνθρακες CFC's που έχουν απόλυτα «ανθρωπογενή» προέλευση. Στην εικόνα 1 αποτυπώνεται απεικονιστικά το ισοζύγιο ενέργειας του πλανήτη. Το ποσό της εισερχόμενης ηλιακής ακτινοβολίας που απορροφάται, βρίσκεται σε ισορροπία με την εξερχόμενη θερμική ακτινοβολία που εκπέμπεται από την επιφάνεια και την ατμόσφαιρα.

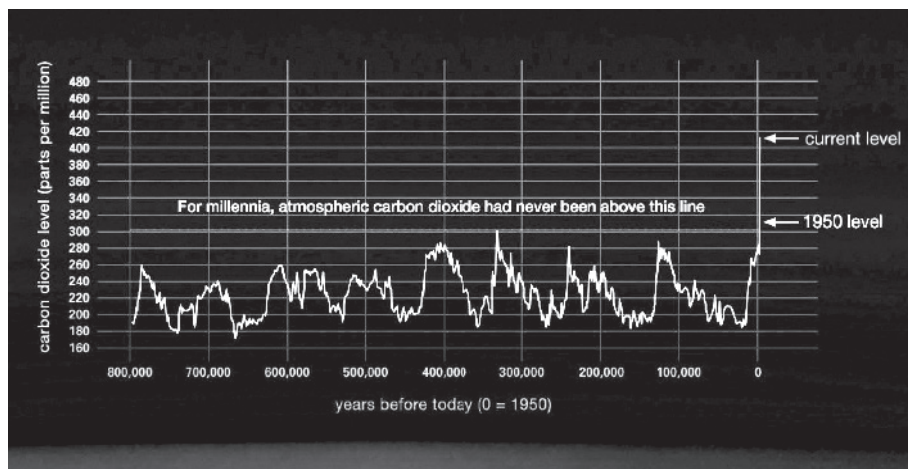
Το κλιματικό σύστημα είναι προφανώς εξαιρετικά πολύπλοκο με πλήθος παραμέτρων, μέχρι του σημείου που συχνά χαρακτηρίζεται έως και χαοτικό. Ακόμη και η περιγραφή της παραπάνω εικόνας θα απαιτούσε έκταση η οποία εκφεύγει της οικονομίας του συγκεκριμένου άρθρου. Παρά ταύτα, μπορούμε εύκολα να διαπιστώσουμε το βασικό χαρακτηριστικό του φαινομένου του θερμοκηπίου, αν παρατηρήσουμε ότι από τις -117 θερμικές μονάδες που εκπέμπονται από την επιφάνεια της γης ως υπέρυθρη ακτινοβολία (κόκκινα κυματοειδή βελάκια) στην αριστερή πλευρά της εικόνας, οι +111 δεσμεύονται στην ατμόσφαιρα από τα αέρια του θερμοκηπίου και μόλις -6 διαφεύγουν στο διάστημα, ενώ στη δεξιά πλευρά βλέπουμε ότι -96 από αυτά επανεκπέμπονται προς τη γη με τη μορφή υπέρυθρης ακτινοβολίας, παράγοντας επί της ουσίας το φαινόμενο του θερμοκηπίου.

Προκειμένου να διατηρείται η θερμοκρασία του πλανήτη σταθερή, αυτό το ενεργειακό ισοζύγιο δεν πρέπει να διαταράσσεται. Η αύξηση της συγκέντρωσης του CO₂ διαταράσσει αυτό το ισοζύγιο της ακτινοβολίας (προσωρινά η εισερχόμενη ενέργεια μεγαλύτερη από την εξερχόμενη) και οδηγεί στην υπερθέρμανση της επιφάνειας της γης, λόγω της ενίσχυσης του φαινομένου του θερμοκηπίου, η οποία μάλιστα ενισχύεται, αν συνυπολογίσουμε τους μηχανισμούς ανάδρασης (θετικής ανατροφοδότησης), δηλαδή τη μεταβολή ενός πλήθους άλλων παραγόντων (π.χ. υδρατμοί στην ατμόσφαιρα, νέφη, χιονοκάλυψη), προκαλώντας ακόμη μεγαλύτερη μεταβολή της θερμοκρασίας, προκειμένου να επιτευχθεί ένα νέο σημείο ισορροπίας του ισοζυγίου ενέργειας, τώρα σε υψηλότερη μέση θερμοκρασία.

Μεταξύ των προαναφερθέντων GHG's να αναφέρουμε ότι οι υδρατμοί που αποτελούν το πιο άφθονο αέριο του θερμοκηπίου, μεταβάλλονται κυρίως μέσω των μηχανισμών ανάδρασης, ενώ παρουσιάζουν πολύ ισχυρές πολλαπλές διακυμάνσεις σε κάθε κλίμακα, όπως είναι κατανοητό και από την καθημερινή μας εμπειρία. Αντίθετα, τα υπόλοιπα αέρια του θερμοκηπίου παρουσιάζουν σταθερές συγκεντρώσεις (εξαιρουμένης της ανθρώπινης παρέμβασης) στην ατμόσφαιρα στις χρονικές κλίμακες της ανθρώπινης δραστηριότητας, ενώ οι μεταβολές σε μακρές κλίμακες χρόνου χιλιάδων ή εκατομμυρίων ετών (γεωλογικός χρόνος-παλαιοκλιματολογία) αφορούν τη φυσική μεταβλητότητα του κλίματος που δεν αφορά αποδεδειγμένα, με κανέναν τρόπο, το παρόν πρόβλημα της «ανθρωπογενούς» υπερθέρμανσης του πλανήτη (το σχήμα 2 είναι διαφωτιστικό).

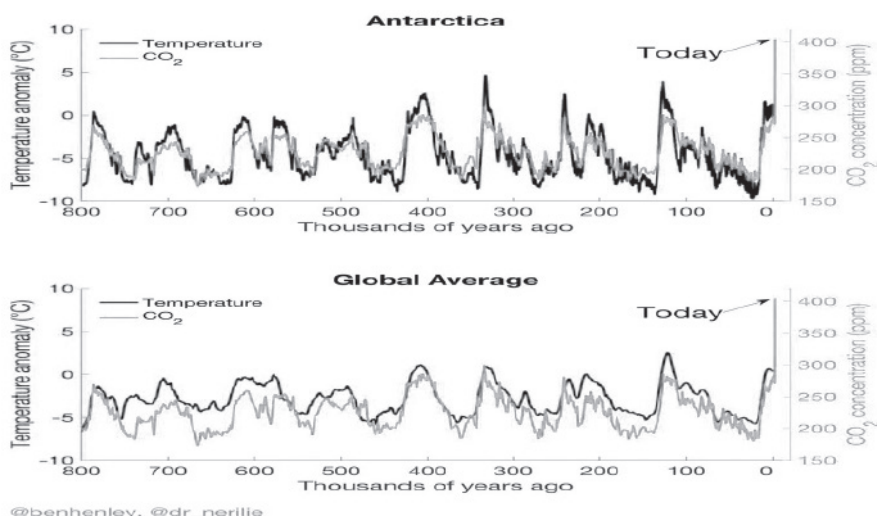
Πολύ σχηματικά μπορούμε να πούμε ότι η αύξηση του CO₂ ευθύνεται περίπου

για το 63% της υπερθέρμανσης, του μεθανίου CH_4 για το 19% και του υποξειδίου του αζώτου για το 6% αντίστοιχα. Πέρα από την καύση των ορυκτών καυσίμων, μερικές από τις κυριότερες δραστηριότητες που συμβάλουν στην αύξηση των GHG's, είναι η αποψίλωση των δασών και οι αλλαγές στις χρήσεις γης, η αύξηση της κτηνοτροφίας (εκπομπές CH_4), η χρήση αζωτούχων λιπασμάτων στη γεωργία και τα φθοριούχα αέρια (χρησιμοποιούνται ως ψυκτικά μέσα, διαλύτες κλπ).

Σχήμα 1: Συγκέντρωση CO_2 στην ατμόσφαιρα σε ppm τα τελευταία 800.000 έτη. Πηγή NASA.¹⁰

Τα επίπεδα της μέσης συγκέντρωσης του CO_2 στην ατμόσφαιρα κατά την προ-βιομηχανική περίοδο (1780) κυμαίνονταν στα 277 ppm (parts per million -μέρη στο εκατομμύριο), ενώ όπως φαίνεται στο παραπάνω (σχήμα 1), ποτέ δεν ξεπέρασαν τα 300ppm τα τελευταία 800.000 χρόνια! Σήμερα, ξεπερνούν τα 411ppm¹¹ που συνεπάγεται μια αύξηση από την προβιομηχανική περίοδο της τάξης του 48%! Την τελευταία φορά που τα επίπεδα του CO_2 ήταν τόσο υψηλά ήταν πριν από περισσότερο από 3 εκατ. χρόνια, όταν η μέση θερμοκρασία ήταν 2-3°C υψηλότερη από τα προβιομηχανικά επίπεδα και η στάθμη της θάλασσας 15-25m υψηλότερη από τη σημερινή.¹² Βέβαια την περίοδο εκείνη δεν υπήρχε όχι μόνο ο Homo Sapiens, δεν είχαν εμφανισθεί καν το γένος Homo. Βεβαίως η ανάπτυξη του ανθρώπινου πολιτισμού συμπίπτει με την έλευση της Ολοκαίνου εποχής 11.500 χρόνια πριν και το τέλος της ύστερης παγετώδους περιόδου. Το επίσης ενδιαφέρον στοιχείο στο παραπάνω σχήμα (1) είναι ότι οι έντονες διακυμάνσεις που παρατηρούνται, είναι της τάξης των 100.000 ετών, ενώ τα σημερινά φαινόμενα αφορούν μια περίοδο 200 και κάτι ετών, που δεν μπορούν να αποτυπωθούν στον οριζόντιο άξονα (του χρόνου) παρά με ένα σημείο το (0). Στον κατακόρυφο βέβαια των συγκεντρώσεων CO_2 συμβαίνει το αντίθετο, κατακόρυφη άνοδος τεράστιας κλίμακας, πέρα από κάθε φυσική μεταβολή, σε κλίμακα γεωλογικού χρόνου. Στην κλίμακα του γεωλογικού χρόνου το χρονικό διάστημα από το 1780 μέχρι σήμερα στην πράξη προσεγγίζει το μηδέν.

Σχήμα 2: Διακύμανση της μέσης θερμοκρασίας και της μέσης συγκέντρωσης CO₂ στην ατμόσφαιρα τα τελευταία 800.000 χρόνια. Πηγή: Ben Henley & Nerilie Abram.¹³

Στο σχήμα 2, όπου απεικονίζεται η μεταβολή της μέσης θερμοκρασίας της γης (μπλε καμπύλη) τα τελευταία 800.000 χρόνια συναρτήσει της συγκέντρωσης CO₂ του άνθρακα στην ατμόσφαιρα (κόκκινη καμπύλη), παρατηρούμε δια γυμνού οφθαλμού ότι υπάρχει μια συσχέτιση των διακυμάνσεών τους.¹⁴ Οι διακυμάνσεις τους ακολουθούν μια «παράλληλη» σε αδρές γραμμές πορεία. Παρατηρώντας όμως το παρόν, δηλαδή το σημείο μηδέν (0), στο οποίο απεικονίζεται η μεταβιομηχανική περίοδος, παρατηρούμε μια πλήρη αποτοίχιση των δύο μεγεθών με τη συγκέντρωση του CO₂ να έχει εκτοξευτεί σε δυσθεώρητα επίπεδα και βεβαίως η μέση θερμοκρασία να μην έχει ακολουθήσει. Αυτό δείχνει αφενός ότι η μεταβολή είναι τόσο ταχεία (τεραστίου μεγέθους και σε ελάχιστο χρονικό διάστημα), που προφανώς το κλιματικό σύστημα δεν έχει προλάβει ακόμη να αντιδράσει σε αυτή, ώστε να ενεργοποιηθούν και να δράσουν σε πλήρη έκταση οι μηχανισμοί ανάδρασης και το σύστημα να ισορροπήσει. Αυτή ακριβώς η εικόνα είναι που αφενός απεικονίζει την έκταση της παρέμβασης που έχει ήδη προκληθεί και αφετέρου τα απειλητικά ενδεχόμενα για το τι μπορεί να ακολουθήσει.

Η παρούσα κατάσταση

Η επιστημονική έρευνα που διεξάγεται σε όλους τους τομείς που άπτονται της κλιματικής αλλαγής, αυξάνεται εκθετικά τις τελευταίες δύο τουλάχιστον δεκαετίες. Συνεπώς, επιστημονικά άρθρα, εκθέσεις και μελέτες δημοσιεύονται πλέον με ταχύτατους ρυθμούς. Προκειμένου να δώσουμε μια περιεκτική και σύντομη εικόνα της παρούσας κατάστασης, θα επιλέξουμε να αναφερθούμε, όχι βέβαια αποκλειστικά, στις εκθέσεις της Διακυβερνητικής

Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Αλλαγή (IPCC) αφενός λόγω του γεγονότος ότι αποτελούν την επιστημονική βάση για τη χάραξη διεθνών πολιτικών και αφετέρου διότι στηρίζονται στη συναίνεση, δηλαδή στον ελάχιστο κοινό παρονομαστή της επιστημονικής κοινότητας, με αποτέλεσμα τα στοιχεία και οι εκτιμήσεις των διαφόρων μοντέλων και προβολών να θεωρούνται μάλλον μετριοπαθή ή και συντηρητικά. Πέραν αυτών, οι εκθέσεις της IPCC είναι αποτέλεσμα πολυετούς δουλειάς πλειάδας επιστημόνων. Για παράδειγμα η 5^η και τελευταία έκθεση για την κλιματική αλλαγή που δημοσιεύτηκε το 2014 (τα τμήματά της σταδιακά από το 2013), ήταν αποτέλεσμα της δουλειάς πάνω από 830 κύριων συγγραφέων από 80 χώρες και πάνω από 1.000 επιστημόνων με συμβολές, ενώ η διαδικασία περιλάμβανε την αξιολόγηση πάνω από 30.000 επιστημονικών εργασιών.¹⁵ Η επόμενη 6^η έκθεση της IPCC για την εξέλιξη και την αξιολόγηση του φαινομένου της κλιματικής αλλαγής αναμένεται να αρχίσει σταδιακά να δημοσιεύεται (ανά ομάδες εργασίας) από το 2021 και να ολοκληρωθεί με την τελική σύνθεση το 2022. Ως εκ τούτου, θα στηριχτούμε στα στοιχεία της προηγούμενης 5^{ης} έκθεσης, καθώς επίσης και μιας ειδικής έκθεσης που αφορά το στόχο του περιορισμού της παγκόσμιας θερμοκρασίας στους 1,5° C –*Global Warming of 1,5° C*– που δημοσιεύτηκε το 2019. Είναι βεβαίως αυτονόητο ότι οι εκθέσεις της IPCC κινούνται σε ένα απολύτως αστικό πλαίσιο και αυτό αποτυπώνεται στις προτεινόμενες στρατηγικές και στα μέσα προσαρμογής (adaptation) και μετριασμού (mitigation) που προτείνονται. Χαρακτηριστικό είναι το ακόλουθο απόσπασμα της 5^{ης} έκθεσης: «*Τα κλιματικά μοντέλα προϋποθέτουν μια οικονομία της αγοράς, που να λειτουργεί πλήρως, και ανταγωνιστικούς μηχανισμούς της αγοράς*». Παρά ταύτα η βάση και τα στοιχεία στο επίπεδο των φυσικών επιστημών (1^η ομάδα εργασίας), στα οποία κατά κόρον αναφερόμαστε, αποτελούν ένα αναγνωρισμένο έδαφος αναφοράς.

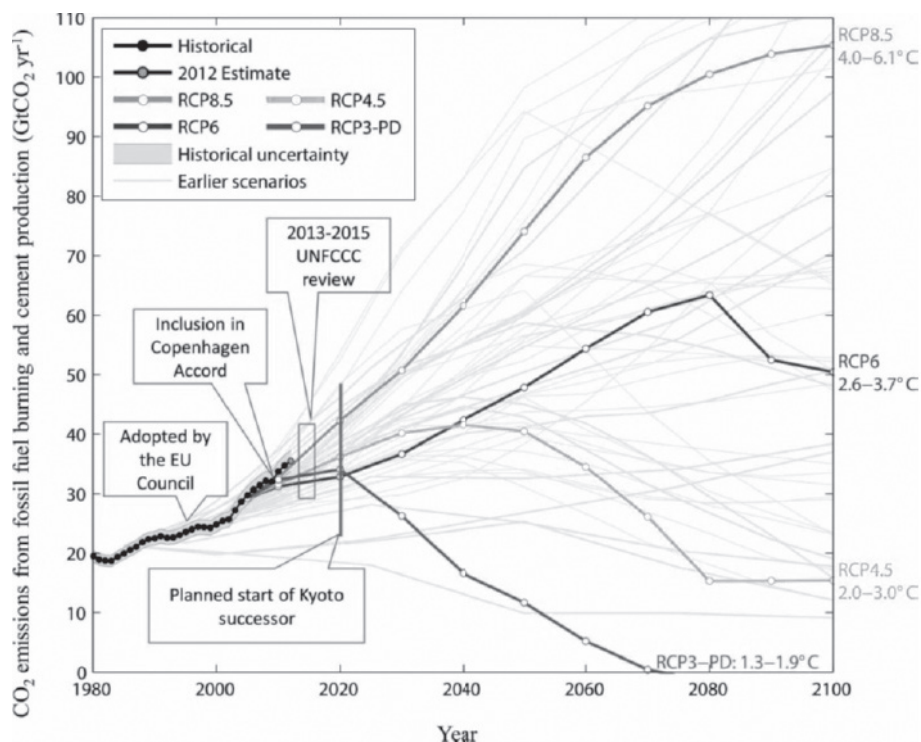
Στην 5^η έκθεση¹⁶ του 2014 δηλώνεται ρητά ότι «*Η IPCC είναι 95% βέβαιη [αυτό πρακτικά σημαίνει απόλυτη βεβαιότητα] ότι ο άνθρωπος είναι η κύρια αιτία της παρούσας υπερθέρμανσης του πλανήτη*». Ορισμένα ενδεικτικά και κομβικά στοιχεία που αναφέρονται στην έκθεση, είναι: α) κάθε μια από τις τρεις προηγούμενες δεκαετίες ήταν διαδοχικά η θερμότερη από το 1850, β) στο βόρειο ημισφαίριο το προηγούμενα 30 έτη ήταν τα θερμότερα των τελευταίων 1.400 ετών, γ) τα παγκόσμια θερμοκρασιακά δεδομένα δείχνουν μια μέση άνοδο της θερμοκρασίας 0,85° C (1880-2012) με τη συμβολή των φυσικών παραγόντων αμελητέα, αφού κυμαίνεται μεταξύ -0,1° C και +0,1° C και δ) οι ατμοσφαιρικές συγκεντρώσεις τριών εκ των αερίων του θερμοκηπίου, διοξειδίου του άνθρακα (CO₂), μεθανίου (CH₄) και υποξειδίου του αζώτου (N₂O), έχουν αυξηθεί σε πρωτοφανή επίπεδα, τουλάχιστον για τα προηγούμενα 800.000 χρόνια, με ποσοστά αύξησης σχετικά με τα προβιομηχανικά επίπεδα (1750), 40%, 150% και 20% αντίστοιχα. Οι συνολικές ανθρωπογενείς εκπομπές CO₂

από την προβιομηχανική περίοδο 1750 έως το 2011 ανέρχονται στους 545 GtC¹⁷ με το μεγαλύτερο ποσοστό να προέρχεται από την καύση των ορυκτών καυσίμων (365 GtC), ενώ η αποδάσωση και άλλες αλλαγές στις χρήσεις γης ευθύνονται για έκλυση 180 GtC.

Στην έκθεση αναπτύσσονται τέσσερα σενάρια (RCPs) βάσει των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα μέχρι το 2100.¹⁸ Το πρώτο σενάριο (RCP2.6) ανταποκρίνεται στον περιορισμό της ανόδου της θερμοκρασίας κάτω από τους 2° C, προκειμένου να αποφευχθούν οι καταστροφικές συνέπειες της καλπάζουσας κλιματικής αλλαγής. Στην κατεύθυνση που κινούμαστε σήμερα –σενάριο RCP8.5, «business as usual»– η άνοδος μπορεί να φθάσει έως και τους 5,3° C, με μέσο όρο τους 4,3° C. Σε αυτό το σημείο είναι σκόπιμο να σημειώσουμε ότι αύξηση της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη π.χ. κατά 2° C δεν σημαίνει ότι αυτό θα γίνει ισομερώς και με ίση κατανομή στο χώρο και στο χρόνο – δηλαδή ανά εποχή, κλιματική ζώνη, περιοχή κλπ. Για παράδειγμα, η αύξηση της έντασης ή της έκτασης όλων των ακραίων φυσικών φαινομένων (ξηρασίες, κυκλώνες, καύσωνες κλπ) σημαίνει ότι σε ένα επεισόδιο καύσωνα στην Ανατολική Μεσόγειο η αύξηση του μέγιστου της θερμοκρασίας, σε σχέση με το παρελθόν, μπορεί να έχει έναν πολλαπλασιαστή 3, δηλαδή η διαφορά να ανέλθει στους 6° C. Επιστρέφοντας στο πρώτο σενάριο RCP2.6, οι σωρευτικές εκπομπές CO₂ επιβάλλεται να περιοριστούν περίπου στους 800 GtC. Εάν αφαιρέσουμε αυτές που έχουν ήδη ιστορικά «δαπανηθεί», «απομένουν» συνολικά περίπου 269 GtC, ώστε να μην υπερβούμε το σωρευτικό ισοζύγιο άνθρακα. Καταναλώνοντας μόνο τα ήδη γνωστά και οικονομικά εκμεταλλεύσιμα αποθέματα ορυκτών καυσίμων, θα εκλύαμε πάνω από 800 GtC¹⁹ στην ατμόσφαιρα. Συνεπώς, γίνεται σαφές ότι πάνω από το 66% αυτών πρέπει να παραμείνουν στο έδαφος.

Η υπέρβαση του κατωφλίου των 2° C οδηγεί στην καλπάζουσα κλιματική αλλαγή, ενεργοποιώντας και μηχανισμούς θετικής ανάδρασης, δηλαδή «ανατροφодότσης» όπως είναι η απελευθέρωση μεθανίου από τον Αρκτικό ωκεανό ή το μόνιμα παγωμένο έδαφος. Άνοδος μεταξύ 2.7- 3° C θα διαταράξει τον κύκλο του άνθρακα σε τέτοιο βαθμό, ώστε να μετατρέψει τα χερσαία οικοσυστήματα σε μια καθαρή πηγή έκλυσης CO₂.²⁰

Στο σχήμα 3, το διάγραμμα είναι του 2013, παρά ταύτα πέρα από το γεγονός ότι περιλαμβάνει πληθώρα στοιχείων μαζί με κόμβους των πολιτικών αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής, δείχνει ότι σήμερα (2020) θα έπρεπε σύμφωνα με το σενάριο RCP3, που περιορίζει την άνοδο της μέσης θερμοκρασίας κάτω από τους 2° C μέχρι το 2100, να είχε αρχίσει ήδη η ταχεία αποκλιμάκωση των εκπομπών CO₂ στο σημείο τομής της κάθετης στον οριζόντιο άξονα γραμμής (προέβλεπε την προβλεπόμενη αρχή της συμφωνίας που θα διαδεχόταν το Κιότο) που τέμνει όλες τις καμπύλες των σεναρίων. Αντίθετα το 2018 οι εκπομπές CO₂ ανήλθαν στους 37GtCO₂, δηλαδή κοντά στο σημείο τομής της κάθετης γραμμής με την καμπύλη του χειρότερου σεναρίου RCP8,5.

Σχήμα 3: Απεικονίζονται οι καμπύλες των σεναρίων (RCPs) βάσει της εξέλιξης των συνολικών ετήσιων εκπομπών CO₂ -κάθετος άξονας- από το 1980 έως το 2100. Με τις μαύρες κουκίδες απεικονίζεται η εξέλιξη των σημερινών εκπομπών μέχρι την εκτίμηση του 2012 (κόκκινη τελεία), δείχνοντας ότι βαδίζουμε στο χειρότερο δυνατό σενάριο - RCP8,5 -. Στο τέλος κάθε καμπύλης σεναρίου αναγράφεται το εύρος της αναμενόμενης αύξησης της μέσης θερμοκρασίας το 2100.²¹

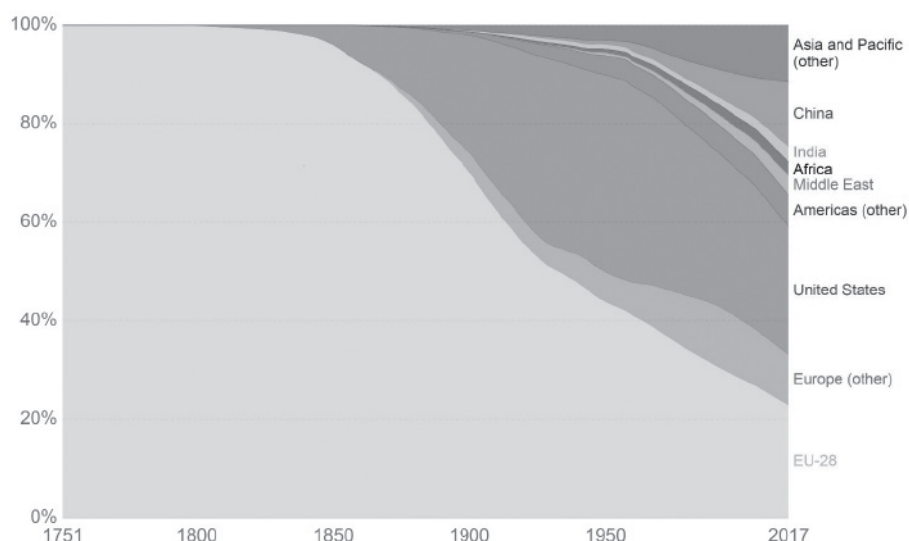
Στην πρόσφατη έκθεση της IPCC του 2019,²² που περιορίζεται βέβαια στην εξέταση του στόχου συγκράτησης της ανόδου της μέσης θερμοκρασίας στους 1,5°C, επιβεβαιώνονται πλήρως τα δυσοίωνα σενάρια για την κατεύθυνση στην οποία κινούμαστε, όπως άλλωστε ήταν αναμενόμενο.

Οι ανθρώπινες δραστηριότητες εκτιμάται ότι έχουν προκαλέσει περίπου 1°C υπερθέρμανσης του πλανήτη, πάνω από τα προβιομηχανικά επίπεδα, ενώ ο ρυθμός ανόδου της θερμοκρασίας, σήμερα, είναι της τάξης των 0,2°C ανά δεκαετία (ibid., p. 4). Η υπερθέρμανση από τις ανθρωπογενείς εκπομπές από την προβιομηχανική περίοδο έως σήμερα θα εξακολουθήσει για αιώνες έως χιλιετίες, προκαλώντας μακροπρόθεσμες αλλαγές στο κλιματικό σύστημα (ibid., p. 5). Σύμφωνα με τα μοντέλα, προκειμένου να μην υπάρξει ή να υπάρξει περιορισμένη υπέρβαση του κατωφλίου των 1,5°C απαιτείται καθαρή μείωση των ανθρωπογενών εκπομπών CO₂ κατά 45% έως το 2030, σε σχέση με τα επίπεδα του 2010, και εκμηδενισμός τους το 2050 (ibid., p. 12). Εάν η άνοδος της θερμοκρασίας εξακολουθήσει με τους σημερινούς ρυθμούς, θα φθάσουμε στην ανθρωπογενή παγκόσμια υπερθέρμανση των 1,5°C περίπου στο 2040 (ibid., p.

81). Προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος των 1,5°C, οι εκπομπές CO₂ από τη βιομηχανία πρέπει να είναι 65-90% χαμηλότερες το 2050 σε σχέση με αυτές του 2010 (ibid., p. 15). Ιδιαίτερη σημασία έχει η ρητή αναφορά στη Συμφωνία του Παρισιού και στις κρατικές πολιτικές όπως αυτές εφαρμόζονται μέχρι σήμερα. Συγκεκριμένα, τονίζεται ότι οι εκτιμήσεις για τις παγκόσμιες εκπομπές σύμφωνα με τα εθνικά προγράμματα μετριασμού, όπως αυτά έχουν κατατεθεί στη συμφωνία του Παρισιού, θα οδηγήσουν σε παγκόσμιες εκπομπές αερίων το 2030 της τάξης των 52-58 GtCO₂. Συνεπώς, ακόμα και εάν μετά το 2030 εφαρμοστούν πολύ φιλόδοξες μειώσεις στις εκπομπές, δεν μπορεί να επιτευχθεί ο στόχος του περιορισμού της παγκόσμιας υπερθέρμανσης στους 1,5°C (ibid., p. 18).

Σε θεματική έκθεση και πάλι της IPCC του 2019²³ που αφορά στους ωκεανούς και την κρυόσφαιρα, τονίζεται ότι είναι απολύτως βέβαιο ότι οι ωκεανοί θερμαίνονται με αμείωτο ρυθμό από το 1970, έχοντας απορροφήσει περισσότερο από το 90% της επιπρόσθετης ενέργειας του κλιματικού συστήματος. Από το 1993 ο ρυθμός θέρμανσης των ωκεανών έχει υπερδιπλασιαστεί. Οι ωκεανοί έχουν απορροφήσει περίπου 30% των συνολικών ανθρωπογενών εκπομπών CO₂. Βεβαίως, καθώς οι ωκεανοί θερμαίνονται, έχουν μικρότερη ικανότητα διάλυσης (απορρόφησης) CO₂. Παράλληλα, απορροφώντας περισσότερο CO₂, υπέστησαν αυξανόμενη επιφανειακή οξίνιση (ibid., p. 15). Η οξίνιση των ωκεανών αφορά το γεγονός ότι το pH τους γίνεται πιο όξινο και συγκεκριμένα έρευνες εκτιμούν ότι, από την αρχή της βιομηχανικής επανάστασης έως σήμερα, η μεταβολή αυτή ανέρχεται στο 23%, κρούοντας τον κώδωνα του κινδύνου για τη θαλάσσια έμβια ζωή. Ένα ακόμα σημαντικό στοιχείο είναι ότι το αρκτικό και βόρειο μόνιμα παγωμένο έδαφος περιέχει (εγκλωβισμένους) 1.460-1.600 Gt οργανικού άνθρακα, σχεδόν διπλάσιους από εκείνους της ατμόσφαιρας (ibid., p. 15). Ο διάλογος για το αν ακόμα και σήμερα οι περιοχές που καλύπτονται από μόνιμα παγωμένο έδαφος, απελευθερώνουν μεθάνιο, καθώς λιώνουν, έχει ήδη ξεκινήσει.

Βέβαια, οι συνέπειες της κλιματικής αλλαγής δεν είναι οριζόντιες. Αντίθετα πλήττουν με μεγαλύτερη ένταση τα δισ των φτωχών του παγκόσμιου Νότου που έχουν εξαιρετικά μικρότερη συμμετοχή στις αιτίες πρόκλησής της, καθώς ιστορικά το 75% της κλιματικής αλλαγής οφείλεται στις αναπτυγμένες χώρες. Επίσης όμως πλήττει και απειλεί τους/τις εργαζόμενους/ες και τη συντριπτική πλειοψηφία των υποτελών τάξεων του καπιταλιστικά αναπτυγμένου Βορρά, λόγω των λιγότερων μέσων που διαθέτουν για την αντιμετώπισή της π.χ. α) περιοχές κατοικίας (έλλειψη πρασίνου, ρύπανση και απειλές από ακραία καιρικά φαινόμενα κλπ), β) συνθήκες εργασίας, γ) υποδομές διαβίωσης, δ) ενεργειακή φτώχεια, ε) έλλειψη δημόσιων υποδομών και πρόσβασης σε κοινωνικές υπηρεσίες (ύδρευση, υπηρεσίες υγείας και πρόνοιας), καθώς επίσης και της σύνδεσης των παραγωγικών δραστηριοτήτων τους (γεωργία, αλιεία κλπ) με το τοπικό περιβάλλον που αποτελεί κατά κανόνα και τον μόνιμο τόπο κατοικίας τους.

Σχήμα 4: Σωρευτικές εκπομπές CO₂ ανά περιοχή από το 1751 έως σήμερα. Πηγή: OWID based on CDIAC & the Global Carbon Project (2018).

Ενδεικτικά και μόνο αναφέρουμε ότι με βάση τις σημερινές τάσεις η λειψυδρία θα πλύνει το 40% του παγκόσμιου πληθυσμού έως το 2050, ενώ μόνο το κόστος των ζημιών λόγω ακραίων καιρικών φαινομένων, που συνδέονται με διαταραχές του κύκλου του νερού, κυμάνθηκε μεταξύ 50-100 δις από το 1980-2009. Παράλληλα, είναι σημαντικό να σημειώσουμε ότι παρ' ότι δεν παρατηρείται αξιοσημείωτα διαφοροποίηση στη χωρική κατανομή των ακραίων καιρικών φαινομένων, τα θύματα (95%) εντοπίζονται εκτός χωρών ΟΟΣΑ, ενώ οι οικονομικές απώλειες εντός (66%).²⁴ Με άλλα λόγια οι φτωχοί/ες πληρώνουν με τη ζωή τους, ενώ τα αστικά στρώματα με το... πορτοφόλι τους. Δυσοίωνες προβλέψεις διατυπώνονται ακόμα και για την παγκόσμια υγεία. Μια άνοδος της μέσης θερμοκρασίας κατά 3° C θα προκαλέσει έκρηξη των επιδημιών με επιπλέον 220-400 εκατ. να εκτεθούν στη μαλάρια, ενώ επιπρόσθετα 600 εκατ. θα αντιμετωπίσουν το φάσμα του υποσιτισμού μέχρι το 2080.²⁵ Μια επιπρόσθετη συνέπεια της κλιματικής αλλαγής αφορά τους περιβαλλοντικούς πρόσφυγες. Οι ζώνες χαμηλού υψομέτρου (με υψόμετρο κάτω των 10 μ.), οι οποίες βρίσκονται σε άμεσο κίνδυνο όχι μόνο από την άνοδο της στάθμης της θάλασσας, αλλά και από τυφώνες, πλημμύρες, υφαλμύρωση των υδάτων κλπ, παρ' ότι αποτελούν μόλις το 2,2% της ξηράς, είναι τόπος διαμονής του 10,5% του παγκόσμιου πληθυσμού, 602 εκατ., εκ των οποίων τα 438 στην Ασία και συνολικά 246 στις πιο φτωχές χώρες του κόσμου. Μια άνοδος της μέσης θερμοκρασίας του πλανήτη από 3-4° C, μπορεί να έχει καταστροφικές συνέπειες λόγω της ανόδου της στάθμης των υδάτων και των ακραίων καιρικών φαινομένων, έχοντας ως αποτέλεσμα των εκτοπισμό 330 εκατ. Εκτιμάται ότι πάνω από 70 εκατ. θα πληγούν μόνο στο Μπαγκλαντές, ενώ αυξημένο κίνδυνο αντιμετωπίζει το 1 δις ανθρώπων, που ζουν σε παραγκουπόλεις,

σε λοφοπλαγιές και σε όχθες ποταμών που συχνά υπερχειλίζουν. Μόνο το 2018 υπολογίστηκε ότι 17,2 εκατ. άνθρωποι από 144 χώρες εκτοπίστηκαν από τις εστίες τους από ακραία καιρικά φαινόμενα.²⁶

Το αστικό δίλλημα της μαύρης ή της πράσινης ανάπτυξης

Αμφότερα τα αστικά στρατόπεδα έχουν ως κοινό σύνθημα την «επιστροφή στην ανάπτυξη», δηλαδή την ενίσχυση της κερδοφορίας του κεφαλαίου και την ανάταξη των ρυθμών της καπιταλιστικής συσσώρευσης. Το σύνθημα αυτό έγινε ακόμα ισχυρότερο στην εποχή της κρίσης έως σήμερα. Όπως ήδη έχουμε τονίσει στην εισαγωγή, η προσαρμογή του καπιταλιστικού συστήματος, προκειμένου να εξασφαλίσει τη δική του ευστάθεια, στην τεράστιας κλίμακας πρόκληση που σηματοδοτεί η απειλή της οικολογικής κρίσης και της κλιματικής αλλαγής είναι μια διαδικασία που εξελίσσεται, με πολλά βέβαια εμπόδια που εκτινάσσουν τους κινδύνους ακόμα και για το ίδιο. Καμία συζήτηση βέβαια δεν γίνεται για τις ανάγκες προσαρμογής με τους όρους που επιτάσσουν τα επιστημονικά πορίσματα και πολύ περισσότερο με όρους συλλογικών κοινωνικών αναγκών, που προσκρούουν στην ίδια την αναπαραγωγή του. Η κρίση δημιούργησε περαιτέρω περιπλοκές, καθώς η προ κρίσης στρατηγικές υποχώρησαν έναντι επείγουσών αναγκών, ενώ οι ενδοαστικοί ανταγωνισμοί μεταξύ μερίδων του κεφαλαίου, καθώς επίσης και οι ιμπεριαλιστικοί ανταγωνισμοί οξύνθηκαν σε μεγάλο βαθμό. Ιδιαίτερα σήμερα με την άνοδο των ακροδεξιών-νεοφιλελεύθερων πολιτικών «εθνικής προτεραιότητας».

Από τη συνδιάσκεψη τουλάχιστον του Ρίο το 1992, η προοπτική της προσαρμογής του συστήματος στην οικολογική κρίση και στην κλιματική αλλαγή ήταν ενεργές. Η άποψη ότι η εισαγωγή κυμάτων πράσινης τεχνολογικής καινοτομίας που θα μετασχημάτιζαν το σύνολο της παραγωγής, κατά τα πρότυπα του ρεύματος του διάσημου οικονομολόγου Joseph Schumpeter, πετυχαίνοντας τον διπλό στόχο από τη μια της προσαρμογής, της ενεργειακής μετάβασης και του τεχνολογικού εκσυγχρονισμού σύμφωνα με τις ανάγκες τις νέας εποχής, και από την άλλη την ενίσχυσης των επενδύσεων, της επιτάχυνσης της ανάπτυξης και της συσσώρευσης με αύξηση της κερδοφορίας, ήταν κάτι που συχνά προτεινόταν ως διέξοδος διαφυγής από τα αδιέξοδα του νεοφιλελευθερισμού. Τελευταίο σταθμό σε αυτή την προοπτική αποτέλεσε η διάσημη έκθεση του Nicolas Stern του 2006,²⁷ η οποία, εκκινώντας από τη διαπίστωση ότι η κλιματική αλλαγή σηματοδοτεί την ευρύτερη και πιο έκδηλη αποτυχία της αγοράς που είχε ποτέ παρουσιαστεί, πρότεινε την επέκταση, εμβάθυνση και τον εξορθολογισμό της αγοράς ως λύση για την αντιμετώπιση της πρόκλησης της οικολογικής κρίσης, θεωρώντας ότι η διαρκής οικονομική μεγέθυνση και η προστασία του περιβάλλοντος δεν αλληλο-αποκλείονται, αλλά αντίθετα ότι ο καπιταλισμός και η αγορά εμπεριέχουν ήδη τη λύση.

Συνεπώς, στον τομέα της ενέργειας προωθήθηκε η κατεύθυνση του υποδείγματος του πράσινου καπιταλισμού και της πράσινης ανάπτυξης, με επίκεντρο την ΕΕ, αλλά και τις Νότια Κορέα, ΗΠΑ, Ιαπωνία, Καναδά. Ταυτόχρονα, είχε ήδη κυριαρχήσει ο νεοφιλελευθερισμός με την «απελευθέρωση (απορρύθμιση) των αγορών» και τις ιδιωτικοποιήσεις να αποτελούν δύο από τις δέκα εντολές της περὶ νυνης «Συναίνεσης της Ουάσινγκτον».²⁸ Σε αυτή την κατεύθυνση και παράλληλα με τη νεοφιλελεύθερη αναδιάρθρωση του κλάδου, προωθούνταν σταθερά όλο το πλέγμα του πράσινου εκσυγχρονισμού με καμπάνιες για τη δημιουργία ενεργού ζήτησης για πράσινα προϊόντα και υπηρεσίες, στήριξη ιδιωτικών επιδοτούμενων επενδύσεων σε πράσινες τεχνολογίες, χρηματιστήρια ρύπων, Ευέλκτοι Μηχανισμοί κλπ. Κύρια στόχευση αποτελούσε μια πράσινη αναδιάρθρωση μέσω της αγοράς, με επίκεντρο το άτομο-καταναλωτή, την οποία εν πολλοίς θα χρηματοδοτούσε η κοινωνία και το δημόσιο, αλλά θα διενεργούνταν κατά κύριο λόγο απευθείας από τον ιδιωτικό τομέα, επιχειρώντας την εισαγωγή συγκεντρωμένης τεχνολογικής καινοτομίας, με κυρίαρχο τον τομέα της ενέργειας και με ταυτόχρονο στόχο να ανατροφοδοτήσει τους ρυθμούς ανάπτυξης, να διευρύνει τις εσωτερικές αγορές, δημιουργώντας παράλληλα και εξαγωγικές βιομηχανίες φιλο-περιβαλλοντικών τεχνολογιών και εμπορευμάτων. Με λίγα λόγια το κόστος της μετάβασης μεταφέρεται στην κοινωνική πλειοψηφία, ενώ οι δυνάμεις του κεφαλαίου που προκάλεσαν την κλιματική κρίση, θα βρουν νέα πεδία κερδοφορίας με νέες αγορές, προϊόντα και τομείς δραστηριότητας.

Το ξέσπασμα της κρίσης το 2008 είχε ως συνέπεια η παραπάνω προωθούμενη τάση (προφανώς δεν ισχυριζόμαστε ότι ήταν κυρίαρχη, γι' αυτό άλλωστε την αποκαλούμε προωθούμενη τάση) να υποχωρήσει αισθητά προς μια προσαρμογή αντίστοιχη με τις ανάγκες και τις προτεραιότητες που έθετε η διεθνής καπιταλιστική κρίση. Ειδικότερα, πρόβαλε επιτακτική η ανάγκη άμεσης στήριξης κλάδων πυλώνων του συστήματος, που κλυδωνίζονταν επικίνδυνα, όπως οι αυτοκινητοβιομηχανίες, οι πετρελαϊκές, οι εταιρείες πετροχημικών και όλο το σύμπλεγμα των ορυκτών καυσίμων (φυσικά συμπεριλαμβανομένης της βιομηχανίας όπλων), με στόχο τη σταθεροποίησή του και την επανεκκίνηση της συσώρευσης, καθώς η ζήτηση κατέρρεε και οι επισφάλειες αυξάνονταν.

Βεβαίως, ήδη πριν από την κρίση η αντίδραση των μεγάλων πολυεθνικών εταιριών ορυκτών καυσίμων στην άνοδο των τιμών των υδρογονανθράκων και στη θεωρία του «peak oil» ήταν να επενδύσουν σε νέες τεχνολογίες και μεθόδους εξόρυξης και εκμετάλλευσης, φυσικά με τη στήριξη των προϋπολογισμών των κρατών, στρεφόμενες στις μη-συμβατικές μορφές ορυκτών καυσίμων, πραγματοποιώντας γεωτρήσεις και αντλήσεις βαθέων υδάτων, αναπτύσσοντας μεθόδους υδραυλικής ρηγμάτωσης (fracking) για να εκμεταλλευτούν το σχιστολιθικό αέριο (shale gas), στρεφόμενες στο σχιστολιθικό πετρέλαιο, στις πισσώδεις άμμους, στους υδρίτες μεθανίου κ.ά. Ο κλιματολόγος James Hansen της NASA είχε δηλώσει το 2012 για τις πισσώδεις άμμους του Καναδά: «Εάν ο Καναδάς προχωρήσει και δεν κάνουμε τίποτα, θα είναι *game over* για την κλιματική αλλαγή (...)

καθώς περιέχουν το διπλάσιο CO₂ από όσο έχει εκλυθεί από την παγκόσμια χρήση πετρελαίου σε ολόκληρη την ιστορία μας».

Σήμερα αυτές οι δύο τάσεις (πράσινη και μαύρη) συνυπάρχουν. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Ελλάδας. Σήμερα στην Ελλάδα η ενεργειακή πολιτική που εφαρμόζεται, είναι ότι μια πλευρά, το 1/3 της επικράτειας, έχει παραχωρηθεί για έρευνα και εκμετάλλευση υδρογονανθράκων σε μεγάλες διεθνείς και εγχώριες πολυεθνικές, και από την άλλη σχεδιάζεται η εγκατάσταση Βιομηχανικής κλίμακας Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας σε κάθε κορυφογραμμή –και μάλιστα ιδιωτικών ομίλων– πέρα από κάθε πλαίσιο χωρικού και ενεργειακού σχεδιασμού, περιβαλλοντικής προστασίας και κάλυψης των συλλογικών κοινωνικών αναγκών.²⁹ Οι σύγχρονες πολιτικές που ξεκλείδωσαν αυτούς του σχεδιασμούς και υπηρετούνται απαρέγκλιτα από όλες τις κυβερνήσεις έκτοτε, είχαν, μεταξύ άλλων, δύο κομβικούς σταθμούς, στην ίδια κυβέρνηση και στο ίδιο υπουργείο, την κυβέρνηση ΓΑΠ. Την «πράσινη» υπουργό Τίνα Μπριμπίλη με τον νόμο 3853/2010³⁰ «Επιτάχυνση της ανάπτυξης των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργεια για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και άλλες διατάξεις», που άνοιξε το δρόμο για εγκατάσταση βιομηχανικής κλίμακας διατάξεων ΑΠΕ, όπου και όπως ο εκάστοτε επενδυτής επιθυμούσε, και τον νόμο 4001/2011³¹ του Γ. Παπακωνσταντίνου που, με τη σειρά του, μειώνοντας το ποσοστό φορολογίας από την εκμετάλλευση υδρογονανθράκων από το 40 στο 25%, άνοιξε το δρόμο για τις παραχωρήσεις που έχουν πραγματοποιηθεί σήμερα. Την ίδια στιγμή βλέπουμε τα ΕΛΠΕ, που συμμετέχουν σε πληθώρα συμβάσεων μίσθωσης για εξορύξεις, να αναπτύσσουν παράλληλα πρόγραμμα ΒΑΠΕ, και το ίδιο συμβαίνει με τον όμιλο Μυτιληναίου και πολλούς άλλους.

Ταυτόχρονα όμως έχει επανακάμψει ένα ισχυρό ρεύμα αρνητών της κλιματικής αλλαγής, είτε αυτής καθαυτής, είτε κυρίως του ανθρωπογενούς χαρακτήρα της με κύριο επιχείρημα ότι πρόκειται για φαινόμενο που αφορά τις φυσικές περιοδικές διακυμάνσεις του κλιματικού συστήματος. Οι απόψεις αυτές δεν είναι νέες, οργανώνονται από τη δεκαετία του '70 και δεν είναι βέβαια τυχαίο που σήμερα είναι πάλι στο προσκήνιο. Οι πηγές προέλευσής τους είναι βασικά δύο. Στο πολιτικό επίπεδο υπάρχει ένα ισχυρότατο πολιτικό μπλοκ που προωθεί αυτή τη ρητορική και σκιαγραφείται από τις ακρο-δεξιές νεοφιλελεύθερες δυνάμεις πολιτικών «εθνικής προτεραιότητας», με χαρακτηριστικούς εκπροσώπους τον Τράμπ στις ΗΠΑ, τον Μπολσονάρο στη Βραζιλία, τον Όρμπαν στην Ουγγαρία και τον Μόρισον στην Αυστραλία. Η επίθεση του Μπολσονάρο στους ιθαγενείς πληθυσμούς του Αμαζονίου και η επέλαση των πολυεθνικών είχε ως αποτέλεσμα, μεταξύ άλλων, τις καταστροφικές πυρκαγιές το περασμένο καλοκαίρι. Στην Αυστραλία τα γεγονότα είναι πολύ πρόσφατα, ενώ οι τρεις χώρες της ομάδας του Βίσεγκραντ, Πολωνία, Ουγγαρία και Τσεχία, ανακοίνωσαν τον περασμένο Δεκέμβριο ότι προέχει η ανάπτυξη των οικονομιών τους, απορρίπτοντας τα σχέδια της ΕΕ για μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου. Για τον Τράμπ ούτε λόγος, καθώς το 2012 δήλωνε: «η ιδέα της υπερθέρμανσης του πλανήτη

δημιουργήθηκε από και για τους Κινέζους, ώστε να καταστήσουν τη βιομηχανία των ΗΠΑ μη-ανταγωνιστική». ³² Στο επίπεδο του κεφαλαίου και του απόλυτα κυρίαρχου συμπλέγματος των πολυεθνικών ομίλων ορυκτών καυσίμων και των χρηματοδοτούμενων lobbies και ιδρυμάτων τους, που έχουν κάνει και πάλι δυναμικά την εμφάνισή τους. Φυσικά, οι απόψεις των αρνητών ή σκεπτικιστών πολλές φορές χρησιμοποιούν το επιχείρημα ότι από την άλλη πλευρά υπάρχει ένα νεοφιλελεύθερο lobby της πράσινης ανάπτυξης, που προωθεί το αφήγημα της κλιματικής αλλαγής «ως κυρίαρχη προπαγάνδα» για να εξυπηρετήσει τα συμφέροντά του, χρηματοδοτώντας επιστήμονες, ινστιτούτα, πανεπιστήμια, διεθνείς οργανισμούς κλπ. Το επιχείρημα αυτό είναι παντελώς έωλο. Οι εταιρείες ορυκτών καυσίμων διαθέτουν απόλυτη υπεροπλία ισχύος, καθώς ακόμα και σήμερα καλύπτουν αθροιστικά το 80% της παγκόσμιας ενεργειακής ζήτησης, όπως φαίνεται στην τελευταία στήλη του παρακάτω πίνακα (σχήμα 5), καθώς επίσης και πολιτική στήριξη όπως φαίνεται παραπάνω, αλλά και δυνατότητα επιρροής που αφορά πρόσφατα πολιτικά πραξικοπήματα στη Λατινική Αμερική, στη Μέση Ανατολή, στο μοίρασμα των ενεργειακών πηγών και των δρόμων μεταφοράς ακόμα και μέσω πολεμικών αναμετρήσεων.

Energy Demand (Mtoe)	Growth Rate (%)		Shares (%)	
	2018	2017-2018	2000	2018
Total Primary Energy Demand	14 301	2.3%	100%	100%
Coal	3 778	0.7%	23%	26%
Oil	4 488	1.3%	36%	31%
Gas	3 253	4.6%	21%	23%
Nuclear	710	3.3%	7%	5%
Hydro	364	3.1%	2%	3%
Biomass and waste	1 418	2.5%	10%	10%
Other renewables	289	14.0%	1%	2%

Σχήμα 5: Συνολική Πρωτογενής Ενεργειακή Ζήτηση, ρυθμοί αύξησης, ποσοστιαία συμμετοχή (άνθρακας, πετρέλαιο, φυσικό αέριο, πυρηνικό, υδροηλεκτρική, βιομάζα και απόβλητα, άλλες Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας. Πηγή: International Energy Agency: Global Energy & CO2 Status Report, April 2019.

Με τις εκπομπές να αυξάνονται κάθε χρόνο, παρά την κρίση την προηγούμενη δεκαετία, στην έκθεση της Διεθνούς Επιτροπής Ενέργειας –συντηρητική εκτίμηση - World Energy Outlook 2012- αναφέρεται: «[...] τα ορυκτά καύσιμα παραμένουν κυρίαρχα στο παγκόσμιο ενεργειακό μίγμα, υποστηριζόμενα από επιδοτήσεις οι οποίες ανήλθαν στα 523 δις δολάρια το 2011, αυξημένες κατά 30% σε σχέση με το 2010, έξι φορές περισσότερα από τις επιδοτήσεις στις ανανεώσιμες». Επομένως στον ενδοαστικό ανταγωνισμό ο συσχετισμός δυνάμεων, έως σήμερα, είναι δεδομένος.

Στη χώρα μας παρ' όλα αυτά, υπάρχει ένα τμήμα της Αριστεράς προσδεμένο στον παραγωγισμό και στις πολιτικές της παραγωγικής ανασυγκρότησης και της εθνικής ανεξαρτησίας, που αναπτύσσει σκεπτικισμό για την κλιματική αλλαγή.

Το τμήμα αυτό πιθανόν να υποστήριζε ανοικτά την εκμετάλλευση των ορυκτών πόρων (υδρογονανθράκων και άλλων), αν διενεργούνταν από το κράτος. Παράλληλα, μαχητικά αναφέρεται με όρους εθνικού πλούτου στα ορυκτά καύσιμα και στη διεκδίκηση των ΑΟΖ, παραβλέποντας πέραν όλων των άλλων (περιβαλλοντικό και κοινωνικό κόστος) την επέλαση των μεγάλων διεθνών πολυεθνικών κολοσσών, τον κίνδυνο πολέμου για τα πετρέλαια, τους εξοπλισμούς και την απόλυτη πρόσδεση στο κυρίαρχο ιμπεριαλιστικό στρατόπεδο με ρόλο τοπικής περιφερειακής δύναμης. Φυσικά οι κατευθύνσεις αυτές έχουν υπόβαθρο την ιστορία της ελληνικής Αριστεράς και την κυριαρχία του σοβιετικού μαρξισμού και των θεωριών της εξάρτησης.

Επίσης όμως υπάρχει ένα τμήμα ορισμένων αγωνιστών/στριών σε τοπικά κινήματα που έρχονται αντιμέτωπα με τις «λύσεις» και τις επιλογές που προτείνει ο νεοφιλελεύθερος καπιταλισμός για την ενεργειακή μετάβαση π.χ. ΒΑΠΕ, που πράγματι επιχειρώντας να υπερασπίσουν το τοπικό φυσικό περιβάλλον, μπορεί σε κάποιες περιπτώσεις να αναπτύξουν ερωτήματα και προσεγγίσεις που άπτονται της άρνησης της κλιματικής αλλαγής, καθώς αποδίδουν εκεί την αιτία αυτών των project, υποτιμώντας την κυρίαρχη αιτία των συνολικών σχεδιασμών του κεφαλαίου και της νεοφιλελεύθερης αναδιάρθρωσης στο χώρο της ενέργειας ως κρατικής πολιτικής δεκαετιών. Αυτές οι απόψεις συνήθως εκφράζονται με τη μορφή του σκεπτικισμού ή της επίκλησης και των δύο πλευρών που υπάρχουν στην επιστημονική κοινότητα και άρα της άποψης ότι δεν ξέρουμε και δεν πρέπει να εμπλακούμε με το ζήτημα, αλλά να αφιερωθούμε στα δικά μας εντοπισμένα προβλήματα, υπεράσπισης του τοπικού φυσικού περιβάλλοντος.

Ένα από τα πιο παλιά επιχειρήματα³³ του lobby της αμφισβήτησης της κλιματικής αλλαγής είναι η επίκληση της επιστημονικής αβεβαιότητας και της δήθεν ύπαρξης δύο απόψεων, με στόχο τη διασφάλιση της ουδετερότητας (δεν γνωρίζουμε), ώστε να μην υπάρξει κοινωνική πίεση απέναντι στα εγκατεστημένα συμφέροντά τους. Τίποτα πιο αναληθές. Παρά τους συσχετισμούς ισχύος, που αναφέραμε παραπάνω, η συναίνεση της επιστημονικής κοινότητας στην ανθρωπογενή αιτία της κλιματικής αλλαγής και στην επείγουσα απειλή, που αυτή αποτελεί, είναι ισχυρότερη, ίσως, από κάθε άλλο επιστημονικό ζήτημα. Ενδεικτικά, σε επιστημονικό άρθρο του 2019 το οποίο εξέτασε 11.602 άρθρα σε επιστημονικά περιοδικά με αντικείμενο την κλιματική αλλαγή, τους πρώτους 7 μήνες του 2019, δεν βρέθηκε ούτε ένα που να αμφισβητεί τη συναίνεση στην ανθρωπογενή κλιματική αλλαγή.³⁴ Άλλες παλαιότερες έρευνες υπολογίζουν τη συμφωνία μεταξύ των ειδικών επιστημόνων στο 97%, όπως η εκτενής έρευνα των Cook et al του 2016.³⁵ Με λίγα λόγια δεν υπάρχει κανένα πανεπιστήμιο, επιστημονικό ίδρυμα ή ινστιτούτο που ασχολείται με θέματα κλιματικής αλλαγής, που να αμφισβητεί τη συναίνεση. Υπάρχουν βέβαια επιστήμονες από άλλους επιστημονικούς κλάδους, κυρίως που εμπλέκονται με ζητήματα εξορύξεων, υδρογονανθράκων κλπ, μηχανικοί πετρελαίου, μεταλλειολόγοι, γεωλόγοι κ.ά., ή εντελώς άσχετων επιστημονικών αντικειμένων, που αναπτύσσουν σκεπτικισμό ή και άρνηση του φαινομένου.

Ταυτόχρονα και ακόμα πιο σημαντικό είναι ότι σήμερα δεν υπάρχει κανένα (τουλάχιστον γνωστό στον γράφοντα) ρεύμα της αντικαπιταλιστικής Αριστεράς, της αυτονομίας, του αναρχισμού, σημαντικού περιβαλλοντικού ή οικολογικού κινήματος σε διεθνές επίπεδο, που να αμφισβητεί την ύπαρξη της κλιματικής αλλαγής, που προκαλείται από την επίδραση της καπιταλιστικής παραγωγής.

Ποια είναι όμως η μεγάλη εικόνα; Δεν είναι προφανώς ότι ο καπιταλισμός σήμερα κατά κόρον προωθεί την ατζέντα της ανάσχεσης της κλιματικής αλλαγής έστω με τους δικούς του όρους της αντιμετώπισης. Αυτό που είναι κοινό στα διεθνή ριζοσπαστικά κινήματα κάθε απόχρωσης, που δραστηριοποιούνται στο περιβαλλοντικό ή οικολογικό κίνημα, είναι ότι τα τελευταία τριάντα χρόνια ο διεθνής καπιταλισμός, οι οργανισμοί του και οι διαδικασίες του δεν έχουν φέρει κανένα αποτέλεσμα στην ανάσχεση της κλιματικής αλλαγής, αντίθετα βυθίζουν με εντεινόμενους ρυθμούς την ανθρωπότητα στην κλιματική κρίση.

Από την άλλη πλευρά, η προωθούμενη του αστικού «green new deal»³⁶ με την προφανή αναφορά του στην πολιτική του New Deal του Ρούσβελτ της δεκαετίας του '30, αλλά ακόμα περισσότερο όλων των εκδοχών της πράσινης ανάπτυξης, του πράσινου εκσυγχρονισμού, αλλά και της ανάπτυξης με επιθετικό προσδιορισμό, βιώσιμη, αειφόρος κλπ, αποτελεί την άλλη πλευρά της αστικής στρατηγικής.

Ενδεικτικά αναφέρουμε τρεις βασικούς λόγους. Ο πρώτος αφορά το γεγονός ότι οποιοσδήποτε επιθετικός προσδιορισμός δεν μεταβάλλει τον υποχρεωτικό χαρακτήρα που παίρνει η ανάπτυξη στον καπιταλισμό και τον δομικό παραγωγισμό της με τη μορφή του μονοδιάστατου-ποσοτικού χαρακτήρα της διαρκούς μεγέθυνσης (Αύξηση ΑΕΠ). Δηλαδή, της παραγωγής με αποκλειστικό στόχο το κέρδος και τη συσσώρευση του κεφαλαίου μέσω της εκμετάλλευσης της εργασίας και της «λεπλασίας» του φυσικού περιβάλλοντος. Ο δεύτερος αφορά το γεγονός ότι όλες αυτές οι στρατηγικές στηρίζονται στην εμπορευματοποίηση της φύσης και στην επέκταση των αγορών σε τομείς των δημόσιων-κοινωνικών αγαθών και υπηρεσιών και των κοινών πόρων, μεταθέτοντας το κόστος και τις συνέπειες της ανάσχεσης της κλιματικής κρίσης στην κοινωνική πλειοψηφία. Ο τρίτος αφορά τη μέχρι σήμερα μηδενική αποτελεσματικότητά τους έως και την επιδείνωση της κατάστασης. Χαρακτηριστικά, τα Συστήματα Εμπορίας Ρύπων (ETS) μέσω των ειδικών χρηματιστηρίων ρύπων, των Μηχανισμών Καθαρής Ανάπτυξης (CDM) και γενικά των ευέλικτων μηχανισμών του Κιότο, όχι μόνο δεν έχουν επιτύχει κανένα αποτέλεσμα στη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και στη μείωση της εξάρτησης από τα ορυκτά καύσιμα, αλλά επιπλέον: α) ευνοούν μια διαδικασία κερδοσκοπίας προς όφελος των μεγάλων ρυπαντών, β) αποτελούν τροχοπέδη για τις όποιες μειώσεις μέσω αμφίβολων επενδύσεων σε τρίτες χώρες, γ) μεγιστοποιούν την περιβαλλοντική πίεση μέσω της διάχυσης και επέκτασής σε παγκόσμιο επίπεδο και δ) μετακυλύουν το κόστος στη μεγάλη κοινωνική πλειοψηφία.

Ως εκ τούτου, το κίνημα δεν μπορεί να είναι ουραγός στις αστικές στρατηγικές που το εγκλωβίζουν στα αστικά διλήμματα. Όπως ακριβώς για το ταξικό κίνημα

δεν μπορούν να υπάρχουν διλλήματα του τύπου: α) θέσεις εργασίας ή κοινωνικό κράτος, β) θέσεις εργασίας ή εργασιακά δικαιώματα. Ακριβώς με τον ίδιο τρόπο δεν μπορεί να αναγνωρίζονται διλλήματα όπως: α) προστασία του τοπικού περιβάλλοντος ή ανάσχεση της κλιματικής αλλαγής (για την προώθηση των Β.ΑΠΕ), β) επιδείνωση του βιοτικού επιπέδου των εργαζομένων και των φτωχών λαϊκών στρωμάτων προκειμένου να επωμιστούν το κόστος ανάσχεσης της κλιματικής αλλαγής ή, από την άλλη, επιδείνωση της υγείας τους από την ατμοσφαιρική ρύπανση. Απαιτείται μια ταυτόχρονα ταξική και οικολογική στρατηγική σε αντίθεση με κάθε αστικό σχέδιο.

Άξονες για μια αντικαπιταλιστική και ριζοσπαστική οικολογική στρατηγική

Η κλιματική κρίση αποτελεί προεξάρχουσα παράμετρο της ευρύτερης οικολογικής κρίσης στην οποία βυθίζει ο καπιταλισμός την οικόσφαιρα. Αποτελεί ειδοποιό χαρακτηριστικό του σύγχρονου καπιταλισμού, που αφορά το γεγονός ότι ο ρυθμός μετασχηματισμού του βιοφυσικού περιβάλλοντος ευθέως ανταγωνίζεται τις βασικές βιογεωχημικές διεργασίες του πλανήτη, μεταβάλλοντας εκείνες τις ισορροπίες της οικόσφαιρας που επέτρεψαν την εξέλιξη του ανθρώπου και άλλων ειδών που συνδέονται στενά ως βιοεξελικτικές διαδρομές. Το στοιχείο αυτό χαρακτηρίζει ειδικά τον Καπιταλιστικό Τρόπο Παραγωγής (ΚΤΠ), αποτελώντας σύγχρονη αντίφασή του, που απειλεί όχι γενικά τον πλανήτη ή τη φύση,³⁷ αλλά το παρόν και το μέλλον των κοινωνιών. Προφανώς λοιπόν, παρόλο που καταχρηστικά χρησιμοποιήσαμε τον καθιερωμένο όρο ανθρωπογενής αιτία της κλιματικής αλλαγής, δεν πρόκειται γι' αυτό. Η κλιματική αλλαγή πηγάζει αποκλειστικά από τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής και όχι γενικά και αφηρημένα από τον άνθρωπο ή τις τροφουσλλεκτικές κοινωνίες, ή άλλους ιστορικούς τρόπους παραγωγής.

Η κλιματική κρίση πηγάζει από την ίδια τη διαδικασία της καπιταλιστικής παραγωγής σε διαρκώς αυξανόμενη κλίμακα, όπως επιτάσσει η καπιταλιστική συσσώρευση. Συνίσταται δηλαδή στη διαρκώς αυξανόμενη κλίμακα της εκμετάλλευσης των φυσικών διαθεσίμων, με τη μετατροπή τους σε ρύπους και σε κάθε είδους απόβλητα κατά τη διαδικασία της διαρκούς μεγέθυνσης (υπερβαίνοντας τη φέρουσα ικανότητα των οικοσυστημάτων, δηλαδή την ικανότητα αφομοίωσης και ανανέωσής τους), αποτελώντας την κύρια αιτία της κλιματικής αλλαγής. Προϋπόθεση αυτής της διαδικασίας είναι βεβαίως η εκμετάλλευση της ζωντανής εργασίας για την επίτευξη του στόχου της διαρκούς κεφαλαιακής συσσώρευσης. Συνεπώς, η ανάσχεση της κλιματικής κρίσης θέτει επί τάπητος την ανατροπή των κεφαλαιοκρατικών σχέσεων παραγωγής, με επίκεντρο τη συσσώρευση, αμφισβητώντας τον ίδιο τον κινητήριο σκοπό που εμπεριέχει την ίδια την εκμετάλλευση.

Η αστική προσέγγιση στο παραπάνω πρόβλημα συνίσταται στην αποϋλοποίηση της παραγωγής, δηλαδή στη μείωση των εισροών πρώτων υλών και

ενέργειας ανά μονάδα παραγόμενου προϊόντος (ΑΕΠ) με διάφορα τεχνολογικά μέσα, όπως για παράδειγμα με την αύξηση της ενεργειακής απόδοσης. Όμως η διατάραξη των βιογεωχημικών ισορροπιών δεν εξαρτάται από τους σχετικούς ρύπους ή τα απόβλητα που παράγονται ανά μονάδα ΑΕΠ, αλλά από την ποσότητα αυτών σε απόλυτους αριθμούς. Όπως έχει αποδείξει η μελέτη του 2000: «The weight of Nations: Material Outflows from Industrial Economies του World Recourses Institute», παρότι στις βιομηχανικές χώρες υπήρξαν μειώσεις στις αναλογίες εκροής υλών ανά μονάδα ΑΕΠ, η κατά κεφαλή ροή αποβλήτων έχει αυξηθεί, όπως επίσης έχει αυξηθεί σε απόλυτους όρους τόσο η χρήση υλών και ενέργειας, όσο και η εκροή υλικών στο φυσικό περιβάλλον με μορφή αποβλήτων, με κυρίαρχη παράμετρο την καύση ορυκτών καυσίμων. Τα οφέλη επομένως από την αποδοτικότητα των νέων τεχνολογιών έχουν υπερ-αντισταθμιστεί από τον ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης.³⁸ Άλλωστε ένας από του ιδρυτές της νεοκλασικής σχολής της πολιτικής, ο William Stanley Jevons, ήδη από το 1865 στο έργο του «The coal Question» διατύπωσε αυτό που έγινε γνωστό στα Οικολογικά Οικονομικά ως παράδοξο του Jevons: «Πρόκειται για απόλυτη εννοιολογική σύγχυση η υπόθεση ότι η αποδοτική χρήση καυσίμων ισοδυναμεί με μείωση της κατανάλωσής τους. Το εκ διαμέτρου αντίθετο ισχύει. Κατά κανόνα, νέες μέθοδοι στην οικονομία θα οδηγήσουν σε μια αύξηση της κατανάλωσης».

Αν λοιπόν πρώτος στρατηγικός στόχος στην ανάσχεση της κλιματικής αλλαγής και της αποκατάστασης της οικολογικής ισορροπίας είναι ο ίδιος ο στόχος της ανάπτυξης, δηλαδή της καπιταλιστικής συσσώρευσης, ποιο είναι το υποκείμενο που μπορεί να διεκδικήσει αυτόν τον στόχο; Από τις συνέπειες της κλιματικής αλλαγής διαπιστώσαμε ήδη ότι αυτές πλήττουν κατά πρώτο λόγο τα φτωχά στρώματα, τους/τις εργαζόμενους/ες και συνολικά τις υποτελείς τάξεις. Επιπλέον, το σχέδιο πράσινου εκσυγχρονισμού του καπιταλισμού επιχειρεί να μετακυλήσει το οικονομικό κόστος της στα ίδια αυτά στρώματα, τα οποία παράλληλα θα υποστούν και τις αυξανόμενες συνέπειες της κλιματικής κρίσης. Είναι ως εκ τούτου προφανές πώς συντίθεται το κοινωνικό υποκείμενο που μπορεί να αναλάβει την πρωτοβουλία αυτής της σύγκρουσης της εποχής μας.

Σε αυτή την πορεία προφανώς υπάρχουν μεταβατικά αιτήματα και στόχοι και δεν μπορούν όλα να μετατίθενται αυτόματα στον στρατηγικό στόχο ενός οικοσσιαλιστικού μετασχηματισμού. Για παράδειγμα, στον τομέα της ενέργειας ο πρώτος και βασικός στόχος είναι η ανακοπή της διαρκούς τάσης εκθετικής αύξησης της καπιταλιστικής παραγωγής και ζήτησης ενέργειας. Ο διεθνής οργανισμός ενέργειας εκτιμά ότι η παγκόσμια ενεργειακή ζήτηση αναμένεται να αυξηθεί περισσότερο από 33% μέχρι το 2035, αυτή η τάση ανατρέπει οποιονδήποτε τεχνολογικό ή άλλο σχεδιασμό. Πέρα λοιπόν από τους στόχους ραγδαίας μείωσης των εκπομπών GHG's, αλλά και ακριβώς προκειμένου να επιτευχθούν αυτοί, η ενέργεια πρέπει να μετασχηματιστεί σε μια διαρκώς μειούμενη «εισροή» –αναγκαίος όρος– της κοινωνικής παραγωγής και αναπαραγωγής για την κάλυψη των συλλογικών κοινωνικών αναγκών, στον αντίποδα της κεφαλαιοκρατικής

αντίληψης που την αντιμετωπίζει ως μια μεγιστοποιούμενη «εκροή» –εμπόρευμα– ενός κεντρικότατου κλάδου, «αιμοδότη» της καπιταλιστικής συσσώρευσης. Αυτό με τη σειρά του συνεπάγεται, ως προϋπόθεση, την ανάκτηση του ελέγχου της ενέργειας από την αγορά σε καθεστώς δημόσιου-κοινωνικού αγαθού, τον έλεγχο των πηγών ως κοινών αγαθών και τον έλεγχο της παραγωγής από τους εργαζόμενους και την κοινωνία, από το επίπεδο του σχεδιασμού έως το επίπεδο της διανομής, ώστε αφενός μεν να επιτυγχάνονται οι κλιματικοί στόχοι, αλλά παράλληλα να εξασφαλίζεται η μέγιστη περιβαλλοντική προστασία και η αντιμετώπιση της περιβαλλοντικής φτώχειας. Το παραπάνω παράδειγμα δείχνει τη γενική κατεύθυνση, η οποία αφορά σαν ένα πρώτο βήμα την ανάκτηση του ελέγχου κλάδων και τομέων από την αγορά, που είναι κρίσιμοι τόσο για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, όσο και για την εξασφάλιση των εντεινόμενων συλλογικών κοινωνικών αναγκών. Ταυτόχρονα, σε όλα τα μέτρα και τις πολιτικές ανάσχεσης κρίσιμο στοιχείο είναι ποιος επωμίζεται το κόστος, η κοινωνία ή οι δυνάμεις του κεφαλαίου (με μείωση της κερδοφορίας τους). Αυτός θα είναι ένας κρίσιμος παράγοντας στις συγκρούσεις που θα ακολουθήσουν.

Στο παραπάνω πλαίσιο μια πρώτη ατζέντα άμεσων αιτημάτων θα μπορούσε να είναι: α) Ραγδαίες καθαρές μειώσεις εκπομπών GHG's σε παγκόσμιο επίπεδο με εκπνεδισμό τους το 2050, β) πλήρη απεξάρτηση των οικονομιών των αναπτυγμένων χωρών από τον άνθρακα έως το 2050, γ) ανάκτηση των κρίσιμων πόρων ως κοινά αγαθά (ενεργειακές πηγές, υδατικά αποθέματα, ΑΠΕ, κρίσιμα χερσαία και θαλάσσια οικοσυστήματα κλπ), δ) άμεση δραστική καθαρή εξοικονόμηση ενέργειας σε βιομηχανία, γεωργία, κτιριακό τομέα, μεταφορές, συγκοινωνίες, ε) άμεση ανακοπή κάθε νέας εξόρυξης ορυκτών καυσίμων, στ) ανακοπή της προώθησης ως γεωφυσικού πειράματος μεγάλων ομίλων, με στόχο τον εξωραϊσμό του άνθρακα, των τεχνολογιών δέσμευσης και αποθήκευσης άνθρακα (CCS), συνολικά των τεχνολογιών αρνητικών εκπομπών, τεχνολογιών γεωμηχανικής (π.χ. Διαχείριση της ηλιακής ακτινοβολίας) με στροφή στη δραστική μείωση των καθαρών εκπομπών, ζ) καμιά νέα εγκατάσταση πυρηνικής ενέργειας και ορισμός χρονοδιαγραμμάτων για το οριστικό κλείσιμο των υπαρχουσών, η) απόρριψη της παραγωγής βιοκαυσίμων από ενεργειακές καλλιέργειες, θ) άμεσα μέτρα για το σταμάτημα της αποδάσωσης και την προώθηση μεγάλης κλίμακας αναδασώσεων και αναγέννησης των δασών, ι) αναδιάρθρωση των υδροβόρων καλλιεργειών και ενίσχυσης της παραγωγής βιολογικών προϊόντων με σεβασμό στη βιοποικιλότητα των οικοσυστημάτων, κ) δεσμευτική και επαρκή χρηματοδοτική υποστήριξη –όχι με τη μορφή δανείου– για τη δημιουργία υποδομών από τις «αναπτυγμένες» προς τις χώρες του παγκόσμιου Νότου και τις πιο ευάλωτες κοινότητες, τόσο για την ανάσχεση, όσο και για την αντιμετώπιση των συνεπειών της κλιματικής αλλαγής. Το ύψος της απολύτως αναγκαίας χρηματοδοτικής υποστήριξης που απαιτείται, ανέρχεται στα, κατ'ελάχιστον, 100 δις ευρώ ετησίως το 2020. λ) Δραστική περικοπή εξοπλιστικών δαπανών με μεταφορά των πόρων σε δημόσια μέτρα και υποδομές για την

ανάσχεση της κλιματικής αλλαγής, και μ) προστασία και διασφάλιση των δικαιωμάτων των περιβαλλοντικών προσφύγων.

Τα επόμενα χρόνια οι αγώνες για την ανάσχεση της οικολογικής και κλιματικής κρίσης είναι πιθανό να πάρουν μεγάλη έκταση και να αποκτήσουν ιδιαίτερη μαζικότητα. Κατά το παρελθόν, αλλά και σήμερα, υπάρχουν πολλές δυνάμεις που δραστηριοποιούνται σε αυτή την κατεύθυνση, συστημικά κόμματα, μεγάλες ΜΚΟ, συστημικά ινστιτούτα, οργανισμοί κ.ά. Για τα ρεύματα που κινούνται σε μια αντικαπιταλιστική κατεύθυνση, συναρθρώνοντας την ταξική και ριζοσπαστική οικολογική διάσταση, αυτή θα είναι μια μεγάλη πρόκληση. Είναι απαραίτητο λοιπόν να είμαστε παρόντες/ούσες σε όλους τους κινηματικούς αγώνες και τις διεκδικήσεις, τις μαζικές κινητοποιήσεις στο δρόμο, διατηρώντας πάντα την αυτονομία του πολιτικού μας λόγου και των θέσεών μας, με το βλέμμα στραμμένο στη μαζική παρέμβαση χωρίς σεχταρισμούς και εκπτώσεις. Ο δρόμος είναι μπροστά μας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Η ιστορία του corporate greenwashing ανάγεται στη δεκαετία του '60, όταν το περιβαλλοντικό κίνημα και το κίνημα ενάντια στην πυρηνική ενέργεια αναπτύσσονταν. Σε αυτό το περιβάλλον η εταιρεία παραγωγής πυρηνικής ενέργειας Westinghouse προώθησε μια σειρά διαφημίσεων για το πόσο καθαρή και ασφαλής ήταν η παραγωγή της. Στα μέσα του '80 ακολούθησε η Chevron με μια καμπάνια ακριβών διαφημίσεων σε έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο, που προέβαλλαν το φιλοπεριβαλλοντικό προφίλ της. Ο όρος βέβαια προήλθε από τον περιβαλλοντιστή Jay Westerveld σε ένα άρθρο του το 1986. Δες και: Watson, Bruce. The troubling evolution of corporate greenwashing [online]. Chain Reaction, No. 129, Apr 2017: 38-40. <https://search.informit.com.au/fullText;dn=766428450523476;res=IELHSS>. Σε κάθε περίπτωση στις καμπάνιες του corporate greenwash κυριαρχούν: η απουσία αποδείξεων, οι ψευδείς ισχυρισμοί, οι αόριστες και παραπλανητικές αναφορές, η προώθηση αποσπασματικών και άσχετων μεμονωμένων πληροφοριών, είτε ακόμα και η παρουσία, ως περιβαλλοντικά υπεύθυνων, πρακτικών που επιβάλλονται υποχρεωτικά από τον νόμο.
2. <https://www.hellas-gold.com/prota-to-perivallon/apokatastasi/>
<https://www.hellas-gold.com/prota-to-perivallon/>
3. https://www.typosthes.gr/koinonia/203974_diakrisi-gia-programma-periballontikis-apokatastasis-tis-ellinikos-hrysos
4. <https://www.un.org/en/climatechange/un-climate-summit-2019.shtml>
5. <https://unfccc.int/cop25>
6. Ενδεικτικά: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/dec/21/un-climate-talks-deadlock-cop25>
https://www.democracynow.org/2019/12/16/cop25_failure_asad_rehman_tasneem_essop
<https://www.euronews.com/2019/12/10/cop25-is-a-failure-say-climate-activists>
7. <https://unfccc.int/news/statement-by-the-un-secretary-general-antonio-guterres-on-the-outcome-of-cop25>
8. Ο όρος global warming έναντι του καθιερωμένου climate change ίσως είναι ορθότερος, γιατί παραπέμπει απευθείας στην υπερθέρμανση του πλανήτη από την παραγωγική δραστηριότητα σε αντίθεση με τον όρο κλιματική αλλαγή που ηχεί πιο ουδέτερος, αφήνοντας περιθώρια αποδοχής, αλλά και αμφισβήτησης της ανθρωπογενούς προέλευσης και επίκλησης φυσικών διεργασιών και αιτίων.
9. Arhens D. C., Henson R., (2016), *Meteorology Today: An Introduction to Weather, Climate, and the*

Environment, Cengage Learning, p.50

10. <https://climate.nasa.gov/evidence/>

11. <https://www.co2.earth/>

12. Lindsay R., 2019 *Climate Change: Atmospheric Carbon Dioxide*, NOAA

13. <https://www.anu.edu.au/news/all-news/the-three-minute-story-of-800000-years-of-climate-change-with-a-sting-in-the-tail>

14. Ο μηχανισμός συσχέτισης είναι αρκετά πολύπλοκος και δεν χρειάζεται να περιγραφεί το παρόν άρθρο.

15. IPCC Press Release, 2014

https://archive.ipcc.ch/pdf/ar5/prpc_syr/11022014_syr_copenhagen.pdf

16. Τα παρακάτω στοιχεία αντλούνται από: IPCC, 2014: *Climate Change 2014: Synthesis Report*

https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/SYR_AR5_FINAL_full.pdf και από,

IPCC, 2013: *Climate Change 2013: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I*
https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/WG1AR5_all_final.pdf

17. GtC: γιγατόνοι άνθρακα. Ένας γιγατόνος ισούται με ένα δισεκατομμύριο τόνους, $1\text{Gt} = 10^9\text{t}$. Ένας γιγατόνος άνθρακα ισοδυναμεί με 3,67 γιγατόνους CO_2 , $1\text{GtC} = 3,67\text{GtCO}_2$.

18. Τα τέσσερα αυτά σενάρια είναι τα RCP2.6, RCP4.5, RCP6.0 και RCP8.5 με μέσο σωρευτικών εκπομπών CO_2 για την περίοδο 2012-2100, εκφρασμένο σε GtC, 270, 780, 1.060, 1.685 αντίστοιχα.

19. Σε άρθρο του Nature του 2009 υπολογίστηκε ότι αν προχωρούσαμε στην καύση μόνο των αποδεδειγμένα οικονομικά εκμεταλλεύσιμων ορυκτών καυσίμων –όχι των επιβεβαιωμένων κοιτασμάτων, πολύ δε περισσότερο των δυνητικών αποθεμάτων κλπ – θα εκλύαμε στην ατμόσφαιρα μεταξύ 2.541 και 3.089 GtCO_2 , δηλαδή μεταξύ 692 και 841 GtC. Σήμερα 11 χρόνια μετά, το ποσό αυτό είναι πολύ μεγαλύτερο με τις νέες μεθόδους εξόρυξης και τα νέα κοιτάσματα που έχουν προστεθεί ιδιαίτερα των μη συμβατικών ορυκτών καυσίμων.

Meinshausen, M., Meinshausen, N., Hare, W. et al. *Greenhouse-gas emission targets for limiting global warming to 2 °C*. Nature 458, 1158–1162 (2009).

20. IPCC, *Climate Change 2007: Synthesis Report*, p., 51, http://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/syr/ar4_syr.pdf

21. Andrew Jordan, Tim Rayner, Heike Schroeder, Neil Adger, Kevin Anderson, Alice Bows, Corinne Le Quéré, Manoj Joshi, Sarah Mander, Nem Vaughan & Lorraine Whitmarsh (2013), *Going beyond two degrees? The risks and opportunities of alternative options*, Climate Policy, 13:6, p. 753,

22. IPCC, 2018: *Global Warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty*.

https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/2/2019/06/SR15_Full_Report_High_Res.pdf

23. IPCC, 2019: *Summary for Policymakers*. In: IPCC Special Report on the Ocean and Cryosphere in a Changing Climate. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/3/2019/11/03_SROCC_SPM_FINAL.pdf

24. OECD (2012), *Environmental Outlook to 2050*, p.,218-223

25. UNDP (2007), *Human Development Report 2007/2008, Fighting climate change*, pp., 8-10

26. https://migrationdataportal.org/themes/environmental_migration

27. The Stern Review (2006), *The Economics of Climate Change*

http://unionsforenergydemocracy.org/wp-content/uploads/2015/08/sternreview_report_complete.pdf

28. Williamson, ed. J. Williamson, *What Washington Means by Policy Reform in Latin American Adjustment: How Much Has Happened?*, Washington Institute for International Economics, 1990.

29. Θα μπορούσαμε να πούμε πολλά για την ενεργειακή πολιτική που εφαρμόζεται σήμερα τόσο στον τομέα των ορυκτών καυσίμων, όσο και στον τομέα των Α.Π.Ε. και για τις κοινωνικές και περιβαλ-

λοντικές της συνέπειες, στο πλαίσιο της εμπορευματοποίησης της ενέργειας, με ιδιωτικοποίηση του κλάδου και απορρύθμιση της αγοράς, αλλά αυτό είναι αντικείμενο άλλης ανάλυσης.

30. http://www.rae.gr/site/file/categories_new/global_regulation/global_national/global_national_laws/N_3851_2010?p=file&i=0

31. http://www.rae.gr/site/file/categories_new/global_regulation/global_national/global_national_laws/N_4001_2011?p=file&i=0

32. <https://twitter.com/realDonaldTrump/status/265895292191248385>

33. Εδώ μπορείτε να βρείτε κωδικοποιημένα και συγκεντρωμένα τα επιχειρήματα του lobby των αρνητών και τις απαντήσεις σε αυτά. <https://skepticalscience.com/argument.php>

34. Powel J., (2019), *Scientists Reach 100% Consensus on Anthropogenic Global Warming*. Bulletin of Science, Technology & Society, Vol. 37, issue 4, pp. 183-184.

35. Cook J. et al, (2016), *Consensus on Consensus: a synthesis of consensus estimates on human-caused global warming*, Environmental Research Letters, Vol. 11, n.4. <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1748-9326/11/4/048002/pdf>

36. Ειδικά για το Green New Deal αναφερόμαστε στις αστικές εκδοχές του (και όχι σε ορισμένες ριζοσπαστικές που απαιτούν ξεχωριστή συζήτηση) όπως αυτές προωθούνται τα τελευταία χρόνια εντονότερα τόσο από ΜΚΟ, όσο όμως και ως πεδίο κρατικών και διακρατικών πολιτικών. Χαρακτηριστική περίπτωση είναι η παρουσίαση από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή του *European Green New Deal* τον περασμένο Δεκέμβριο, με κεντρικό αντικείμενο την κλιματική ουδετερότητα.

https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

https://ec.europa.eu/info/publications/communication-european-green-deal_en

37. Ο πλανήτης και ο έμβιος κόσμος υπήρξαν πολύ πριν την εμφάνιση του ανθρώπινου είδους και ιδιαίτερα πριν την εξέλιξη των ανθρώπινων κοινωνιών.

38. Φόστερ Τ. Μ., (2005), *Οικολογία και Καπιταλισμός*, Αθήνα, Μεταίχμιο, σσ. 45-47.

Εξορύξεις υδρογονανθράκων και East Med

Η αιχμή των ιμπεριαλιστικών ανταγωνισμών στην Ανατολική Μεσόγειο

του Χρήστου Σταυρακάκη

Το άρθρο παρουσιάζει τη στροφή του ελληνικού καπιταλισμού στον «εξορυκτισμό» και τη Μεγάλη Ιδέα του East Med, τη σύνδεση με τα ιμπεριαλιστικά σχέδια και την όξυνση του ελληνοτουρκικού ανταγωνισμού, που μπορούν να έχουν οδυνηρές συνέπειες και για το περιβάλλον και για την ειρήνη στη γειτονιά μας.

Ο ελληνοτουρκικός ανταγωνισμός έχει μπει σε μια νέα φάση όξυνσης, δημιουργώντας ένα εκρηκτικό, αλλά και εύθραυστο υπόβαθρο. Η πιθανότητα διεύρυνσης της «ζώνης του πολέμου» προς τα μέρη μας γίνεται ολοένα και πιο επικίνδυνη. Εάν κάποτε ο ελληνοτουρκικός ανταγωνισμός είχε ως «αιχμή» εδάφη και ανθρώπινους πληθυσμούς, τώρα αυτή είναι η πιθανή ύπαρξη

αξιοποιήσιμων κοιτασμάτων φυσικού αερίου κάτω από το βυθό της θάλασσας. Οι εξορύξεις υδρογονανθράκων σε όλη την Ανατολική Μεσόγειο, τα σχέδια ή καλύτερα οι προθέσεις για τη μεταφορά τους με τον φαραωνικό αγωγό East Med είναι το σημείο κλειδί για την εξήγηση των ευρύτερων ιμπεριαλιστικών ανταγωνισμών στην περιοχή.

Εξορυκτισμός (α λα ελληνικά) και νεοφιλελευθερισμός

Ο εξορυκτισμός είναι μια έννοια η οποία διεθνώς χρησιμοποιείται διευρυμένα, ειδικά σε χώρες της Αφρικής και της Λατινικής Αμερικής και αυτός κάνει την εμφάνισή του πλέον και στα δικά μας μέρη. Ο εξορυκτισμός δεν είναι απλά η υπερεκμετάλλευση των διαθέσιμων φυσικών πόρων, αλλά είναι η «επέκταση του κεφαλαίου προς πόρους, ορυκτά και περιοχές που προηγουμένως θεωρούνταν μη αποδοτικές».¹ Επιπλέον αναφέρεται στην εξόρυξη «τεράστιας ποσότητας φυσικών πόρων, οι οποίοι είναι πλήρως ή μερικώς ανεπεξέργαστοι και προορίζονται κατά βάση για εξαγωγή σε άλλες χώρες».²

Στην πραγματικότητα ο εξορυκτισμός περιγράφει ένα μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης το οποίο βασίζεται –αν όχι αποκλειστικά– πάντως σε πολύ μεγάλο βαθμό στις δραστηριότητες εξόρυξης φυσικών πόρων και ορυκτών. Αυτή η στρατηγική ανάπτυξης είναι χαρακτηριστικό υπόδειγμα για την πλειονότητα των χωρών της Λατινικής Αμερικής. Για χώρες όπως η Βενεζουέλα ή η Βολιβία, οι οικονομικές δραστηριότητες που σχετίζονται με τις εξορύξεις, έχουν αποτελέσει ένα εργαλείο αναδιανομής του πλούτου και μερικής απόρριψης των νεοφιλελεύθερων πολιτικών, τον λεγόμενο νεο-εξορυκτισμό. Ο νεο-εξορυκτισμός εκτός από μια ορισμένη φιλολαϊκή σκοπιά κατά την περίοδο των «ροζ κυβερνήσεων» στη Λατινική Αμερική, έχει δεχθεί πολύ έντονη κριτική τόσο από μαρξιστική, όσο και από περιβαλλοντική σκοπιά.³ Η μερική αντίθεση στις νεοφιλελεύθερες πολιτικές δεν αναιρεί τις αρνητικές περιβαλλοντικές ή οικονομικές επιπτώσεις που προκύπτουν από τις ίδιες τις εξορυκτικές δραστηριότητες. Τέτοιες επιπτώσεις είναι ο εκτοπισμός πληθυσμών, η αποψίλωση δασών, η απορρύθμιση του οικοσυστήματος, η ρύπανση του υδροφόρου ορίζοντα, του εδάφους και του υπεδάφους. Τις περισσότερες φορές οι περιβαλλοντικές και κοινωνικές επιπτώσεις των εξορύξεων είναι μη αντιστρέψιμες. Η οικολογική καταστροφή που έχει ήδη συμβεί στις Σκουριές της Χαλκιδικής από τις εξορύξεις χρυσού είναι ίσως το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα στην Ελλάδα.

Από αυτή τη σκοπιά, οι σχεδιαζόμενες εξορύξεις υδρογονανθράκων στην Ελλάδα είναι εξαιρετικά επικίνδυνες. Το ένα τρίτο της επικράτειας έχει παραχωρηθεί σε πετρελαϊκές εταιρείες για τα επόμενα τριάντα χρόνια. Συγκεκριμένα, τα λεγόμενα οικόπεδα που έχουν παραχωρηθεί, απλώνονται στην Ήπειρο, την Αιτωλοακαρνανία, την Αχαΐα και τη ΒΔ Πελοπόννησο, σε όλο το Ιόνιο και τις θάλασσες γύρω από την Κρήτη. Οι πετρελαϊκές εταιρείες που –με διάφορα

κοινοπρακτικά σχήματα– μετέχουν, είναι παγκόσμιοι «παίκτες» με παρουσία σε δεκάδες χώρες και πλούσιο ιστορικό σε περιβαλλοντικά εγκλήματα, παραβιάσεις δικαιωμάτων και φοροαποφυγή. Πρόκειται για τη γαλλική Total, την αμερικανική Exxon Mobil, την ισπανική Repsol. Επίσης εμπλέκονται τα Ελληνικά Πετρέλαια και η Energean Oil & Gas. Αρχικά εμπλεκόταν και η ιταλική Edison που στη συνέχεια το χαρτοφυλάκιό της στην Ελλάδα το απόκτησε η Energean.

Ο τρόπος με τον οποίον συντάχθηκαν οι σχετικές συμβάσεις είναι εξαιρετικά σκοτεινός και αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα άγριας νεοφιλελεύθερης πολιτικής και μάλιστα όπως αυτή κωδικοποιήθηκε τα τελευταία χρόνια της μνημονιακής βαρβαρότητας. Το βασικό επιχείρημα για την προσπάθεια δημιουργίας κοινωνικής συναίνεσης, ή έστω ανοχής, γύρω από τις εξορύξεις είναι αυτό της «οικονομικής ανάπτυξης» και της προσέλκυσης άμεσων ξένων επενδύσεων, που κατά συνέπεια θα δημιουργήσουν νέες θέσεις εργασίας, αλλά και θα ενισχύσουν την ανάπτυξη και άλλων τομέων της οικονομίας. Ενόψει της κύρωσης των συμβάσεων για την παραχώρηση νέων οικοπέδων για εξορύξεις υδρογονανθράκων από το ελληνικό κοινοβούλιο, το υπουργείο Οικονομίας είχε εκδώσει ανακοίνωση στην οποία υποστήριζε ότι για κάθε νέα θέση εργασίας που θα δημιουργείται στον κλάδο των εξορύξεων, θα δημιουργούνται άλλες τρεις σε άλλους τομείς της οικονομίας.(!) χωρίς να υπάρχει κανένα στοιχείο από κάποια οικονομική μελέτη ή έρευνα.⁴

Η παραχώρηση των παραπάνω περιοχών έχει γίνει με σκανδαλώδεις όρους. Στην πραγματικότητα η ιδιοκτησία επί των οικοπέδων έχει περάσει στα χέρια των πετρελαϊκών εταιρειών, οι οποίες πρακτικά μπορούν να κάνουν ό,τι θέλουν σε αυτά. Οι συμβάσεις αυτές δεν απέχουν πολύ από την παραχώρηση τίτλων ιδιοκτησίας τεράστιων εκτάσεων δημόσιας γης. Μοναδικό εμπόδιο, μέχρι στιγμής, αποτελούν κάποιες ατομικές ιδιοκτησίες, για τις οποίες οι εταιρείες πρέπει να αποκτήσουν τη συναίνεση των ιδιοκτητών και ενδεχομένως κάποιες αρνητικές αποφάσεις της αυτοδιοίκησης που μπορούν να αρνηθούν την παραχώρηση των δημοτικών εκτάσεων.

Οι συμβάσεις αυτές υπογράφηκαν με αδιαφανή και αντιδημοκρατικό τρόπο. Δεν υπήρξε ούτε ενημέρωση, ούτε κάποια διαβούλευση με τις τοπικές κοινωνίες. Δεν υπήρξε δημόσιος διάλογος για αποφάσεις που πρόκειται να επιφέρουν τρομακτικές αλλαγές στην παραγωγή, στην οικονομία, στην κοινωνία. Υπήρχαν διαβουλεύσεις μεταξύ του ελληνικού κράτους και των εταιρειών, αλλά αυτές γίνονταν έξω και πέρα από τη δημόσια σφαίρα. Το μοντέλο των fast-track διαδικασιών για την προσέλκυση επενδύσεων από το ελληνικό κράτος το οποίο έγινε κανόνας στα μνημονιακά χρόνια, πλέον αποτελεί τον κανόνα και για αποφάσεις σχετικά με τις εξορύξεις, παραβλέποντας κάθε μορφή δημοκρατικού διαλόγου.

Υπάρχουν δύο πολύ χαρακτηριστικά παραδείγματα. Η τελευταία Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων για την παραχώρηση οικοπέδου νότια της Κρήτης, κοντά στη Γαύδο (Σεπτέμβριος 2019), δεν υπήρχε αναρτημένη σε καμία κυβερνητική σελίδα, είτε του Υπουργείου είτε στη Διαύγεια, ενώ ο «διάλογος» που

προπηγήθηκε, είχε διάρκεια λίγων ημερών. Το δεύτερο παράδειγμα είναι η προπαγάνδα των πετρελαϊκών εταιρειών για τα οφέλη των εξορύξεων. Η Energean στην Πάτρα και στο Κατάκολο έχει οργανώσει εκδηλώσεις για να προπαγανδίσει τα συμφέροντά της από τις οποίες αποκλείστηκαν άνθρωποι της τοπικής κοινωνίας που εναντιώνονται στις εξορύξεις. «Διάλογος» μπορεί να υπάρχει μόνο με όποιον/α δεν εναντιώνεται στα κέρδη των πετρελαϊκών.

Τα οικονομικά οφέλη για το δημόσιο από αυτές τις επενδύσεις είναι αμφίβολα και περιορισμένα, καθώς η φορολογία που έχει προβλεφθεί, αφορά τα κέρδη επί της παραγωγής και όχι, για παράδειγμα, εισφορές για τη μίσθωση των εκτάσεων. Η φορολογία έχει προβλεφθεί στην κατώτερη φορολογική κλίμακα των κερδών, στο 20%. Ο αμφίβολος χαρακτήρας των πιθανών οικονομικών ωφελειών έχει να κάνει με το εάν τελικά θα βρεθούν αξιοποιήσιμα κοιτάσματα, κάτι που δηλώνεται ανερευθρίαστα ακόμα και από κυβερνητικούς εκπροσώπους. Επιπλέον, σε όλες τις συμβάσεις η μόνη πρόβλεψη για υποχρεωτική πώληση πετρελαίου ή φυσικού αερίου προς το δημόσιο είναι η περίπτωση πολέμου ή εάν η χώρα έχει κηρυχτεί σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης. Συνεπώς, δεν διασφαλίζεται ούτε ένα ελάχιστο ποσοστό της παραγωγής για το δημόσιο και τις όποιες ενεργειακές εσωτερικές ανάγκες, πόσο μάλλον κάποιο σημαντικό οικονομικό όφελος αντίστοιχο του «μεγέθους» της επένδυσης.

Η προστασία του περιβάλλοντος θα είναι υπόθεση των ίδιων των εταιρειών, οι οποίες θα συστήσουν επιτροπές για την εποπτεία τήρησης της κείμενης περιβαλλοντικής νομοθεσίας. Εντός των εκτάσεων που έχουν παραχωρηθεί, υπάρχουν προστατευόμενες περιοχές Natura, εθνικοί δρυμοί, εθνικά πάρκα, καταφύγια άγριας ζωής. Δεν είναι όμως μόνο αυτές οι προστατευμένες περιοχές που κινδυνεύουν, καθώς ακόμα και οι ερευνητικές γεωτρήσεις (οι οποίες θεωρούνται ότι δεν έχουν σημαντικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις) μπορούν να επηρεάσουν πολύ σημαντικά τη σεισμικότητα, τη σύνθεση του υπεδάφους, τον υδροφόρο ορίζοντα.

Η Ήπειρος είναι μία από τις πιο φτωχές και λιγότερο αναπτυγμένες περιοχές στο σύνολο της ΕΕ, ενώ ταυτόχρονα είναι και μία από τις περιοχές με ιδιαίτερα πλούσιο οικοσύστημα. Σύμφωνα λοιπόν με τα εξορυκτικά σχέδια, όλη η περιοχή προορίζεται να μετατραπεί σε μία τεράστια ζώνη εξορύξεων και βιομηχανικής παραγωγής. Αυτό θα έχει ανυπολόγιστες και μη αναστρέψιμες συνέπειες για την οικονομία, την κοινωνία και το περιβάλλον. Οι «αβλαβείς» ερευνητικές γεωτρήσεις μόνο στο νομό Ιωαννίνων προβλέπεται να είναι περίπου 11.500.

Το ελληνικό κράτος, με μια πολιτική την οποία υιοθέτησε η κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ και συνεχίζει απαρέγκλιτα η κυβέρνηση της ΝΔ, ουσιαστικά προτίθεται να μετατρέψει το ένα τρίτο της χώρας σε μια γιγαντιαία βιομηχανική ζώνη εξόρυξης υδρογονανθράκων και άντλησης πετρελαίου και φυσικού αερίου. Χωρίς να δηλώνεται καθαρά (ούτε έστω σε επίπεδο «αφήγησης»), το ελληνικό κράτος έχει κάνει πλέον σοβαρή στροφή προς τον εξορυκτισμό, επιχειρώντας να αλλάξει με ριζικό τρόπο το παραγωγικό μοντέλο, τις κοινωνικές σχέσεις, το φυσικό

περιβάλλον, αλλά και την εικόνα του τόπου. Η μετατροπή της Ελλάδας σε «ενεργειακό κόμβο» ισοδυναμεί με τη μετατροπή της σε ένα πεδίο εξορύξεων, ενώ η αναμενόμενη ανάπτυξη για την εθνική οικονομία, από αυτές τις επενδύσεις είναι εξαιρετικά αμφιλεγόμενη.

Ιμπεριαλιστικοί ανταγωνισμοί, καπιταλιστική ανάπτυξη και εξορύξεις

Η ιστορική εμπειρία των ανταγωνισμών για τον έλεγχο ενεργειακών πόρων, ορυκτών κοιτασμάτων και γενικότερα πλουτοπαραγωγικών πηγών είναι γεμάτη πολέμους και αιματοχυσίες. Ήδη από τα πρώτα στάδια ανάπτυξης του καπιταλισμού, τα κράτη κυρίως της Ευρώπης, αλλά και της Βόρειας Αμερικής, έχουν κυριολεκτικά λεηλατήσει τις χώρες στον αποκαλούμενο παγκόσμιο νότο. Η ιστορία της Λατινικής Αμερικής, της Αφρικής και της Μέσης Ανατολής είναι μια ιστορία συνυφασμένη με τις εξορύξεις και τις πολεμικές συγκρούσεις για τον έλεγχο περιοχών και κοιτασμάτων. Όχι τυχαία. Στη Μέση Ανατολή και στην Αφρική βρίσκεται πάνω από το μισό των διαθέσιμων κοιτασμάτων πετρελαίου και υδρογονανθράκων όλου του πλανήτη.⁵

Η Naomi Klein έχει χαρακτηρίσει αυτές τις περιοχές, που μετατρέπονται επί της ουσίας σε πεδία εξορύξεων, ως «ζώνες θυσίας», όπου οι ζωές των ανθρώπων, η γη και το νερό θυσιάζονται για τη διατήρηση των διαδικασιών συσσώρευσης του κεφαλαίου.⁶ Ο εξορυκτισμός και η υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων στις χώρες του Παγκόσμιου Νότου έχει χαρακτηριστεί ως η πιο βίαιη μορφή μιας διαδικασίας κεφαλαιακής συσσώρευσης μέσω της αποστέρησης σύμφωνα με τον Ντέιβιντ Χάρβεϊ.

«Περιλαμβάνει την εμπορευματοποίηση και την ιδιωτικοποίηση εδαφικών εκτάσεων και τον βίαιο εκτοπισμό των πληθυσμών, (...) τη μετατροπή διάφορων μορφών ιδιοκτησίας (κοινές, κοινωνικές, κρατικές κλπ) σε αποκλειστικά ιδιωτικές, την καταστολή κοινωνικών δικαιωμάτων, την εμπορευματοποίηση της εργατικής δύναμης και τη συρρίκνωση εναλλακτικών μορφών παραγωγής και κατανάλωσης, αποικιακές και ιμπεριαλιστικές διαδικασίες ιδιοποίησης των φυσικών πόρων (...) και φυσικά την αξιοποίηση του χρηματοπιστωτικού συστήματος ως ένα ριζοσπαστικό μέσο για τη συσσώρευση μέσω της αποστέρησης».⁷

Αυτή η διατύπωση μπορεί να δώσει μια αρκετά έγκυρη περιγραφή για τον τρόπο με τον οποίο ο παγκόσμιος καπιταλισμός προσπαθεί να δημιουργήσει νέα πεδία κερδοφορίας με έναν πολύ βίαιο τρόπο, ενώ αποτελεί ένα διαχρονικό στοιχείο της καπιταλιστικής ανάπτυξης.⁸

Ο διεθνής καπιταλιστικός ανταγωνισμός για τους φυσικούς πόρους έχει μπει σε μια νέα και πολύ επικίνδυνη φάση, η οποία συνδέεται με την πολυπολικότητα του σύγχρονου ιμπεριαλισμού, ιδιαίτερα με την ανάδειξη οικονομιών όπως της Κίνας ή της Ινδίας στην πρώτη γραμμή του οικονομικού ανταγωνισμού. Η

παγκόσμια ζήτηση για τους φυσικούς πόρους έχει αυξηθεί (λόγω του διεθνούς ανταγωνισμού), την ίδια στιγμή που οι διαθέσιμοι πόροι του πλανήτη φαίνεται να στερεύουν. Για παράδειγμα, οι εξορύξεις με τη μέθοδο του fracking (υδραυλική ρηγμάτωση) για την εξόρυξη σχιστολιθικού πετρελαίου (αυτό που δεν βρίσκεται σε «καθαρά» κοιτάσματα, αλλά στους πόρους του υπεδάφους) είναι η τεχνική απάντηση από μεριάς του παγκόσμιου καπιταλισμού για να διασφαλίσουν νέα διαθέσιμα κοιτάσματα. Έτσι, υπάρχει πλέον η δυνατότητα της παγκόσμιας πετρελαϊκής βιομηχανίας να επιχειρεί να βρει νέες περιοχές και νέα εδάφη για την εξόρυξη πετρελαίου, φυσικού αερίου, αλλά και μετάλλων, και αυτή η δυνατότητα αποτελεί το πεδίο για το ξεδίπλωμα των ιμπεριαλιστικών ανταγωνισμών.

Ίσως ένα από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτού του σύγχρονου ανταγωνισμού είναι η αντιπαράθεση για τον έλεγχο των εμπορικών δρόμων στην Αρκτική μετά το λιώσιμο των πάγων λόγω της υπερθέρμανσης του πλανήτη. Πιστεύεται ότι στην αρκτική βρίσκεται περίπου το 25% των ανεξερεύνητων ενεργειακών αποθεμάτων και έτσι αντιπροσωπεύει ένα ελκυστικό έπαθλο για το οποίο θα μπορούσε να δικαιολογηθεί ακόμα μία πολεμική σύγκρουση. ΗΠΑ, Καναδάς, ΕΕ και Ρωσία ανταγωνίζονται για το ποιος θα έχει τα δικαιώματα διέλευσης, αλλά και ποιος θα ελέγχει τους πόρους που βρίσκονται στη θάλασσα και στο βυθό.⁹ Ενώ οι ίδιες οι εξορύξεις ορυκτών καυσίμων, αλλά και η παραγωγή ενέργειας, έχουν το μεγαλύτερο ποσοστό στην παραγωγή εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα που ευθύνονται για την υπερθέρμανση του πλανήτη, τόσο τα κράτη όσο και οι εταιρείες αξιοποιούν τις προκαλούμενες περιβαλλοντικές καταστροφές (όπως το λιώσιμο των πάγων στην Αρκτική) για να αυξήσουν τα πεδία προς εξορύξεις για τα οποία ανταγωνίζονται.¹⁰

Σίγουρα, ο καπιταλισμός είναι ένα δυναμικό σύστημα, αλλά επίσης σίγουρα δεν είναι ένα ορθολογικό σύστημα οργάνωσης της παραγωγής και της οικονομίας. Η καπιταλιστική οργάνωση της παραγωγής, ιδιαίτερα στη φάση του άγριου νεοφιλελευθερισμού, είναι κυριολεκτικά ένα σύστημα άναρχο και ανορθολογικό, ένα θηρίο εκτός ελέγχου. Μια αναπόφευκτη αντίφαση του καπιταλισμού είναι ότι ακόμα και αν η παραγωγή σε μια εταιρεία μπορεί να είναι πολύ καλά οργανωμένη και σχεδιασμένη, κάτι τέτοιο δεν ισχύει στη μεγάλη κλίμακα της παγκόσμιας αγοράς, δεν υπάρχει κανένα σχέδιο για την παγκόσμια καπιταλιστική ανάπτυξη. Πόσο μάλλον στη συγκυρία που διανύουμε, όπου δεν διαφαίνεται κάποιος νέος φωτεινός κύκλος ανάπτυξης και μια νέα μεγάλη διεθνής ύφεση είναι προ των πυλών.

Η αποδιοργάνωση/απορρύθμιση και η υπερπαραγωγή είναι στοιχεία σύμφυτα με τον καπιταλισμό. Το κεφαλαίο θα «κυλήσει» προς όποια περιοχή μπορεί δυναμικά να αντλήσει τα μεγαλύτερα κέρδη και αυτό δεν είναι πολιτική ή οικονομική επιλογή, αλλά συστημική, «εσωτερική» υποχρέωση. Το κέρδος είναι η εσωτερική κινητήρια δύναμη του καπιταλιστικού συστήματος. Γι' αυτό δεν πρόκειται να εγκαταλειφθεί το κυνήγι των φυσικών πόρων και των ορυκτών καυσίμων, με αποτέλεσμα να διαμορφώνεται μια κατάσταση που καταρχήν μπορεί να φαντάζει

αντιφατική. Τη στιγμή που τα διαθέσιμα των ορυκτών καυσίμων (κυρίως πετρελαίου και υδρογονανθράκων) στερεύουν δραματικά, εντείνονται οι ανταγωνισμοί (οικονομικοί και πολεμικοί) για τον έλεγχό τους, αλλά και για την εύρεση νέων μεθόδων και τεχνολογιών για την εξόρυξή τους. Οι ιμπεριαλιστικοί ανταγωνισμοί, λοιπόν, είναι άρρηκτα συνδεδεμένοι με τις εξορύξεις, μια σχέση που δεν πρέπει να υποτιμάται.

Ανταγωνισμοί για τις ΑΟΖ ή για τα κέρδη των εταιρειών;

«Θεωρούμε ότι η Αθήνα είναι σύμμαχος-κλειδί και ένας κρίσιμος παίκτης στην Ανατολική Μεσόγειο, αλλά και στα Βαλκάνια. Οι ΗΠΑ παραμένουν σταθερές στη στήριξη της ελληνικής ευημερίας, ασφάλειας και δημοκρατίας. (...) Δεν χρειαζόμαστε μια αναβάθμιση των εντάσεων στην περιοχή, αλλά περισσότερο έναν ειλικρινή διάλογο που θα οδηγήσει σε αποτελέσματα που σέβονται το διεθνές δίκαιο».

Αυτά έγραφε σε πρόσφατη επιστολή του ο υπουργός Εξωτερικών των ΗΠΑ Michael Pompeo προς τον Κυριάκο Μητσοτάκη, αναφερόμενος στην αναβάθμιση της «αμυντικής» συνεργασίας των δύο χωρών σε επίπεδο «στρατηγικής συμμάχιας» και στην αναβάθμιση των ΝΑΤΟϊκών βάσεων στη χώρα. Στο ίδιο μήκος κύματος έχουν κινηθεί και οι δηλώσεις του Αμερικάνου πρέσβη Jeffrey Paiat, επιβεβαιώνοντας τη στήριξη των ΗΠΑ στα καταστροφικά εξορυκτικά σχέδια στην Ελλάδα και στην Κύπρο, αλλά και στην προοπτική κατασκευής του αγωγού φυσικού αερίου East Med. Η υπογραφή του οποίου αποτελεί μια στρατηγική επιλογή του ελληνικού κράτους, μια ακόμα κίνηση στον ελληνοτουρκικό ανταγωνισμό. Την ίδια στιγμή η ΝΔ, όπως προηγούμενα ο ΣΥΡΙΖΑ, ενισχύει τον άξονα Ελλάδας-Κύπρου-Ισραήλ υπό την αιγίδα του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού.

Οι ΗΠΑ όμως είναι ικανοποιημένες και γιατί έχουν άμεσα οικονομικά συμφέροντα από τις εξορύξεις στην Ελλάδα, όπου ηγετικό ρόλο έχει αναλάβει η αμερικάνικη Εκχρηστική Mobil. Τα αποτελέσματα των ερευνητικών γεωτρήσεων για την ύπαρξη ή μη αξιοποιήσιμων κοιτασμάτων πετρελαίου είναι αμφίβολο εάν θα είναι θετικά. Άρα δεν υπάρχει ένα σίγουρο πεδίο κερδοφορίας ούτε για την Εκχρηστική Mobil, ούτε για τις άλλες εμπλεκόμενες εταιρείες. Η απόφασή τους για τις συγκεκριμένες επενδύσεις μπορεί να φαντάζει παράλογη, όμως δεν είναι. Αφενός, ο πραγματικά αποικιοκρατικός χαρακτήρας των συμβάσεων παραχώρησης καθιστά πολύ συμφέρουσα οικονομικά την επένδυση για τις ίδιες τις εταιρείες. Αφετέρου, τα κέρδη των εταιρειών δεν προκύπτουν μόνο από την παραγωγή και το εμπόριο του προϊόντος της εξόρυξης.

Αυτοί οι διεθνείς κολοσσοί της πετρελαϊκής βιομηχανίας, όπως και κάθε μεγάλος επιχειρηματικός όμιλος με διεθνή οικονομική δραστηριότητα, είναι πολύ στενά συνδεδεμένοι με το χρηματοπιστωτικό σύστημα και τη διεθνή αγορά πετρελαίου. Συνεπώς, είναι άμεσα εξαρτημένες από την προσδοκία για δημιουργία

μεγαλύτερων κερδών (στο μέλλον) και όχι κατ' ανάγκη ως προς την ίδια την παραγωγή. Οι εταιρείες αυτές μπορούν να έχουν κέρδη και να προσελκύουν κεφάλαια με την υπόσχεση για τη δημιουργία κερδών μέσω μελλοντικών εξορύξεων. Κατ' αυτόν τον τρόπο μπορούν να χρηματοδοτούν με μη εσωτερικά κεφάλαια τις ερευνητικές ή παραγωγικές γεωτρήσεις. Έτσι οι εταιρείες στις οποίες έχουν παραχωρηθεί εκτάσεις του ελληνικού κράτους, μπορούν ήδη να κερδοφορούν ακόμα και εάν δεν έχουν ξεκινήσει έστω κάποιες ερευνητικές γεωτρήσεις.

Υπάρχει μια σχέση αλληλοδιαπλοκής μεταξύ των διεθνών κολοσσών της πετρελαϊκής βιομηχανίας και των εθνικών ανταγωνισμών στην περιοχή και ιδιαίτερα σε σχέση με τους ανταγωνισμούς του ελληνικού και του τουρκικού κράτους στο Αιγαίο και στην Ανατολική Μεσόγειο. Η διαχρονική ελληνοτουρκική διαμάχη, στην τρέχουσα συγκυρία, συμπυκνώνεται επί της ουσίας γύρω από τις ΑΟΖ. Η ίδια η πορεία αυτής της διαμάχης από τις αρχές του 21ου αιώνα, καθώς και η σχέση της με τις διεθνείς συμφωνίες για το δίκαιο της θάλασσας, έχει το δικό της ξεχωριστό ενδιαφέρον και θα μπορούσε να αποτελέσει από μόνη της ένα ξεχωριστό άρθρο.¹¹

Εδώ θα ισχυριστούμε ότι ο ελληνοτουρκικός ανταγωνισμός δεν έχει να κάνει ούτε με βραχονησίδες, ούτε με την κυριαρχία επί νησιών, ούτε με κάποια πιθανή αλλαγή των συνόρων, αλλά σήμερα κυρίως με τις ΑΟΖ. Οι ΑΟΖ (Αποκλειστικές Οικονομικές Ζώνες) δίνουν τη δυνατότητα άσκησης κυριαρχικών δικαιωμάτων μέχρι και 200 ναυτικά μίλια από τις ακτές ενός παράκτιου κράτους. Αυτά τα κυριαρχικά δικαιώματα περιλαμβάνουν το δικαίωμα στην εκμετάλλευση των θαλάσσιων πόρων, τη δυνατότητα παραγωγής ενέργειας, την αξιοποίηση φυσικών/ενεργειακών πόρων που βρίσκονται κάτω από το βυθό της θάλασσας. Εκεί ξεκινάει ο παραλογισμός των ισχυρισμών τόσο του ελληνικού όσο και του τουρκικού κράτους, που κάθε φορά ερμηνεύουν, καθένας για τους δικούς του λόγους, τις διεθνείς συμβάσεις και το διεθνές δίκαιο κατά το δοκούν και ανάλογα με τις ιμπεριαλιστικές συμμαχίες στις οποίες εντάσσεται κάθε κράτος τη δεδομένη στιγμή. Αρκεί να σκεφτεί κανείς ότι, εάν το ελληνικό κράτος επιθυμεί να ανακηρύξει μονομερώς τις ελληνικές ΑΟΖ (κάτι που δεν έχει τολμήσει να κάνει), το Αιγαίο θα μετατραπεί κυριολεκτικά σε μια κλειστή ελληνική λίμνη με αποκλειστικά δικαιώματα εκμετάλλευσης.

Εάν επιλεγεί η προσφυγή στο διεθνές δικαστήριο της Χάγης, για την επίλυση της ελληνοτουρκικής διαμάχης, και οι δύο πλευρές κινδυνεύουν να βγουν «χαμένες». Αντ' αυτού, η βασική επιλογή είναι ένας φαύλος κύκλος γεωπολιτικών προκλήσεων και στρατιωτικών αντεγκλήσεων στην κατεύθυνση δημιουργίας τετελεσμένων. Μόνο υπό αυτό το πρίσμα μπορεί να γίνει κατανοητός ο αποκλεισμός της Τουρκίας από την υπογραφή του αγωγού East Med, από τον άξονα Ελλάδας-Κύπρου-Ισραήλ (με τη σαφή στήριξη των ΗΠΑ, του ΝΑΤΟ και της ΕΕ) και η απάντηση της Τουρκίας με τη συμφωνία για την ανακάλυψη των ΑΟΖ από κοινού με τη Λιβύη.

Το πραγματικό διακύβευμα για το ελληνικό κράτος είναι να μπορέσει να

ενισχύσει το ρόλο που έχει διεκδικήσει (και σε ένα βαθμό κατακτήσει) ως ο βασικός εκφραστής των επιδιώξεων του δυτικού ιμπεριαλισμού στην περιοχή. Την ίδια στιγμή, επιχειρεί να αναβαθμίσει τον οικονομικό, αλλά και γεωπολιτικό του ρόλο σε σχέση με την Τουρκία με τη σύγχρονη μεγάλη ιδέα των ΑΟΖ. Η ρητή στρατηγική πρόθεση του ελληνικού κράτους είναι η δημιουργία ενός γεωγραφικού συνεχούς μέσω των ΑΟΖ με την Κύπρο, το Ισραήλ, αλλά και την Αίγυπτο. Η Ελλάδα δεν είναι μια χώρα σε άμυνα, αλλά μια χώρα η οποία κλιμακώνει μια επεκτατική πολιτική απέναντι στην Τουρκία, εντείνοντας τους ανταγωνισμούς σε επικίνδυνο βαθμό. Σε αυτή την πολιτική, αλλά και στρατηγική επιδίωξη του σύγχρονου εθνικού μεγαλοϊδεατισμού εντάσσεται αφενός η πρόσφατη έμφαση στην αύξηση των εξοπλισμών, αλλά και στην αναβάθμιση των ΝΑΤΟϊκών βάσεων, και αφετέρου η στροφή στον εξορυκτισμό.

Ο ελληνοτουρκικός ανταγωνισμός έχει να κάνει με το ποιος θα ελέγξει αυτά τα πιθανά κοιτάσματα, ή ορθότερα, ποιος από τους δύο ανταγωνιστές μπορεί να παρουσιαστεί ως ο καλύτερος εγγυητής για τα συμφέροντα των πετρελαϊκών εταιρειών. Αυτή η πολιτική βασίζεται στη δύναμη των όπλων και ανά πάσα στιγμή μπορεί να προκαλέσει μια πολεμική σύγκρουση. Γίνεται όμως καθαρό πως οποιαδήποτε τέτοια προοπτική συνδέεται αποκλειστικά με τα συμφέροντα των πετρελαϊκών εταιρειών και των ιμπεριαλιστών, οι οποίοι με τους πολιτικούς και στρατιωτικούς ανταγωνισμούς εγγυώνται την πρόοδο των εργασιών για τις εξορύξεις υδρογονανθράκων, θυσιάζοντας το φυσικό περιβάλλον, τα κοινωνικά δικαιώματα, ακόμα και την ειρήνη.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Acosta A., (2013), *Extractivism and Neoextractivism: Two Sides of the Same Curse* στο Lang M, and Mokrani D., *Beyond Development. Alternative Visions from Latin America*, Rosa Luxembourg Foundation
2. Svampa M., (2015), *Commodities Consensus: Neoextractivism and Enclosure of the Commons in Latin America*, *South Atlantic Quarterly* (<https://read.dukeupress.edu/south-atlantic-quarterly/article-abstract/114/1/65/3719/Commodities-Consensus-Neoextractivism-and?redirectedFrom=fulltext>)
3. Ενδεικτικά:
 - α) Fabricant N., Gustafson B., (2017), «Socialism from Below? Bolivia in Age of Extractivism», *New Politics* Vol XVI No. 3 (https://newpol.org/issue_post/socialism-below-bolivia-age-extractivism/)
 - β) Gomez G., (2019), «Socialists and the fight for democracy in Venezuela» (<https://socialistworker.org/2019/02/06/socialists-and-the-fight-for-democracy-in-venezuela>)
4. Non Paper του Υπουργείου Περιβάλλοντος τον Οκτώβριο του 2019 (<https://thepressproject.gr/gyro-gyro-i-klimatiki-allagi-sti-mesi-i-exoryxis/>)
5. Πίτατζης Α., (2015), «Ο πόλεμος των πολιτισμών ή ο πόλεμος των ορυκτών πόρων» (<https://energyexpress.gr/news/O-polemos-twn-politismwn-h-o-polemos-twn-oryktnw-porwn>)
6. Klein N., (2015), «Αυτό αλλάζει τα πάντα – Καπιταλισμός εναντίον κλίματος», εκδόσεις Λιβάνης.
7. Harvey D., (2007), «Νεοφιλελευθερισμός – Ιστορία και παρόν», εκδόσεις Καστανιώτης.

8. Υπάρχουν πολλές αναφορές στο έργο του Marx, ενδεικτικά:
Marx K., (μτφ 2000), «Η γένεση του κεφαλαίου», εκδόσεις Κοροντζής.
9. Klare M., (2012), «The race for What's Left», Metropolitan Books. Δες αναλυτικότερα το άρθρο «Η στρατηγική του Πενταγώνου για την κλιματική αλλαγή», σε αυτό το τεύχος του περιοδικού.
10. Williams C., (2009), «Capitalism, climate change and the fate of humanity», International Socialist Review, issue 64, Haymarket Books.
11. Λαπατσιώρας Σ., (2019), «Διεκδικήσεις του ελληνικού και τουρκικού κράτους στο Αιγαίο και τη Μεσόγειο, Μέρος II», περιοδικό Θέσεις, τεύχος 147, Απρίλιος-Ιούνιος 2019.

Το Δόγμα Πομπέο στην Αρκτική

Η στρατηγική του Πενταγώνου για την κλιματική αλλαγή

του Μάικλ Τ. Κλερ

Το άρθρο δημοσιεύτηκε στο αμερικανικό σάιτ «εναλλακτικής ενημέρωσης» *TomDispatch.com*. Αναδημοσιεύτηκε στα γαλλικά από το σάιτ *alencontre.org*. Τη μετάφραση από τη γαλλική εκδοχή έκανε η Μάνια Μπαρσέφκσι.

Ο Μάικλ Τ. Κλερ έγραψε πρόσφατα το βιβλίο "All Hell Breaking Loose: The Pentagon's Perspective on Climate Change" («Ανοίγουν οι Πύλες της Κολλάσεως: Η Πολιτική του Πενταγώνου για την Κλιματική Αλλαγή»).

Τον Αύγουστο, όπως συνήθως, ο Ντόναλντ Τραμπ έγινε κεντρικό θέμα στην ειδησεογραφία, αλλά ας μη γελιόμαστε. Αυτό που σημάδεψε τον περασμένο Αύγουστο δεν ήταν ακόμα ένα κρούσμα της δράσης του «τραμπισμού», αλλά αυτό που θα πρέπει πλέον να αρχίσουμε να αποκαλούμε «Δόγμα Πομπέο». Αναφέρομαι, πράγματι, στον υπουργό Εξωτερικών Μάικ Πομπέο. Και σε ό,τι αφορά την περιοχή της Αρκτικής, έχει πολύ περισσότερα πράγματα στον νου του πέρα από το να αγοράσουν οι ΗΠΑ τη Γροιλανδία [πρόταση που έγινε μέσω τουίτερ από τον Τραμπ τον περασμένο Αύγουστο].

Στα μέσα Αυγούστου, όπως αναμφίβολα δεν ξεχνάει κανείς, ο πρόεδρος Τραμπ αιφνιδίασε τους διεθνείς παρατηρητές, εκφράζοντας το ενδιαφέρον του για να αγοράσει τη Γροιλανδία, μια ημιαυτόνομη περιοχή της Δανίας. Η πλειοψηφία των σχολιαστών θεώρησε αυτή την ενέργεια ως ένα ακόμα δείγμα της ολοένα και πιο αλλοπρόσαλλης συμπεριφοράς του Προέδρου. Η Δανή πρωθυπουργός Μέτε Φρεντέρικσεν χαρακτήρισε την ίδια την ιδέα ενός τέτοιου ενδιαφέροντος ως «παραλογισμό», εξωθώντας τον Τραμπ σε μια έξαρση θυμού, όπου χαρακτήρισε τις δηλώσεις της ως «μοχθηρές» και ακύρωσε μια επίσημη επίσκεψη στην Κοπεγχάγη, που είχε προγραμματιστεί εδώ και πολύ καιρό.

Ωστόσο, μια πιο ενδελεχής εξέταση αυτού του επεισοδίου και των κυβερνητικών μέτρων που το συνόδευσαν, φανερώνει μια εντελώς διαφορετική ερμηνεία αυτού που συμβαίνει, μέγιστης σημασίας για τον πλανήτη και ακόμα και για τον ίδιο τον ανθρώπινο πολιτισμό. Κάτω από την ώθηση του Μάικ Πομπέο, ο Λευκός Οίκος αντιμετωπίζει την Αρκτική όλο και περισσότερο ως μια άκρως σημαντική αρένα για τον μελλοντικό ανταγωνισμό μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων, με τελικό έπαθλο την άντληση τεράστιων ποσοτήτων πολύτιμων ορυκτών πόρων, όπως πετρελαίου, φυσικού αερίου, ουρανίου, χαλκού, ορυκτού σιδήρου, διαμαντιών και άλλων σπάνιων εξορύξιμων αγαθών. Ας προσθέσουμε έναν ακόμα σημαντικό παράγοντα: αν και κανείς από την κυβέρνηση δεν αναφέρει τις απαγορευμένες λέξεις «κλιματική αλλαγή» ή «κλιματική κρίση», καταλαβαίνουν όλοι πλήρως ότι η υπερθέρμανση του πλανήτη είναι αυτή που καθιστά εφικτή μία επέλαση προς αυτές τις πηγές.

Δεν είναι η πρώτη φορά που οι μεγάλες δυνάμεις ενδιαφέρονται για την Αρκτική. Αυτή η περιοχή απέκτησε μια ορισμένη στρατηγική σημασία ήδη από την περίοδο του «ψυχρού πολέμου», όταν οι ΗΠΑ και η ΕΣΣΔ εξέταζαν τη δυνατότητα χρησιμοποίησης του εναέριου χώρου της ως σημείο διέλευσης για πυρηνικούς πυραύλους και βομβαρδιστικά, με στόχους στην άλλη άκρη της γης. Όμως, μετά το τέλος αυτής της εποχής, η περιοχή έχασε σε μεγάλο βαθμό τη σημασία της. Οι ψυχρές θερμοκρασίες, οι συχνές θύελλες και οι παγωμένες επιφάνειες εμπόδιζαν τις περισσότερες αεροπορικές και θαλάσσιες μετακινήσεις. Συνεπώς –με εξαίρεση κάποιους αυτόχθονες πληθυσμούς που είχαν προσαρμοστεί στις συνθήκες– ποιος άλλος θα ήθελε να ρισκινδυνεύσει εκεί;

Ωστόσο, οι κλιματικές αλλαγές μεταβάλλουν ήδη ριζικά την κατάσταση: Οι θερμοκρασίες αυξάνονται ταχύτερα στην Αρκτική απ' ό,τι σε οποιοδήποτε άλλο μέρος του πλανήτη, προκαλώντας το λιώσιμο ορισμένων τμημάτων του θόλου των αρκτικών παγετώνων και φέρνοντας στην επιφάνεια ύδατα και νησιά που ήταν άλλοτε απρόσιτα στην εμπορική εκμετάλλευση. Αποθέματα πετρελαίου και φυσικού αερίου ανακαλύφθηκαν σε παράκτιες ζώνες που ήταν πριν (αλλά όχι πια) καλυμμένες από πάγους κατά το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου. Κατά την περίοδο αυτή, νέες εξορυκτικές ευκαιρίες αναδύονται

–σωστά!– στη Γροιλανδία. Φοβούμενη ότι άλλες χώρες, μεταξύ των οποίων η Κίνα και η Ρωσία, θα μπορέσουν να αποσπάσουν τα οφέλη αυτού του νέου τοπίου που προκαλεί η κλιματική αλλαγή, η κυβέρνηση Τραμπ έχει ξεκινήσει ήδη μια πλήρη εκστρατεία για να διασφαλίσει την κυριαρχία των ΗΠΑ σε αυτή την περιοχή, με κινδύνους συγκρούσεων και μελλοντικών συρράξεων.

Η ανταγωνιστική κούρσα για τους πόρους της Αρκτικής ξεκίνησε στις αρχές του αιώνα, όταν οι παγκόσμιες μεγάλες εταιρείες στον τομέα της ενέργειας, με μπροστάρηδες την BP, την Exxon Mobil, τη Shell και τον ρωσικό γίγαντα του φυσικού αερίου Gazprom, άρχισαν να εξερευνούν τα αποθέματα πετρελαίου και φυσικού αερίου σε περιοχές που έγιναν πρόσφατα προσβάσιμες λόγω της υποχώρησης των πάγων της θάλασσας. Αυτές οι προσπάθειες πήραν έκταση το 2008, μετά τη δημοσίευση της έκθεσης Circum-Arctic Resources Appraisal από τη Γεωλογική Επιθεώρηση των ΗΠΑ, που αναφέρει ότι πάνω από το ένα τρίτο των παγκοσμίως μη ανακαλυφθέντων αποθεμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου βρίσκεται βορείως του πολικού αρκτικού κύκλου. Ένα μεγάλο μέρος αυτής της ανεκμετάλλευτης αφθονίας ορυκτών καυσίμων φέρεται να βρίσκεται στα αρκτικά ύδατα: στις ακτές της Αλάσκας (δηλαδή στις ΗΠΑ), του Καναδά, της Γροιλανδίας (που ελέγχεται από τη Δανία), της Νορβηγίας και τη Ρωσίας – στις «πέντε αρκτικές» χώρες.

Με βάση το υφιστάμενο διεθνές δίκαιο, που κωδικοποιήθηκε με τη σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS), οι παράκτιες χώρες έχουν το δικαίωμα εκμετάλλευσης των υποθαλάσσιων πόρων σε απόσταση έως 200 ναυτικών μιλίων από τις ακτές τους (και ακόμα παραπέρα, εάν η υφαλοκρηπίδα τους εκτείνεται πέρα από αυτό το σημείο). Και οι πέντε αρκτικές χώρες έχουν διεκδικήσει αποκλειστικές ζώνες εκμετάλλευσης (ΑΟΖ) στα ύδατα αυτά, ή –στην περίπτωση των ΗΠΑ (που σημειωτέον δεν έχει επικυρώσει την UNCLOS)– έχουν ανακοινώσει την πρόθεσή τους να το κάνουν. Η πλειοψηφία των επιβεβαιωμένων αποθεμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου βρίσκεται εντός αυτών των ΑΟΖ, αν και υπάρχει η υπόθεση ότι ορισμένα από αυτά βρίσκονται σε αλληλοκαλυπτόμενες ή αμφισβητούμενες ζώνες πέρα από το όριο των 200 μιλίων, συμπεριλαμβανομένης της ίδιας της πολικής περιοχής. Φυσικά, όποιος κατέχει τη Γροιλανδία, κατέχει και το δικαίωμα να αναπτύξει την ΑΟΖ της.

Οι πέντε χώρες της έχουν δηλώσει την πρόθεσή τους να ρυθμίσουν ειρηνικά όλες τις διαφορές που απορρέουν από τις αμφισβητούμενες διεκδικήσεις

Ο Λευκός Οίκος ■
αντιμετωπίζει την Αρκτική ως
μια άκρως σημαντική αρένα για
τον μελλοντικό ανταγωνισμό
μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων,
με τελικό έπαθλο την άντληση
τεράστιων ποσοτήτων
πολύτιμων ορυκτών πόρων

τους, πάνω στη βάση των αρχών λειτουργίας του Συμβουλίου της Αρκτικής, που δημιουργήθηκε το 1996. Πρόκειται για έναν διακυβερνητικό οργανισμό, όπου συμμετέχουν τα κράτη των οποίων το έδαφος βρίσκεται κάτω από τον αρκτικό κύκλο (στον οποίο συμπεριλαμβάνονται οι πέντε αρκτικές χώρες, η Φινλανδία, η Ισλανδία και η Σουηδία). Συνεδριάζοντας κάθε δύο χρόνια, αποτελεί ένα φόρουμ στο οποίο οι ηγέτες των χωρών αυτών και οι ιθαγενείς πληθυσμοί της Αρκτικής μπορούν, θεωρητικά τουλάχιστον, να αντιμετωπίζουν τις κοινές τους ανησυχίες και να εργάζονται για κοινές λύσεις. Το φόρουμ αυτό συνέβαλε, πράγματι, στον κατευνασμό των εντάσεων στην περιοχή. Όμως, τα τελευταία χρόνια, αποδεικνύεται όλο και πιο δύσκολο να εξαιρεθεί η Αρκτική από την αυξανόμενη εχθρότητα των ΗΠΑ (και του ΝΑΤΟ) απέναντι στη Ρωσία και την Κίνα, ή από την παγκόσμια αναμέτρηση για τους φυσικούς πόρους. Τον Μάιο του 2019, ενώ ο Πομπέο ηγούνταν μιας αμερικανικής αντιπροσωπείας στην τελευταία συνεδρίαση του Συμβουλίου, στο Ροβανιέμι της Φινλανδίας, η εχθρότητα και η διάθεση οικειοποίησης των μελλοντικών πόρων έξω από αυτό το πλαίσιο ήταν ήδη διάχυτες.

Συγκομιδή του πλούτου της Αρκτικής

Ένα τέτοιο φόρουμ χαρακτηρίζεται συνήθως από ανώδυνες δηλώσεις για τη διεθνή συνεργασία και την καλή διαχείριση του περιβάλλοντος. Όμως, το καπάκι της χύτρας τινάχτηκε κατά τη διάρκεια της τελευταίας συνόδου του Συμβουλίου της Αρκτικής τον Μάιο του 2019, όταν ο Πομπέο εκφώνησε μία ξεδιάντροπα προκλητική και πολεμική ομιλία, η οποία αξίζει σαφώς μεγαλύτερης προσοχής από αυτήν που της δόθηκε τότε. Ας κάνουμε, λοιπόν, μια μικρή επισκόπηση αυτού που θα μπορούσε να αποδειχθεί μια ιστορική εξαγγελία (με την πιο σκοτεινή δυνατή έννοια του όρου) ενός νέου δόγματος της Ουάσιγκτον για τον Μεγάλο Βορρά.

«Στη διάρκεια των δύο πρώτων δεκαετιών ύπαρξής του, το Συμβούλιο της Αρκτικής είχε την πολυτέλεια να επικεντρώνεται σχεδόν αποκλειστικά στην επιστημονική συνεργασία, στα πολιτιστικά ζητήματα και στην περιβαλλοντολογική έρευνα», δήλωσε με ηπιότητα ο υπουργός στην αρχή της ομιλίας του. Αποτελούσαν, είπε, «όλα σημαντικά θέματα, πολύ σημαντικά, και θα έπρεπε να συνεχίσουμε να ασχολούμαστε με αυτά. Αλλά δεν έχουμε πλέον αυτή την πολυτέλεια. Μπαίνουμε σε μια νέα εποχή στρατηγικής δέσμευσης στην Αρκτική, με νέες απειλές για την Αρκτική και τους φυσικούς πόρους της, καθώς και για το σύνολο των συμφερόντων μας σε αυτή την περιοχή».

Σε μια επιθετική ομιλία που αποδείχθηκε υπερ-σκληροπυρηνική, ο Πομπέο διαβεβαίωσε ότι βρισκόμαστε σήμερα σε μια νέα εποχή σε σχέση με την Αρκτική. Καθώς η κλιματική αλλαγή –μία έκφραση που φυσικά δεν χρησιμοποιήθηκε ποτέ από τον Πομπέο– καθιστά όλο και πιο εφικτή την εκμετάλλευση των μεγάλων φυσικών αποθεμάτων της περιοχής, ξεκινά και επίσημα η

εφόρμηση για την οικειοποίησή τους.

Αυτός ο ανταγωνισμός για τους φυσικούς πόρους εντάχθηκε ακαριαία ως τμήμα στην αυξανόμενη γεωπολιτική σύγκρουση μεταξύ των ΗΠΑ, της Ρωσίας και της Κίνας, φέρνοντας στην επιφάνεια νέους κινδύνους συγκρούσεων.

Μιλώντας για το ζήτημα της εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων, ο Πομπέο δεν μπορούσε να κρύψει τον ενθουσιασμό του. Αναφερόμενος στη σαρκαστική αντιμετώπιση που είχε προκαλέσει η αγορά της Αλάσκας από τον William Seward το 1857, δήλωσε:

«Μακράν της αντίληψης περί άγονης ενδοχώρας που πολλοί πίστευαν ότι ήταν η Αρκτική στην εποχή του Seward, η περιοχή βρίσκεται στο επίκεντρο των ευκαιριών και της αφθονίας. Καλύπτει το 13% του παγκόσμιου πετρελαϊκού αποθέματος που δεν έχει ανακαλυφθεί, το 30% του μη ανακαλυφθέντος φυσικού αερίου και έναν πλούτο ουρανίου, ορυκτών σπάνιων γαιών, χρυσού, διαμαντιών και εκατομμυρίων τετραγωνικών χιλιομέτρων ανεκμετάλλευτων πόρων».

Επισήμανε επίσης ότι είναι εξίσου ενδιαφέρουσα η δυνατότητα σημαντικής αύξησης του θαλάσσιου εμπορίου διαμέσου διαρκτικών εμπορικών δρόμων, που ξεπάγωσαν πρόσφατα, οι οποίοι θα συνδέουν την ευρω-ατλαντική περιοχή με την Ασία. «Οι συνεχείς μειώσεις του θαλάσσιου πάγου ανοίγουν νέα περάσματα και νέες ευκαιρίες για το εμπόριο», τόνισε περιαχώς.

«Αυτό θα μπορούσε να μειώσει κατά 20 μέρες τον αναγκαίο χρόνο ταξιδιού μεταξύ της Ασίας και της Δύσης... Οι θαλάσσιοι δρόμοι της Αρκτικής θα μπορούσαν να ισοδυναμούν με τα κανάλια του Σουέζ και του Παναμά στον 21^ο αιώνα».

Δεν αναφέρθηκε στο γεγονός ότι αυτές οι «σημαντικές μειώσεις του θαλάσσιου πάγου» αποτελούν αποκλειστικά συνέπεια της κλιματικής αλλαγής. Ασχολίαστο έμεινε και το γεγονός ότι αυτές οι εξελίξεις αντανακλούν και μια άλλη πραγματικότητα του υπερ-θερμαινόμενου πλανήτη μας. Αν η Αρκτική φτάσει να γίνει κάποια μέρα πραγματικά το βόρειο ανάλογο ενός τροπικού περάσματος όπως τα κανάλια του Σουέζ ή του Παναμά, αυτό θα σημαίνει πιθανότατα ότι ορισμένα τμήματα αυτών των μεσογειακών ζωνών θα έχουν μεταβληθεί, αντίστοιχα, σε ακατοίκητες ερήμους.

Στο μέτρο που παρουσιάζονται τέτοιες νέες δυνατότητες εμπορίου και γεωτρήσεων, διαβεβαίωσε ο Μάικ Πομπέο, οι ΗΠΑ έχουν την πρόθεση να βρεθούν στην πρώτη γραμμή της εκμετάλλευσής τους. Στη συνέχεια άρχισε να εκθειάζει τα πεπραγμένα της κυβέρνησης Τραμπ, συμπεριλαμβανομένης της ανάπτυξης των γεωτρήσεων πετρελαίου και φυσικού αερίου στα υπεράκτια ύδατα και της «απελευθέρωσης της ενεργειακής εκμετάλλευσης στο Αρκτικό Εθνικό Καταφύγιο Άγριας Ζωής», μια παρθένα περιοχή της βόρειας Αλάσκας,

την οποία οι περιβαλλοντολόγοι θεωρούν καταφύγιο του μεταναστευτικού καριμπού και άλλων ειδών που κινδυνεύουν με εξαφάνιση. Υποσχέθηκε ότι στα επόμενα χρόνια προβλέπονται επιπλέον προσπάθειες για την εκμετάλλευση των ζωτικών πηγών της περιοχής.

Μια νέα αρένα ανταγωνισμού (και ακόμη χειρότερα)

Ο ανταγωνισμός για τους φυσικούς πόρους της Αρκτικής θα διεξαχθεί κατά τρόπο ειρηνικό και συντεταγμένο, επισήμανε ο Μάικ Πομπέο. Διαβεβαίωσε τους ακροατές του ότι οι ΗΠΑ πιστεύουν σε έναν «ελεύθερο και δίκαιο ανταγωνισμό που θα είναι ανοιχτός και θα χαρακτηρίζεται από την πρωτοκαθεδρία του δικαίου». Πρόσθεσε όμως ότι άλλες χώρες, ιδιαίτερα η Κίνα και η Ρωσία, δεν θα σεβαστούν ως επί το πλείστον τους κανόνες και θα πρέπει επομένως να αποτελέσουν αντικείμενο προσεκτικής επιτήρησης και, στην ανάγκη, τιμωρητικής δράσης.

Τόνισε ότι η Κίνα σχεδιάζει εμπορικούς δρόμους στην Αρκτική και εγκαθιδρύει οικονομικούς δεσμούς με σημαντικές χώρες της περιοχής. Ο Πομπέο ισχυρίστηκε ότι το Πεκίνο χρησιμοποιεί δολίως τις υποτίθεται οικονομικές αυτές δραστηριότητες για στρατιωτικούς σκοπούς, συμπεριλαμβανομένης της βδελυρής κατασκοπείας επί των αμερικανικών βαλλιστικών υποβρυχίων, που επιχειρούν στην περιοχή, φοβερίζοντας παράλληλα τους τοπικούς εταίρους της για να συμμορφωθούν. Αυτά είπε ότι βρίσκονται σε αντίθεση βέβαια με τις πρακτικές των ΗΠΑ (που έχουν ήδη πολλές στρατιωτικές βάσεις στην Αρκτική, μεταξύ των οποίων και μία στο Τιλέ της Γροιλανδίας, και επομένως έχουν ήδη μια καλά εμπεδωμένη παρουσία σε αυτήν).

Επικαλέστηκε κατόπιν τα γεγονότα που συνέβησαν στη μακρινή θάλασσα της νότιας Κίνας, όπου οι Κινέζοι στρατιωτικοποίησαν πράγματι έναν αριθμό ακατοίκητων μικροσκοπικών νησιών (εξοπλίζοντάς τα με διαδρόμους προσγειώσεων, συστοιχίες πυραύλων κλπ) και οι ΗΠΑ αντέδρασαν, στέλνοντας τα πολεμικά πλοία τους στα παρακείμενα ύδατα. Ήταν μια προειδοποίηση για παρόμοιες μελλοντικές στρατιωτικές αναμετρήσεις στην Αρκτική:

«Ας αναρωτηθούμε, θέλουμε ο Αρκτικός Ωκεανός να μεταβληθεί σε μια νέα θάλασσα της Νότιας Κίνας, πλήρως στρατιωτικοποιημένος και γεμάτος από ανταγωνιστικές εδαφικές διεκδικήσεις;».

Η απάντηση, διαβεβαίωσε τους ακροατές του, είναι «αρκετά σαφής». (Και είμαι σίγουρος ότι μπορείτε να μαντέψετε ποια είναι).

Ο υπουργός χρησιμοποίησε στη συνέχεια μια ακόμα πιο σκληρή γλώσσα για να περιγράψει «την επιθετική συμπεριφορά της Ρωσίας στην Αρκτική». Τα τελευταία χρόνια, διαβεβαίωσε, οι Ρώσοι κατασκεύασαν εκατοντάδες νέες βάσεις στην περιοχή, καθώς και νέα λιμάνια και δυνατότητες αεροπορικής άμυνας. «Η Ρωσία αφήνει ήδη στο χιόνι ίχνη από τις στρατιωτικές μπότες της», μία απειλή που δεν μπορεί να αγνοηθεί. «Η Αρκτική δεν μπορεί να γίνει τόπος ανομίας, επειδή είναι άγρια περιοχή. Δεν πρέπει να γίνει έτσι. Και είμαστε αποφασισμένοι να διασφαλίσουμε ότι δεν θα γίνει», τόνισε.

Φθάνουμε έτσι στην καρδιά του μηνύματος του Πομπέο: οι ΗΠΑ θα «απαντήσουν», βεβαίως, ενισχύοντας τη δική τους στρατιωτική παρουσία στην Αρκτική, για να προστατεύσουν καλύτερα τα συμφέροντά τους, συγκρούμενες με την κινεζική και ρωσική προέλαση στην περιοχή:

«Υπό την προεδρία του Τραμπ, ενισχύουμε την ασφάλεια και τη διπλωματική παρουσία των ΗΠΑ στην περιοχή. Σε ό,τι αφορά την ασφάλεια, εν μέρει ως απάντηση στις αποσταθεροποιητικές δραστηριότητες της Ρωσίας, οργανώνουμε στρατιωτικές ασκήσεις, ενισχύουμε τη στρατιωτική παρουσία μας, ανακατασκευάζουμε τον στόλο των παγοθραυστικών μας, αυξάνουμε τη χρηματοδότηση της ακτοφυλακής και δημιουργούμε ένα νέο στρατιωτικό τμήμα για τις αρκτικές υποθέσεις στο πλαίσιο των ενόπλων δυνάμεών μας».

Για να υπογραμμίσει την ειλικρίνεια της κυβέρνησης, ο Μάικ Πομπέο εξήρε τις μεγαλύτερες στρατιωτικές ασκήσεις του NATO στην Αρκτική από την εποχή του Ψυχρού Πολέμου, την άσκηση «Trident Juncture», (την οποία αποκάλεσε κατά λάθος «Trident Structure»), η οποία ολοκληρώθηκε πρόσφατα, εμπλέκοντας περίπου 50.000 στρατιώτες. Βέβαια, το επίσημο σενάριο της Trident Juncture αναφέρεται σε κάποιον μη προσδιορισμένο «επιτιθέμενο», ωστόσο ελάχιστοι παρατηρητές διατηρούν αμφιβολίες ως προς το ότι η «ομάδα των συμμάχων» (NATO) συγκεντρώθηκε για να αποκρούσει μια υποτιθέμενη ρωσική εισβολή στη Νορβηγία, όπου πραγματοποιήθηκε η προσομοίωση της μάχης.

Εφαρμογή του δόγματος

Αυτές είναι οι γενικές γραμμές του νέου Δόγματος Πομπέο, που στηρίζεται πάνω στο πραγματικά απαγορευμένο θέμα για την κυβέρνηση Τραμπ: την κλιματική κρίση.

Με τον πιο επιθετικό τρόπο που θα μπορούσε κανείς να φανταστεί, αυτό το δόγμα προαναγγέλλει ένα μέλλον ατέρμονων ανταγωνισμών και συγκρούσεων στην Αρκτική, που θα εντείνονται διαρκώς στο βαθμό που ο πλανήτης θα υπερθερμαίνεται και ο θόλος των παγετώνων θα λιώνει. Η ιδέα μιας αντιπαράθεσης των ΗΠΑ με τους Ρώσους και τους Κινέζους στον Μεγάλο Βορρά, συγχρόνως με την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων της περιοχής, είναι προφανώς διαδεδομένη στην Ουάσιγκτον. Τον Αύγουστο, είχε ήδη επικρατήσει αρκετά ως «κοινή λογική» στον Λευκό Οίκο (πέραν του Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας και του Πενταγώνου), ώστε να προτείνει ο πρόεδρος να αγοράσει τη Γροιλανδία.

Και εφόσον πρόκειται για την εκμετάλλευση φυσικών αποθεμάτων και για μελλοντικές στρατιωτικές συρράξεις, η ιδέα αυτή δεν είναι και τόσο αλλόκοτη. Στο κάτω-κάτω, η Γροιλανδία διαθέτει αφθονία φυσικών πόρων και στεγάζει επίσης την αμερικανική βάση στο Τιλέ. Απομεινάρι του Ψυχρού Πολέμου, η εγκατάσταση στο Τιλέ, κυρίως μια βάση για ραντάρ, βρίσκεται ήδη στο στάδιο του εκσυγχρονισμού της, κόστους 300 εκατ. δολαρίων, για να παρακολουθεί καλύτερα τις

εκτοξεύσεις ρωσικών πυραύλων. Καταφανώς, οι κύριοι αρμόδιοι της Ουάσιγκτον θεωρούν τη Γροιλανδία ως ένα αξιόλογο αγαθό της κτηματαγοράς στην αναδυόμενη γεωπολιτική μάχη που ξεδιπλώνει ο Μάικ Πομπέο, μια εκτίμηση που έχει δρομολογηθεί και στο μυαλό του προέδρου Τραμπ.

Η Ισλανδία και η Νορβηγία παίζουν επίσης έναν σημαντικότερο ρόλο στους νέους στρατηγικούς υπολογισμούς του Πομπέο και του Πενταγώνου. Μια άλλη παλιά στρατιωτική εγκατάσταση της περιόδου του Ψυχρού Πολέμου, η βάση στο Κέφαβλικ της Ισλανδίας, επανδρώθηκε ξανά από το Ναυτικό και αξιοποιείται πλέον για πολεμικές αποστολές αντιμετώπισης υποβρυχίων. Στο μεταξύ, το Σώμα των Πεζοναυτών στάθμευσε πολλές εκατοντάδες μάχιμους σε βάση του Τροντχάιμ της Νορβηγίας, στην πρώτη μόνιμη ανάπτυξη ξένων στρατιωτών σε νορβηγικό έδαφος από την εποχή του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Το 2018, το Πεντάγωνο επανενεργοποίησε μάλιστα τον αδραντοποιημένο Δεύτερο Στόλο του Πολεμικού Ναυτικού, αναθέτοντάς του την αποστολή να «προστατεύει» τον Βόρειο Ατλαντικό, καθώς και τις ναυτικές προσβάσεις στην Αρκτική, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που πρόσκεινται στη Γροιλανδία, την Ισλανδία και τη Νορβηγία. Ας λάβουμε λοιπόν υπόψη μας αυτά ως σημάδια μιας «θερμής» εποχής.

Όλα αυτά δεν είναι βέβαια παρά μόνο η αρχή μιας σημαντικής συσσώρευσης στρατιωτικών δυνάμεων και μιας μόνιμης διαδικασίας δοκιμών της επιχειρησιακής ικανότητας του αμερικανικού στρατού στον Μεγάλο Βορρά. Ενδεικτικά, στο πλαίσιο της άσκησης Trident Juncture, το αεροπλανοφόρο Harry S. Truman και ο στολίσκος του από πλοία συνοδείας στάλθηκαν στη Νορβηγική Θάλασσα. Ήταν η πρώτη φορά που μια αμερικανική αεροναυτική αποστολή κινήθηκε υπεράνω του αρκτικού κύκλου μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ, το 1991. Επίσης, ο υπουργός Ναυτιλίας, Ρίτσαρντ Σπένσερ, ανακοίνωσε πρόσφατα την πρόθεση να σταλούν σε αποστολή στην Αρκτική πολεμικά πλοία επιφανείας (τα αμερικανικά πυρηνικά υποβρύχια κάνουν συχνά τέτοια ταξίδια, πλέοντας κάτω από τα στρώματα του πάγου), σε μια νέα στρατιωτική κίνηση.

Η ειρωνεία των πάγων

Παρότι ο Πομπέο και οι υφιστάμενοί του δεν αναφέρουν ποτέ τον όρο «κλιματική αλλαγή», κάθε πτυχή αυτού του νέου δόγματος αποτελεί απόρροια αυτού του φαινομένου. Στο βαθμό που η ανθρωπότητα θα εκπέμπει στην ατμόσφαιρα όλο και περισσότερα αέρια που προκαλούν το φαινόμενο του θερμοκηπίου και που οι παγκόσμιες θερμοκρασίες θα συνεχίζουν να αυξάνονται, ο θόλος των παγετώνων της Αρκτικής θα συνεχίσει να συρρικνώνεται. Με τη σειρά του αυτό θα κάνει την εκμετάλλευση των άφθονων αποθεμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου της περιοχής όλο και πιο εφικτή, προκαλώντας μεγαλύτερη αύξηση της κατανάλωσης ορυκτών καυσίμων, επιπλέον αύξηση της υπερθέρμανσης και ένα ακόμη ταχύτερο λιώσιμο των πάγων. Με άλλα λόγια, το δόγμα του Μάικ Πομπέο αποτελεί συνταγή για καταστροφή.

Ας προστεθεί σε αυτή την πασιφανή «κακοποίηση» του πλανήτη η πιθανότητα ότι η αύξηση των θερμοκρασιών και των θυελλών θα καταστήσουν την άντληση πετρελαίου και φυσικού αερίου όλο και λιγότερο βιώσιμη σε ορισμένα μέρη του. Πολλοί επιστήμονες πιστεύουν πλέον ότι οι θερινές θερμοκρασίες στη διάρκεια της μέρας στις πετρελαιοπαραγωγές περιοχές π.χ. της Μέσης Ανατολής θα μπορούσαν να φθάσουν κατά μέσο όρο τους 120 βαθμούς Φαρενάιτ [49 βαθμούς Κελσίου] ως το 2050, γεγονός που θα καθιστούσε θανάσιμη κάθε ανθρώπινη εργασία σε ανοικτό χώρο. Ταυτόχρονα, βιαιότεροι τυφώνες και άλλες τροπικές καταιγίδες που θα περνούν πάνω από νερά όλο και πιο θερμά στον Ατλαντικό και στον Κόλπο του Μεξικού, θα μπορούσαν να βάλουν σε κίνδυνο τη συνεχιζόμενη offshore εκμετάλλευση εκεί (αλλά και σε άλλες ζώνες εκτεθειμένες σε παρόμοιες καταιγίδες). Εάν η ανθρωπότητα δεν στραφεί μέχρι τότε στα εναλλακτικά καύσιμα, η Αρκτική θα μπορούσε να αποτελέσει την κύρια πηγή άντλησης ορυκτών καυσίμων παγκοσμίως, εντείνοντας έτσι τη διαμάχη για τον έλεγχο των ζωτικών αποθεμάτων της.

Ίσως καμία πλευρά της απάντησης της ανθρωπότητας στην κλιματική κρίση δεν είναι τόσο σημαντική όσο η συγκεκριμένη. Όσο περισσότερο καταναλώνουμε ορυκτά καύσιμα, τόσο πιο γρήγορα θα μεταβάλουμε την Αρκτική, ενθαρρύνοντας την επιπλέον εξόρυξη των ορυκτών καυσίμων της και την περεταίρω συμβολή τους στην υπερθέρμανση του πλανήτη. Καθώς άλλες περιοχές θα είναι ολοένα και λιγότερο σε θέση να υποστηρίξουν μια οικονομία στηριγμένη στην άντληση ορυκτών καυσίμων, η συνέχεια της εξάρτησης από το πετρέλαιο θα προκαλέσει την πλήρη καταστροφή του άλλοτε παρθένου Μεγάλου Βορρά, που θα μεταμορφωθεί σε μιαν αρένα σαν αυτή που φαντάζεται ο Πομπέο για μια καυτή σύρραξη και μια καταστροφή του πολιτισμού.

Πώς οι πλούσιοι σχεδιάζουν να διατηρήσουν την εξουσία τους σε έναν φλεγόμενο πλανήτη

του Τζέιμς Πλέστεντ

Απέναντι στην κλιματική κρίση, δεν «είμαστε όλοι μαζί». Οι καπιταλιστές ετοιμάζουν τις δικές τους απαντήσεις στις συνέπειές της, που περιλαμβάνουν περισσότερο πόλεμο, ρατσισμό και αυταρχισμό. Το άρθρο δημοσιεύτηκε στο σάιτ Red Flag και τη μετάφραση έκανε ο Πάνος Πέτρου.

Ο Τζέιμς Πλέστεντ είναι μέλος της Socialist Alternative στην Αυστραλία. Αρθρογραφεί συστηματικά για ζητήματα οικολογίας και περιβάλλοντος.

Η κλιματική κρίση δεν είναι μια μακρινή προοπτική την οποία πρέπει να αγωνιστούμε για να αποτρέψουμε. Είναι μια πραγματικότητα που ξεδιπλώνεται ήδη. Είναι η ένταση των «ακραίων» καιρικών φαινομένων –οι κυκλώνες, καταιγίδες και πλημμύρες, οι

ξηρασίες και τα θανατηφόρα κύματα καύσωνα. Είναι τα φλεγόμενα δάση στην Αυστραλία, τον Αμαζόνιο, την Ινδονησία, τη Σιβηρία, τον Καναδά και την Καλιφόρνια. Είναι οι πάγοι που λιώνουν, οι παγωμένοι όγκοι στα βουνά που υποχωρούν, οι θάλασσες όπου αυξάνεται η στάθμη. Είναι η καταστροφή του οικοσυστήματος και οι κατεστραμμένες καλλιέργειες. Είναι η έλλειψη πόρων που διευρύνει την πείνα και τη δίψα. Είναι ζωές και κοινότητες που καταστρέφονται και εκατομμύρια άνθρωποι που υποχρεώνονται να μεταναστεύσουν.

Αυτή η κρίση κλιμακώνεται με τρομακτικούς ρυθμούς. Κάθε χρόνο καταγράφονται νέα ρεκόρ στη θερμοκρασία. Κάθε μέρα καταγράφονται νέες καταστροφές. Στην Αυστραλία ζούμε ένα καλοκαίρι φωτιάς και σκόνης. Θερμοί άνεμοι από την έρημο σηκώνουν σκόνη από το ξηρό τοπίο και σκεπάζουν με αυτή πόλεις και χωριά, εκατοντάδες και χιλιάδες χιλιόμετρα μακριά. Κολπίσκοι και ποτάμια «ψήνονται» μέχρι που στεγνώνουν. Οι πόλεις μας έχουν τυλιχτεί από τους καπνούς των μεγα-πυρκαγιών που καίνε επί βδομάδες και στις πιο ζεστές μέρες, με τους δυνατότερους ανέμους, οι φλόγες τους θεριεύουν, καταπίνοντας τα πάντα στο πέρασμά τους.

Καταλαβαίνουν οι άρχοντες –οι πολιτικές ηγεσίες και οι επιχειρηματικές ελίτ που, πίσω από το προσωπείο της δημοκρατίας, παίρνουν τις σημαντικές αποφάσεις για την κοινωνία μας– τον κίνδυνο τον οποίο αντιμετωπίζουμε; Επιφανειακά δείχνουν να μην ανησυχούν. Το Σεπτέμβριο, αμέσως μετά τη συμμετοχή εκατομμυρίων μαθητών στην παγκόσμια απεργία για το κλίμα και την ομιλία της Γκρέτα Τούνμπεργκ στον ΟΗΕ, που έγινε γνωστή από το «*Πώς τολμάτε!*», ο πρωθυπουργός Σκοτ Μόρισον αντέδρασε προειδοποιώντας «*ενάντια στο να ενισχύουμε τα άγχη των παιδιών*». Και το Νοέμβριο, όταν καταστράφηκαν εκατοντάδες σπίτια και πέθαναν 4 άνθρωποι από πυρκαγιές στο New South Wales και το Queensland, είπε στο ABC ότι «*δεν υπάρχουν στοιχεία*» για την ευθύνη σε αυτό των εκπομπών αερίων της Αυστραλίας και ότι «*κάνουμε αυτό που μας αναλογεί*» στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής.

Είναι ο Μόρισον ηλίθιος; Όρες-ώρες μοιάζει λες και τα λόγια του έχουν αποκοπεί από την πραγματικότητα και εκτοξεύονται ανεξέλεγκτα σε μια δίνη παραλογισμού. Καθώς αυξάνονται διαρκώς οι εμπειρίες και τα στοιχεία για την καταστροφή που προκαλεί η κλιματική αλλαγή στην Αυστραλία και τον πλανήτη, αυξάνεται και η απόσταση ανάμεσα στην πραγματικότητα και τη ρητορική συντηρητικών υποστηρικτών του γαιάνθρακα όπως ο Μόρισον, απόσταση που εξελίσσεται σε αγεφύρωτο χάσμα.

Αλλά κάτι δεν πάει καλά με αυτή την περιγραφή. Θα ήταν διαζύγιο με τη λογική αν πιστέψουμε ότι κάποιος που κατέχει τη θέση του Μόρισον θα μπορούσε να έχει πραγματικά άγνοια για τους κινδύνους της κλιματικής αλλαγής. Ο πρωθυπουργός της Αυστραλίας είναι ένας από τους πιο καλά ενημερωμένους ανθρώπους στον πλανήτη, με χιλιάδες υπαλλήλους στη διάθεσή του για να τον ενημερώνουν ανά πάσα στιγμή για τις τελευταίες εξελίξεις στην κλιματική επιστήμη ή και για οποιονδήποτε άλλο τομέα θα ήθελε να γνωρίζει. Η μόνη λογική εξήγηση

είναι ότι ο Μόρισον και οι όμοιοί του γνωρίζουν τους κινδύνους που δημιουργεί η κλιματική αλλαγή, αλλά επιλέγουν να δρουν λες και δεν γνωρίζουν.

Φαινομενικά μοιάζει με παράλογη στάση. Αλλά θα ήταν πιο ακριβές να την περιγράψουμε ως μοχθηρή. Ο Μόρισον είναι αρκετά έξυπνος για να καταλάβει ότι κάθε ειλικρινής προσπάθεια για να αντιμετωπιστεί η κλιματική κρίση θα περιλαμβάνει μια αμφισβήτηση του συστήματος του καπιταλισμού και της ελεύθερης αγοράς, το οποίο έχει σκοπό της ζωής του να υπερασπίζεται. Και έκανε την επιλογή να υπερασπιστεί το σύστημα. Ο Μόρισον και άλλα μέλη της παγκόσμιας πολιτικής και επιχειρηματικής ελίτ έχουν κάνει την επιλογή να χτίσουν ένα μέλλον στο οποίο ο καπιταλισμός θα επιβιώσει, ακόμα κι αν φέρει καταστροφές σε κλίμακα που δεν μπορούμε ούτε να φανταστούμε.

Είναι σαν άγγελοι του θανάτου, πρόθυμοι να παρακολουθούν τον πλανήτη να φλέγεται και εκατομμύρια ανθρώπους να καίγονται μαζί του, αν μπορούν να διασφαλίσουν για τους εαυτούς τους το ουράνιο βασίλειο ενός συστήματος που τους έχει προσφέρει ανείπωτα πλούτη. Αυτή είναι μια φόρμουλα που ο Μόρισον, ένας Ευαγγελικός Χριστιανός, θα μπορούσε να καταλάβει. Αυτό που ίσως θα του ήταν πιο δύσκολο να αντιληφθεί είναι ότι στέκεται στη λάθος πλευρά της ιστορίας.

Απέναντι στην κλιματική
κρίση, η βασική προτεραιότητα
της παγκόσμιας άρχουσας
τάξης και του πολιτικού
της προσωπικού είναι να
οχυρώσουν τους εαυτούς τους

Αν σκεφτούμε έτσι, όλα γίνονται πιο καθαρά. Απέναντι στην κλιματική κρίση, η βασική προτεραιότητα της παγκόσμιας άρχουσας τάξης και του πολιτικού της προσωπικού είναι να οχυρώσουν τους εαυτούς τους. Δημοσίως, λένε στους μαθητές να μην ανησυχούν για το μέλλον. Αλλά παρασκηνιακά –στα κυβερνητικά γραφεία, στις αίθουσες διοικητικών συμβουλίων, στις βίλες και στα στρατιωτικά επιτελεία– εργάζονται πολύ σκληρά, σχεδιάζοντας ένα μέλλον στο οποίο θα μπορέσουν να διατηρήσουν την εξουσία και τα προνόμιά τους, μέσα στο χάος και την καταστροφή του φλεγόμενου πλανήτη γύρω τους.

Δεν είμαστε «όλοι μαζί σε αυτό», όπως ισχυρίζονται κάποιοι στο οικολογικό κίνημα. Υπάρχουν πολλοί τρόποι με τους οποίους η πλούσια μειοψηφία στην κορυφή της κοινωνίας είναι ήδη προστατευμένη από τις χειρότερες συνέπειες της κλιματικής αλλαγής. Οι μεγάλες εταιρείες αντέχουν να δαπανήσουν εκατομμύρια για να περιορίσουν τους κινδύνους της κλιματικής αλλαγής –διασφαλίζοντας ότι τα περιουσιακά τους στοιχεία θα προστατευτούν, ώστε να συνεχίσουν να λειτουργούν οι επιχειρήσεις τους ακόμα και στη διάρκεια μιας μεγάλης καταστροφής. Οι επιχειρήσεις, όπως και οι πλούσιοι ως άτομα, μπορούν επίσης να προστατευτούν, αντέχοντας το κόστος πολιτικών ασφάλισης που θα τους αποζημιώνουν πλήρως, αν καταστραφεί η περιουσία τους από πλημμύρες, φωτιές ή άλλες καταστροφές που σχετίζονται με το κλίμα.

Οι πλούσιοι είναι προστατευμένοι από την κλιματική αλλαγή ακόμα και σε ένα πιο καθημερινό επίπεδο. Τείνουν να ζουν στα πιο «πράσινα» προάστια, μέσα σε μεγάλα σπίτια με απολύτως ελεγχόμενο κλίμα. Δεν υποβάλλονται σε μεγάλες μετακινήσεις για τη δουλειά τους, η οποία επίσης συνήθως είναι στα πιο άνετα, κλιματιζόμενα κτίρια. Δεν είναι αυτοί που δουλεύουν σε χωράφια και οικοδομές, σε εργοστάσια και αποθήκες –αντιμετωπίζοντας την αυξανόμενη συχνότητα του θερινού καύσωνα. Δεν είναι αυτοί που ζουν σε σπίτια χωρίς κλιματισμό, ιδρώνοντας στις αποπνικτικές θερινές νύχτες. Έχουν πισίνες και προσεγμένα γρασίδια και έχουν τα χρήματα να αγοράσουν και να συντηρήσουν δικές τους μεγάλες δεξαμενές νερού για να κρατάνε τους κήπους πράσινους στη διάρκεια των θερμών, ξηρών μηνών του καλοκαιριού.

Τι ισχύει όμως για τα πιο ακραία σενάρια, όπου ακόμα και οι λεγόμενες «φυσικές άμυνες», που απολαμβάνουν οι πλούσιοι, θα είναι έτοιμες να καταρρεύσουν; Τι συμβαίνει, όταν οι πυρκαγιές καταφτάνουν στα εξοχικά τους ή όταν οι θάλασσες απειλούν τα σπίτια τους στις παραλίες; Όπως αποδεικνύεται, το χρήμα μπορεί να πετύχει πολλά. Για παράδειγμα, το Νοέμβριο του 2018, όταν τεράστιες περιοχές της Καλιφόρνιας είχαν τυλιχτεί στις φλόγες και πάνω από 100 άνθρωποι κάπναν ζωντανοί, ο Κάνιε Γουέστ και η Κιμ Καρντάσιαν προσέλαβαν ένα δικό τους, προσωπικό πυροσβεστικό πλήρωμα για να διασώσει τη βίλα τους στο Calabasas, αξίας 50 εκατομμυρίων δολαρίων.

Όταν ο Τυφώνας Κατρίνα χτύπησε τη Νέα Ορλεάνη το 2005, οι πλουσιότεροι κάτοικοι της πόλης μπόρεσαν να την εγκαταλείψουν πολύ έγκαιρα και στη συνέχεια προσέλαβαν έναν ιδιωτικό στρατό φρουρών από εταιρίες όπως η Blackwater για να προστατεύσουν τα σπίτια και τις περιουσίες τους από τις μάζες των φτωχών, κυρίως μαύρων, κατοίκων που είχαν μείνει πίσω. Ο ερευνητικός δημοσιογράφος Τζέρεμι Σκάχιλ πήγε στην πόλη αμέσως μετά τον τυφώνα και είδε από κοντά το στρατιωτικοποιημένο και φυλετικό χαρακτήρα της απάντησής τους. Ένας εργολάβος στον τομέα της ασφάλειας, που είχε προσληφθεί από τοπικό επιχειρηματία, είπε στον Σκάχιλ ότι η ομάδα του είχε δεχτεί σφαίρες από «μαύρους συμμορίτες» και ως αντίδραση *«εξαπολύσαμε ένα μπαράζ πυρών προς τη γενική κατεύθυνση αυτών, που μάλλον είχαν πυροβολήσει... Μετά από αυτό, το μόνο που άκουσα ήταν θρήνοι και κραυγές, οπότε σταματήσαμε τους πυροβολισμούς. Και αυτό ήταν. Αρκετά είπα»*.

Στην καταστροφή, η αντίδραση των πλουσίων δεν ήταν να συνεργαστούν με άλλους για να διασφαλίσουν τη συλλογική ασφάλεια όλων των θυμάτων. Ήταν να χρησιμοποιήσουν όλους τους πόρους που είχαν στη διάθεσή τους, για να προστατεύσουν τους εαυτούς τους και τις ιδιοκτησίες τους. Στη Νέα Ορλεάνη, αυτή η προστασία πήρε όλο και περισσότερο τη μορφή της ένοπλης βίας ενάντια στους λιγότερο προνομιούχους –τους ανθρώπους των οποίων η απελπισία εκτιμούσαν ότι θα μπορούσε να τους μετατρέψει σε απειλή.

Οι υπερ-πλούσιοι που σκέφτονται πριν τα γεγονότα, γνωρίζουν ότι οδεύουμε προς ένα μέλλον οικολογικής και κοινωνικής κατάρρευσης. Και είναι πρόθυμοι

να παραμείνουν ένα βήμα μπροστά από όλους, επενδύοντας από σήμερα σε μεθόδους που θα χρειαστούν για να επιβιώσουν. Ο θεωρητικός των μίντια και φουτουριστής Ντάγκλας Ράσκοφ, γράφοντας στον Guardian το 2018, ανέφερε την εμπειρία που είχε, όταν πληρώθηκε ένα ποσό ίσο με όσα βγάζει σε 6 μήνες για μια ομιλία σε «ένα υπερ-πολυτελές ιδιωτικό θέρετρο... για το ζήτημα του “μέλλοντος της τεχνολογίας”». Περίμενε να δει ένα δωμάτιο γεμάτο τραπεζίτες και επενδυτές. Αλλά όταν έφτασε, τον σύστησαν σε «5 υπερ-πλούσιους τύπους... από την ανώτερη κλίκα του κόσμου των hedge funds». Γράφει ο Ράσκοφ:

«Μετά από λίγη χαλαρή κουβέντα, συνειδητοποίησα ότι δεν ενδιαφέρονταν καθόλου για τις πληροφορίες που είχα ετοιμάσει να παρουσιάσω για το μέλλον της τεχνολογίας. Είχαν έρθει με δικές τους έτοιμες ερωτήσεις... Ποια περιοχή θα επηρεαστεί λιγότερο από την επερχόμενη κλιματική κρίση; Η Νέα Ζηλανδία ή η Αλάσκα;... Τελικά, ο CEO ενός μεσιτικού γραφείου μου εξήγησε ότι είχε σχεδόν ολοκληρώσει την κατασκευή ενός προσωπικού του υπόγειου συστήματος καταφυγίων και ρώτησε: “Πώς θα διατηρώ την εξουσία πάνω στις δυνάμεις ασφαλείας μου μετά το Γεγονός;”.

Το Γεγονός. Αυτός ήταν ο ευφημισμός που χρησιμοποιούσαν για την περιβαλλοντική κατάρρευση, την κοινωνική αναταραχή, την πυρηνική έκρηξη, τον ανεξέλεγκτο ιό, ή ένα ρομποτικό χακάρισμα που καταστρέφει τα πάντα... Γνώριζαν ότι θα χρειαστούν ένοπλοι φρουροί για να προστατέψουν τα οχυρά τους από τον εξαγριωμένο όχλο. Αλλά πώς θα πληρώνουν τους φρουρούς, από τη στιγμή που το χρήμα θα έχανε την αξία του; Τι θα εμπόδιζε τους φρουρούς να επιλέξουν έναν δικό τους ηγέτη; Οι δισεκατομμυριούχοι σκέφτονταν να χρησιμοποιήσουν ειδικές κλειδαριές για τα αποθέματα τροφίμων, με κωδικούς που θα γνωρίζουν μόνο αυτοί. Ή να υποχρεώσουν τους φρουρούς να φορέσουν κάποιον τύπον πειθαρχικά κολάρα, με αντάλλαγμα την επιβίωσή τους».

Υπάρχει λόγος που τέτοιες συζητήσεις γίνονται μόνο πίσω από κλειστές πόρτες. Αν το σχέδιό σου είναι να αφήσεις τον πλανήτη να κατακυλήσει προς το μαζικό θάνατο και τις καταστροφές ενώ εσύ θα αναδιπλώνεσαι σε ένα καταφύγιο στα νησιά νότια της Νέας Ζηλανδίας ή κάποια άλλη απομονωμένη περιοχή για να ζήσεις το υπόλοιπο της ζωής σου με άνεση, προστατευμένος από ένοπλους φρουρούς των οποίων την αφοσίωση εξασφαλίζεις με απειλή θανάτου, δεν είναι πολύ πιθανό να κερδίσεις κοινωνική υποστήριξη. Είναι προτιμότερο να κρατάς χαμηλά τις ιστορίες για στρατιωτικοποιημένα καταφύγια και να κάνεις τους ανθρώπους να πιστεύουν ότι «είμαστε όλοι μαζί σε αυτό» και ότι, αν εγκαταστήσουμε ηλιακούς θερμοσίφωνες, ανακυκλώνουμε περισσότερο και πάμε με τα ποδήλατα στη δουλειά, θα αντιστρέψουμε την πορεία και θα βαδίσουμε αγκαλιασμένοι σε ένα χαρούμενο και βιώσιμο μέλλον.

Οι πλούσιοι δεν στηρίζονται μόνο στους εαυτούς τους. Ο πιο ισχυρός και καλά εξοπλισμένος προστάτης τους είναι το καπιταλιστικό κράτος, στο οποίο στηρίζονται για να προωθή τα συμφέροντά τους, ακόμα κι όταν αυτά έρχονται σε σύγκρουση με την ανάγκη να διατηρηθεί ένα είδος πολιτισμού. Τότε είναι που εμφανίζονται στη σκηνή άνθρωποι όπως ο Μόρισον. Είναι αυτοί που έχουν εξουσιοδοτηθεί με το καθήκον, όπως το έθετε ο Μαρξ στο Κομμουνιστικό Μανιφέστο, «να διαχειρίζονται τις κοινές υποθέσεις του συνόλου της αστικής τάξης». Στο πλαίσιο της κλιματικής αλλαγής, αυτό σημαίνει να πάρουν τα αναγκαία μέτρα, ώστε να διασφαλιστεί η συνέχεια της δυνατότητας της καπιταλιστικής τάξης να κερδοφορεί, ακόμα κι αν ο πλανήτης καταρρέει σε οικολογική διάλυση και κοινωνικό χάος.

Υπάρχουν τρεις τρόποι με τους οποίους η Αυστραλία και άλλες παγκόσμιες δυνάμεις εργάζονται προς αυτό το σκοπό. Πρώτον, χτίζουν τη στρατιωτική τους ισχύ –ξοδεύουν δισεκατομμύρια δολάρια για να διασφαλίσουν ότι έχουν τα καλύτερα μέσα καταστροφής στη διάθεσή τους, ώστε να μπορούν να προβάλουν τη δύναμή τους σε έναν όλο και πιο ασταθή κόσμο. Δεύτερον, χτίζουν τείχη και βάρβαρα καθεστώτα κράτησης για να διασφαλίσουν ότι τα σύνορα θα μπορούν να τα περάσουν μόνο αυτοί που κρίνονται αναγκαίοι για τις απαιτήσεις της κερδοφορίας. Τρίτον, ενισχύουν τους κατασταλτικούς μηχανισμούς, περνώντας νόμους κατά των διαδηλωτών, διευρύνοντας τις εξουσίες της αστυνομίας και παραχωρώντας της καινούργιες, για να συμβάλει στο τσάκισμα κάθε αμφισβήτησης στο εσωτερικό.

Τα στρατιωτικά επιτελεία έχουν επίγνωση των συνεπειών της κλιματικής αλλαγής εδώ και πολύ καιρό. Από το 2003 ακόμα, σε μια αναφορά για χρήση του Πενταγώνου, οι Αμερικανοί ερευνητές Πίτερ Σβαρτς και Νταγκ Ράνταλ ισχυρίστηκαν ότι:

«η βία και η αναταραχή που προκύπτουν από τις εντάσεις που δημιουργούν απότομες αλλαγές στο κλίμα, αποτελούν ένα διαφορετικό είδος απειλής για την εθνική ασφάλεια σε σχέση με αυτά που έχουμε συνηθίσει μέχρι σήμερα. Η στρατιωτική αντιπαράθεση μπορεί να πυροδοτηθεί από την απεγνωσμένη ανάγκη για φυσικούς πόρους όπως η ενέργεια, η τροφή και το νερό, και όχι από συγκρούσεις για ιδεολογίες, θρησκείες ή την τιμή του έθνους. Η αλλαγή στα κίνητρα των συγκρούσεων θα μπορούσε να επιφέρει αλλαγές στο ποιες χώρες θεωρούνται πιο ευάλωτες, αλλά και στο ποια θεωρούμε προειδοποιητικά σημάδια για απειλές στην ασφάλεια».

Πιο πρόσφατα, το 2015, ένα μνημόνιο του αμερικανικού υπουργείου Άμυνας προς το Κογκρέσο έγραφε:

«Η κλιματική αλλαγή είναι μια επείγουσα κι αυξανόμενη απειλή για την εθνική ασφάλεια, καθώς συμβάλλει σε εντεινόμενες φυσικές καταστροφές, προσφυγικές ροές και συγκρούσεις για βασικούς πόρους

όπως η τροφή και το νερό. Αυτές οι συνέπειες εξελίσσονται ήδη και προβλέπεται ότι η έκταση, η κλίμακα και η έντασή τους θα αυξάνονται με τον καιρό».

Ο Αυστραλιανός στρατός επίσης προετοιμάζεται από καιρό για ένα όλο και πιο ασταθές γεωπολιτικό περιβάλλον εξαιτίας, εν μέρει, των συνεπειών της κλιματικής αλλαγής. Ένα κείμενο παρουσίασης της μακροπρόθεσμης στρατηγικής του υπουργείου Άμυνας το 2009 περιλάμβανε το κεφάλαιο «Νέα Προβλήματα Ασφαλείας: Κλιματική Αλλαγή και Έλλειψη Πόρων», το οποίο υπογράμιζε την ευάλωτη κατάσταση πολλών χωρών στην περιοχή μας. Το κείμενο συνέδεε ρητά αυτές τις χώρες με μια πιθανή αύξηση «απειλών επικίνδυνων προς τα συμφέροντά μας» και εισηγούνταν την ανάγκη μιας ανάλογης ενίσχυσης των στρατιωτικών δυνατοτήτων της χώρας. Μια έρευνα της Γερουσίας για τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στην «εθνική ασφάλεια» το 2018 κατάληξε σε ανάλογα συμπεράσματα.

Συχνά οι συζητήσεις για τη στρατιωτική ετοιμότητα παρουσιάζονται με τους όρους της αυξημένης συμβολής της σε αναγκαία έργα, σε αντιμετώπιση καταστροφών κ.ο.κ. Αλλά η πρακτική του στρατού των ΗΠΑ, της Αυστραλίας και άλλων δυνάμεων, κατά τις προηγούμενες δεκαετίες, δεν αφήνει πολλά περιθώρια αμφιβολιών για τον ρόλο που θα παίξουν. Όταν δεν εισβάλουν σε χώρες στην άλλη άκρη του κόσμου –σκοτώνοντας εκατοντάδες χιλιάδες, ισοπεδώνοντας πόλεις, φυλακίζοντας και βασανίζοντας όποιον τους αντιστέκεται– για να διασφαλίσουν πρόσβαση σε ορυκτά καύσιμα, δρουν ως δύναμη επιβολής των καπιταλιστικών συμφερόντων πιο κοντά στο εσωτερικό της χώρας.

Η αντίδραση στον Τυφώνα Κατρίνα, το 2005, είναι ένα καλό παράδειγμα. Όταν οι στρατιώτες της Αμερικανικής Εθνοφρουράς κινητοποιήθηκαν στο πλευρό των ιδιωτικών εταιριών ασφαλείας για την αποκατάσταση της «ασφάλειας», μέσα στο θάνατο και την καταστροφή μετά τον τυφώνα, το στρατιωτικό περιοδικό *Army Times* περιέγραψε την αποστολή τους ως καταστολή «μιας εξέγερσης στην πόλη». Το άρθρο παρέθετε τα λόγια του ταξιαρχου Γκάρι Τζόουνς:

«Εκεί κάτω θα μοιάζει με Μικρή Σομαλία. Θα βγούμε εκεί έξω και θα ανακαταλάβουμε την πόλη. Πρόκειται για μια επιχείρηση μάχης προκειμένου να τεθεί η πόλη υπό έλεγχο».

Μια παρόμοια δυναμική ξετυλίχθηκε στην Αυστραλία το 2007, όταν η κυβέρνηση Χάουαρντ έστειλε το στρατό για να αποκαταστήσει την «τάξη» στις απομακρυσμένες ιθαγενικές κοινότητες, στα πλαίσια της ρατσιστικής καμπάνιας «Παρέμβαση στις Βόρειες Περιοχές».

Η ιδέα ότι ο στρατός θα μπορούσε να αποτελέσει μια δύναμη του καλού σε ένα πλαίσιο περιβαλλοντικής καταστροφής και κοινωνικής κατάρρευσης είναι για γέλια. Όποια ρητορική κι αν χρησιμοποιεί το κράτος, ο ρόλος του στρατού είναι να προστατεύει τα συμφέροντα της καπιταλιστικής τάξης ενός έθνους μέσα στον παγκόσμιο ανταγωνισμό για πόρους και αγορές. Ο

αρθρογράφος των New York Times, Τόμας Φρίντμαν, είχε δίκιο, όταν ισχυριζόταν το 1999:

«Το αόρατο χέρι της αγοράς δεν μπορεί να λειτουργήσει χωρίς μια αόρατη γροθιά: η McDonalds δεν μπορεί να ανθίσει χωρίς τη McDonell Douglas, που σχεδιάζει τα F15 της αμερικανικής αεροπορίας. Και η αόρατη γροθιά που διατηρεί τον πλανήτη ασφαλή για την άνθιση των τεχνολογιών της Σίλικον Βάλεϊ λέγεται Αμερικανικός Στρατός, Αεροπορία, Ναυτικό και Σώμα Πεζοναυτών».

Ο στρατός είναι σαν μια συμμορία γκάγκστερ που υπερασπίζει τα συμφέροντα του καπιταλισμού. Και στο μέλλον το πιθανότερο είναι να διπλασιάσει την αγριότητά του.

■ Στο περιβάλλον της αυξανόμενης παγκόσμιας αστάθειας, που σχετίζεται με την κλιματική αλλαγή, μπορούμε να περιμένουμε ότι οι κυβερνήσεις παντού θα υπερθεματίσουν σε ξενοφοβικές εκστρατείες τρομοκράτησης

Ένας άλλος τρόπος με τον οποίο τα πιο ισχυρά καπιταλιστικά κράτη του κόσμου προετοιμάζονται για την κλιματική καταστροφή είναι ενισχύοντας θηριωδώς αυτό που κατ' ευφημισμό αποκαλείται «ασφάλεια των συνόρων». Το 2019, η Γερμανία γιόρτασε τα 30 χρόνια από την πτώση του Τείχους του Βερολίνου, ένα γεγονός το οποίο υποτίθεται ότι οδήγησε σε μια νέα εποχή ελευθερίας και δημοκρατίας. Στα χρόνια μετά το 1989, τα ευρωπαϊκά κράτη έχουν χτίσει περίπου 1.000 χιλιόμετρα νέων συνοριακών

τειχών και φραχτών –έξι φορές το μήκος του μισπού συμβόλου του ολοκληρωτισμού στο Βερολίνο. Τα περισσότερα από αυτά χτίστηκαν μετά το 2015, όταν εκατομμύρια Σύριοι υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους και να αναζητήσουν καταφύγιο στην Ευρώπη εν μέσω ενός άγριου εμφυλίου πολέμου.

Μια αναφορά του 2018 από την Παγκόσμια Τράπεζα, με τίτλο «Προετοιμασία για Κλιματική Μετανάστευση», εντόπισε ότι τρεις περιοχές (Λατινική Αμερική, υποσαχάρια Αφρική και νοτιοανατολική Ασία) είναι πιθανό να παράξουν 143 εκατομμύρια κλιματικούς μετανάστες ως το 2050. Η κοντινή γειτονιά της Αυστραλίας θα θιγεί με δριμύτητα, καθώς αρκετά νησιωτικά κράτη του Ειρηνικού προβλέπεται ότι θα βυθιστούν τελείως στις θάλασσες. Απέναντι στον σχετικά μικρό αριθμό προσφύγων που κατάφεραν να φτάσουν με βάρκες ως την Αυστραλία μέσα στις τελευταίες δεκαετίες, η αυστραλιανή κυβέρνηση έχει ήδη εγκαθιδρύσει ένα από τα πιο βάρβαρα καθεστώτα κράτησης παγκοσμίως. Άλλες κυβερνήσεις ακολουθούν τώρα τα χνάρια της.

Τα μέτρα που παρουσιάσαμε ως τώρα ήταν αυτά που στρέφονται κυρίως προς το εξωτερικό, από τα κράτη που επιδιώκουν να υπερασπιστούν τα συμφέροντα της αστικής τους τάξης στη διεθνή σφαίρα. Αυτά εν μέρει βοήθησαν στη

δημιουργία μιας ψυχολογίας «εμείς ενάντια σε αυτούς» στον εγχώριο πληθυσμό. Στην Αυστραλία αυτό υπήρξε βασικός ισχυρισμός τόσο των Εργατικών όσο και των Φιλελεύθερων κυβερνήσεων εδώ και δεκαετίες: η ιδέα ότι ο έξω κόσμος είναι επικίνδυνος, γεμάτος τρομοκράτες και άλλους μοχθηρούς ανθρώπους από τους οποίους θα μας προστατεύσει η κυβέρνηση, την οποία πρέπει να εμπιστευόμαστε. Στο περιβάλλον της αυξανόμενης παγκόσμιας αστάθειας, που σχετίζεται με την κλιματική αλλαγή, μπορούμε να περιμένουμε ότι οι κυβερνήσεις παντού θα υπερθεματίσουν σε αυτές τις ξενοφοβικές εκστρατείες τρομοκράτησης.

Θα πρέπει να αντισταθούμε σε κάθε βήμα αυτής της προσπάθειας. Όχι μόνο για χάρη εκείνων των «άλλων» –των αμάχων στο Αφγανιστάν, των φυλακισμένων προσφύγων στο νησί Μανούς κ.ο.κ.– των οποίων τις ζωές καταστρέφει η κυβέρνηση στο όνομα της ασφάλειάς μας. Αλλά και γιατί ο ρατσιστικός φόβος για τον ξένο, που προωθείται από τις κυβερνήσεις, έχει σχεδιαστεί σε μεγάλο βαθμό για να αποσπάσει την προσοχή μας από τον όλο και πιο άμεσο και ανοικτό πόλεμο που διεξάγουν ενάντια στον «άλλο» και εντός των συνόρων.

Στα χρόνια μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου του 2001, οι δυτικές κυβερνήσεις επέκτειναν κι ενίσχυσαν τους κατασταλτικούς μηχανισμούς του κράτους. Σήμερα βλέπουμε –όπως προέβλεπαν πολλοί– το πώς η επίθεση ενάντια σε βασικές ελευθερίες που ξετυλίχτηκε στο όνομα του «πολέμου κατά της τρομοκρατίας», δημιούργησε μια νέα κανονικότητα, όπου όποιος εναντιώνεται στους στόχους της κυβέρνησης γίνεται στόχος. Οικολόγοι διαδηλωτές και όποιος άλλος υψώνει ανάστημα ενάντια στην καταστροφική νεοφιλελεύθερη τάξη πραγμάτων, βρίσκεται πλέον στο στόχαστρό τους.

Στις ΗΠΑ, η μάχη για να σταματήσει η κατασκευή του πετρελαιοαγωγού Dakota Access, προσφέρει το πιο ακραίο παράδειγμα μέχρι σήμερα. Το Νοέμβριο του 2016, ο ιθαγενικός αποκλεισμός του Standing Rock έσπασε από μια αστυνομική επιχείρηση που ήταν τόσο βαριά στρατιωτικοποιημένη, ώστε να μοιάζει βγαλμένη από την εισβολή στο Ιράκ. Σε θερμοκρασίες υπό του μηδενός, οι ιθαγενείς που κρατούσαν τα μπλόκα, δέχτηκαν επίθεση από κανόνια νερού, δακρυγόνα, πλαστικές σφαίρες και χειροβομβίδες κρότου-λάμψης. Εκατοντάδες τραυματίστηκαν και πολλοί κατέληξαν σε νοσοκομεία. Δύο γυναίκες, που συμμετείχαν στον αποκλεισμό και που αργότερα προκάλεσαν μικροκαταστροφές στον αγωγό, αντιμετωπίζουν σήμερα κατηγορίες που μπορούν να οδηγήσουν σε ποινές 110 χρόνων φυλάκισης.

Στην Αυστραλία, έχουμε δει ειρηνικούς διαδηλωτές, έξω από το Διεθνές Συνέδριο Πόρων και Εξορύξεων στη Μελβούρνη, να αντιμετωπίζουν ένα ασυνήθιστο επίπεδο αστυνομικής βίας και μαζικών συλλήψεων. Στο Κουίνσλαντ, η τοπική κυβέρνηση των Εργατικών έχει περάσει νέους νόμους που στοχοποιούν τους οικολόγους αγωνιστές. Στις αρχές Δεκεμβρίου, 3 μέλη της συλλογικότητας Extinction Rebellion φυλακίστηκαν, όταν ένας δικαστής αρνήθηκε για αυτούς τη δυνατότητα εγγύησης –μία απόφαση χωρίς προηγούμενο, όσον αφορά υποθέσεις μη-βίαιης πολιτικής ανυπακοής.

Ίσως δεν υπάρχει καλύτερος συμβολισμός για το μέλλον στο οποίο μας οδηγούν οι άρχοντές μας, από μια φωτογραφία που τραβήχτηκε στη διάρκεια του Τυφώνα Σάντι το 2012: Ο ορίζοντας της Νέας Υόρκης είναι βυθισμένος στο σκοτάδι ενός γενικευμένου μπλακάουτ –όλος ο ορίζοντας εκτός από ένα κτίριο, το οποίο παραμένει πλήρως φωτισμένο σαν χριστουγεννιάτικο δέντρο. Αυτό το κτίριο ήταν τα κεντρικά γραφεία του τραπεζικού γίγαντα Goldman Sachs. Οχυρωμένη από βουνά σάκων άμμου και χρησιμοποιώντας εφεδρικές γεννήτριες, η εταιρία μπόρεσε να κρατήσει τα φώτα αναμμένα, και τα κέρδη της σε κίνηση, ακόμα κι όταν όλη η πόλη είχε κατακλυστεί από κύματα ύψους τριών μέτρων και νοσοκομεία, σχολεία, μετρό και υπηρεσίες είχαν υποχρεωθεί να κλείσουν.

Αν φανταστούμε αυτή τη φωτογραφία ως τον πλανήτη και το κτίριο της Goldman Sachs ως το επίχρυσο βασίλειο όπου ζουν οι υπερ-πλούσιοι του πλανήτη και η πολιτική τάξη που τους υπηρετεί, το μόνο που λείπει, είναι μερικοί βαριά οπλισμένοι φρουροί γύρω από το κτίριο, για να έχουμε μια πολύ καλή αίσθηση του τι μέλλον μας επιφυλάσσουν. Η φαινομενική αδιαφορία των αρχόντων για την κλιματική αλλαγή είναι μια απάτη. Ελπίζουν ότι, αν μπορέσουν να αποφύγουν την αμφισβήτηση για αρκετό καιρό, θα καταφέρουν να χτίσουν αυτό το μέλλον –με ένα βάρβαρο βήμα κάθε φορά– ενώ δεν θα υπάρχει τίποτα που να μπορούμε να κάνουμε οι υπόλοιποι.

Πρέπει να παλέψουμε για κάτι διαφορετικό: ένα σύστημα, όπου η οικονομία δεν θα είναι μια καταστροφική μηχανή που αλέθει τους ανθρώπινους και φυσικούς πόρους για να παράξει υπερ-κέρδη για τους πλούσιους. Ένα σύστημα, όπου την παραγωγική ζωή της κοινωνίας διαχειρίζονται συλλογικά αυτοί που κάνουν όλη τη δουλειά, και όπου οι αποφάσεις δεν παίρνονται με βάση το συμφέρον του ιδιωτικού κέρδους, αλλά με βάση τα συμφέροντα των ανθρώπινων αναγκών. Χρειαζόμαστε τον σοσιαλισμό –και η πάλη γι' αυτόν είναι η μεγάλη πρόκληση της γενιάς μας. Το επίδικο δεν είναι τίποτα λιγότερο από την επιβίωση του ίδιου του πλανήτη.

20 χρόνια μετά το Σιάτλ

Η ιστορία δεν τελείωσε

του Πάνου Πέτρου

Είκοσι χρόνια μετά το Σιάτλ και τη γέννηση του διεθνούς κινήματος ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση, ένας γενικός απολογισμός των διαδοχικών «κύκλων» μέσα από τους οποίους πέρασαν τα κινήματα και η Αριστερά αυτά τα χρόνια και κάποιες σκέψεις για τον νέο «κύκλο» που ξεδιπλώνεται μπροστά μας.

Στις 2 Νοέμβρη του 1999, οι Rage Against the Machine, ένα συγκρότημα με σκληρό ήχο κι αντικαπιταλιστικό στίχο, κυκλοφόρησαν το «*The Battle of Los Angeles*» («*Η Μάχη του Λος Άντζελες*»). Το CD σκαρφάλωσε στην κορυφή από την αρχή της κυκλοφορίας του, πουλώντας 450.000 αντίτυπα την πρώτη βδομάδα κι εκτοπίζοντας μεγάλα ονόματα της αμερικάνικης μουσικής σκηνής. Ήταν «σημάδι των καιρών». Μερικές βδομάδες μετά, στις 31 Νοέμβρη, κατά τη διάσκεψη του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ) θα γινόταν η μεγαλύτερη διαδήλωση που είχαν ζήσει οι ΗΠΑ μετά το 1969. Τα γεγονότα εκείνης της

ημέρας θα αντλούσαν εύκολα τον τίτλο με τον οποίο έγιναν γνωστά: «*The Battle of Seattle*» («*Η Μάχη του Σιάτλ*»).

Η μάχη του Σιάτλ

Κατά τα χρόνια της ανόδου της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης είχε ήδη εμφανιστεί η τάση ακτιβιστών να κινητοποιούνται κατά τις διεθνείς συνόδους υπερεθνικών οργανισμών. Σε Αυστραλία, Καναδά, Γερμανία κ.ά. είχαν υπάρξει τέτοιες «στιγμές». Αλλά το Σιάτλ του 1999 ήταν από εκείνες τις κινητοποιήσεις για τις οποίες οι Αμερικάνοι λένε «this is more than a moment, it's a movement» (είναι κάτι παραπάνω από μια «στιγμή», είναι ένα κίνημα).

Η κινητοποίηση προετοιμαζόταν για μήνες, από ένα πλατύτατο φάσμα οργανώσεων που περιλάμβανε ΜΚΟ που ασχολούνταν με το περιβάλλον, θρησκευτικής αναφοράς ενώσεις, την αμερικανική εργατική συνμοσπονδία AFL-CIO, φοιτητικές ενώσεις, το χώρο της ριζοσπαστική Αριστεράς, τους αναρχικούς κ.ά.

Το πρωί της 31ης Νοέμβρη, εκατοντάδες ακτιβιστές του Δικτύου Άμεσης Δράσης εμφανίστηκαν στους έρημους δρόμους γύρω από το χώρο του συνεδρίου κι άρχισαν να καταλαμβάνουν-αποκλείουν διασταυρώσεις. Μια φοιτητική διαδήλωση από τα βόρεια της πόλης, μια διαδήλωση των «λαών του Νότου» από τα νότια της πόλης και άλλες προσυγκεντρώσεις άρχισαν να κινούνται προς το χώρο. Εν τω μεταξύ εξελισσόταν και η «εγκεκριμένη» μεγάλη διαδήλωση της AFL-CIO στους δρόμους του Σιάτλ. Παρά την αστυνομική βία (πλαστικές σφαίρες, δακρυγόνα, σπρέι πιπεριού) ενάντια στους ακτιβιστές της «άμεσης δράσης», τελικά δεν έγινε εφικτό να διασφαλιστεί η πρόσβαση στο συνεδριακό κέντρο. Μεγάλο τμήμα της εργατικής διαδήλωσης δεν επέστρεψε στο προβλεπόμενο σημείο της επίσημης διαδρομής, αλλά επέλεξε να παραμείνει στο χώρο όπου εξελισσόταν οι συγκρούσεις. Το σύνθημα «*Teamsters and Turtles Unite!*» περιέγραφε την συμπόρευση του οργανωμένου εργατικού κινήματος με τους ακτιβιστές των κοινωνικών κινημάτων: οι Teamsters, οι συνδικαλισμένοι εργάτες στις μεταφορές, ενώνονταν με τα Turtles, τα «χελωνόπαιδα» του οικολογικού κινήματος. Με την ύστερη γνώση της κλιματικής κρίσης που ζούμε σήμερα, η σημασία του συνθήματος ως «προδρομική» απάντηση στο ζήτημα, αποκτά πολύ μεγαλύτερη σημασία. Πίσω στο Σιάτλ του 1999, ο όγκος των διαδηλωτών και ο αιφνιδιασμός της αστυνομίας χάρισε στους διαδηλωτές μια πρωτοφανή νίκη: αργά το απόγευμα ανακοινώθηκε ότι ματαιώθηκε η τελετή έναρξης της συνόδου. Ο ΠΟΕ δεν συνεδρίασε όπως προγραμματίζε εκείνη τη μέρα! Τις επόμενες μέρες το κράτος αντεπιτέθηκε, με τη συνδρομή της Εθνοφρουράς της Ουάσινγκτον και άλλων κατασταλτικών δυνάμεων, με εκατοντάδες προληπτικές συλλήψεις «υπόπτων» που διασφάλισαν την ηρεμία στη «ζώνη απαγόρευσης διαδηλώσεων». Οι κινητοποιήσεις συνεχίστηκαν, π.χ. έξω από το αστυνομικό τμήμα του Σιάτλ, ενάντια στις συλλήψεις και την καταστολή.

Δεν ήταν απλά η ματαίωση της εναρκτήριας μέρας. Τα MME, αφού έδωσαν

εκτεταμένα την έμφαση στις επιθέσεις του «μαύρου μπλοκ» σε μια σειρά επιλεγμένους στόχους (Starbucks κ.ά. που κρίθηκαν «ένοχοι για επιχειρηματικά εγκλήματα»), υποχρεώθηκαν να μιλήσουν τελικά και για το «αντιπαγκοσμιοποιητικό κίνημα», για τους λόγους που είχαν οι πάνω από 40.000 άνθρωποι να διαδηλώσουν ενάντια στον ΠΟΕ κ.ο.κ. Εν τω μεταξύ, στο εσωτερικό της Συνόδου, εμφανιζόταν το ρήγμα «Βορρά-Νότου» που οδήγησε τις συνομιλίες σε ναυάγιο.

Στην «καρδιά» της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης, στις ΗΠΑ, αποτυπώνονταν η αρχή της αμφισβήτησής της. Δεν ήταν μια στιγμή, ήταν η γέννηση ενός κινήματος. Ενός διεθνούς κινήματος ενάντια στην καπιταλιστική νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση. Με μια «διασταλτική» ματιά, θα λέγαμε ότι άνοιξε έναν ολόκληρο «κύκλο» που ξεπερνά τα όρια της εποχής του αμιγώς «αντιπαγκοσμιοποιητικού κινήματος» κι αφορά όλη την 20ετία που ακολούθησε μέχρι σήμερα.

Μετά το 1989

Το Σιάτλ του 1999 ήρθε 10 χρόνια μετά την πτώση του Τείχους του Βερολίνου. Τα γεγονότα στις ίδιες τις χώρες του «ανατολικού μπλοκ» και η φύση αυτών των καθεστώτων είναι μια ξεχωριστή συζήτηση. Αλλά ο διεθνής αντίκτυπος του «1989» για όλες τις εκδοχές και τα ρεύματα της Αριστεράς και του εργατικού κινήματος υπήρξε κάτι πολύ βαθύτερο. Ο Έντσο Τραβέρσο στην «Αριστερή Μελαγχολία» του, περιγράφει κάποια στιγμή τις παραλυτικές συνέπειες αυτής της «ήττας», εξηγώντας ότι διέφερε από όλες τις προηγούμενες. Κάθε ήττα στον 20ό αιώνα είχε μαζί της τον ηρωισμό της και τους μάρτυρές της, και έδινε ώθηση για τη «συνέχεια του αγώνα». Η κατάρρευση του 1989 δεν είχε τίποτα τέτοιο –ούτε ήρωες, ούτε αγώνες, ούτε μάρτυρες. Με την εξαίρεση των μικρών δυνάμεων της επαναστατικής Αριστεράς που είχαν εξοπλιστεί με μια συνεκτική θεωρία για τη φύση αυτών των καθεστώτων, το 1989 έγινε πλατιά αντιληπτό ως «θρίαμβος του καπιταλισμού». Η ορθότητα της θεωρίας κάποιων οργανώσεων ή και αγωνιστών δεν επαρκούσε για να αντιστρέψει τον αντίκτυπο πάνω σε χιλιάδες και χιλιάδες αγωνιστές-στρίες, που ακόμα κι αν στέκονταν κριτικά απέναντι σε όψεις του σταλινισμού, είχαν διαμορφωθεί σε έναν κόσμο όπου η ΕΣΣΔ ήταν κάτι. Ίσως όχι απαραίτητα «σοσιαλιστικό», αλλά σε κάθε περίπτωση «υπαρκτό». Η «σοσιαλιστική πατρίδα» για κάποιους, ένα «εκφυλισμένο εργατικό κράτος» για άλλους, ένα «αντίπαλο δέος στον δυτικό καπιταλισμό» για κάποιους άλλους, κάτι που «γεννήθηκε» τον Οκτώβρη του 1917 για κάποιους άλλους. Ακόμα, το 1989 συνέπεσε με την επέλαση του νεοφιλελευθερισμού στη Δύση, που με την ιδεολογική του επίθεση αλλά και με τις πολύ υλικές επιθέσεις/μετασχηματισμούς που κατάφερε στο εργατικό κίνημα, δημιούργησε ένα ακόμα πιο σκληρό περιβάλλον ήττας. Στις αναμνήσεις του, ένας ακραιφνής αντισταλινικός και δηλωμένα «αισιόδοξος βολонταριστής» εκείνη την εποχή, σημειώνει ότι τελικά:

«ο υπαρκτός και η παραδοσιακή Αριστερά ηττήθηκαν, αλλά τα τούβλα του Τείχους έπεσαν στα κεφάλια όλων μας».

Η αντιστροφή αυτής της καταθλιπτικής συνθήκης είχε ξεκινήσει μερικά χρόνια πριν από το Σιάτλ. Την Πρωτοχρονιά του 1994, ενώ οι «από πάνω» γιόρταζαν την έναρξη της NAFTA, της Συμφωνίας Ελευθέρου Εμπορίου Βόρειας Αμερικής (μεταξύ ΗΠΑ-Καναδά-Μεξικού), ένας αντάρτικος στρατός που κανείς δεν γνώριζε ότι υπήρχε και προετοιμαζόταν στη ζούγκλα της Λακαντόνα έκανε τη θεαματική κάθοδό του στις πόλεις της επαρχίας Τσιάπας του Μεξικού. Οι Ζαπατίστας φώναζαν «*Ya Basta!*» («Φτάνει πια!»), κήρυσσαν την έναρξη ενός διεθνούς αγώνα «Για την Ανθρωπότητα, Ενάντια στο Νεοφιλελευθερισμό» και γίνονταν σύμβολο για μια γενιά που πίστευε ότι οι εξεγέρσεις ανήκουν σε ένα ηρωικό παρελθόν. Η αίγλη που θα αποκτούσε στα χρόνια της ανόδου του κινήματος ενάντια στην παγκοσμιοποίηση ο υποδιοικητής Μάρκος, «ο Τσε της γενιάς μας» για όσους είχαμε μεγαλώσει πιστεύοντας ότι τέτοια σύμβολα ανήκουν σε ένα ηρωικό μακρινό παρελθόν, δεν είναι τυχαία. Οι Ζαπατίστας ανήγγειλαν πρώτοι «το τέλος του Τέλους της Ιστορίας».

Οι Ζαπατίστας υπήρξαν έμπνευση αντίστασης και πηγή ριζοσπαστικοποίησης για πολλούς, αλλά θα παρέμεναν ένα «ιθαγενικό, μεξικάνικο» φαινόμενο να μας εμπνέει «από μακριά» αν δεν υπήρχαν άλλες διεργασίες. Το σύνθημα «*Δρόμοι της Ευρώπης, Βουνά του Μεξικού...*» δεν θα μπορούσε να υπάρξει, αν δεν έμπαιναν σε κίνηση οι «δρόμοι της Ευρώπης».

Και το Δεκέμβριο του 1995, στη Γαλλία, το «Τέλος της Ιστορίας» δέχτηκε ακόμα ένα ισχυρό πλήγμα. Μια συγκεκριμένη όψη του, που λειτούργησε πολύ διαβρωτικά για χρόνια, η εκτίμηση ότι το παραδοσιακό εργατικό κίνημα έχει ξοφλήσει, συντρίφτηκε από τη συγκλονιστική απεργία διαρκείας στους σιδηροδρόμους της Γαλλίας. Ο θερμός απεργιακός Δεκέμβρης υπήρξε ο πρώτος μεγάλος εργατικός αγώνας που έλεγε το δικό του «Φτάνει Πια!» και κατάφερε να οδηγήσει σε ήττα την τότε συνταξιοδοτική μεταρρύθμιση της κεντροδεξιάς κυβέρνησης Ζιπé και τελικά τον ίδιο τον πρωθυπουργό σε πρόωρη απόσυρση κατά τις πρόωρες εκλογές του 1997, που κατέληξαν σε νίκη της «πληθυντικής Αριστεράς». Μια νικηφόρα απεργία στην κορύφωση της επέλασης του νεοφιλελευθερισμού εξηγεί τη «γαλλική εξαίρεση» μέχρι σήμερα (όσον αφορά την επιβίωση κατακτήσεων αλλά και την αυτοπεποίθηση του εργατικού κινήματος –σε σύγκριση τουλάχιστον με τις υπόλοιπες χώρες στη Δύση).

Μια νικηφόρα μεγάλη απεργία το έτος 1995 λειτουργούσε προωθητικά διεθνώς. Αν οι Ζαπατίστας έλεγαν ότι «πρέπει και μπορούμε ακόμα να εξεγειρόμαστε ενάντια στην αδικία», ο γαλλικός απεργιακός Δεκέμβρης έλεγε ότι -και στη Δύση- η εργατική τάξη «πρέπει και μπορεί ακόμα να αγωνίζεται και να νικά». Ήταν με μια έννοια η απάντηση στην ήττα των ανθρακωρύχων στη Βρετανία της Θάτσερ το 1984-85.

Ένα νέο κίνημα

Το 1999 στο Σιάτλ αυτή η «διεργασία» που ξεκίνησε στη Τσιάπας το 1994 και στο Παρίσι το 1995, εκδηλώθηκε πλήρως ως «άφιξη στη σκηνή ενός νέου κινήματος». Γρήγορα αποκρυσταλλώθηκε και οργανωτικά, με τα Κοινωνικά Φόρουμ

(Παγκόσμιο, Ευρωπαϊκό, «εγχώρια») στα οποία ενεπλάκησαν «βετεράνοι» των κοινωνικών αντιστάσεων και νέοι ακτιβιστές, πολιτικές οργανώσεις και «κινήματες». Το κεντρικό σύνθημα του Φόρουμ αποτύπωνε απόλυτα το γεγονός ότι εξελισσόταν μια διεργασία «αντιστροφής του 1989». Έμοιαζε σαν να απαντά στο-χευμένα στο νεοφιλελεύθερο ΤΙΝΑ («Δεν Υπάρχει Εναλλακτική»), όταν διακήρυττε: *Ένας Άλλος Κόσμος Είναι Εφικτός!* Το σύνθημα αποτύπωνε την «κατάσταση πνευμάτων» στη νέα ριζοσπαστικοποίηση της εποχής και με έναν άλλο τρόπο ωστόσο. Έδειχνε τη «στρατηγική αμηχανία» στην οποία είχαν βρεθεί τα κινήματα σε σύγκριση με προηγούμενες κινηματικές ανόδους, όπως το 1968: όταν ο αγώνας ήταν *per il comunismo* («για τον κομμουνισμό») και η μέθοδος *One Solution–Revolution* («Μια Μόνο Λύση – Επανάσταση»).

Στα χρόνια της άνθησης του διεθνούς κινήματος, αυτή η «στρατηγική αμηχανία» αποτυπωνόταν απόλυτα στους τρόπους με τους οποίους επιχειρούνταν να αντιμετωπιστεί. Στη σημασία που απέκτησαν στο εσωτερικό του κινήματος ζητήματα όπως η «πληθώρα τακτικών», ή η «συναίνεση» στη λήψη αποφάσεων, που αφενός φρόντιζαν να περιφρουρήσουν μια νεο-κατακτημένη κι εύθραυστη ενότητα αλλά αφετέρου ταίριαζαν απόλυτα και σε ένα κλίμα «αγνωστικισμού». Ταυτόχρονα, η (απολύτως φυσιολογική) αδυναμία του νέου κινήματος να προχωρήσει από το *«Ένας Άλλος Κόσμος Είναι Εφικτός»* στα ερωτήματα του «ποιος είναι αυτός ο άλλος κόσμος και πώς θα φτάσουμε εκεί» είχε βρει ως αντίδοτο τις μεγάλες κινητοποιήσεις ενάντια στους «ισχυρούς».

Θα έλεγε κανείς ότι η «στρατηγική πρόταση» της εποχής ήταν το «Να επαναλάβουμε τη νίκη στο Σιάτλ!». Αυτό στις ΗΠΑ έγινε για ένα διάστημα σχεδόν «εμμονή» όσων έζησαν τα γεγονότα του 1999. Πολλοί ακτιβιστές ρίχτηκαν με πάθος στην διοργάνωση αντίστοιχων γεγονότων σε μια σειρά συνόδους υπερεθνικών οργανισμών (ή συνεδρίων των δύο μεγάλων κομμάτων). Το κράτος αποδείχθηκε πιο έτοιμο και σταδιακά έφθινε και η δυνατότητα μαζικής κινητοποίησης. Το «Σιάτλ» δεν μπόρεσε να επαναληφθεί. Η 11η Σεπτέμβρη του 2001 έδωσε σε αυτή τη φάση του κινήματος τη χαριστική βολή –αλλά οι άνθρωποι του δεν χάθηκαν. Τουλάχιστον πολλοί από αυτούς, που στράφηκαν σε άλλου τύπου «δουλειά» στα κοινωνικά κινήματα στις ΗΠΑ. Θα ξαναεμφανίζονταν στο αντιπολεμικό κίνημα μετά το 2003, και μερικά χρόνια αργότερα στο ριζοσπαστισμό του Occupy, του Black Lives Matter κ.λπ.

Την εποχή του «αντιπαγκοσμιοποιητικού», η επανάληψη της «νίκης του Σιάτλ» επιχειρήθηκε πιο σοβαρά και συστηματικά και διεθνώς –με πλέον εμβληματική τη θρυλική κινητοποίηση στη Γένοβα το 2001, ενάντια στους G8.

Ήταν ενδεχομένως η κορυφαία στιγμή εκείνου του διεθνούς κινήματος: Η πανευρωπαϊκή κινητοποίηση της ριζοσπαστικής Αριστεράς, με τις μαζικές «διεθνείς αντιπροσωπείες» που είχαν ως «οικοδεσπότη» μια ακμαία τότε ιταλική ριζοσπαστική Αριστερά, ένα ισχυρό εργατικό κίνημα, μια πολύμορφη και καλά ριζωμένη «Αυτονομία». Αυτή η διεθνής κοινωνικοπολιτική συμμαχία έκανε επίδειξη δύναμης στους δρόμους της Γένοβας και βρήκε πλατιά και συγκινητική

στήριξη από τον ντόπιο πληθυσμό: «Είναι 8 – Είμαστε εκατομμύρια!». Αλλά η Γένοβα υπήρξε και κορυφαία στιγμή της απάντησης του κράτους, που έκανε τη δική του επίδειξη δύναμης. Ο άγρια δολοφονημένος Κάρλο Τζουλιάνι υπήρξε το «πρόσωπο» μιας καταστολής που εκείνες τις μέρες «έπαιξε» με το ενδεχόμενο πολύ περισσότερων νεκρών. Μετά τη Γένοβα, οι Ιταλοί σύντροφοι θα είχαν να αναμετρηθούν σοβαρά με την κυβέρνηση Μπερλουσκόνι και το ιταλικό κράτος, αλλά το ίδιο ίσχυε για όλους, καθώς έπαιρναν τα αεροπλάνα και τα πλοία της επιστροφής πίσω στις «δικές τους» χώρες, όπου τους περίμενε ο συγκεκριμένος, σκληρός, παρατεταμένος αγώνας απέναντι στις «δικές τους» κυβερνήσεις και τα «δικά τους» κράτη.

Η κινηματική ανάταση, ο διεθνισμός και η «τεχνογνωσία» αυτού του κινήματος έπαιξαν κομβικό ρόλο στο ξέσπασμα του διεθνούς αντιπολεμικού κινήματος το 2003. Μετά το παραλυτικό σοκ της 11ης Σεπτεμβρίου και τις «αντι-τρομοκρατικές» αμφιθυμίες τμήματος του κινήματος και της Αριστεράς γύρω από τον πόλεμο στο Αφγανιστάν, η μαζική εναντίωση στην εισβολή στο Ιράκ μεταφράστηκε στις μαζικότερες παγκόσμιες κινητοποιήσεις εδώ και πάρα πολλά χρόνια. Τα Κοινωνικά Φόρουμ οργάνωσαν κι έδωσαν έκφραση σε αυτή τη μαζική διάθεση. Το αντιπολεμικό κίνημα της εποχής εντυπωσίαζε ταυτόχρονα για τον παγκόσμιο χαρακτήρα του αλλά και για τον τοπικό –όχι μόνο σε κάθε χώρα, αλλά σε κάθε μικρή πόλη (της Ελλάδας π.χ.) έγιναν μαζικές διαδηλώσεις. Στην Ελλάδα, το 2003 υπήρξε μια ολόκληρη περίοδος πυκνής και ζωηρής δράσης του Ελληνικού Κοινωνικού Φόρουμ ενάντια στην ελληνική προεδρία (Ναύπλιο, Σούδα...) που ολοκληρώθηκε στη Θεσσαλονίκη και τη διαδήλωση ενάντια στη Σύνοδο της ΕΕ.

Το διεθνές αντιπολεμικό κίνημα συγκλόνισε τον πλανήτη. Αλλά δεν σταμάτησε την αμερικανική εισβολή. Στη διαδρομή και μετά την πτώση του Σαντάμ εμφανίστηκαν στο εσωτερικό του διαιρέσεις (για τη στάση απέναντι στην ιρακινή αντίσταση στις γραμμές της οποίας δρούσαν και ισλαμιστικές οργανώσεις) που είχαν λειτουργήσει παραλυτικά και το 2001 κατά την εισβολή στο Αφγανιστάν. Πατώντας σε δεκαετίες στιγματισμού των «Αράβων» (ως τρομοκρατών), ερχόταν τώρα η ισλαμοφοβία που στιγματίζε τους «ισλαμιστές» (ως τρομοκράτες) για να σπείρει τη σύγχυση όχι μόνο σε πλατιές μάζες αλλά και μέσα στις γραμμές της Αριστεράς.

Αυτό δεν ήταν το μοναδικό ζήτημα που εμφανίστηκε στις γραμμές του διεθνούς κινήματος. Αργά ή γρήγορα, εμφανίστηκαν όλα τα ζητήματα που αφορούσαν τη «στρατηγική αμηχανία». Μετά τη διεθνή αδυναμία να «επαναλάβουμε το Σιάτλ» και ειδικά μετά τη Γένοβα, όλοι και όλες βρέθηκαν αντιμέτωποι με το ερώτημα «πώς προχωράμε;». Τα Φόρουμ χάρισαν μερικές ακόμα μεγάλες στιγμές –στην Ελλάδα είχαμε την τύχη να ζήσουμε την εντυπωσιακή ευρωπαϊκή διαδήλωση του 2006, ενώ η σύνοδος του Παγκόσμιου Κοινωνικού Φόρουμ στο Πόρτο Αλέγκρε του 2005 θεωρείται η κορυφαία του στιγμή όσον αφορά το πλήθος αγωνιστών και συλλογικοτήτων που έφερε σε επαφή.

Επιστροφή στην πολιτική

Αλλά είχαμε ήδη περάσει όλοι κι όλες μας, ο καθένας στη χώρα του, σε «άλλη πίστα» -αρκετές μαρτυρίες από το ίδιο το Πόρτο Αλέγκρε και τις συζητήσεις/διαφωνίες που καταγράφηκαν εκεί συγκλίνουν σε αυτή τη διαπίστωση πολλών «αντιπροσωπειών». Απέναντι στα καθήκοντα του παρατεταμένου και πολύ πιο συγκεκριμένου αγώνα σε κάθε χώρα, η «πληθώρα τακτικών» (που γινόταν ανεκτή ως κι επιθυμητή σε επίπεδο μιας μεγάλης διαδήλωσης) έδωσε τη θέση της στην ανάδειξη μιας «πληθώρας στρατηγικών». Ήταν ένα θεμιτό στάδιο «ωρίμανσης» όλων.

Ένα τμήμα του διεθνούς κινήματος (ΜΚΟ, κοινωνικές οργανώσεις) που εξαρχής είχε ένα πόδι μέσα στους διεθνείς οργανισμούς ως «συνομιλητής» κι ένα στις διαδηλώσεις ως «ομάδα πίεσης» αυτοπεριορίστηκε γρήγορα στην πιο άτολμη εκδοχή «μεταρρυθμιισμού». Η προσπάθεια της Attac να επικεντρώσει γύρω από την υιοθέτηση του «φόρου Τόμπιν» από τα κράτη ως «πανάκεια» σε όλα τα προβλήματα του συστήματος υπήρξε εμβληματική έκφραση αυτού του ρεύματος. Στον πολιτικό αγώνα, μια αντίστοιχη λογική «ποσιμπιλισμού» (διεκδίκησης του «εφικτού») βρήκε έκφραση από τμήματα της Αριστεράς όπως το ΚΚ Γαλλίας, που παρέμεινε προσκολλημένο σε έναν «κυβερνητισμό» που το καθιστούσε δορυφόρο των Σοσιαλιστών στην εποχή της σοσιαλφιλελεύθερης μετάλλαξής τους. Αυτός ο πειρασμός της «ρεάλ πολιτικής», που οδηγούσε φυσιολογικά στη μορφή της κεντροαριστεράς υπήρξε ισχυρός. Ακολούθησαν αυτό το δρόμο όσοι κι όσες μετά το 1989 έβγαλαν το συμπέρασμα ότι πρέπει να αφεθούν να «πάνε με το κύμα» και αποδέχτηκαν τον «θαυμαστό καινούργιο κόσμο», αυτοπεριοριζόμενοι στο στόχο να του προσθέσουν πινελιές κοινωνικής ευαισθησίας.

Ένα άλλο τμήμα εμπνεύστηκε από την ιδέα του «να αλλάξουμε τον κόσμο χωρίς να καταλάβουμε την εξουσία». Αποδείχθηκε πολύ δημοφιλές στα πιο ριζοσπαστικά στοιχεία των νεότερων αγωνιστών. Δεν αφορούσε μόνο «τη γοητεία της αντι-εξουσίας». Έδειχνε να είναι μια θεμιτή απάντηση στο 1989 –για όσους έβλεπαν στα καθεστώτα της ανατολικής Ευρώπης (και στην αποτυχία τους) μια «συνέχεια» του Οκτώβρη και εντόπιζαν τη ρίζα της κακοδαιμονίας στην ίδια την ιδέα της κατάληψης της εξουσίας. Έδειχνε ακόμα πιο ριζοσπαστική ως απάντηση στα πιο σύγχρονα προβλήματα και τις υπαρκτές εκδοχές διεκδίκησης της εξουσίας, που αφορούσαν μια-δυο υπουργικές θέσεις σε κεντροαριστερές κυβερνήσεις συνασπισμού. Αυτό το ρεύμα αντλούσε σε κύρος εξαιτίας των εμπειριών της Λατινικής Αμερικής: Εκεί η Αυτονομία υπήρξε όντως ισχυρή κινηματική-κοινωνική εμπειρία που έδωσε μεγάλους αγώνες (πικετέρος ή/και καταλήψεις εργοστασίων στην Αργεντινή, MST και καταλήψεις γης στη Βραζιλία, ιθαγενικά κινήματα με μια δική τους κουλτούρα «αυτονομίας») και είχε και την αίγλη του ζαπατιστικού μοντέλου ως «πρόταση» σε μια εποχή που οι Ζαπατίστας εμφανίζονταν (και στο δημόσιο λόγο τους) ως «εναλλακτικός δρόμος» στις «αποτυχίες του 20ού αιώνα». Η πολυβασανισμένη αλλά και εξεγερμένη υπο-ήπειρος δεν είχε να αναμετρηθεί

μόνο με τις αποτυχίες των παλιών «ορθόδοξων» ΚΚ ή διάφορων «προοδευτικών εθνικιστών» στην κυβέρνηση, αλλά και με την ήττα των ριζοσπαστικών ενόπλων κινημάτων που «διεκδίκησαν την εξουσία» στο δεύτερο μισό του 20ού αιώνα, τον εκφυλισμό στην Κούβα, την ήττα στη Νικαράγουα των Σαντινίστας μετά το 1990, που υπήρξε η τελευταία «μεγάλη ελπίδα» όχι μόνο στη Λατινική Αμερική αλλά και σε μεγάλη μερίδα της Αριστεράς διεθνώς. Η προσπάθεια να «εξαχθεί» ο πλούτος εμπειριών από τη Λατινική Αμερική στην Ευρώπη αποδείχθηκε πιο σύνθετη: Πώς ακριβώς θα «το κάναμε όπως οι Ζαπατίστας» στις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες; Οι σύντροφοι και οι συντρόφισσες αυτής της «νέας» Αυτονομίας (διακριτής από το ιστορικό ιταλικό ρεύμα) επέλεξαν την αφοσίωση στο «δρόμο» και στα «κοινωνικά κινήματα» και σε αυτά τα πεδία πρόσφεραν πολλά. Αλλά η προσπάθεια «αλλαγής του κόσμου χωρίς να καταλάβουμε την εξουσία», η τακτική μετάφραση αυτής της στρατηγικής σε «άρνηση» του πολιτικού αγώνα, η αναζήτηση «νέων υποκειμένων» δεν μπορούσε (και δεν μπόρεσε) να βρει «εύφορο έδαφος» για να μεταφραστεί σε κάτι παραπάνω από έναν στρατηγικό αγνωστικισμό. Κάποιοι διανοούμενοι (Νέγκρι, Χάλογουεϊ), επιχειρώντας να συγκροτήσουν «νέα θεωρία και στρατηγική» πάνω σε αυτές τις εμπειρίες οδηγήθηκαν σε κάποιες ιδέες (το «πλήθος» ως υποκείμενο, οι «στιγμιαίες ρωγμές στο χώρο και στο χρόνο» ως τακτική) που δεν έδιναν επαρκείς απαντήσεις και περισσότερο συνέβαλαν στη σύγχυση.

Δεν είναι τυχαίο ότι όσοι δρούσαν στην ίδια τη Λατινική Αμερική (όπως ο Ραούλ Ζιμπέκι που εξελίχθηκε σε εμβληματικό διανοητή της λατινοαμερικάνικης Αυτονομίας) αποδείχθηκε ότι είχαν να προσφέρουν πολύ πιο γόνιμο προβληματισμό και έργο –ακόμα και σε σημεία που διαφωνεί κανείς μαζί τους.

Οι οργανώσεις της επαναστατικής Αριστεράς που συμμετείχαν στο νέο κίνημα αντιλαμβάνονταν την ανάγκη του πολιτικού αγώνα, του ζητήματος της εξουσίας κ.ο.κ., παίρνοντας αποστάσεις και από την κεντροαριστερό μεταρρυθμιστικό κυβερνητισμό και από την «αυτονομίστικη» άρνηση του πολιτικού αγώνα.

Κάποιες έμειναν στο αμιγώς ιδεολογικό πεδίο αυτής της αντιπαράθεσης: Επιμένοντας στη στρατηγική της κατάληψης της εξουσίας από την εργατική τάξη ως προοπτική και στην ιστορική ανάγκη ενός μαζικού επαναστατικού κόμματος για να παίξει κομβικό ρόλο σε αυτό το καθήκον. Αλλά δυσκολεύονταν να απαντήσουν στο τι ακριβώς κάνουμε εν τω μεταξύ (ελλείψει επανάστασης και κόμματος να την οδηγήσει στη νίκη), που να αποτελεί μάλιστα συγκεκριμένη «αντι-πρόταση» στα πολύ πιο «χειροπιαστά» αποτελέσματα που είτε πετύχαινε η Αυτονομία (που με την άμεση δράση ή το αντιπαράδειγμα «παρήγαγε» κάτι στη μικροκλίμακα) είτε υποσχόταν η κεντροαριστερή στρατηγική (με την κατάληψη «θέσεων ευθύνης»).

Πρόκειται σε ένα βαθμό για συντρόφους και συντρόφισσες που δεν αντιλήφθηκαν τι σήμαινε το 1989 και πίστεψαν ότι ο δρόμος είναι ορθάνοικτος για την μεγέθυνση της «επαναστατικής οργάνωσης» στο «επαναστατικό κόμμα». Κάποιοι άλλοι, πιο νηφάλιοι στην εκτίμηση της κατάστασης και σοβαροί στο «μέτρημα

του εαυτού τους», αλλά υπερβολικά «συγκρατημένοι» ως προς τις προοπτικές, έκριναν ότι απάντηση στο δυσμενή συσχετισμό ήταν η «οχύρωση» της επαναστατικής οργάνωσης, που όφειλε να αντέξει την «μη-επαναστατική» εποχή έως ότου, μέσα από τις διεργασίες του κινήματος, προκύψουν εκείνες οι πλατιές «πρωτοπορίες» που θα θέσουν και πάλι στην ημερήσια διάταξη το ζήτημα της συγκρότησης του επαναστατικού κόμματος.

Ένα άλλο τμήμα της επαναστατικής Αριστεράς επέλεξε να αναζητήσει τακτικές και μεθόδους να κάνει πολιτικό αγώνα στο τώρα και σε αυτές τις δύσκολες, μη-επαναστατικές εποχές. Εντοπίζοντας το δυσμενή αντίκτυπο του 1989, έβαζε παράλληλα στον εαυτό της το καθήκον να συμβάλει όσο μπορεί στην αναγκαία διαδικασία «επανεμφάνισης κι ανασυγκρότησης» των αναγκαιών πλατιών «πρωτοποριών», δίχως να περιμένει αποκλειστικά τον από μηχανής θεό μια μεγάλης επαναστατικής κρίσης. Θα πάσχιζε να αποδειχθεί «χρήσιμη» σε αυτό το καθήκον και ταυτόχρονα να αποδείξει την «χρησιμότητά» της στους αγωνιστές που θα εμπλέκονταν σε αυτή τη διαδικασία, για να συμβάλει έτσι στην αλλαγή των συσχετισμών –και υπέρ της Αριστεράς και μέσα στην Αριστερά. Τα κείμενα και οι παρεμβάσεις του Ντανιέλ Μπενσαϊντ σκιαγράφησαν μια ολόκληρη μέθοδο να υπηρετηθεί αυτή η διαδικασία, που κωδικοποιήθηκε ως «μεταβατική πολιτική».

Τα πλατιά κόμματα

Σε αυτήν την προσπάθεια λογοδοτούσαν τα πειράματα που καταγράφηκαν στο δημόσιο διάλογο –κάπως αυθαίρετα κι όχι χωρίς προβλήματα και παρεξηγήσεις– ως «πλατιά κόμματα». Για τη συγκρότησή τους (ώστε να είναι όντως «πλατιά» και ώστε να συμβάλουν στους στόχους ευρύτερης «ανασύνταξης») χρειάστηκε η σύμπραξη δυνάμεων της επαναστατικής Αριστεράς που αναζητούσαν τέτοια «μονοπάτια» με ρεύματα ενός «αριστερού ρεφορμισμού» ή/και «κεντρισμού» που εξακολουθούσαν να επιδιώκουν να δώσουν μια «πολιτική έκφραση» στο νέο ριζοσπαστισμό αλλά διαφοροποιούνταν από την κεντροαριστερή στρατηγική.

Ήταν απόπειρες που απαντούσαν σε μια συνθήκη που προϋπήρχε μετά το 1989: Το κενό εργατικής εκπροσώπησης που άφηνε η μετάλλαξη της σοσιαλδημοκρατίας, η κρίση-συρρίκνωση-μετάλλαξη των κομμάτων της παραδοσιακής «κομμουνιστογενούς» μεταρρυθμιστικής Αριστεράς, που άφηνε «ακάλυπτο» ένα δυναμικό τους που –με τον τρόπο του– «επέμενε αριστερά», από τη μια, και η αδυναμία της επαναστατικής Αριστεράς να ενισχυθεί στο βαθμό που θα της επέτρεπε να «πάρει τη σκυτάλη» και να παίξει μόνη της καθοριστικό ρόλο στις εξελίξεις (όταν δεν είχε μπει σε κρίση αντίστοιχη ή και χειρότερη από εκείνη του μεταρρυθμιστικού χώρου), από την άλλη. Αλλά «ωρίμασε» ως επιλογή στο φόντο του διεθνούς κινήματος ενάντια στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση και την εμφάνιση ενός «στρώματος» αγωνιστών στο οποίο είχε να στηριχτεί (και να λογοδοτήσει) μια τέτοια προσπάθεια.

Αυτός ο προβληματισμός και η σχετική κινητικότητα, σηματοδότησε το

πέρασμα «από τα Κοινωνικά Φόρουμ στα πλατιά κόμματα». Είναι κάπως αυθαίρετο σχήμα, καθορισμένο από την ελληνική εμπειρία που αυτή η διαδρομή (από το ΕΚΦ στον ΣΥΡΙΖΑ) υπήρξε εμφαντικά «γραμμική» χρονολογικά. Αλλά σε γενικές γραμμές, ο ισχυρισμός αποτυπώνει μια διαδικασία: Το Μπλόκο στην Πορτογαλία ιδρύθηκε το 1999, λίγο πριν από το Σιάτλ, αλλά «περπάτησε» ως νέα ορατή δύναμη, ευρύτερη των τριών ιδρυτικών συνιστωσών του, στα επόμενα χρόνια. Το Die Linke ιδρύθηκε το 2007, ως συνέχεια μιας πρώτης εκλογικής σύμπραξης του 2005. Η Κομμουνιστική Επανάσταση είχε τη δική της ιστορική διαδρομή στη δεκαετία του '90, αλλά έζησε «τις δόξες της» στα χρόνια της Γένοβας. Σε μια διαφορετική διαδρομή, το NPA ιδρύθηκε το 2007, αλλά η συζήτηση για ένα σχετικό «άλμα» είχε ανοίξει από τα υψηλά σκορ της επαναστατικής Αριστεράς στις προεδρικές εκλογές του 2002 και είχε ενταθεί μετά τη νίκη του 2005 στο ευρω-δημοψήφισμα. Το παλαιότερο «πλατύ κόμμα» όλων διεθνώς, το βραζιλιάνικο PT, υπήρχε από τη δεκαετία του '80 αλλά έκανε διεθνή πρωτοσέλιδα το 2002-03, όταν κατέλαβε τελικά την κυβερνητική εξουσία. Το Σκοτσέζικο Σοσιαλιστικό Κόμμα ή το Respect στη Βρετανία ήταν απόπειρες κατά τη διάρκεια ή μετά το διεθνές κίνημα. Το Σοσιαλιστικό Κόμμα στην Ολλανδία που υπήρχε ως μαοϊκή οργάνωση από το 1977, «πλάτυνε» (πολιτικά και οργανωτικά) στις αρχές της δεκαετίας του '90 και εκτινάχθηκε μετά το 1998 και το 2002. Μόνο στις σκανδιναβικές χώρες είχε εμφανιστεί προδρομικά (στα χρόνια αμέσως μετά το 1989) η τάση σύμπραξης δυνάμεων της άκρας Αριστεράς με κατάλοιπα των ΚΚ και των Οικολόγων, που δημιούργησαν διάφορες εκδοχές «πράσινης Αριστεράς» (με πιο γνωστή την Κοκκινοπράσινη Συμμαχία στη Δανία).

Η δημιουργία/σταθεροποίηση/διεύρυνση/ενίσχυση αυτών των κομμάτων-μετώπων υπήρξε μια γενικευμένη τάση μετά την εποχή των Κοινωνικών Φόρουμ. Με αρκετές δόσεις υπερβολής θα μπορούσε να συγκριθεί με το πέρασμα από την Πρώτη Διεθνή στη Δεύτερη, όταν μια πλατιά ένωση εργατικών οργανώσεων και ρευμάτων για το συντονισμό της δράσης έδωσε τη θέση της στη πιο συγκροτημένη οργανωτική ενοποίηση όσων μαρξιστικών ρευμάτων αναφέρονταν στην ανάγκη ενός «ανεξάρτητου κόμματος της εργατικής τάξης» που θα διεξήγαγε πολιτικό αγώνα.

Αυτή η προσπάθεια έμοιαζε με ιστορικό πισωγύρισμα, δεκαετίες μετά την ρήξη του 1914, την οργανωτική διάσπαση με το ρεφορμισμό, την ίδρυση της Τρίτης Διεθνούς και των μαζικών Κομμουνιστικών Κομμάτων. Αλλά το πισωγύρισμα είχε ήδη συμβεί, πάνω στις πλάτες μας. Είχαμε ήδη επιστρέψει στον «πρωτογονισμό» της εποχής της Πρώτης Διεθνούς (με όρους οργάνωσης της εργατικής τάξης) και καλούμασταν να περάσουμε ξανά από το «στάδιο» της Δεύτερης –της συστηματικής κοινής δράσης των πολιτικοποιημένων αγωνιστών μαρξιστικής αναφοράς στην προσπάθεια να αποκτήσει η εργατική τάξη το δικό της, ανεξάρτητο, πολιτικό εργαλείο. Και μέσα σε αυτή τη διαδικασία καλούμασταν να διεξάγουμε τις πολεμικές και τις αντιπαραθέσεις μας για την επαναστατική και

τη μεταρρυθμιστική στρατηγική (αλλά και τακτική).

Αξίζει να θυμόμαστε ότι τα περισσότερα νεαρά ΚΚ συγκροτήθηκαν με μαζικότητα επειδή είχαν προϋπάρξει τα μαζικά Σοσιαλδημοκρατικά Κόμματα και μέσα σε αυτά οι αριστερές πτέρυγες είχαν τη δυνατότητα να τραβήξουν μαζί τους μια ικανή μάζα εργατών-αγωνιστών όταν οι σοσιαλδημοκρατικές ηγεσίες αποδείχθηκαν ανεπαρκείς πάνω σε κρίσιμες καμπές. Ακόμα και τότε, την επομένη της αναγκαίας οργανωτικής ρήξης, τέθηκε το ζήτημα του Ενιαίου Μετώπου ως αναγκαίο επόμενο βήμα για να συνεχιστεί ο πολιτικός αγώνας αποτελεσματικά και να διεκδικηθεί η ηγεμονία των κομμουνιστών στο εργατικό κίνημα. Επρόκειτο για μια συμμαχία πολύ διαφορετικού τύπου από την τακτική του «πλατιού κόμματος», καθώς αφορούσε τις σχέσεις μεταξύ μαζικών κομμάτων. Αλλά ούτε τότε ήταν εύκολο: οι «αριστεριστές» της εποχής (ένα μαζικό και αυθεντικό ρεύμα νέων, ανυπόμονων, ριζοσπαστών εργατών) αντιστέκονταν «εύλογα» στην προοπτική συστηματικών συνομιλιών με «τους δολοφόνους της Ρόζας», με τους οποίους είχαν έρθει σε σύγκρουση και οργανωτική ρήξη πρόσφατα. Καλώς ή κακώς, αυτή η εμπειρία παραμένει η μόνη πετυχημένη ιστορικά «μέθοδος» δημιουργίας μαζικού επαναστατικού κόμματος. Η αποτυχία των οργανώσεων της νέας επαναστατικής Αριστεράς μετά το 1968 να παρουσιάσουν μια πετυχημένη εκδοχή «αυτοδύναμης ανάπτυξης» μετά από δεκαετίες προσπάθειών συμπληρώνει αυτήν την εικόνα.

Όσο η ιστορική εμπειρία υπήρξε χρήσιμο εργαλείο που δεν έπρεπε να εγκαταλειφθεί σε αυτή την «επανάληψη». Ένα τμήμα της επαναστατικής Αριστεράς που μπήκε στην περιπέτεια των «πλατιών κομμάτων», το έκανε υψώνοντας τη σημαία μιας αφηρημένης «ανασύνθεσης», θέτοντάς την με μια επιτακτικότητα που έκανε σαφές ότι δεν αφορούσε την ιστορική διαδικασία ανασυγκρότησης πρωτοποριών που μέσα από κρίσιμες μάχες και δοκιμασίες θα ενοποιηθούν στο αναγκαίο επαναστατικό κόμμα, αλλά αφορούσε τον «παρόντα πολιτικό χρόνο», μια βεβιασμένη προσπάθεια να φτιαχτεί εν κενώ κάτι «νέο», που τάχα θα μπορούσε να ξεπεράσει τις παλιές στρατηγικές διαφορές. Ήταν μια άλλη εκδοχή αποδοχής της ήττας του 1989: Ξεκινώντας από την παραδοχή ότι μπήκαμε σε κρίση όλοι –μεταρρυθμιστές κι επαναστάτες– κατέληγε σε έναν «αγνωστικισμό» που ισχυριζόταν ότι η παλιά στρατηγική διαφορά είχε πλέον ξεπεραστεί. Πάνω σε αυτήν την αντίληψη έγιναν πολλά λάθη –στην Ιταλία, τη Βραζιλία και αλλού. Τα «πλατιά κόμματα» έπαψαν να αντιμετωπίζονται ως «αναγκαίο στάδιο» και «υποχρεωτική επιλογή» κι άρχισαν να εμφανίζονται ως «στρατηγική (οριστική) απάντηση», με πολλούς συντρόφους να πιστεύουν ότι οικοδομούν ένα «κόμμα νέου τύπου», αναλαμβάνοντας με θέρμη θέσεις υψηλής ευθύνης, πλαισιώνοντας (ρεφορμιστικές) ηγεσίες, υποτιμώντας την ανάγκη συγκρότησης και υπεράσπισης της διακριτής «ταυτότητας» των επαναστατικών οργανώσεων. Κάποιοι από εμάς εμπλακίκαμε σε αυτήν την περιπέτεια με επίγνωση των ορίων και των κινδύνων, επιμένοντας στη σημασία της πολιτικής-οργανωτικής ανεξαρτησίας των επαναστατικών οργανώσεων,

την αναγκαιότητα συγκρότησης «αριστερής πτέρυγας» μέσα σε τέτοια κόμματα-μέτωπα, που θα οριοθετείται απέναντι σε ηγεσίες και που δεν θα διστάζει να συγκρούεται αποφασιστικά μαζί τους όταν χρειαστεί.

Η μεγάλη δοκιμασία της κρίσης

Ο κόσμος των κινημάτων και των κομμάτων που «γέννησε» το 1999 βρέθηκε τελικά αντιμέτωπος με τις προκλήσεις της κρίσης μετά το 2007-08. Ήταν η στιγμή της μεγάλης δοκιμασίας. Μια «στιγμή» που κράτησε αρκετά χρόνια. Τα «εφόδια» του προηγούμενου κύκλου αγώνων αποδείχθηκαν πολύτιμα. Το «Ανώμαλο Κύμα» των Ιταλών φοιτητών που λάνσαρε πρώτο το σύνθημα «Δεν θα Πληρώσουμε Εμείς την Κρίση σας» το φθινόπωρο του 2008, ο Δεκέμβρης του 2008 στην Ελλάδα, το καυτό απεργιακό φθινόπωρο στη Γαλλία το 2010, οι αντιμνημονιακοί αγώνες ξανά στην Ελλάδα το 2010-13, οι Indignados ή η απεργία στα ορυχεία στην Ισπανία το 2011, οι μεγαλύτερες διαδηλώσεις μετά την Επανάσταση των Γαρυφάλλων στην Πορτογαλία με το κίνημα «Να Γαμηθεί η Τρόικα», η εξέγερση των Άγγλων φοιτητών που κατέλαβαν τα γραφεία των Συντηρητικών στο Λονδίνο, το Occupy με το «είμαστε το 99%» στις ΗΠΑ, το Blockupy στη Γερμανία, το Πάρκο Γκεζί στην Τουρκία, το Nuit Debout και οι απεργίες ενάντια στον Νόμο Ελ Κομπρί ξανά στη Γαλλία, το Black Lives Matter και οι απεργίες των εκπαιδευτικών ή των εργαζομένων στα Fast Food ξανά στις ΗΠΑ κ.ο.κ. έβαζαν σε κίνηση έναν κόσμο που είχε «εκπαιδευτεί» από τον προηγούμενο κύκλο αγώνων να αμφισβητεί τις επιλογές των «από πάνω».

Η Λατινική Αμερική είχε περάσει από έναν δικό της, διαφορετικό χρονικά κύκλο: εκεί περισσότερο από κάθε άλλη γωνιά του πλανήτη η «εξέγερση ενάντια στο νεοφιλελευθερισμό» στα χρόνια του αντιπαγκοσμιοποιητικού κινήματος είχε «μεταφραστεί» σε εγχώριους αγώνες. Η μεγάλη εξωκοινοβουλευτική δράση στην Αργεντινή το 2001-03, στη Βολιβία το 2002-05, στο Εκουαδόρ το 2003-05, στη Βενεζουέλα το 2002-03 κ.ο.κ. είχε πετύχει αμυντικές νίκες (αποτρέποντας μέτρα ή πραξικοπήματα) κι επιθετικά βήματα (ανατρέποντας διαδοχικές κυβερνήσεις). Ο αραβικός κόσμος –μέσα από τις δικές του, πολύ ιδιαίτερες αντιφάσεις που αναλύονται σε συνέντευξη του Ζιλμπέρ Ασκάρ σε άλλες σελίδες– μπήκε σε κίνηση με τις εξεγέρσεις του 2011-13, εμπνέοντας διεθνώς (από την πλατεία Ταχρίρ στις «πλατείες» της Ισπανίας και της Ελλάδας κι από εκεί στο Occupy στις ΗΠΑ).

Αν κάτι επιβεβαιώθηκε όλα αυτά τα χρόνια, ήταν η εκτίμηση (μετά τη Γένοβα) ότι όλη μας η προσοχή πρέπει να στραφεί στην ταξική πάλη στο «εσωτερικό» κάθε χώρας. Αυτή πράγματι πήρε τη σκυτάλη από την εποχή των «διεθνών κινηματικών ραντεβού» και κλιμακώθηκε κατακόρυφα. Ταυτόχρονα ήρθε δυναμικά στο προσκήνιο η σημασία της επιλογής να στραφούμε στον πολιτικό αγώνα. Στην Ευρώπη, ήταν η οικονομική κρίση και η κατακόρυφη κλιμάκωση της ταξικής πάλης που έφερε «στον αφρό» τον ΣΥΡΙΖΑ, τους Ποδέμος κ.ο.κ. Στη Λατινική Αμερική, και πάλι με «διαφορά φάσης», ο προηγούμενος γύρος

εξεγέρσεων και μαχητικών αγώνων είχε φέρει στην κυβερνητική εξουσία τις «ροζ κυβερνήσεις». Ακόμα και πριν από το ξέσπασμα της κρίσης, το «πολιτικό ζήτημα» είχε εμφανιστεί σκληρά σε μια σειρά χώρες (π.χ. Ιταλία και πάλη ενάντια στον Μπερλουσκόνι).

Τα όρια

Μέσα από αυτήν την εμπειρία, αναδείχθηκαν τα όρια της Αυτονομίας. Στην Ευρώπη που η στρατηγική της πρόταση υπήρξε εξαρχής «ασθενής» φάνηκε γρήγορα πάνω στην κλιμάκωση της οικονομικής και πολιτικής κρίσης η ανάγκη πολιτικής απάντησης. Ακόμα και στην «πατρίδα» των αυτόνομων κινημάτων στην Ευρώπη, στο Ισπανικό Κράτος, ο συντηρητισμός της τότε ηγεσίας της Ενωμένης Αριστεράς βρήκε «αντίδοτο» στην άνοδο των Ποδέμος. Η αστραπιαία άνοδος του ΣΥΡΙΖΑ στην Ελλάδα, η ενίσχυση του Μπλόκο και του ΚΚ σε μια προηγούμενη φάση στην Πορτογαλία ή οι «διεθλασμένες» διαδικασίες όπως ο Κόρμπιν στην ηγεσία των Εργατικών, ο Σάντερς να διεκδικεί το χρίσμα των Δημοκρατικών, η ξαφνική εκτίναξη του Μελανσόν στη Γαλλία κ.ο.κ. έδειξαν την «ζήτηση» για ριζοσπαστική έκφραση και στο πολιτικό πεδίο.

Αλλά είχε προηγηθεί η λατινοαμερικάνικη εμπειρία. Στη «μήτρα» της κινηματικής δράσης για «να αλλάξουμε τον κόσμο χωρίς να καταλάβουμε την εξουσία», εμφανίστηκαν νέοι (ή αναζωογονήθηκαν παλιότεροι) πολιτικοί σχηματισμοί που δήλωσαν πρόθυμοι «να καταλάβουμε την εξουσία για να αλλάξουμε τον κόσμο». Ήταν κυρίως νεο-ρεφορμιστικοί σχηματισμοί που αναφέρονταν στην κυβερνητική «εξουσία» κι είχαν έναν πολύ στενό ορίζοντα «αλλαγής του κόσμου» (κάποιοι πραγματικά ενδιαφέροντες ριζοσπαστικοί πειραματισμοί, όπως στη Βενεζουέλα, δεν ακυρώνουν τη γενική εικόνα, ενώ ακόμα και αυτοί έφτασαν στα όριά τους). Το λεγόμενο «ροζ κύμα» υποσχόταν ότι θα απαντήσει στις αποτυχίες του 20ού αιώνα (την απόπειρα ένοπλης κατάληψης της εξουσίας από τα αντάρτικα κινήματα –«η επανάστασή μας θα είναι δημοκρατική και ειρηνική») αλλά και στα αδιέξοδα όπου είχαν φτάσει τα αυτόνομα κινήματα του 21ου αιώνα που ανέτρεπαν διαδοχικές κυβερνήσεις αλλά δεν «άλλαζαν τον κόσμο».

Απέναντι σε αυτό το ρεύμα, οι αγωνιστές των αυτόνομων κινημάτων στάθηκαν αμήχανα: άλλοι αφομοιώθηκαν, άλλοι τήρησαν «ευμενή ουδετερότητα» διά της στροφής στην ενασχόληση με την «μικρή κλίμακα», άλλοι αποδείχθηκαν πολύτιμοι επιμένοντας στην «αυτονομία των κινημάτων» και σε συνθήκες «αριστερής διακυβέρνησης», αλλά δεν μπόρεσαν να οικοδομήσουν αντίπαλο δέος όταν το «ροζ κύμα» ήρθε να προσφέρει τη δική του πολιτική διέξοδο στους αγώνες των «από κάτω».

Νωρίτερα, στην Ευρώπη, είχε χρεοκοπήσει η «ποσιμπλιστική» κεντροαριστερά. Οι ελπίδες για «ρύθμιση της παγκοσμιοποίησης» είχαν αποδειχθεί φρούδες, η «μεταρρύθμιση της ΕΕ» είχε αποδειχθεί φενάκη, το ΚΚΓ πήγαινε από ιστορική ήττα σε ιστορική ήττα, ενώ «τα Βαλκάνια έπνιγε στο αίμα», ο «σύντροφος Ντ'

Αλέμα» -όπως έλεγε ένα σύνθημα της τότε Νεολαίας του ΣΥΝ («όλα τα Βαλκάνια τα πνίξατε στο αίμα, άντε και γαμήσου, σύντροφε Ντ' Αλέμα»).

Οστόσο, ούτε ο «τρίτος δρόμος» των «πλατιών κομμάτων» αποδείχθηκε επαρκής στην αναμέτρηση. Μαζί με τα κινήματα που κλήθηκαν να εκφράσουν, πητήθηκαν και αυτά στον προηγούμενο γύρο αντιπαράθεσης –ενάντια στην προσπάθεια να φορτωθεί η κρίση στις πλάτες των «από κάτω» και υπέρ της προσπάθειας να δώσουν «πολιτική λύση» στο κοινωνικό πρόβλημα. Σε αυτό το περιοδικό έχουμε φιλοξενήσει συγκεκριμένους απολογισμούς και για τις «ροζ κυβερνήσεις» στη Λατινική Αμερική (και συνεχίζουμε και σε αυτό το τεύχος με τη σχετική συνέντευξη του Φρανκ Γκοντισό), και των «πλατιών κομμάτων» σε μια σειρά χώρες, και για την εμπειρία του ΣΥΡΙΖΑ στην Ελλάδα.

Σε αυτόν τον -πιο γενικόλογό- απολογισμό ενός ολόκληρου κύκλου, θα πούμε ότι αυτά τα κόμματα ήταν προορισμένα να φτάσουν στα δικά τους «1914». Ο ΣΥΡΙΖΑ υπήρξε η πλέον εμβληματική περίπτωση, κι όχι τυχαία ο Πέρι Άντερσον επέλεξε να μιλήσει για ένα «1914» περιγράφοντας το καλοκαίρι του 2015. Ακόμα και η αρθρογραφία του –καθόλου μαρξιστικού– «Guardian», αναφερόμενη στη «δεκαετία που θα έπρεπε να ανήκει στην Αριστερά» και την αποτυχία της πολιτικής Αριστεράς να βγει τελικά νικήτρια, από αυτόν τον κύκλο, καταλήγει ότι

«αν υπάρχει μια συγκεκριμένη στιγμή που χαρακτηρίζει το τέλος αυτής της συγκυρίας, είναι η τραγική ελληνική προδοσία του Ιούλη του 2015».

Ήττες

Σε αυτές τις κρίσιμες δοκιμασίες, μετράμε έως τώρα αποτυχίες. Τα κοινωνικά κινήματα δεν μπόρεσαν να αντιμετωπίσουν την κλιμάκωση της νεοφιλελεύθερης επίθεσης μετά την κρίση. Αλλού απουσίαζε η πολιτική πρόταση, και αλλού αυτή αποδείχθηκε ελλιπής και τα κινήματα δεν μπόρεσαν να λειτουργήσουν ως αντίβαρο στις ρεφορμιστικές ηγεσίες. Τα πολιτικά κόμματα της Αριστεράς μπήκαν σε φουρτούνες και περιπέτειες, με τις ηγεσίες τους να ακολουθούν συνήθως δεξιόστροφη πορεία και τις αριστερές αντιπολιτεύσεις να αδυνατούν να παρουσιάσουν επιτυχίες στη «διάδοχη κατάσταση» μετά τις κρίσεις-διασπάσεις τους.

Η συντριβή της Κομμουνιστικής Επανάδρυσης άφησε πίσω της μια «έρημο» την οποία διασχίζουν αυτήν τη στιγμή υπομονετικά οι Ιταλοί σύντροφοι. Το πολλά υποσχόμενο αρχικά (με όρους εκλογικής επιρροής) PSOL που σήκωνε το γάντι απέναντι στον εκφυλισμό του PT (στη Βραζιλία) το 2004 και συμπύκνωνε συμβολικά την αντιπαράθεση στις γραμμές του Παγκόσμιου Κοινωνικού Φόρουμ το 2005 (όταν «οικοδοσπότης» στο Πόρτο Αλέγκρε ήταν μια «κυβέρνηση της Αριστεράς» που είχε ήδη περάσει από μια αριστερή διάσπαση λόγω των πολιτικών της), συρρικνώθηκε σε επιρροή κι εξακολουθεί χρόνια μετά να κινείται στο περιθώριο του «λουλίσμο». Η αποτυχία της ΛΑΕ στην Ελλάδα, που ξεκινούσε ως συνάντηση μιας μαζικής διάσπασης του ΣΥΡΙΖΑ με υπολογίσιμες δυνάμεις που

δρούσαν έξω από αυτόν (τμήμα της ANTAPΣYA) είναι ένα πολύ πιο πρόσφατο και άμεσα κατανοητό παράδειγμα.

Άλλοι σχηματισμοί της προηγούμενης περιόδου συνεχίζουν να επιχειρούν, διατηρώντας δυνάμεις (Die Linke, Μπλόκο), αλλά δεν γλίσωσαν τις «περιπέτειες» της κρίσης: το Linke αντιμετωπίζει διαρκώς τον δίδυμο πειρασμό της υπεύθυνης κεντροαριστεράς και ενός «λαϊκισμού» που ξεκινώντας από μια σκληρή αντι-ευρωπαϊκή γραμμή υποκλίνεται σε τμήματα της ατζέντας της ακροδεξιάς. Στο Μπλόκο, ο απολογισμός του «πειράματος» της έξωθεν στήριξης στην κυβέρνηση μειοψηφίας των Σοσιαλιστών διχάζει τα στελέχη του. Νεότερες δυνάμεις (Ποδέμος, Ανυπότακτη Γαλλία) είδαν τον αρχικό σχεδιασμό τους να φτάνει σε όρια. Η λαϊκιστική «εκλογική πολεμική μηχανή» του Ιγκλέσιας δεν κατόρθωσε να εκτοπίσει τα δύο μεγάλα κόμματα και η φθορά του κόμματος αντιμετωπίζεται από την ηγεσία με μια επανανακάλυψη του διπόλου «Αριστερά-Δεξιά», αλλά στο όνομα της μετατροπής των Ποδέμος σε «μικρό εταίρο» των Σοσιαλιστών. Ο Μελανσόν είδε το σχηματισμό του να χάνει την ορμή που είχε καταγράψει στις προεδρικές εκλογές του 2018, και στο εσωτερικό του ανοίγει η συζήτηση για ένα «Big Bang» της ριζοσπαστικής Αριστεράς, όπου θίγονται όλα τα προβλήματα του οργανωτικού μοντέλου της Ανυπότακτης Γαλλίας, αλλά και του «θολού» πολιτικού της στίγματος. Εν τω μεταξύ, το NPA αδυνατεί να πρωταγωνιστήσει σε νέες πρωτοβουλίες, πληρώνοντας «αριστεροδέξια» λάθη του παρελθόντος (όπου συνυπήρξε ο «διαλυτισμός» όσον αφορά το μέλλον της παλιάς LCR με το «σεχταρισμό» ως προς την κίνηση του NPA) που οδήγησαν σε απώλεια της αρχικής ελπιδοφόρας δυναμικής του.

Μεσολάβησαν και κάποια ανέλπιστα «στοιχήματα» που άσκησαν έλξη σε ανένταχτους αγωνιστές –αλλά και κάποιες οργανωμένες δυνάμεις: Η εμφάνιση ενός αριστερού ριζοσπάστη και βετεράνου των κοινωνικών κινημάτων στην ηγεσία των Εργατικών (!) στη Βρετανία κι ενός αυτοαποκαλούμενου «σοσιαλιστή» να διεκδικεί με αξιώσεις το χρίσμα των Δημοκρατικών (!!) στις ΗΠΑ. Ο «κορμπινισμός» –τουλάχιστον με τη μορφή της προσπάθειας εκλογικής νίκης των Εργατικών με ριζοσπαστική ηγεσία- μάλλον φτάνει στο τέλος του μετά την ήττα στις εκλογές. Ακόμα και ένθερμοι υποστηρικτές της καμπάνιας Σάντερς έχουν τη νηφαλιότητα να εκτιμούν ότι το Δημοκρατικό Κόμμα δεν θα επιτρέψει τελικά στον «Μπέρνι» να πάρει το χρίσμα –και μάλλον έχουν δίκιο. Το πού θα κατευθυνθεί η ενέργεια όσων ενεπλάκησαν σε αυτές τις προσπάθειες, μετά τις αποτυχίες τους, αλλά και αν θα υπάρξει «ενέργεια» μετά τη διάψευση, είναι ζητούμενο. Ειδικά στις ΗΠΑ, θα μπει σε δοκιμασία η τακτική της DSA και η «υπόσχεση» τμήματός της ότι η ριζοσπαστική Αριστερά θα βγει από αυτή την εμπλοκή ανεξάρτητη και πιο ενισχυμένη, μια «υπόσχεση» που (μαζί με αρκετούς άλλους παράγοντες) συνέβαλε στο τέλος της ISO, μιας από τις πλέον υποσχόμενες οργανώσεις της επαναστατικής Αριστεράς διεθνώς...

Από τις «περιπέτειες» δεν γλίτωσαν ούτε όσοι-ες επέλεξαν άλλους δρόμους. Στη Λατινική Αμερική, «σκληρές» οργανώσεις που στάθηκαν έξω από την εμπλοκή με τους μαζικούς σχηματισμούς που κυβέρνησαν μια προηγούμενη περίοδο ή διαχωρίστηκαν οργανωτικά γρήγορα από αυτούς, αντιμετωπίζουν κρίσεις και διασπάσεις που αφορούν σε μεγάλο βαθμό την πίεση που τους άσκησε η τακτική απέναντι σε αυτούς τους μαζικούς σχηματισμούς (τον «μπολιβαριανισμό» στη Βενεζουέλα, τον «λουλίσμο» στη Βραζιλία, τον «περονισμό» στην Αργεντινή κ.ο.κ.). Στη Γαλλία, η LO απέχοντας συστηματικά και από τις διεργασίες στην Αριστερά, αλλά και από μια σειρά κοινωνικά κινήματα, δεν απέφυγε τη συρρίκνωση (ενώ ξεκινούσε από καλές θέσεις, ένα «ιστορικό κεφάλαιο» που εκφραζόταν κάποτε στα εκλογικά ποσοστά της συντρόφισσας Αρλέτ Λαγκιγιέ). Οι αγωνιστές της αυτονομίας στη Λατινική Αμερική έπαιξαν ρόλο στην προσπάθεια αντίστασης στην «κρατικοποίηση» των κινημάτων κατά την περίοδο των «ροζ κυβερνήσεων» -τουλάχιστον το τμήμα τους που παρέμεινε κριτικό απέναντί τους. Αλλά -όταν αυτές οι κυβερνήσεις μπήκαν σε κρίση- φάνηκαν αδύναμοι και αυτοί να διαμορφώσουν τακτική και μαζική εναλλακτική λύση. Στην Ιταλία, τα Κοινωνικά Κέντρα διατήρησαν κάποιες δυνάμεις (όπως φάνηκε από την εμμονική στοχοποίησή τους από τον Σαλβίνι στη διάρκεια της θητείας του), αλλά δεν μπόρεσαν να αντιστρέψουν το δυσμενή συσχετισμό, ενώ είναι ενδεικτικό ότι αρκετά από αυτά εμπλέκονται σε όλες τις πιο πρόσφατες απόπειρες πολιτικής συγκρότησης της ριζοσπαστικής Αριστεράς. Όπως ενδεικτικός είναι και ο προβληματισμός στους κόλπους των Ζαπατίστας (από την Άλλη Καμπάνια το 2006 ως την προσπάθεια να στηριχτεί μια γυναικεία ιθαγενική υποψηφιότητα στις πρόσφατες εκλογές) για την ανάγκη μιας ενωτικής συγκρότησης των αντικαπιταλιστικών πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων.

Το 1914 δεν υπήρξε «λύτρωση» για το εργατικό κίνημα. Ήταν μια καταστροφή όταν συνέβη. Η «σωτηρία» ήρθε το 1917, όταν εμφανίστηκαν κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις με το σθένος και τη μαζικότητα να συνεχίσουν –και κυρίως, ένα νικηφόρο παράδειγμα να εμπνεύσει και να δείξει έναν δρόμο διεθνώς. Κάτι αντίστοιχο δεν έχει βγάλει (ακόμα) ο προηγούμενος κύκλος. Ζούμε τις συνέπειες των δικών μας πταίων, χωρίς να έχει κατορθώσει κανείς μας να προσφέρει ένα νικηφόρο παράδειγμα.

Γράψαμε νωρίτερα ότι τα «εφόδια» του κύκλου που άνοιξε το 1999 αποδείχθηκαν πολύτιμα για να ξεδιπλωθεί η μεγάλη διεθνής αντίσταση μετά το 2007-08. Αλλά από την ήττα αυτού του κύκλου αγώνων (επί κρίσης) αποδεικνύεται επίσης ότι αυτά τα «εφόδια» υπήρξαν ανεπαρκή. Τα «νέα κοινωνικά κινήματα», το υπαρκτό συνδικαλιστικό κίνημα, η υπαρκτή πολιτική Αριστερά σε όλες τις εκδοχές της, δεν μπόρεσαν να αντιμετωπίσουν την καπιταλιστική επίθεση. Ο κίνδυνος που αντιμετωπίζουμε σήμερα είναι η εμπέδωση της ΤΙΝΑ, με πιο σκληρούς όρους, μετά από μια 20ετία παρατεταμένου αγώνα εναντίον της. Να κυριαρχήσει δηλαδή η αίσθηση ότι «δοκιμάσαμε τα πάντα, δεν γίνεται τίποτα».

Ένας νέος κύκλος αγώνων

Ευτυχώς, σε επίπεδο κοινωνικών αντιστάσεων, εμφανίζονται για πρώτη φορά εδώ και λίγα χρόνια ελπιδοφόρα σημάδια. Ένα ρεύμα που λέει «να ξαναπροσπαθήσουμε, διαφορετικά αυτήν τη φορά» εξηγεί το διεθνές κύμα εξεγέρσεων κι αγώνων σε Εκουαδόρ, Βολιβία, Χιλή, Κολομβία, Χονγκ-Κονγκ, Πουέρτο Ρίκο, Αϊτή, Λίβανο, Αλγερία, Σουδάν, Ιράκ, Καταλονία, Γαλλία, που έρχεται στο φόντο των μεγάλων κινητοποιήσεων για το περιβάλλον και του διεθνούς φεμινιστικού κινήματος.

Ασφαλώς θέλει μια προσοχή. Κινούνται συχνά πληθυσμοί που δεν είχαν «καεί» σε προηγούμενες αναμετρήσεις πρόσφατα (π.χ. Χιλή και Κολομβία). Στον αραβικό κόσμο αυτό είναι ακόμα πιο εμφανές: Η λεγόμενη «ζώνη της ήττας» (χώρες που έδωσαν αγώνες το 2011-13 και ηττήθηκαν) δεν έχει καταφέρει ακόμα να αντλήσει τη δύναμη από τις εξεγέρσεις εκείνων που τώρα «σπκώνουν τη σκυτάλη». Οι απολογισμοί του βάθους της ήττας και άρα η ψηλάφηση των δυνατοτήτων αντιστροφής της οφείλουν να προχωρήσουν σε κάθε χώρα χωριστά. Ωστόσο όταν τα ΜΜΕ και οι αναλυτές του αντιπάλου κάνουν λόγο για «διεθνές κύμα», που «αφορά το τοπίο που διαμόρφωσε η διαχείριση της κρίσης μετά το 2007-8» και «μπορεί να συμβεί παντού», οφείλουμε να το ακούμε πάρα πολύ σοβαρά.

Όπως φαίνεται, 20 χρόνια μετά, το σύνθημα για αντεπίθεση μπορούν να δώσουν και πάλι τα «κοινωνικά κινήματα». Στον αραβικό κόσμο είναι σαφές το «να προσπαθήσουμε καλύτερα»: στις διπλανές σελίδες ο Ζιλμπέρ Ασκάρ εξηγεί αναλυτικά πώς το Σουδάν και η Αλγερία αξιοποιούν τα «μαθήματα» από την ήττα στην Αίγυπτο, αλλά και πώς ο Λίβανος και το Ιράκ αξιοποιούν τη σουδανική εμπειρία για να οργανώσουν τους αγώνες τους. Στη Χιλή και την Κολομβία, οι «λαϊκές συνελεύσεις» σε τοπικό επίπεδο, όπως και η «Κοινωνική Ενότητα» και η «Εθνική Απεργιακή Επιτροπή» αντίστοιχα σε κεντρικό επίπεδο, δείχνουν ένα κίνημα που ψηλαφίζει νέους τρόπους οργάνωσης της πάλης του. Τα Κίτρινα Γιλέκα στη Γαλλία αποτέλεσαν μια «πρωτότυπη» μορφή παρατεταμένης λαϊκής κινητοποίησης των ανοργάνωτων στρωμάτων του πληθυσμού και κυρίως έδωσαν πνοή στο οργανωμένο εργατικό κίνημα που μπήκε με σθένος στην αντιπαράθεση με τον Μακρόν.

Οι διαδηλώσεις για το κλίμα επαναφέρουν την έννοια της «διεθνούς κινητοποίησης», νέες συλλογικότητες όπως το Extinction Rebellion επαναφέρουν την έννοια της μαζικής, μη-βίαιης, πολιτικής ανυπακοής, το μαθητικό κίνημα ενάντια στην κλιματική καταστροφή, λόγω της ειλικρινούς και πολύ πιο άμεσης αγωνίας για το μέλλον, φέρνει μαζί του έναν πρωτόλειο αλλά βαθιά αυθεντικό ριζοσπαστισμό («Αλλαγή συστήματος, όχι του κλίματος!»). Όλα αυτά τα στοιχεία, επαναφέρουν σε μια σκληρή συγκυρία τη δυνατότητα να φουσάξει ξανά ένας «ζωογόνης αέρας» αντίστοιχος με εκείνον του «αντιπαγκοσμιοποιητικού».

Το νέο διεθνές φεμινιστικό κίνημα είναι επίσης μια σπουδαία εξέλιξη. Σε αναρίθμητες χώρες είναι η γυναικεία-φεμινιστική δράση αυτή που ταραξίζει τα

λιμνάζοντα νερά και προσφέρει ζωντάνια και κινητικότητα σε ένα δυσμενές κατά τα άλλα περιβάλλον (από την καταθλιπτική Πολωνία και την «ήσυχη» Ελβετία, έως το Ισπανικό Κράτος που ζει το τέλος του προηγούμενου κινηματικού κύκλου ενάντια στη λιτότητα). Κυρίως, το νέο φεμινιστικό κίνημα δηλώνει (και είναι) κάτι πολύ ευρύτερο από «μονοθεματική κινητοποίηση».

Αποδεικνύεται σήμερα από τον ρόλο που παίζει σε ευρύτερες εξεγέρσεις: Στο Λίβανο οι προσπάθειες για φεμινιστική απεργία τα τελευταία χρόνια ήταν το μοναδικό διαθέσιμο «σχολείο» στην οικοδόμηση κινηματικών υποδομών, που μπορεί να αποδειχθεί πολύτιμο σε μερίδα αγωνιστριών και αγωνιστών σήμερα. Στη Χιλή, ο «Συντονισμός 8 Μάρτη» παίζει κεντρικό ρόλο στο κινηματικό συντονισμό «Τραπέζι της Κοινωνικής Ενότητας» και είναι αυτός που έθεσε επιτακτικά το ζήτημα της «μαζικής απεργίας», πιέζοντας και τα διστακτικά συνδικάτα σε αυτήν την κατεύθυνση. Στη Βραζιλία, ήταν οι γυναίκες αυτές που έδωσαν τη μάχη ενάντια στον Μπολσονάρο («Elenaο, «όχι αυτός!») όταν η πολιτική και κοινωνική Αριστερά αλλά και το εργατικό κίνημα έδειχναν παραλυμένα.

Αλλά -όπως δείχνει η εμπειρία της ένωσης των Teamsters με τα «χελωνό-παιδα», ή ο γαλλικός Δεκέμβρης του 1995, αλλά πολύ περισσότερο και ο ρόλος που έπαιξαν (ή δεν έπαιξαν) τα συνδικάτα στις μάχες της εποχής της κρίσης- τα κοινωνικά κινήματα δεν είναι αρκετά. Ο προσανατολισμός στην εμπλοκή της εργατικής τάξης στον αγώνα και η αναζήτηση μεθόδων και εργαλείων για αυτόν το στόχο παραμένει κεντρικό καθήκον για τους αγωνιστές των κινημάτων.

Με αφορμή το κύμα εξεγέρσεων στην «περιφέρεια» του καπιταλισμού, η (υπεράνω πάσης υποψίας για «σκληρό εργατισμό») «Washington Post» παρουσίασε μια έρευνα αντικαθεστωτικών δημοκρατικών κινημάτων σε 150 περίπου χώρες από το 1900 μέχρι σήμερα. Το βασικό εύρημα:

«Το αν τα κινήματα θα καταφέρουν να προκαλέσουν εκδημοκρατισμό, εξαρτάται από το ποιος κινητοποιείται. Πιο συγκεκριμένα, εξαρτάται από το κοινωνικό υπόβαθρο των διαδηλωτών... Οι βιομηχανικοί εργάτες αποτελούν διαχρονικά βασικό υποκείμενο εκδημοκρατισμού και είναι σε κάθε περίπτωση πιο σημαντικοί από τα μεσοστρώματα των πόλεων. Όταν οι βιομηχανικοί εργάτες κινητοποιούνται μαζικά ενάντια σε μια δικτατορία, είναι πολύ πιθανό να ακολουθήσει εκδημοκρατισμός».

Το κρίσιμο είναι το πέρασμα από τη θεωρία στην πράξη. Οφείλουμε να επιμείνουμε στη δύναμη της εργατικής τάξης και των μεθόδων πάλης της ως αναντικατάστατα στοιχεία, σε πείσμα του «πειρασμού» να τα ανακηρύξουμε «ξεπερασμένα» κι «αναποτελεσματικά» για να επιχειρήσουμε ένα άλμα στο κενό. Αλλά είναι αλήθεια ότι οι επιθέσεις στα χρόνια της κρίσης, σωρευτικά στις συνέπειες δεκαετιών νεοφιλελεύθερης διάβρωσης έχουν αλλάξει το εργασιακό τοπίο κι έχουν δημιουργήσει νέες προκλήσεις που θα πρέπει να αντιμετωπίσουμε μέσα στους χώρους δουλειάς (βλ. το άρθρο του Σωτήρη Μάρταλη σε αυτό το τεύχος του «Κ»). Η προσπάθεια που έγινε στη Γαλλία (με τις καθημερινές συνελεύσεις, με

τις προσπάθειες διακλαδικής συνεννόησης «από τα κάτω», τις εναλλακτικές δράσεις ως υποστήριξη κι όχι υποκατάσταση των απεργιών, την πλατιά οργάνωση απεργιακών ταμείων κ.ο.κ.) και που παρουσιάζεται σε διπλανές σελίδες, έρχεται και σήμερα, 25 χρόνια μετά το 1995, να δώσει ιδέες στο εργατικό κίνημα.

Η προσπάθεια ανασυγκρότησης συνεχίζεται

Σε αυτά τα καθήκοντα πρέπει να στραφεί όλη η προσοχή μας και σήμερα. Εκεί θα βρεθεί το «οξυγόνο» και για την ανασυγκρότηση και μια νέα απόπειρα της αντικαπιταλιστικής, ριζοσπαστικής Αριστεράς. Η εμπλοκή και η επίμονη προσπάθεια για στήριξη των αντιστάσεων είναι το πρώτο βήμα. Όπως στα χρόνια μετά το 1999, έτσι και τώρα, εκεί θα αποκτήσει νόημα η ανασυγκρότηση. Στη Λατινική Αμερική, έμπειροι αγωνιστές ή μελετητές επιμένουν στην ανάγκη «να κάνουμε πολιτική έξω από τους εκλογικούς κύκλους». Όχι ως υποτίμηση των εκλογικών μαχών, αλλά ως αναζήτηση διεξόδου στην εξωκοινοβουλευτική δράση, ως μοναδικό τόπο ανασυγκρότησης ενός «χώρου» που θα μπορέσει να μπει σφήνα στο δίπολο εναλλαγής μεταξύ της Δεξιάς που αντεπιτίθεται και των δυνάμεων των «ροζ κυβερνήσεων» που έδειξαν τα όριά τους.

Για τις ερχόμενες αναμετρήσεις, για τον νέο κύκλο που ανοίγει μπροστά μας, οι εμπειρίες της 20ετίας είναι πολύτιμες. Αλλά, όπως τα κοινωνικά κινήματα, έτσι κι η πολιτική Αριστερά, πρέπει να «ξαναπροσπαθήσουμε αλλιώς, καλύτερα». Ξεκινάμε υπό το βάρος προηγούμενων αποτυχιών. Βγαίνουμε από σκληρές μάχες με πολύ βαριά τραύματα. Σοβαρά τμήματα του ρεφορμισμού (με την έννοια του ποια κόμματα εκφράζουν έστω τη μίνιμουμ προσδοκία τμημάτων των εργαζομένων να βελτιωθεί η ζωή τους προς το καλύτερο) έχουν μετατοπιστεί ακόμα δεξιότερα ενώ η επαναστατική ή αντικαπιταλιστική Αριστερά όχι απλά δεν επωφελείται, αλλά βγαίνει επίσης αποδυναμωμένη.

Μέρος της ερμηνείας (που αγγίζει και τις αιτίες της ήττας της αριστεράς του ΣΥΡΙΖΑ) και «κλειδί» της λύσης παραμένει το ζήτημα της ανασύνταξης ή/και εμφάνισης «πρωτοποριών». Ένας δυσφημισμένος ή παρεξηγημένος όρος, που περιγράφει την παρουσία ενός μειοψηφικού αλλά μαζικού-ορατού «στρώματος» αγωνιστών με κοινωνική μαχητικότητα και πολιτική εμπειρία που μπορεί να δώσει «σάρκα και οστά» σε μια πραγματικά αντικαπιταλιστική πολιτική.

Η ανάδυση τέτοιων δυνάμεων στα χρόνια της Β' Διεθνούς «επέτρεψε» τη μαζικοποίηση των νεογέννητων ΚΚ μετά τη ρήξη (οι «επαναστάτες συνδικαλιστές» του Βερολίνου ήταν ένα γενικευμένο φαινόμενο σε μια σειρά χώρες). Η εμφάνιση τέτοιων στρωμάτων στήριξε τη γέννηση της νέας επαναστατικής Αριστεράς μετά το 1968 (βλ. τις «πλατιές πρωτοπορίες» για τις οποίες έκανε λόγο η LCR ή το ειδικό βάρος του όρου «πρωτοπορίες» με την ευρεία έννοια στο διάλογο των ιταλικών οργανώσεων της εποχής) και αντίστοιχα το «ταβάνι» τους αριθμητικά (δεν εμφανίστηκε ποτέ μια κρίσιμη μάζα πρόθυμη να «σπάσει» από το θηριώδες ΙΚΚ ή το κυρίαρχο ΚΚΓ) έβαλε τελικά το όριο στην ανάπτυξή αυτών των οργανώσεων.

Ένα τμήμα του απολογισμού των πρόσφατων προσπαθειών ενδεχομένως αφορά και τα όρια που συνάντησαν (πολιτικά/οργανωτικά) όσον αφορά τη συμβολή στην ανάπτυξη ενός τέτοιου πλατιού στρώματος (πρόθυμου και ικανού π.χ. να αντιπαρατεθεί με τον Τσίπρα τη στιγμή της προδοσίας του δημοψηφίσματος με μαζικότητα ευρύτερη της οργανωμένης εσωκομματικής αντιπολίτευσης).

Στις αρχές της Λαϊκής Ενότητας, το φθινόπωρο του 2015, όταν το στοίχημα παρέμενε ορθάνοιχτο, μια τοποθέτηση του Πέτρου Παπακωνσταντίνου, απολογίζοντας τις προηγούμενες ήττες, δεν στάθηκε στα προγραμματικά ζητήματα κι εστίασε στη «φυσιογνωμία» του νέου μετώπου: Εντοπίζοντας «το τέλος του ρεφορμιστικού γραφειοκρατικού διπόλου κόμμα/συνδικάτο» όπου «ένα κόμμα κάνει εκλογικές καμπάνιες κι ένα συνδικάτο κάνει οικονομικές απεργίες», καλούσε τη ΛΑΕ να λειτουργήσει διαφορετικά. Κατά τη γνώμη μου, αυτή η έκκληση στο τι να αποφύγουμε, εμπεριέχει την αρχή της απάντησης του τι να κάνουμε για να συμβάλουμε στην ανάδειξη και τη συγκρότηση των αναγκαίων «πλατιών πρωτοποριών». Η ΛΑΕ κινήθηκε τελικά στον αντίποδα αυτής της κατεύθυνσης, αδυνατώντας να ξεφύγει από τη λογική των «εκλογικών κύκλων» και διολισθαίνοντας σε πολιτικά λάθη που έχουμε καταγράψει εκτεταμένα αλλού.

Όπως γράφει ο Φρανκ Γκοντισό σε διπλανές σελίδες, περιγράφοντας το νέο ξεσπικισμό στη Λατινική Αμερική, το στοίχημα είναι να ξαναπιάσουμε το νήμα του πνεύματος των Ζαπατίστας, για πολιτική από τα κάτω και από τα αριστερά, αποφεύγοντας όμως τη χίμαιρα της υπόσχεσης «να αλλάξουμε τον κόσμο χωρίς να καταλάβουμε την εξουσία».

Αυτό το νήμα πρέπει να ξαναπιάσουν οι όποιες νέες ενωτικές προσπάθειες στην Αριστερά, που παραμένουν αναντικατάστατες, ακριβώς γιατί έχουν να αναμετρηθούν με ένα τέτοιο καθήκον, που καμιά οργάνωση δεν μπορεί να διεκπεραιώσει μόνη της. Φυσικά, όπως αποδείχθηκε σε πολλές περιπτώσεις στο παρελθόν, εύκολα το λες, δύσκολα το κάνεις.

Ο πλούτος εμπειριών, θετικών κι αρνητικών, προσφέρει μια βάση για το τι πρέπει να κρατήσουμε και τι δεν πρέπει να επαναλάβουμε. Είκοσι χρόνια μετά το Σιάτλ και τις μεγάλες αλλαγές που προκάλεσε στον διεθνή χάρτη της Αριστεράς, για άλλη μια φορά πρέπει να αλλάξουμε. «Γνωρίζοντας ότι σε λάθος δοσολογία, το φάρμακο μπορεί να αποδειχθεί πιο επικίνδυνο από την ασθένεια» όπως έγραψε πρόσφατα ένας πολύπειρος Βραζιλιάνος μαρξιστής. Αλλά πρέπει να αλλάξουμε. Ένας ολόκληρος ιστορικός κύκλος εμπειριών, από το Σιάτλ μέχρι σήμερα, μπορεί να βοηθήσει να βρούμε την άκρη αυτής της δύσκολης διαδικασίας. Κι ένα νέος κύκλος αντίστασης, που ξεδιπλώνεται διεθνώς μπροστά μας (ή μένει να ξεδιπλωθεί κι εδώ) είναι το καλύτερο πεδίο για να δοκιμάσουμε ξανά, και εκεί μέσα να «εκπαιδεύσουμε» και να «εκπαιδευτούμε».

Η επερχόμενη κρίση και η άνοδος του «εθνικο-φιλελευθερισμού»

του Ανρί Βιρνό

Μια επισκόπηση της κατάστασης της παγκόσμιας οικονομίας, της πορείας της προς μια νέα κρίση και των πιθανών αστικών απαντήσεων. Το άρθρο δημοσιεύτηκε στο σάιτ *alencontre* και στο *internationalviewpoint* το Νοέμβριο του 2019. Τη μετάφραση από την αγγλική εκδοχή έκανε ο Θάνος Λυκουργιάς.

Ο Ανρί Βιρνό είναι μέλος του Νέου Αντικαπιταλιστικού Κόμματος και της 4^{ης} Διεθνούς. Αρθρογραφεί συστηματικά για θέματα οικονομίας.

Οι σημαντικότεροι οικονομικοί και πολιτικοί ηγέτες του κόσμου περιμένουν και προετοιμάζονται, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, για μια απότομη επιβράδυνση της οικονομικής ανάπτυξης, η οποία είναι πιθανό να συνδυαστεί και με μια χρηματοοικονομική κρίση.

Η λέξη «κρίση» βρίσκεται στα χείλη όλων: Συναντάται στον Τύπο και σε πλήθος κειμένων οικονομικής ανάλυσης, συχνά όμως χωρίς να ξεκαθαρίζεται τι ακριβώς σημαίνει.

Ορισμένες φορές γίνονται αναφορές σε αυτό που αρκετοί οικονομολόγοι ονομάζουν «μακρόχρονη στασιμότητα»,

μια κατάσταση εξάντλησης της ανάπτυξης που συνδυάζεται με περιοδικές υφέσεις. Μια εκδοχή αυτής της ανάλυσης εστιάζει στο ότι η «ψηφιακή επανάσταση» δεν έχει σημαντική απόδοση στην αύξηση της παραγωγικότητας, παρά το ότι επιφανειακά δείχνει πως το επιτυγχάνει.

Μεταξύ των μαρξιστών αυτή η ανάλυση αλληλοεπικαλύπτεται με τη θεωρία των *Μακρών Κυμάτων* του καπιταλισμού, την οποία ανέπτυξε ο Ερνέστ Μαντέλ, με βασικό πρόταγμα αυτής της ανάλυσης ότι ο καπιταλισμός χαρακτηρίζεται από μια διαδοχή μακρών περιόδων με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, εντός των οποίων εναλλάσσονται επεκτατικές και υφεσιακές φάσεις. Με βάση αυτή την προσέγγιση, βρισκόμαστε σήμερα σε μια καθοδική φάση, η οποία χαρακτηρίζεται παγκοσμίως από μια αδύναμη και χαοτική ανάπτυξη. Ταυτόχρονα εξελίσσεται και η ιδέα ότι η καπιταλιστική ανάπτυξη έχει έρθει αντιμέτωπη με όρια τα οποία δεν μπορεί να υπερβεί, συγκεκριμένα με την καταστροφή της ισορροπίας του οικοσυστήματος, ειδικά της βιόσφαιρας. Αυτή η σημαντικότητα θέσε υποστηρίζεται από τον Francois Chesnais [ΣτΜ: Γάλλος οικονομολόγος και ακαδημαϊκός, επίσης μέλος του NPA].

Αυτά τα δύο ζητήματα είναι ιδιαίτερα σοβαρά και κρίσιμα, ιδίως το δεύτερο, αλλά το συγκεκριμένο άρθρο εστιάζει στα πιο άμεσα ζητήματα: την ανάλυση της «επερχόμενης» κρίσης, υπό την έννοια μιας συνολικής επιβράδυνσης στην αύξηση του παγκόσμιου ΑΕΠ, σε συνδυασμό με μια πιθανή πτώση στις χρηματαγορές. Μια τέτοιου τύπου κρίση, η οποία επανέρχεται τακτικά εντός του καπιταλισμού, μπορεί να είναι λιγότερο ή περισσότερο σοβαρή κάθε φορά.

Πού βαδίζει η παγκόσμια οικονομία;

Σχηματικά, μπορούμε να παρουσιάσουμε 3 σενάρια:

1) Βραδύτερη ανάπτυξη (πιθανώς σε συνδυασμό με μια πτώση στις κεφαλαιαγορές).

2) Χρηματοοικονομική κρίση σε συνδυασμό με ένα «επεισόδιο» ύφεσης (π.χ. αρνητική ανάπτυξη σε έναν μεγάλο αριθμό καπιταλιστικών κρατών).

3) Χρηματοοικονομική κρίση σε συνδυασμό με βαθιά γενικευμένη ύφεση.

Η παγκόσμια οικονομία βρίσκεται ήδη στη φάση 1, καθώς όλοι οι δείκτες περιγράφουν υποχώρηση στην ανάπτυξη. Το ερώτημα είναι εάν οι καταστάσεις 2 και 3 μπορούν να αναδυθούν από αυτή τη συγκυρία. Μπορούμε να «κατανοήσουμε» κάθε συγκεκριμένη κρίση μόνο σε συνδυασμό με τη σχέση που έχει αυτή με την ανάπτυξη της κοινωνίας παγκοσμίως» (Paul Mattick, «Κρίσεις και θεωρίες κρίσεων», 1974, παρατίθεται από τον Francois Chesnais). Είναι συνεπώς ανεπαρκές να επαναλαμβάνουμε δογματικές αλήθειες σχετικά με τον αναπόφευκτο χαρακτήρα των κρίσεων μέσα στον καπιταλισμό, ή να αρκούμαστε στον εξονυχιστικό έλεγχο των διακυμάνσεων στο ποσοστό του κέρδους (αν και είναι απαραίτητο να προσπαθούμε να τις προσδιορίσουμε). Πολύ περισσότερο, σε αντίθεση με αυτό που κάνουν τα μίντια καθημερινά, το ζήτημα δεν είναι να εστιάσουμε στα

χρηματοπιστωτικά ή να αποδώσουμε την ευθύνη για την επιβράδυνση της ανάπτυξης αποκλειστικά και μόνο στα προστατευτικά μέτρα του Τραμπ.

Ο Τραμπ δεν λειτουργεί ως ταύρος μέσα σε ένα υγιές, κατά τα άλλα, υαλοπωλείο. Συνολικά η κίνηση της παγκόσμιας οικονομίας χαρακτηρίζεται από τη συσσώρευση διαδικασιών, που οδηγούν σε ύφεση. Τον περασμένο Ιούλιο, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) μετέβαλε ξανά προς το χειρότερο τις προβλέψεις του, για τέταρτη φορά μέσα σε ένα χρόνο. Το Σεπτέμβριο του 2019 ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ, το άλλο μεγάλο καπιταλιστικό οικονομικό παρατηρητήριο) κινήθηκε προς την ίδια κατεύθυνση και τώρα αναμένει παγκοσμίως ανάπτυξη 2,9% για φέτος και 3% για του χρόνου. Όπως αναφέρει το συγκεκριμένο δελτίο του Οργανισμού, πρόκειται για *«την ασθενέστερη ανάπτυξη μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης και με κινδύνους που συνεχίζουν να αυξάνονται»*.

Η κατάσταση στις ΗΠΑ δεν είναι δεδομένη, αλλά αυξάνεται η απαισιοδοξία. Η Ευρωζώνη συνολικά είναι στατική ή και στο χείλος της ύφεσης (δηλαδή τείνει προς αρνητική ανάπτυξη). Η βιομηχανική παραγωγή έπεσε κατά 1,6% τον Ιούνιο του 2019 σε σύγκριση με τον αντίστοιχο μήνα του 2018 και η καθοδική τάση συνεχίζεται. Στη Γερμανία φαίνεται ήδη ο αντίκτυπος στο ΑΕΠ, το οποίο μειώθηκε κατά 0,1% στο δεύτερο τρίμηνο του 2019. Η Ιταλία βρίσκεται επίσης σε δύσκολη θέση. Στη Γαλλία και την Ισπανία η ανάπτυξη επιβραδύνεται, αλλά παραμένει θετική. Στην Κίνα επίσης, η ανάπτυξη μειώνεται παρά τα διαρκή μέτρα ενίσχυσης της οικονομίας. Η Βραζιλία παραμένει σε ύφεση και η Αργεντινή επίσης.

Ορισμένες μόνο χώρες βρισκόμενες σε φάση «σύγκλισης» [ΣτΜ: ο όρος που μεταφράστηκε ήταν catch-up situation, ο οποίος παραπέμπει στις αναδυόμενες οικονομίες, οι οποίες τείνουν να αναπτυχθούν πιο γρήγορα από τις αναπτυγμένες, συγκλίνοντας προς αυτές] –όπως η Ινδία και το Βιετνάμ– διατηρούν ρυθμούς ανάπτυξης (με αυτούς της Ινδίας να επιβραδύνονται) μέσα σε ένα σχετικά αισιόδοξο κλίμα (αν εξαιρέσουμε τις ανισότητες και την καταστροφή στο περιβάλλον).

Το διεθνές εμπόριο εμφανίζει σαφή επιβράδυνση: η μεγέθυνση στο συνολικό όγκο των εμπορικών συναλλαγών αναμένεται να πέσει από το 3,7% του 2017, στο 2,5% το 2019.

Η υπερπαραγωγή είναι εμφανής στη σιδηρουργία. Η Arcelor Mittal [ΣτΜ: ίσως η μεγαλύτερη πολυεθνική εταιρεία παραγωγής χάλυβα] εκτιμά τη μείωση στην Ευρωπαϊκή αγορά ατσαλιού εντός του 2019 κατά 1% έως 2%. Η αυτοκινητοβιομηχανία παραμένει ο σημαντικότερος βιομηχανικός κλάδος του παγκόσμιου καπιταλισμού και οι εξελίξεις μέσα σε αυτόν είναι ενδεικτικές των γενικών τάσεων. Για το 2019 αναμένεται να καταγραφεί μείωση της τάξης του 3% στην παραγωγή του κλάδου παγκοσμίως. Έπειτα θα υπάρξει μια περίοδος λήθαργου, ενώ η επιστροφή στα επίπεδα παραγωγής του 2018 αναμένεται ότι θα γίνει εφικτή μόνο το 2022.

Η Κίνα, η μεγαλύτερη αγορά παγκοσμίως, θα πέσει σε λιγότερα από 25 εκατομμύρια οχήματα το 2019, μια μείωση της τάξης του 6% από την κορυφή που καταγράφτηκε το 2017.

Τα ποσοστά των κερδών των πρόσφατων ετών δεν δείχνουν να έχουν επιστρέψει στα προ του 2007 επίπεδα.

Η αύξηση του βαθμού εκμετάλλευσης είναι σήμερα το κύριο εργαλείο των καπιταλιστών στον αγώνα τους για να εξασφαλίσουν τα κέρδη. Οι μισθοί λημνάζουν (με εξαίρεση ορισμένες κατηγορίες στις πιο εξειδικευμένες βιομηχανίες) στις ανεπτυγμένες οικονομίες (συμπεριλαμβανομένων εκείνων που έχουν χαμηλή ανεργία, όπως οι ΗΠΑ και η Γερμανία).

Τα κράτη επίσης παίζουν το ρόλο του «δεκανικιού» των καπιταλιστών (στις ΗΠΑ και σε άλλες χώρες) με τις περικοπές στη φορολογία των επιχειρήσεων να υποστηρίζουν τα (μετά φόρων) κέρδη. Στα πιο πρόσφατα τρίμηνα το ποσοστό των κερδών δείχνει να έχει μειωθεί στις ΗΠΑ. Αυτά θα λειτουργήσουν ανασταλτικά για τις επενδύσεις, οι οποίες –ούτως ή άλλως– θα υποστούν τις συνέπειες της αβεβαιότητας του οικονομικού και γεωπολιτικού κλίματος (Εμπορικός πόλεμος ΗΠΑ-Κίνας, Brexit κ.ο.κ.).

Τα εταιρικά κέρδη χρησιμοποιήθηκαν κυρίως για συγχωνεύσεις εταιριών, επαναγορές μετοχών και διανομή μερισμάτων, ή παραμένουν σε ρευστοποιήσιμες επενδύσεις, ενώ οι ιδιωτικές επενδύσεις στην παραγωγή εξακολουθούν να είναι περιορισμένες. Οι δημόσιες επενδύσεις περιορίζονται από τις πολιτικές λιτότητας. Ο καπιταλισμός είναι πιο χρηματιστικοποιημένος από ποτέ. Οι χρηματοοικονομικοί τίτλοι συνεχίζουν να αυξάνονται μετά το σοκ του 2007-2009. Οι τιμές των μετοχών μοιάζουν αποσυνδεδεμένες από τις πραγματικές εταιρικές επιδόσεις. Επί του παρόντος, οι χρηματαγορές βρίσκονται σε περιδίνηση στο έλεος των ανακοινώσεων των ΗΠΑ και των διεθνών αβεβαιοτήτων. Τα επιτόκια είναι πλέον ξεκάθαρα μειούμενα ή και αρνητικά. Εδώ παρουσιάζεται ένας, φαινομενικά, ανορθολογισμός: παρά τη γενική τάση για πτώση, τα επιτόκια των μεσομακροπρόθεσμων τίτλων έχουν αυξητική τάση σε σύγκριση με τα επιτόκια των κοντοπρόθεσμων τίτλων.

Επιστροφή στο 2008-2009

Για να κατανοήσουμε αυτή την κατάσταση, χρειάζεται να επιστρέψουμε στο 2008-2009. Οι κεντρικές τράπεζες τα τελευταία δέκα χρόνια διοχέτευαν δωρεάν (ή σχεδόν δωρεάν) ρευστότητα στα πιστωτικά ιδρύματα. Πράγματι, αφού ξεπεράστηκε το ναδίρ της κρίσης, ήταν αυτές που διασφάλισαν την «καθοδήγηση» των οικονομιών. Στην ουσία, τρεις ήταν οι κύριοι παράγοντες που συνετέλεσαν, από το 2008-2009 και έπειτα, στην αποφυγή της κατάρρευσης του τραπεζικού συστήματος και των μεγάλων καπιταλιστικών οικονομιών.

–Ως πρώτο βήμα, τα κράτη είτε πραγματοποίησαν δαπάνες (υποστηρίζοντας τις τράπεζες και τις επιχειρήσεις και ενίοτε κάποιες κοινωνικές δαπάνες) ή δεν ισοσκέλισαν τις απώλειες των εσόδων ή των προαναφερθεισών δαπανών μέσω επιπλέον φορολογίας. Αυτά οδήγησαν σε μια αύξηση του δημόσιου χρέους.

-Πολύ σύντομα όμως, στις περισσότερες καπιταλιστικές χώρες έφτασε η ώρα για δημοσιονομικό ισοσκελισμό: στην Ευρωζώνη μέσα στα πλαίσια που ορίζουν οι Συνθήκες, οι οποίες ενισχύθηκαν επιπλέον το 2012, ενώ στις ΗΠΑ οι Ρεπουμπλικάνοι μπλόκαραν όλα τα δημοσιονομικά «ανοίγματα» της διακυβέρνησης Ομπάμα.

-Οι κεντρικές τράπεζες χαμήλωσαν τα επιτόκιά τους και επιδίωξαν τις πολιτικές ποσοτικής χαλάρωσης (QE), αγοράζοντας κρατικά ομόλογα και χρεόγραφα από τράπεζες. Το QE είχε ως στόχο να ενθαρρύνει τις τράπεζες να χορηγήσουν δάνεια πιο εύκολα, ώστε να δώσουν ώθηση στην παραγωγή και την απασχόληση. Το QE αυξάνει έτσι το σύνολο των χρημάτων που βρίσκονται σε κυκλοφορία, οπότε –σύμφωνα με τη θεωρία– θα έχει ως αποτέλεσμα την αναζωογόνηση της οικονομίας και την αποφυγή του κινδύνου του αποπληθωρισμού (μη ελεγχόμενης πτώσης των τιμών).

Αυτές οι πολιτικές απέτρεψαν την κατάρρευση, η οποία θα σήμαινε την «κάθαρση» του συστήματος μέσω μιας σειράς χρεοκοπιών σε τράπεζες και επιχειρήσεις. Αλλά οι καπιταλιστικές οικονομίες δεν βγήκαν από το τέλμα και η «θεραπεία» είχε ως κόστος τη διαμόρφωση των όρων για τη δημιουργία μιας σειράς από χρηματοοικονομικές φούσκες: τα χρήματα που διοχετεύθηκαν τροφοδότησαν τη χρηματιστηριακή κερδοσκοπία.

Τελικά, άλλος ένας παράγοντας έπαιξε ρόλο στην υποστήριξη των οικονομιών στις χώρες του ΟΟΣΑ: η Κίνα, της οποίας οι εισαγωγές αυξάνονταν δυναμικά και όπου το Outsourcing (η εξωτερική ανάθεση) και οι επενδυτικές δραστηριότητες έδωσαν τη δυνατότητα για διατήρηση των κερδών στις εταιρίες χωρών του ΟΟΣΑ. Μεταξύ του 2007 και του 2018, οι κινεζικές εισαγωγές διπλασιάστηκαν. Ήταν μια πολύ ταχύτερη αύξηση από το συνολικό παγκόσμιο εμπόριο. Οι αμερικάνικες εξαγωγές προς την Κίνα αυξήθηκαν κατά 86% μέσα σε δέκα χρόνια, ενώ κατά την ίδια περίοδο, οι εξαγωγές προς τον υπόλοιπο κόσμο αυξήθηκαν κατά μόλις 21%.

Την ίδια στιγμή, ο κόσμος άλλαζε: Η Κίνα αύξησε τις εξαγωγές της και μείωσε (με ανάμοιο τρόπο μεταξύ των διάφορων κλάδων) τη σχετική τεχνολογική καθυστέρησή της. Σήμερα, η επιβράδυνση της κινεζικής οικονομίας επηρεάζει την παγκόσμια κατάσταση και ειδικά ορισμένες χώρες: τη Γερμανία μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ, όπως και τις χώρες-εξαγωγείς προϊόντων του πρωτογενούς τομέα.

Ένα χρηματοπιστωτικό σύστημα στο έλεος της οικονομικής συγκυρίας

Από το 2015 και μετά, οι κεντρικές τράπεζες προσπάθησαν με δειλά βήματα να περιορίσουν τις πολιτικές που εφαρμόστηκαν μετά την κρίση (χαμηλά επιτόκια και ποσοτική χαλάρωση), αλλά αυτή η προσπάθεια δεν διήρκησε, καθώς η καπιταλιστική οικονομία είναι με μια έννοια «εθισμένη» στα χαμηλά επιτόκια και τη ρευστότητα που εκκρίνεται από τις κεντρικές τράπεζες.

Το 2019, ερχόμενες αντιμέτωπες με την οικονομική επιβράδυνση, πολλές κεντρικές τράπεζες ανά τον κόσμο μείωσαν τα επιτόκιά τους. Η αμερικανική Fed το έπραξε στις 31 Ιουλίου και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα στις 12 Σεπτεμβρίου. Ανακοινώθηκε επίσης η συνέχιση της ποσοτικής χαλάρωσης. Το χρηματοοικονομικό σύστημα είναι εύθραυστο. Τα κράτη και κυρίως οι μη-χρηματοπιστωτικές εταιρείες [ΣτΜ: επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται κυρίως στην παραγωγή και στην παροχή μη-χρηματοοικονομικών υπηρεσιών] έχουν όλο και μεγαλύτερα χρέη.

Τα συνολικά ανεξόφλητα εταιρικά ομόλογα που εκδόθηκαν από μη-χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις, έφθασαν σε επίπεδα ρεκόρ, κοντά στα 13.000 δισ. δολάρια στο τέλος του 2018. Πρόκειται για το διπλάσιο του ύψους στο οποίο βρίσκονταν πριν την κρίση του 2008. Τα ομόλογα που εκδίδονται από τις επιχειρήσεις είναι διαβαθμισμένης ποιότητας, κάτι το οποίο θα μπορούσε να οδηγήσει σε αύξηση αδυναμιών αποπληρωμής και χρεοκοπίες στην περίπτωση μιας οικονομικής ύφεσης.

Από το 2008 έχει υπάρξει ένας πολλαπλασιασμός των εταιρειών που οι διεθνείς οργανισμοί χαρακτηρίζουν ως «εταιρείες-ζόμπι». Πρόκειται για εταιρείες οι οποίες επιβιώνουν αποκλειστικά και μόνο δανειζόμενες, αποκτώντας όλο και μεγαλύτερα χρέη και επωφελούμενες των χαμηλών επιτοκίων: έχουν φτάσει στο 6% των επιχειρήσεων κατά μέσο όρο στις 14 κύριες αναπτυγμένες χώρες. Συνεπώς, το βασικό στοιχείο της ευθραυστότητας του συστήματος είναι πλέον χωρίς αμφιβολία το χρέος των επιχειρήσεων, που θα μπορούσε να προκαλέσει μια τραπεζική κρίση σε περίπτωση παρατεταμένης οικονομικής επιβράδυνσης. Τέλος, αυξάνεται ιδιαίτερα ο λεγόμενος «σκιάδης τραπεζικός τομέας», δηλαδή οι πιστωτικοί οργανισμοί οι οποίοι δεν υπόκεινται στο ρυθμιστικό πλαίσιο των κεντρικών τραπεζών (το οποίο δεν συνεπάγεται απαραίτητα ότι διεξάγουν παράνομες δραστηριότητες), ειδικά στην Κίνα. Στο τέλος του 2017, αυτός ο τομέας περιλάμβανε το 14% των χρηματοοικονομικών δραστηριοτήτων παγκοσμίως.

Μια ακόμα αποτύπωση της ευθραυστότητας του χρηματοοικονομικού συστήματος έκανε την εμφάνισή της στα μέσα Σεπτεμβρίου: την Τρίτη 17 Σεπτεμβρίου του 2019, η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ διοχέτευσε αιφνιδίως 53 δισ. δολάρια στις τράπεζες, καθώς τα επιτόκια στη διατραπεζική αγορά (την αγορά στην οποία οι τράπεζες δανείζουν και δανείζονται χρήματα σε ημερήσια βάση) είχαν ανέβει απότομα κοντά στο 10%. Αυτές οι ενέσεις ρευστότητας συνεχίστηκαν και στις επόμενες μέρες και με αυτό τον τρόπο «εξαερώθηκαν» 300 δισ. δολάρια. Το πιο εντυπωσιακό είναι ότι τα στελέχη της Fed ακόμα προσπαθούν να εντοπίσουν τα αίτια του ξεσπάσματος αυτού του «πυρετού». Αυτού του τύπου η παρέμβαση θυμίζει τον Σεπτέμβριο του 2008, όταν οι μεγάλες τράπεζες βρίσκονταν σε σύγχυση και σταμάτησαν τον αμοιβαίο δανεισμό (κάτι που οδήγησε στην κατάρρευση της Lehman Brothers) και χρειάστηκε να καταφύγουν για βοήθεια στις κεντρικές τράπεζες.

Ο Καπιταλισμός αφοπλισμένος ενώπιον μιας νέας κρίσης;

Συνεπώς, δεν υπάρχει μόνο μια σημαντική επιβράδυνση στις οικονομίες, αλλά στη συγκυρία υπάρχουν επίσης και τα στοιχεία μιας χρηματοπιστωτικής κρίσης. Πολλοί οικονομολόγοι ισχυρίζονται ότι, εφόσον εμφανιστεί μια νέα χρηματοοικονομική κατάρρευση, τα κράτη θα έχουν πολύ λιγότερους πόρους από το 2008 για να τη διαχειριστούν: τα δημόσια χρέη είναι ήδη υψηλά (κάτι που απαγορεύει την καταφυγή σε δημοσιονομικά ελλείμματα) και τα τραπεζικά επιτόκια μπορούν να χαμηλώσουν μόνο οριακά περισσότερο από το χαμηλό σημείο όπου ήδη βρίσκονται. Αυτή η εκτίμηση περί «αδυναμίας» των κρατών είναι αμφισβητήσιμη: εάν μια κρίση απειλήσει σοβαρά την οικονομική σταθερότητα, υποθέτουμε ότι τα κράτη και οι κεντρικές τράπεζες δεν θα δίσταζαν να υπερπηδήσουν αυτούς τους περιορισμούς, υιοθετώντας «ετερόδοξες» λύσεις, όσο κι αν δυσαρεστήσει αυτό τους νεοφιλελεύθερους.

Εξάλλου, ο άνεμος σήμερα σπρώχνει την αμφισβήτηση και τις αναρωτήσεις, ακόμα και μεταξύ των ορθόδοξων οικονομολόγων, ακαδημαϊκών και συμβούλων των διεθνών οικονομικών οργανισμών. Οι «νέες ιδέες» ανθούν. Η Black Rock, ένας αμερικάνικος κολοσσός στη διαχείριση Αμοιβαίων Κεφαλαίων, με 68 τρισ. δολάρια επενδυμένα σε επιχειρήσεις, πρότεινε να δημιουργήσουν οι κεντρικές τράπεζες υποστηρικτικά ταμεία, τα οποία θα διανέμουν ρευστά σε επιχειρήσεις και ιδιώτες (με μηδενικά σταθερά επιτόκια).

Παρατηρούμε επίσης την επιστροφή στο προσκήνιο ιδεών που ήταν μέχρι σήμερα περιθωριακές, όπως η «σύγχρονη νομισματική θεωρία» η οποία εξετάζει την πιθανότητα αποδέσμευσης των δημόσιων δημοσιονομικών από τους περιορισμούς του χρέους, με στόχο τη χρηματοδότηση των δαπανών για το περιβάλλον και τη δημιουργία θέσεων εργασίας (γι' αυτό και η απήχηση αυτής της θεωρίας στην αμερικάνικη Αριστερά εντός των Δημοκρατικών). Αυτές οι ιδέες αποτελούν συμπτώματα της γενικότερης αναζήτησης χώρου για ελιγμούς. Για το άμεσο μέλλον, όπως παρατηρούμε, οι κεντρικές τράπεζες βρίσκονται σε επιφυλακή και έχουν επιστρέψει σε μειώσεις επιτοκίων και εξαγορές τιτλοποιημένων δανείων. Όσον αφορά την Κίνα, ανακοίνωσε από την αρχή του 2019 μια σειρά μέτρων για να στηρίξει την οικονομία. Με όρους προϋπολογισμού, η κατάσταση άλλαξε στις ΗΠΑ με τον Τραμπ, ο οποίος περιέκοψε δραστικά τη φορολογία των πλουσίων και των επιχειρήσεων, με αποτέλεσμα την αύξηση του ελλείμματος, η οποία έχει γίνει πλέον αποδεκτή από τους Ρεπουμπλικάνους. Τον περασμένο Ιούλιο, με τις ευλογίες του Προέδρου, υπήρξε συναίνεση μεταξύ των Ρεπουμπλικάνων και των Δημοκρατικών, όσον αφορά την αύξηση των στρατιωτικών δαπανών, η οποία διέυρυνε περισσότερο το αμερικάνικο έλλειμμα όπως και το αβυσσαλέο αμερικανικό χρέος. Ο Τραμπ συνεχίζει μια απόλυτα νεοφιλελεύθερη πορεία ως προς την κοινωνική και οικονομική πολιτική, αλλά σε άλλα θέματα δεν διστάζει να αψηφήσει όσα αποτέλεσαν την οικονομική ορθοδοξία για περίπου τέσσερις δεκαετίες:

Σχετικοποιεί την έγνοια για ισοσκελισμένους προϋπολογισμούς. Όχι μόνο κινήθηκε προς έναν προϋπολογισμό που αυξάνει το έλλειμμα, αλλά στα μέσα Αυγούστου η κυβέρνησή του δήλωσε ότι εξετάζει πλέον νέες περικοπές στους φόρους και τις ασφαλιστικές εισφορές σε περίπτωση οικονομικής επιβράδυνσης. Απεχθάνεται την ανεξαρτησία της κεντρικής τράπεζας και δεν διστάζει να την επιπλήττει δημοσίως, προτρέποντάς την να μειώσει κι άλλο τα επιτόκια. Αμφισβητεί τη ρητορική σχετικά με τα οφέλη του ελεύθερου εμπορίου και της εμπορικής πολυπολικότητας. Ο κύριος στόχος του είναι να περιορίσει το αμερικάνικο εμπορικό έλλειμμα, να ανακόψει τη μεταφορά αμερικάνικης τεχνολογίας προς την Κίνα και να συνεχίσει να επιδεικνύει την αμερικάνικη στρατιωτική ισχύ στην περιοχή του Ειρηνικού Ωκεανού. Τέλος, ο Τραμπ έχει μια αντίληψη που υπάγει τις νομισματικές πολιτικές στη λογική του ανταγωνισμού. Συνεχίζει να αυξάνει τις κατηγορίες απέναντι στην Κίνα, ακόμα και απέναντι στην Ευρωζώνη, ενώ απαιτεί η Fed να αρχίσει να ανταποδίδει τα χτυπήματα.

Υπάρχει ακόμα πιλότος στο παγκόσμιο αεροπλάνο;

Οι τρέχουσες εξελίξεις στις ΗΠΑ δεν ερμηνεύονται απλά από τις «τρέλες» του Τραμπ και την επιθυμία του να επανεκλεγεί: εκφράζουν μια γενικότερη αντίδραση στη σχετική υποχώρηση του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού σε σχέση με την Κίνα. Αναδύεται όμως ένα άλλο ερώτημα. Υπάρχει ακόμα πιλότος στο παγκόσμιο αεροπλάνο για να καθοδηγήσει συντονισμένες ενέργειες; Πριν από μερικές δεκαετίες, ο αμερικανός οικονομολόγος Charles Kindleberger παρείχε μια ενδιαφέρουσα ανάλυση ως προς το γιατί η κρίση του 1929 ήταν τόσο βαθιά και διήρκεσε τόσο πολύ: Σύμφωνα με τον ίδιο, ο λόγος βρισκόταν στη διστακτικότητα των ΗΠΑ να αναλάβουν την ηγεσία της παγκόσμιας οικονομίας, όταν, μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η Βρετανία δεν μπορούσε πια να διατηρήσει αυτόν το ρόλο. Σύμφωνα με τον Kindleberger, η καπιταλιστική παγκόσμια οικονομία χρειάζεται έναν «σταθεροποιητή», ένα βασικό κράτος που θα αποτελεί σημείο αναφοράς και θα καθορίζει τις κατευθύνσεις.

Μετά τον Kindleberger και στον απόηχο του ισχυρισμού του, άλλοι οικονομολόγοι ανέλυσαν τα χαρακτηριστικά που οφείλει να έχει ένα τέτοιο κράτος: την ικανότητα να διαμορφώνει διεθνή πρότυπα και να τα επιβάλλει, τη βούληση να λειτουργήσει έτσι, όπως και την οικονομική, τεχνολογική και στρατιωτική υπεροχή. Αξίζει να σημειωθεί ότι και ο Τρότσκι έδινε έμφαση στη σημασία που έχουν οι διεθνείς σχέσεις για τις οικονομικές εξελίξεις, γράφοντας το 1921 στην «Αναφορά για την Παγκόσμια Οικονομική Κατάσταση»:

«Οι διεθνείς σχέσεις προφανώς παίζουν έναν πολύ σημαντικό ρόλο στη ζωή του καπιταλιστικού κόσμου... Η θανάσιμη κρίση, η οποία αναδύεται από τη συμπίεση των παγκόσμιων αγορών, παροξύνει την αντιπαράθεση μεταξύ των καπιταλιστικών κρατών, αφαιρώντας κάθε

είδους σταθερότητα από τις διεθνείς σχέσεις. Όχι μόνο η Ευρώπη, αλλά όλος ο πλανήτης μετατρέπεται σε τρελοκομείο! Υπό αυτές τις συνθήκες είναι περιττό να συζητάμε για αποκατάσταση της καπιταλιστικής ισορροπίας».

Οι ΗΠΑ έχουν παίξει έναν σταθεροποιητικό ρόλο στον καπιταλισμό από τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και μετά (και επωφελήθηκαν από αυτόν το ρόλο). Σήμερα, ο Τραμπ συγκεντρώνει όλες τις δυνάμεις στην προσπάθεια για να υπερασπιστεί τη θέση και τα συμφέροντα του αμερικάνικου καπιταλισμού. Παρά τους ελιγμούς και τους συμβιβασμούς, το κλίμα αβεβαιότητας γίνεται όλο και περισσότερο εμφανές.

Συνεπώς, στην περίπτωση μιας νέας οικονομικής αναταραχής, είναι αμφίβολο αν οι ΗΠΑ θα έχουν τη δυνατότητα και τη βούληση να συγκεντρώσουν τα υπόλοιπα καπιταλιστικά κράτη υπό την ηγεσία τους, ενώ είναι πιθανό ακόμα και να σταθούν εμπόδιο σε προσπάθειες συνεργασίας. Αυτό θα μπορούσε να αποτελέσει (όπως ίσχυσε το 1929, χωρίς να υπάρχει διάθεση ταύτισης των δύο περιπτώσεων) έναν σημαντικό παράγοντα στην εμφάνιση της κρίσης. *«Η παγκόσμια συνεργασία επιδεινώνεται διαρκώς»*, ανέφερε στις αρχές Ιούλη ο Μπενουά Κερέ, ένα από τα πλέον επιφανή στελέχη του Διοικητικού Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας. Και πρόσθεσε:

«Σήμερα θα είναι πολύ πιο δύσκολο να υλοποιηθεί μια συντονισμένη δράση, όπως αυτή που είχαμε το 2008. Δεν ισχυρίζομαι ότι θα ήταν αδύνατο, αλλά θα ήταν πολύ δυσκολότερο».

«Το μέλλον ανήκει στους πατριώτες»

Η επερχόμενη κρίση θα μπορούσε να αποτελέσει το τέλος των πολυμερών διεθνών σχέσεων, όπως και της λεγόμενης «αρμονίας» που προέκυπτε από την παγκοσμιοποίηση. Μετά την κρίση του 2007-2008, οι αστικές τάξεις και οι κυβερνήσεις επέμειναν στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση στο οικονομικό πεδίο (ενώ ενίσχυαν τις πτυχές της «ασφάλειας» και της αντιμεταναστευτικής πολιτικής στη διαχείριση της κοινωνικής τάξης). Σήμερα μετατοπίζονται με ανισομερή και διαφορετικό τρόπο από κράτος σε κράτος. Σε ένα βιβλίο που εκδόθηκε το 2017, ο Ζαν-Φρανσουά Μπαγιάρ πρότεινε τον όρο «εθνικο-φιλελευθερισμός» για να χαρακτηρίσει το πλαίσιο εντός του οποίου κινείται μια μεγάλη μερίδα των σημερινών ηγεσιών, παρά τις διαφορές και τις αντιφάσεις μεταξύ τους: Υιοθετούν τόσο την αναφορά στην παγκόσμια οικονομία, όσο και την υποστήριξη στην εθνική κυριαρχία, ενώ προσπαθούν να κρύψουν την αντίφαση που προκύπτει μεταξύ των δύο, υιοθετώντας μια ρητορική «πυγμής». *«Το μέλλον ανήκει στους πατριώτες»*, δήλωσε ο Τραμπ στον ΟΗΕ στις 24 Σεπτέμβρη. Δεν είναι μόνος σε αυτή του τη θέση. Μια «απο-παγκοσμιοποίηση» δεν βρίσκεται μάλλον στον ορίζοντα, αλλά τα κράτη θα αποτελέσουν ξανά κρίσιμο παράγοντα και οι γεωπολιτικές

παράμετροι θα αυξήσουν σημαντικά την επίδρασή τους στο διεθνές εμπόριο και στις επενδύσεις.

Όμως, οι τρόποι οργάνωσης της παραγωγής και της ανταλλαγής, όπως και τα επίπεδα της οικονομικής αλληλεξάρτησης, δεν θα επιστρέψουν στο σημείο που βρίσκονταν πριν τις αρχές της δεκαετίας του 1990. Οι επιχειρήσεις ψάχνουν πάντα τρόπους να περιορίσουν τα κόστη τους, μεταφέροντας τις παραγωγικές δραστηριότητες εκεί όπου είναι φθηνότερες, με λιγότερους περιορισμούς, με χαμηλότερη προστασία του περιβάλλοντος. Οι αλυσίδες αξίας (ο τρόπος, δηλαδή, με τον οποίο οι επιχειρήσεις οργανώνουν τα επιμέρους στάδια της δραστηριότητάς τους για να είναι ανταγωνιστικές και να μεγιστοποιούν τα κέρδη τους) παρουσιάζουν μέχρι στιγμής οριακές μόνο μεταβολές (όπως, για παράδειγμα, κάποιες μεταφορές από την Κίνα στο Βιετνάμ). Τέλος, όπως έχει εμφατικά τονιστεί σε άλλα κείμενα, αναδύονται γεωπολιτικοί κίνδυνοι κάθε είδους: εθνικισμοί, απόρριψη των μεταναστών, επανεκκίνηση της κούρσας των εξοπλισμών, ενίσχυση του αυταρχισμού, προσκόλληση των αστικών τάξεων στην υπεράσπιση της «κοινωνικής τάξης», η προοπτική παράλυσης και μια πιθανή επιστροφή της ευρωπαϊκής κρίσης, πέρα από το Brexit κ.ο.κ.

Συμπερασματικά:

- * Μια σημαντική επιβράδυνση της οικονομικής ανάπτυξης βρίσκεται σε εξέλιξη και θα έχει επιπτώσεις όσον αφορά την αύξηση της ανεργίας και νέες επιθέσεις στα εργασιακά δικαιώματα και τις κοινωνικές κατακτήσεις εν γένει.

- * Η χρηματοοικονομική κρίση είναι πιθανό ότι θα εμφανιστεί σε σχετικά σύντομο χρονικό ορίζοντα.

- * Είναι σε εξέλιξη μεγάλοι μετασχηματισμοί στους διεθνείς «κανόνες του παιχνιδιού», στις σχέσεις μεταξύ κρατών.

Είναι προφανές ότι, όπως πάντα, η πορεία των εξελίξεων θα εξαρτηθεί από τις κοινωνικές και πολιτικές αντιστάσεις.

Γαλλία: 1995-2003-2010

Μαθήματα από τρεις απεργιακές μάχες

του Ιόν Σεζάρ

Δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *L' Anticapitaliste* το Σεπτέμβριο του 2013. Αναδημοσιεύτηκε στα αγγλικά από το *internationalviewpoint.org* το φετινό Γενάρη, εν τω μέσω των απεργιών ενάντια στον Μακρόν, ως ένα χρήσιμος απολογισμός προηγούμενων κινημάτων.

Ακολουθεί μια αναδρομή σε τρία μεγάλα απεργιακά κινήματα που σημάδεψαν τα τελευταία 25 χρόνια, από τον απολογισμό των οποίων μπορούμε να βγάλουμε συμπεράσματα χρήσιμα για το σημερινό αγώνα.

1995: Όταν η CGT και η FO διεξήγαγαν πραγματικά πόλεμο

Το 1995, όταν ο Πρόεδρος Σιράκ ανακοίνωσε μια αντι-μεταρρύθμιση στην περίθαλψη, ένα «οργανωτικό πλάνο»

Ο Ιόν Σεζάρ είναι μέλος του Νέου Αντικαπιταλιστικού Κόμματος (NPA) στη Γαλλία.

λιτότητας για την SNCF [η κρατική εθνική σιδηροδρομική εταιρεία στη Γαλλία] και μια υποβάθμιση του συνταξιοδοτικού συστήματος του δημοσίου (συμπεριλαμβανομένων των «κλαδικών» συνταξιοδοτικών κατηγοριών) στα επίπεδα εκείνου των ιδιωτικών υπαλλήλων, τα περισσότερα συνδικάτα, με την αξιοσημείωτη εξαίρεση της CFDT [μιας από τις δύο μεγαλύτερες εργατικές συνμοσπονδίες της Γαλλίας], αποφάσισαν να εμπλακούν σε μια πραγματικά αποφασιστική αναμέτρηση με την κυβέρνηση. Η Δεξιά εξαπέλυε επίθεση σε πολύ σημαντικές θεσμικές κατακτήσεις, υποσκάπτοντας τη συνδιαχείριση στην Κοινωνική Ασφάλιση, αλλά και τη δύναμη των παραδοσιακών συνδικαλιστικών «κάστρων».

Η FO [Force Ouvrière, μια μικρότερη συνμοσπονδία] και η CGT [ιστορικά η μεγαλύτερη συνμοσπονδία της χώρας, συνδεδεμένη με το ΚΚΓ] παρουσίασαν στους μισθωτούς ένα πραγματικό σχέδιο μάχης και απαίτησαν ξεκάθαρα την απόσυρση της μεταρρύθμισης. Τα συνδικάτα προετοίμασαν αρκετά νωρίτερα τη βάση των αγωνιστών για έναν επερχόμενο μεγάλο αγώνα. Οι μέρες δράσης γίνονταν αντιληπτές ως βήματα προς μια κλιμάκωση και όχι ως αποσπασματικές κινητοποιήσεις στις οποίες πηδάμε σαν «βατραχάκια» από τη μία στην άλλη.

Στις 10 Οκτώβρη, η πρώτη μέρα απεργίας ήταν μια μεγάλη επιτυχία, με τη διαδήλωση που κάλεσαν όλες οι ομοσπονδίες του δημόσιου τομέα. Στις 12 και στις 25 Οκτώβρη έγινε η απεργία στους σιδηρόδρομους. Στις 30 Οκτώβρη, όλα τα συνδικάτα, συμπεριλαμβανομένης σε αυτή τη φάση και της CFDT, κάλεσαν σε «μια νέα κλιμάκωση» στις 14 Νοέμβρη. Η οποία ήταν επίσης πετυχημένη.

Αν κατέβουν 2 εκατομμύρια άνθρωποι στους δρόμους...

«Αν κατέβουν 2 εκατομμύρια άνθρωποι στους δρόμους, η κυβέρνησή μου δεν θα τους αντισταθεί», δήλωσε την επόμενη μέρα ο αλαζόνας και προκλητικός πρωθυπουργός Αλέν Ζιπέ, καταχειροκροτούμενος στο Κοινοβούλιο. Έτσι ξεκίνησε ο «Ζιπε-θώνιος» [κατά το «Μαραθώνιος»]. Η πλειοψηφία των συνδικάτων εξήγγειλε δύο νέες απεργίες για τις 24 Νοέμβρη και τις 28 του ίδιου μήνα. Συμμετείχαν και οι οργανωμένοι στη CFDT σιδηροδρομικοί: ο γραμματέας της ομοσπονδίας, Notat, είχε εγκαταλείψει το κίνημα, αλλά οι αγωνιστές της βάσης, κάποιοι οργανωμένοι στην αντιπολιτευτική τάση «Tous ensemble» [Όλοι Μαζί] και αρκετές οργανώσεις της κατήγγειλαν την προδοσία και συμμετείχαν στο κίνημα. Στις 24 Νοέμβρη, ο Blondel [της Force Ouvrière] κάλεσε από το ραδιόφωνο «σε γενικευμένη κινητοποίηση, ακόμα και πέρα από τη σημερινή μέρα και την 28η Νοέμβρη». Οι διαδηλώσεις ήταν πολύ μεγάλες, ιδιαίτερα στην επαρχία: το κίνημα «για τις συντάξεις των δημοσίων υπαλλήλων» αποκρυστάλλωνε μια γενική δυσσάρεσκια.

Κυρίως, παρέλυσαν οι δημόσιες συγκοινωνίες, ενώ η απεργία επηρέασε και τον ηλεκτρισμό, τα ταχυδρομεία, την εκπαίδευση κ.ά. Στην SNCF, όπου η συμμετοχή έφτασε στο 85% στις 24 Νοέμβρη, αποφασίστηκε η ανανέωσή της και για την επόμενη μέρα, κι έπειτα εξαπλώθηκε στα λεωφορεία και το μετρό του Παρισιού. Δεν κινούνταν πλέον το μετρό και τα τρένα, ενώ κυκλοφορούσε μόνο το

5% των λεωφορείων. Στις 5 Δεκέμβρη, τα 107 από τα 130 ταχυδρομικά κέντρα βρίσκονταν σε απεργία. Η απεργία επ' αόριστον «μέχρι την απόσυρση της μεταρρύθμισης» κατέληξε να γύρει την πλάστιγγα στη μάχη της κοινής γνώμης υπέρ του κινήματος. Αλλά η απεργία παρέμεινε περιορισμένη στο δημόσιο τομέα (και κυρίως στους σιδηροδρομικούς που «μπλόκαραν» όλη τη χώρα), την ίδια ώρα που «εξέφραζε» τη δυσaréσκεια όλων των λαϊκών τάξεων.

Η μέθοδος της γενικής απεργίας

Αυτή η επιτυχία οφείλει πολλά στο βολонταρισμό που επέδειξαν κάποιες συνδικαλιστικές ηγεσίες, αλλά και η βάση των συνδικάτων. Με τους συνδικαλιστικούς μηχανισμούς να μη λειτουργούν ανασταλτικά ως εμπόδιο, πολλοί απεργοί της SNCF συγκεντρώνονταν σε μαζικές, δημοκρατικές, «διεπαγγελματικές» γενικές συνελεύσεις. Τα πιο μαχητικά στρώματα καθοδηγούσαν τα υπόλοιπα και στους σιδηροδρομικούς σταθμούς, αλλά και έξω από αυτούς, με εξορμήσεις στα ταχυδρομεία, τα αμαξοστάσια των λεωφορείων κ.ο.κ. Αυτός ο ενθουσιασμός σάρωνε κάθε «συντεχνιασμό». Οι απεργοί, εκπαιδευτικοί ή ταχυδρομικοί, συσπειρώνονταν γύρω από τις απεργιακές φρουρές των σιδηροδρόμων και δημιουργούσαν έναν καινούργιο κόσμο «Όλοι Μαζί», μέσα σε μια εξωπραγματική, ριζοσπαστική και αδελφική ατμόσφαιρα.

Αυτή ήταν η ομορφιά του κινήματος του 1995: Ένας αυθεντικό πάθος για την απεργία και η αίσθηση ότι μπορούμε όχι μόνο να παραλύσουμε τη χώρα, αλλά και –γιατί όχι– να κάνουμε εφικτή μια άλλη κοινωνία. Δύο μεγάλες μέρες διαδηλώσεων, στις 5 και τις 12 Δεκέμβρη, ενίσχυσαν το κίνημα και συσπείρωσαν κι άλλους μισθωτούς, τους άνεργους, τους φοιτητές, σε «κινηματικές κορυφώσεις» που έδιναν έναν ευρύτερο και βαθύτερο πολιτικό χαρακτήρα στο κίνημα.

Η συνθηκολόγηση του Ζιπέ και η ωμότητα του Τιμπό

Ως πρωθυπουργός μια χώρας που είχε παραλύσει από τις απεργίες, ο Ζιπέ υποχρεώθηκε σε ταπείνωση. Απέσυρε τη συνταξιοδοτική αντιμεταρρύθμιση και τα σχέδια αναδιάρθρωσης της SNCF, αν και διατήρησε κάποια μέτρα για την κοινωνική ασφάλιση και την υποβάθμιση στην υγειονομική περίθαλψη. Εκείνη τη στιγμή η CGT κήρυξε το τέλος του κινήματος.

Ο Τιμπό, ο γραμματέας της Ομοσπονδίας των σιδηροδρομικών, κάλεσε στον τερματισμό των κινητοποιήσεων στις 14 Δεκέμβρη, χωρίς να κάνει την παραμικρή προσπάθεια έστω να προσποιηθεί ότι συμβουλευεται τις γενικές συνελεύσεις των απεργών, λίγο πριν την προκηρυγμένη διαδήλωση του Σαββάτου 16 Δεκέμβρη. Αυτή η διαδήλωση, που θα μπορούσε ίσως να διευκολύνει τη συμμετοχή νέων στρωμάτων του πληθυσμού στο κίνημα και (ποιος ξέρει;) να του δώσει μια νέα πολιτική διάσταση, εξελίχθηκε σε μια πανηγυρική νικηφόρα παρέλαση.

Με αυτή τη στάση, οι συνδικαλιστικές ηγεσίες, και ειδικά στη CGT, ήρθαν σε ρήξη με το πνεύμα της απεργίας, όπως βιωνόταν από ένα σημαντικό τμήμα της βάσης τους, αλλά παρέμεναν συνεπείς με τη λογική που είχαν οι αρχικές προθέσεις τους: να δείξουν στην κυβέρνηση ότι ο ρόλος τους παραμένει θεμελιώδης.

Επέτρεψαν να ξεδιπλωθούν οι τοπικές πρωτοβουλίες, συμπεριλαμβανομένων εκείνων των αγωνιστών της άκρας Αριστεράς, αλλά διατήρησαν τον έλεγχο του κινήματος. Αυτή τη δυνατότητα ελέγχου επιβεβαίωσαν με την ωμότητα της επιλογής τους για επιστροφή στη δουλειά.

Αλλά η νίκη του 1995 έδειξε τη δυνατότητα να υποχρεωθεί μια κυβέρνηση να γονατίσει από τη δύναμη της απεργίας, τη δυνατότητα της απεργίας να αλλάξει τις πολιτικές απόψεις και διαθέσεις του κόσμου, την αποτελεσματικότητα των δημοκρατικών γενικών συνελεύσεων και πρωτοβουλιών στην επέκταση του κινήματος μέσα από τη δράση των πιο μαχητικών στρωμάτων. Αλλά έδειξε επίσης την ανάγκη, σε κάθε περίπτωση, για αυθεντικές δημοκρατικές δομές αυτό-οργάνωσης του αγώνα.

2003: Ο ενθουσιασμός μιας μειοψηφίας και η προδοσία των Συνομοσπονδιών

Το πλαίσιο της αντιμεταρρύθμισης του 2003 θυμίζει εκείνο του 1995 όσον αφορά τη φύση της επίθεσης (ο νόμος Φιγιόν ευθυγράμμιζε τα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης των δημοσίων υπαλλήλων με εκείνα των ιδιωτικών), αλλά όχι όσον αφορά την αντίδραση των συνδικάτων! Οι συνομοσπονδίες, συμπεριλαμβανομένων των FO και CGT, ήταν πολύ πιο πρόθυμες τώρα να παίξουν το παιχνίδι του «κοινωνικού διαλόγου» και να αποδεχτούν την «ανάγκη μεταρρυθμίσεων», χωρίς να υπερασπίζονται σαφή αιτήματα και σίγουρα όχι την επιστροφή του όριου ηλικίας συνταξιοδότησης για όλους τους εργαζόμενους, δημόσιους και ιδιωτικούς, στα 37,5 χρόνια. Το ίδιο κενό υπήρχε στους όρους κινητοποίησης. Η κυβέρνηση μπορούσε να κοιμάται ήσυχη, εκτός αν προέκυπτε μια έκπληξη...

Έκπληξη: Η απεργία στη Δημόσια Εκπαίδευση

Στις 18 Μάρτη έγινε μια πανεθνική μέρα δράσης στη Δημόσια Εκπαίδευση, ενάντια στην «αποκέντρωση» του μη-διδακτικού προσωπικού. Τις βδομάδες που ακολούθησαν, μια μειοψηφία του προσωπικού, απηυδισμένη από τις αποσπασματικές δράσεις, μπήκε σε επαναλαμβανόμενες απεργίες, στα σχολεία στο Σεν-Ντενί, την Τουλούζη, τη Μασσαλία, τη Χάβρη, τη Ρουέν, τη Ρεγιουνιόν, το Μπορντό κ.ο.κ. Καθιέρωσαν καθημερινές γενικές συνελεύσεις και επιτροπές κινητοποίησης, ενώ ξεκίνησαν τους «απεργιακούς περιπάτους», πορευόμενοι από τη μία αίθουσα στην άλλη για να καλούν σε απεργία. Η πρωτοβουλία αυτών των κέντρων αυτό-οργάνωσης και απεργιακής δράσης της μαχητικής μειοψηφίας δημιουργήθηκε από μαχητικές τοπικές ομάδες, στις οποίες ακροαριστεροί αγωνιστές διάφορων ρευμάτων (LCR, PT, LO, CNT κ.ο.κ.) έπαιζαν καθοριστικό ρόλο και αυτές έπειτα υιοθετήθηκαν από κάποιες οργανώσεις της συνδικαλιστικής ομοσπονδίας FSU.

Στην Τουλούζη και τη Ναντ, οι γενικές συνελεύσεις προσέλκυαν ως και 800 άτομα. Στη γενική συνέλευση στην Ιλ-ντε-Φρανς, στις 6 Μάη, συμμετείχαν πάνω από 500 απεργοί που εκπροσωπούσαν 200 κολέγια και λύκεια και δεκάδες σχολεία. Αυτές οι διαδικασίες βρίσκονταν σε σύνδεση με διαμερισματικές γενικές

συνελεύσεις 200 ως 600 ατόμων και γενικών συνελεύσεων σε πόλεις. Ένα εθνικό συντονιστικό συνεδρίαζε τακτικά, με αντιπροσώπους από εκατοντάδες σχολεία και 44 διοικητικά διαμερίσματα (αν και δεν ήταν όλοι εκλεγμένοι από διαμερισματικές γενικές συνελεύσεις). Ήταν ένας χώρος διαλόγου, για την ανάπτυξη μιας απεργιακής τακτικής, το έμβρυο μιας πανεθνικής δημοκρατικής ηγεσίας για το κίνημα. Πρέπει να παραδεχτούμε ότι δεν θα μπορούσε ποτέ να ανταγωνιστεί τις πανεθνικές συνδικαλιστικές ηγεσίες, καθώς δεν είχε αναγνωρισμένη νομιμοποίηση σε όλη τη χώρα, αλλά τους ασκούσε πολύ μεγάλη πίεση και πρόσφερε μια πολιτική πρόταση σε χιλιάδες απεργούς.

Η 6η Μάη ήταν μια μεγάλη μέρα για την απεργία στη Δημόσια Εκπαίδευση. Αλλά το κίνημα, προστατευμένο από το συντεχνιασμό (ένα από τα πιο δημοφιλή συνθήματα ήταν: «Δεν αντέχουμε πια τις μαριονέτες που κλείνουν εργοστάσια και διαλύουν σχολεία»), είχε επίγνωση ότι δεν θα μπορούσε να νικήσει μόνο του. Επεδίωκε να διευρύνει την κινητοποίηση σε όλους τους μισθωτούς ενάντια στη συνταξιοδοτική αντιμεταρρύθμιση. Αυτοί κλήθηκαν να απεργήσουν από τις συνομοσπονδίες στις 13 Μάη.

Έτσι οι απεργοί στην εκπαίδευση αξιοποίησαν την επαναλαμβανόμενη απεργία για να διατηρήσουν τον ενθουσιασμό στο δικό τους περιβάλλον, αλλά και για να μπορέσουν να απευθυνθούν σε άλλους κλάδους, διακινώντας φυλλάδια σε επιχειρήσεις και οργανώνοντας διακλαδικές γενικές συνελεύσεις, που συνένωναν δεκάδες χιλιάδες εκπαιδευτικούς, σιδηροδρομικούς, ταχυδρομικούς, ιδιωτικούς υπαλλήλους, ανέργους κ.ο.κ. Σ' εκείνη τη φάση, η ελπίδα ήταν να δούμε την υπόλοιπη χώρα να κινητοποιείται απεργιακά όπως συνέβη το 1995, ή έστω να έχουμε μια γενικευμένη απεργία στις συγκοινωνίες. Τίποτε από αυτά δεν συνέβη.

Προς τη γενική απεργία;

Στις 15 Μάη, η CFDT, υπό την ηγεσία του Σερέκ, υπέγραψε μια συμφωνία με τον Φιγιόν και ανακοίνωσε ότι αποσύρεται από το κίνημα. Αλλά η νίκη του 1995 δεν είχε εξασφαλιστεί μέσα από τη συνδικαλιστική ενότητα. Συνεπώς τίποτα δεν είχε χαθεί ακόμα. Αλλά η CGT, που έδειχνε πολύ ριζοσπαστική σε σύγκριση με την ανοιχτή προδοσία της CFDT, πρότεινε έναν σχεδιασμό αποκλιμάκωσης: μια πανεθνική διαδήλωση την Κυριακή 25 Μάη και απεργιακές διαδηλώσεις στις 3 Ιούνι. Χωρίς καμιά αναφορά στην επαναλαμβανόμενη απεργία!

Η επιχειρηματολογία τους ήταν τουλάχιστον σε αντίθεση με την πραγματικότητα. Μια κοινή διακήρυξη των συνομοσπονδιών CGT, FO, UNSA, FSU έλεγε:

«Μόνο μια γενίκευση του κινήματος, σε ιδιωτικό και δημόσιο τομέα, σε διαρκή βάση, μπορεί να υποχρεώσει την κυβέρνηση να υπαναχωρήσει από τις βλαβερές επιλογές της».

Απολύτως σωστό! Μόνο που η CGT όχι μόνο αρνήθηκε να καλέσει σε γενική απεργία (όπως και η FO), αλλά είπε και στους σιδηροδρομικούς ότι δεν θα πρέπει να βγουν σε επαναλαμβανόμενη απεργία, αν δεν πράξουν το ίδιο και οι μισθωτοί στον ιδιωτικό τομέα...

Στις 13 Μάη, ο αριθμός απεργών στην SNCF, τη RATP (αστικές συγκοινωνίες) και τη La Poste (ταχυδρομεία) ήταν εξίσου μεγάλος όσο και το 1995. Την επόμενη μέρα, η απεργία ανανεώθηκε σε μεγάλο βαθμό από τις γενικές συνελεύσεις συγκεκριμένων σταθμών στη Μασσαλία, την Τουλούζη, το Παρί Γκαρντ, τη Ρουέν κ.ο.κ. Αλλά η CGT εναντιώθηκε ανοιχτά στην ανανέωση των απεργιών. Σχεδόν παντού εμφανίστηκαν επαγγελματικά συνδικαλιστικά στελέχη για να νοθεύσουν τις τοπικές οργανώσεις της CGT. Συνδικαλιστές αξιωματούχοι κάλεσαν τους σιδηροδρομικούς να επιστρέψουν στη δουλειά και να προετοιμάζονται για μια πανεθνική διαδήλωση την Κυριακή 25 Μάη (χωρίς απεργία)! Αυτός ο προγραμματισμός αποσυσπείρωσε το κίνημα, απομονώνοντας την απεργία στη Δημόσια Εκπαίδευση. Οι απεργοί παραιτήθηκαν και γύρισαν στη δουλειά.

Η πανεθνική διαδήλωση στις 25 Μάη είχε τεράστια επιτυχία, με εκατοντάδες χιλιάδες ανθρώπους να διαδηλώνουν στους δρόμους του Παρισιού. Επικρατούσε η ευφορία του μεγέθους της διαδήλωσης, αλλά και η ανησυχία που προκαλούσε η μη-εδραίωση της απεργίας. Το απόγευμα, ο διασυνδικαλιστικός συντονισμός δεν κάλεσε σε γενική απεργία και ανακοίνωσε μια μετριοπαθή εκτίμηση (δεδομένου του μεγέθους της επίδειξης δύναμης εκείνη τη μέρα!) για 500 χιλιάδες διαδηλωτές, που απείχε πολύ από τις συνηθισμένες υπερβολές στα νούμερα που συνηθίζουν τα συνδικάτα.

Η αποτυχία του κινήματος

Στις 3 Ιούνη, υπήρξε μια νέα επιτυχία, που περιλάμβανε τους σιδηροδρομικούς. Αλλά και πάλι, η CGT της SNCF υπέσκαψε την απεργία. Συμφώνησε σιωπηλά σε μια ανανεούμενη απεργιακή κινητοποίηση, αλλά τη διέκοψε την Πεντηκοστή για να τη συνεχίσει στις 10 του μήνα. Επέβαλε γενικές συνελεύσεις κατά ειδικότητα, προκειμένου να προκαλέσει διαιρέσεις και να αποτρέψει το φαινόμενο-ντόμινο, προειδοποιώντας ενάντια στην παρουσία «εξωτερικών» στοιχείων (κυρίως των εκπαιδευτικών) στις συνελεύσεις. Εναντιώθηκε συνειδητά στις μεθόδους του 1995 και έπνιξε την απεργία. Στις 11 Ιούνη κάλεσε σε επιστροφή στη δουλειά. Με τη λήξη της απεργίας στη SNCF, τερματίστηκε και η απεργία στη Δημόσια Εκπαίδευση μετά από τρεις μήνες, λίγο πριν την περίοδο των εξετάσεων.

Στις 12 Ιούνη, οργανώθηκε μια συνάντηση των CGT και FO. Ο Μπλοντέ κάλεσε ανέξοδα σε μια γενική απεργία. Ο Τιμπό αρνήθηκε και γιουχαϊστηκε από πολλούς αγωνιστές. Αλλά το πρόβλημα δεν ήταν απλά ότι η CGT ή η FO δεν καλούσαν ανοιχτά σε γενική απεργία, αλλά ότι αρνούσαν σκόπιμα και συγκεκριμένα να ηγηθούν μιας πολιτικής προς τη γενίκευση των απεργιών και μια πραγματική δοκιμασία δυνάμεων.

2010: Ένα πανίσχυρο, αλλά ατελές κίνημα

Ο Σαρκοζί είχε μόλις ανακοινώσει την αύξηση της ηλικίας συνταξιοδότησης. Η μεταρρύθμιση, σε αντίθεση με εκείνες του 1995 και του 2003, έθιγε ξεκάθαρα όλες τις κατηγορίες μισθωτών ταυτόχρονα. Είχε επενδύσει στο κλίμα παραίτησης

και σε έναν κυνικό σχεδιασμό: Παρουσιάζονται οι γενικές γραμμές της μεταρρύθμισης στις 16 Ιούνη, ακολουθεί το διάλλειμα των θερινών διακοπών κι έπειτα μια γρήγορη ψήφιση του νομοσχεδίου το φθινόπωρο.

Στις 24 Ιούνη, μια μέρα δράσης είχε ήδη καλή συμμετοχή. Κι έπειτα, μετά το καλοκαίρι, ήρθε ο αιφνιδιασμός της 7ης Σεπτέμβρη: Πάνω από ένα εκατομμύριο άνθρωποι στους δρόμους. Όλοι οι κλάδοι είχαν αντιπροσώπευση στο δρόμο, συμπεριλαμβανομένων των ιδιωτικών υπαλλήλων, που σε κάποιες περιπτώσεις κατέβηκαν με διακριτά μπλοκ ανά χώρο δουλειάς. Το κίνημα είχε τις προοπτικές να γίνει πολύ γενικευμένο και πολιτικοποιημένο, εκφράζοντας την οργή ενάντια στην κρίση και τις πολιτικές της Δεξιάς. Επί δύο μήνες οι μέρες πανεθνικής απεργίας και διαδήλωσης διαδέχονταν η μία την άλλη: 23 Σεπτέμβρη, 12 Οκτώβρη, 19 Οκτώβρη, 28 Οκτώβρη κ.ο.κ. Στη διάρκεια του Οκτώβρη, πάνω από 3 εκατομμύρια άνθρωποι διαδήλωσαν τρεις φορές σε λιγότερο από 10 μέρες. Ήταν κάτι μεγαλύτερο από όλες τις προηγούμενες μεγάλες κινητοποιήσεις! Κερδήθηκε και η μάχη της κοινής γνώμης.

Γενική απεργία ή απεργία δι' αντιπροσώπου;

Αλλά όλοι διαισθάνονταν ότι μια σειρά διαδηλώσεων, ακόμα και θηριωδών, δεν θα ήταν αρκετή. Προέκυπτε το ζήτημα της απεργίας. Τη μέρα μετά τη διαδήλωση της 12ης Οκτώβρη, κάποιες ομοσπονδίες κάλεσαν σε επαναλαμβανόμενες απεργίες σε μια σειρά κλάδους: στην SNCF, στους εργαζόμενους στην τοπική αυτοδιοίκηση, στα λιμάνια, στα διυλιστήρια. Μια άλλη έκπληξη που επιφύλασσε αυτό το πολυεπίπεδο κίνημα ήταν η κινητοποίηση ενός τμήματος της μαθητικής νεολαίας, που κατέβηκε στους δρόμους.

Ωστόσο, η απεργία εδραιώθηκε μόνο σε μερικούς κλάδους. Η ελπίδα εξαπλωνόταν: Κι αν οι σιδηροδρομικοί παραλύσουν τη χώρα όπως το 1995; Οι σιδηροδρομικοί πράγματι κατέβηκαν σε απεργία για 18 μέρες. Ο αριθμός των απεργών (60% σε κάποιες από τις «κυλιόμενες» απεργίες, ίσως 30% συνολικά όλες τις μέρες) άγγιζε εκείνον του 1995. Αλλά η διοίκηση της SNCF αυτή τη φορά κατάφερε να διατηρήσει σε κυκλοφορία τα μισά από τα επιβατικά τρένα, ενώ η απεργία ήταν αδύναμη στη RATP. Και σε τελική ανάλυση, οι σιδηροδρομικοί δεν μπορούν να κάνουν μόνοι τους μια πανεθνική απεργία, χρειάζεται να το κάνουν άλλοι.

Στη συνέχεια οι ελπίδες για μια παράλυση κατευθύνθηκαν προς τα διυλιστήρια, τα οποία έγιναν «κάστρα» της απεργίας και υποστηρίχθηκαν από εκατοντάδες απεργούς άλλων κλάδων. Η έλλειψη πετρελαίου ήταν γενικευμένη και η κυβέρνηση έστειλε τα CRS (ΣτΜ: τα θηριώδη γαλλικά MAT) να σπάσουν τα μπλόκα στις δεξαμενές καυσίμων. Ο αγώνας των εργατών σε αυτούς τους κλάδους ήταν αποφασιστικός για να «αγκυρωθεί» ο αγώνας και να γίνει εφικτή μια γενίκευση της απεργίας. Αλλά δεν μπορούσε από μόνος του να λειτουργήσει «ως αντιπρόσωπος» και δεν μπορούσε να αντέξει, αν παρέμενε απομονωμένος σε αυτούς τους κλάδους.

Το (μικρό) παιχνίδι των συνδικάτων

Όταν το κίνημα έφτασε στην κορύφωσή του και στο πιο κρίσιμο σημείο, οι συνδικαλιστικές συνομοσπονδίες βρέθηκαν σε συμφωνία... να το αφήσουν χωρίς προοπτική. Το απόγευμα της 19ης Οκτώβρη, ο διασυνδικαλιστικός συντονισμός δεν πρότεινε τίποτα κι έπειτα περίμενε ως τις 21 Οκτώβρη για να καλέσει σε δύο μακρινές κινητοποιήσεις (28 Οκτώβρη και 6 Νοέμβρη).

Με έναν τρόπο είχαν πετύχει κάποιους από τους στόχους τους. Η μεταρρύθμιση δεν αποσύρθηκε, αλλά υπενθύμισαν στη Δεξιά και στους εργοδότες τη δύναμή τους. Οι Τιμπο και Σερέκ μπορούσαν να υπερηφανεύονται ότι βρίσκονταν πλέον σε μεγαλύτερη επαφή τώρα με τη βάση των συνδικάτων (αφού η CFDT είχε προδώσει το κίνημα του 2003, ενώ η GGT είχε απογοητεύσει το κίνημα του 2007 στους σιδηροδρομικούς).

Μετά την 28η Οκτώβρη, σταδιακά οι εργασίες αποκαταστάθηκαν στη SNCF, στα διυλιστήρια και στις περιφέρειες, αν και οι εργαζόμενοι στην αποκομιδή απορριμμάτων στο Παρίσι δεν τερμάτισαν τον αποκλεισμό τους ως τις 8 Νοέμβρη. Η τελευταία διαδήλωση, το Σάββατο 6 Νοέμβρη, είχε εκατοντάδες χιλιάδες εργάτες να παρελαύνουν, περήφανοι που αντιστάθηκαν στον Σαρκοζί.

Υποσχόμενες απόπειρες

Αν αυτές οι συνδικαλιστικές ηγεσίες δεν φάνηκαν να εναντιώνονται μετωπικά με το κίνημα, σίγουρα δεν μπορούμε να στηριζόμαστε πάνω τους για να το οδηγήσουν στη νίκη. Αντίθετα, μαχητικές μειοψηφίες, ομάδες συνδικαλιστών (μερικές φορές συνδεδεμένες με ρεύματα αντιπολιτευτικά προς τις ηγεσίες των ομοσπονδιών), αγωνιστές της άκρας Αριστεράς έχουν προωθήσει τις πρωτοβουλίες. Ακόμα κι αν δεν έχει υπάρξει ένας σημαντικός συντονισμός όπως εκείνος του 2003 μεταξύ των καθηγητών, ή πραγματικές απεργιακές επιτροπές όπως αυτές στη SNCF, έχουμε σκόρπια παραδείγματα διακλαδικού συντονισμού.

Το ζήτημα είναι το χτίσιμο της επαναλαμβανόμενης απεργίας στον κάθε κλάδο, η διαμόρφωση εμβρύων δημοκρατικής οργάνωσης, η εγκαθίδρυση ενεργών αγωνιστικών δεσμών μεταξύ των κλάδων. Αυτά τα έμβρυα αναπτύσσονται ή περιορίζονται, ανάλογα με την επέκταση του ίδιου του κινήματος. Επίσης εξαρτώνται αναμφίβολα από τα όρια των δυνάμεων και του «ριζώματος» που έχουν οι αγωνιστές της άκρας Αριστεράς. Αλλά τέτοιες πρωτοβουλίες θα κάνουν εφικτό ένα γενικευμένο κίνημα στο μέλλον.

Απεργώντας στη Γαλλία

Ταξική πάλη στον 21ο αιώνα

του Ντάνιελ Τέιλορ

Μια ανταπόκριση από τις απεργίες στη Γαλλία. Γράφτηκε στα μέσα Γενάρη, πριν την αναστολή της ηρωικής απεργίας των σιδηροδρομικών, αλλά οι εμπειρίες που παρουσιάζει και τα συμπεράσματα που προκύπτουν δεν χάνουν την αξία τους. Δημοσιεύτηκε στο σάιτ *Red Flag* και μεταφράστηκε από τη Στέλλα Μούσμουλα.

Εδώ και έξι εβδομάδες, οι εργαζόμενοι στη Γαλλία μάχονται ενάντια στην κυβέρνησή τους. Ο αγώνας τους δείχνει τη δύναμη της εργατικής τάξης και οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν, δείχνουν την ανάγκη οργάνωσης των ριζοσπαστών αγωνιστών.

Στις 9 Ιανουαρίου, την ώρα του μεσημεριανού, στο τέρμα της πλατφόρμας 36 του σιδηροδρομικού σταθμού Gare du Nord στο βορειοκεντρικό Παρίσι, περίπου 200 εργαζόμενοι στους σιδηρόδρομους συγκεντρώθηκαν για μια γενική συνέλευση. Είναι η μέρα της πανεθνικής κινητοποίησης που έχει προκηρυχθεί με στόχο την ανανέωση

Ο Ντάνιελ Τέιλορ είναι μέλος της οργάνωσης Socialist Alternative στην Αυστραλία. Βρισκόταν στη Γαλλία τις μέρες των απεργιών.

και τη γενίκευση της απεργίας, που συγκλονίζει τη Γαλλία από τις αρχές του Δεκεμβρίου. Πιο νωρίς εκείνο το πρωινό, πριν την ανατολή του ήλιου, είχαν εμφανιστεί απεργιακές φρουρές στα αμαξοστάσια των λεωφορείων και των τρένων σε όλο το Παρίσι. Μαζικές διαδηλώσεις σε άλλες πόλεις είχαν ήδη δεχτεί επίθεση με δακρυγόνα από την αστυνομία. Στο βορρά, 400 απεργοί είχαν αποκλείσει τον πυρηνικό ενεργειακό σταθμό Gravelines.

Αλλά οι μεγάλοι πρωταγωνιστές αυτού του πανεθνικού απεργιακού κινήματος είναι οι σιδηροδρομικοί εργάτες του Παρισιού, μερικοί από τους οποίους είναι συγκεντρωμένοι στην πλατφόρμα 36. Πολλοί βρίσκονται σε απεργία σταθερά εδώ και έξι εβδομάδες, υπομένοντας τη φτώχεια κατά την περίοδο των Χριστουγέννων.

Λίγο πριν τη μαζική διαδήλωση, που πρόκειται να αρχίσει στην Πλατεία Δημοκρατίας (Place de la Republique), κάνα δυο χιλιόμετρα πιο πέρα, εξελίσσεται μια διασυνδικαλιστική γενική συνέλευση: Είναι μια συνάντηση που συνενώνει απλούς σιδηροδρομικούς της βάσης όλων των δυνάμεων του κατακερματισμένου συνδικαλιστικού τοπίου στη Γαλλία, όπως και κάποιους που δεν είναι μέλη κανενός συνδικάτου. Όσοι παραβρίσκονται θα συγκροτήσουν ένα από τα εκατοντάδες διακριτά μπλοκ, τα οποία πρόκειται να συνενωθούν σε ένα μαζικό συλλαλητήριο 300.000 ή και περισσότερων απεργών εργατών.

«Δεν πρόκειται να κερδίσουμε μόνο με τους ανθρώπους που ενώνονται μαζί μας, απεργώντας για τη σημερινή διαδήλωση», είπε ένας από τους εργάτες προς τους συντρόφους του στη συνέλευση:

«Απευθύνομαι σε όλους τους εργαζόμενους στο κίνημα, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που ίσως πάνε αύριο για δουλειά, για να τους πείσω να παραμείνουν στο πλευρό μας και αύριο, προκειμένου να αυξηθεί ο αριθμός όσων απεργούμε».

Εδώ και έξι εβδομάδες, η εργατική τάξη της Γαλλίας διεξάγει πόλεμο ενάντια στην κυβέρνηση της. Οι απεργίες έχουν σαρώσει σιδηροδρομικές γραμμές, διυλιστήρια, σχολεία και σταθμούς παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας. Απεργιακές φρουρές έχουν ξεπηδήσει στα αμαξοστάσια. Τεράστιες διαδηλώσεις έχουν καταλάβει τους δρόμους μεγάλων και μικρών πόλεων σε ολόκληρη τη χώρα. Η διαδήλωση στο Παρίσι στις 9 Ιανουαρίου είχε μήκος χιλιομέτρων, περιλαμβάνοντας μπλοκ από διαφορετικούς κλάδους και συνδικαλιστικές ομοσπονδίες, φοιτητικά μπλοκ, δικηγόρους, φεμινίστριες κλπ. Πρόκειται για ένα καλειδοσκόπιο από διαφορετικές αγωνιζόμενες ομάδες –η καθεμιά με τα δικά της τραγούδια, πανό, συνθήματα και σε μερικές περιπτώσεις χορευτικά. Αλλά οι ήρωες του κινήματος είναι αυτοί οι σιδηροδρομικοί εργάτες, οι οποίοι έχουν κρατήσει την απεργία τους με συνέπεια από τις 5 Δεκεμβρίου της προηγούμενης χρονιάς, συγκροτώντας δημοκρατικές οργανώσεις εργαζομένων της βάσης προκειμένου να αποφασίζουν για την τακτική και τη στρατηγική τους.

Το κίνημα πυροδοτήθηκε από την προσπάθεια της δεξιάς κυβέρνησης να

«μεταρρυθμίσει» –δηλαδή να διαλύσει– το δημόσιο συνταξιοδοτικό σύστημα της χώρας. Αλλά αυτή η προτεινόμενη μεταρρύθμιση έγινε ο καταλύτης για μια δοκιμασία δυνάμεων ανάμεσα στη γαλλική εργατική τάξη και τα αφεντικά της, που εκπροσωπούνται από τον πρόεδρο Εμανουέλ Μακρόν και τον πρωθυπουργό Εντουάρ Φιλίπ.

Αν κερδίσει ο Μακρόν, θα είναι μια ιστορική ήττα για τη γαλλική εργατική τάξη και ένας θρίαμβος για το μακρονικό σχέδιο επιβίωσης και επικράτησης των νεοφιλελεύθερων πολιτικών στον μετά την παγκόσμια οικονομική κρίση κόσμο. Εάν μπορέσει να κερδίσει η γαλλική εργατική τάξη, όχι μόνο θα έχει οδηγήσει στην ήττα μια μεταρρύθμιση του συνταξιοδοτικού συστήματος, αλλά θα έχει επαναβεβαιώσει τον ηγετικό ρόλο της εργατικής τάξης στους λαϊκούς αγώνες, που έχουν ξεσπάσει σε ολόκληρο τον κόσμο κατά το τελευταίο έτος.

Για δεκαετίες, οι Γάλλοι εργάτες έχουν αντισταθεί στις προσπάθειες περικοπής των συντάξεών τους. Αλλά μετά από μια παρατεταμένη στασιμότητα και μείωση της συμμετοχής στις βασικές συνδικαλιστικές Ομοσπονδίες της Γαλλίας, ο Μακρόν και οι συμπολεμιστές του στη μάχη υπέρ της άρχουσας τάξης αποφάσισαν να επιχειρήσουν να κερδίσουν το μεγάλο έπαθλο μιας συνταξιοδοτικής μεταρρύθμισης και να επιφέρουν μια συντριπτική ήττα σε ένα από τα συνδικαλιστικά κινήματα με τη μεγαλύτερη επιρροή στην Ευρώπη.

Αντ' αυτού, πυροδότησε ένα κίνημα που έχει αποδείξει την απίστευτη δύναμη της δράσης της εργατικής τάξης, την ικανότητά της να καθοδηγεί και να συνενώνει τους αγώνες ενάντια στην καταπίεση, τον ριζοσπαστικά δημοκρατικό χαρακτήρα της και το ειδικό βάρος που εξακολουθεί να έχει και σήμερα στις αναπτυγμένες δυτικές οικονομίες.

Αυτό το κίνημα, το οποίο δεν έχει ακόμη νικηθεί, έχει επίσης φωτίσει τις στρατηγικές, τακτικές και πολιτικές προκλήσεις που αντιμετωπίζει ένα εργατικό κίνημα, όταν περνάει στην επίθεση, όπως και τα ερωτήματα που μια επαναστατική ηγεσία θα πρέπει να είναι σε θέση να απαντήσει κατά τη διάρκεια του αγώνα.

Οι συντάξεις στη Γαλλία περιγράφονται συχνά ως «γενναιόδωρες». Αλλά αυτό στην πραγματικότητα σημαίνει ότι έχουν προστατευτεί αποτελεσματικά από μια εργατική τάξη που διακρίνεται για την προθυμία της να παλέψει. Το 1995 και το 2010, οι απόπειρες μεταρρύθμισης των συντάξεων απαντήθηκαν με πανεθνικές απεργίες. Οι απεργίες του 1995 «ανάθρεψαν» κι έδωσαν ώθηση σε μια ολόκληρη γενιά νέων εργαζομένων. Συμμετείχαν επίσης μαθητές και φοιτητές, που έδωσαν μεγάλες μάχες σε ορισμένες πανεπιστημιακές πόλεις. Μετά από τρεις εβδομάδες κινητοποιήσεων, η προτεινόμενη μεταρρύθμιση αποσύρθηκε. Οι απεργίες του 2010 ήταν λιγότερο αποτελεσματικές και η δεξιά κυβέρνηση κατάφερε να αυξήσει την ηλικία συνταξιοδότησης κατά δύο έτη.

Από τότε, πολλά έχουν αλλάξει στη γαλλική πολιτική σκηνή. Η πολιτική κρίση, που έχει αποσταθεροποιήσει παραδοσιακά κόμματα σε όλο τον κόσμο, ήταν ιδιαίτερα έντονη στη Γαλλία. Στις τελευταίες προεδρικές εκλογές υπήρξε κατακόρυφη άνοδος της υποστήριξης για το ακροδεξιό Εθνικό Μέτωπο αλλά και για

την αριστερή-ρεφορμιστική Ανυπότακτη Γαλλία. Το άλλοτε πανίσχυρο κεντροαριστερό Σοσιαλιστικό Κόμμα κατέρρευσε, κερδίζοντας μόνο το 6% των ψήφων. Η πολιτική κρίση διευκόλυνε τον νεαρό νεοφιλελεύθερο Εμανουέλ Μακρόν να «τρυπώσει» στο κενό που δημιουργήθηκε και να κερδίσει τόσο την προεδρία όσο και την κοινοβουλευτική πλειοψηφία, χωρίς να διαθέτει σημαντική κομματική υποστήριξη. Έτσι, παραδόξως, η κατάρρευση του πολιτικού κέντρου είχε ως αποτέλεσμα τον εκλογικό θρίαμβο μιας νέας κεντρώας πολιτικής δύναμης –εξέλιξη που πανηγυρίστηκε από τη διεθνή αστική τάξη.

Η Γενική Συνομοσπονδία Εργασίας (Confédération Générale du Travail – CGT)

■ Η γαλλική εφημερίδα Le Monde προειδοποιούσε ότι οι συνδικαλιστικές γραφειοκρατίες βρίσκονταν αντιμέτωπες με μια «ριζοσπαστικοποίηση της βάσης», υπό την πίεση των αγωνιστών της βάσης των σωματείων και «εργατών που επηρεάστηκαν από τα Κίτρινα Γιλέκα»

είναι η σημαντικότερη συνδικαλιστική ομοσπονδία της Γαλλίας. Ιστορικά βρισκόταν υπό τον έλεγχο του Κομμουνιστικού Κόμματος Γαλλίας. Η γραφειοκρατία της εξακολουθεί να διατηρεί μέχρι σήμερα κάποιες παραδόσεις του «σταλινικού» συνδικαλισμού: Κατά καιρούς υιοθέτηση μιας μαχητικής αντικαπιταλιστικής ρητορικής, ριζωμένη παρουσία σε τμήματα της εργατικής τάξης σε σημαντικούς βιομηχανικούς κλάδους, ικανότητα να κινητοποιεί τα μέλη της σε απεργίες που τρομάζουν τα αφεντικά και μια τάση να συμμαζεύει τους αγώ-

νες, πριν αυτοί φτάσουν να απειλήσουν την κοινωνική τάξη πραγμάτων.

Αλλά όπως τόσες άλλες συνδικαλιστικές δυνάμεις, ακόμη και η κάποτε πανίσχυρη CGT βρίσκεται σε υποχώρηση, με τον αριθμό των μελών της να ολισθαίνει πρόσφατα λίγο κάτω από τον αντίστοιχο της ανταγωνίστριάς της, της συντηρητικής και πιο ανοιχτά υπέρ της ταξικής συνεργασίας Γαλλικής Δημοκρατικής Συνομοσπονδίας Εργασίας (Confédération Française Démocratique du Travail –CFDT).

Το 2018, μια απεργία στους σιδηροδρόμους οργανωμένη από τη CGT απέτυχε. Παρά την ηρωική αφοσίωση των σιδηροδρομικών εργατών, η ομοσπονδία υιοθέτησε μια γραφειοκρατική στρατηγική, που ήταν καταδικασμένη σε ήττα: Ένα «τακτοποιημένο» και ανακοινωμένο εκ των προτέρων πρόγραμμα, όπου 2 μέρες απεργίας εναλλάσσονταν με μια μέρα αναστολής της. Ήταν μια τακτική που επέτρεψε στη διοίκηση να ελίσσεται για να αντιμετωπίσει τις συνέπειες της απεργίας και ταυτόχρονα απονέκρωνε την πρωτοβουλία των ίδιων των απεργών.

Όταν εμφανίστηκαν τα Κίτρινα Γιλέκα εκρηκτικά στο προσκήνιο, κατεβάζοντας στο δρόμο χιλιάδες νέους αγωνιστές που αμφισβητούσαν τον Μακρόν και πάλευαν ενάντια στην πολιτική του, η γραφειοκρατία της CGT αγνόησε τις εκκλήσεις που της ζητούσαν να οργανώσει απεργίες αλληλεγγύης και να φέρει σε επαφή τη λαϊκή, δημιουργική εξέγερση των Κίτρινων Γιλέκων με τη δύναμη του

εργατικού κινήματος.

Ίσως αυτές οι δύο αποτυχίες να έδωσαν στον Μακρόν την αυτοπεποίθηση να πάει σε σύγκρουση με τη CGT –και με τα συνδικάτα γενικότερα– σε μια αποφασιστική μάχη του είδους «ο νικητής τα παίρνει όλα», με επίδικο τις συντάξεις. Ίσως έκρινε ότι η CGT ήταν τόσο αδύναμη, που αρκούσε ένα τελευταίο χτύπημα για να πέσει στο καναβάτσο. Η ίδια κρίση και αποδιοργάνωση της Γαλλικής πολιτικής που έφερε τον Μακρόν στην εξουσία, πιθανόν έκανε κάποιους υπερβολικά ενθουσιώδεις νεοφιλελεύθερους να πιστέψουν ότι ξαφνικά οι εργατικές οργανώσεις είναι έτοιμες να οδηγηθούν στα αρχεία της ιστορίας, όπως φαίνεται ότι συνέβη με το Σοσιαλιστικό Κόμμα της Γαλλίας.

Αλλά υπάρχει και η άλλη πλευρά αυτής της κρίσης. Η κατάρρευση της παραδοσιακής πολιτικής συνοδεύτηκε από μια αναζωογόνηση των λαϊκών αγώνων, καθώς οι φτωχοί βγαίνουν στους δρόμους από μόνοι τους, πρόθυμοι να προσπαθήσουν να λύσουν οι ίδιοι τα προβλήματά τους, χωρίς τη βοήθεια των πολιτικών. Η Γαλλία έζησε ένα από τα πρώτα κινήματα του νέου διεθνούς κύματος λαϊκών αγώνων, όταν στα τέλη του 2018 εξερράγη, χωρίς καμιά προειδοποίηση, το κίνημα των Κίτρινων Γιλέκων.

Εβδομάδες μαζικών διαδηλώσεων στο δρόμο σε όλες τις μικρές και μεγάλες πόλεις της Γαλλίας ανάγκασαν τον Μακρόν να αποσύρει μια σχεδιασμένη αύξηση της φορολογίας. Ακολούθησε σύντομα ο λαός της Αλγερίας, μιας γαλλόφωνης πρώην αποικίας της Γαλλίας και πατρίδας πολλών μεταναστών πρώτης, δεύτερης και τρίτης γενιάς στη γαλλική εργατική τάξη, που ξέσπασε σε μια εξέγερση που ακόμα εξελίσσεται.

Αυτά τα κινήματα –ισχυρά, δημιουργικά, αυθόρμητα και νικηφόρα– αναμφίβολα προκάλεσαν αίσθηση στους εργαζόμενους των σιδηροδρόμων, των οποίων το συνδικάτο τούς είχε απογοητεύσει με θεαματικό τρόπο στα μέσα του 2018.

Στις 3 Δεκεμβρίου, δύο μέρες πριν την επίσημη έναρξη αυτής της απεργιακής κινητοποίησης, η γαλλική εφημερίδα *Le Monde* προειδοποιούσε ότι οι συνδικαλιστικές γραφειοκρατίες βρίσκονταν αντιμέτωπες με μια «ριζοσπαστικοποίηση της βάσης», υπό την πίεση των αγωνιστών της βάσης των σωματείων και «εργατών που επηρεάστηκαν από τα Κίτρινα Γιλέκα». Οι διασυνδικαλιστικές γενικές συνελεύσεις αποτέλεσαν μια σημαντική έκφραση αυτής της ριζοσπαστικοποίησης και ενθάρρυναν τη μαζική συμμετοχή στην απεργία. Το σύνθημά τους ήταν «*la grève aux grévistes*»: «η απεργία στους απεργούς» [ή «στα χέρια των απεργών»].

Αρκετοί στη γαλλική Αριστερά κάνουν λόγο για μια «*giletsjaunisation*» («κίτρινογιλεκοποίηση») του γαλλικού εργατικού κινήματος. Συμβαίνει κάτι τέτοιο;

Το κίνημα των Κίτρινων Γιλέκων ήταν κατά βάση ανοργάνωτο, πολιτικά άπειρο, χωρίς δεσμούς με οποιεσδήποτε οργανώσεις, αυθόρμητο και χωρίς ηγεσία. Το γαλλικό απεργιακό κίνημα δεν έχει τέτοια χαρακτηριστικά. Δεν πρόκειται για μια περίπτωση όπου ανοργάνωτοι εργάτες ορμούν στην πρώτη γραμμή σε μια αυθόρμητη εξέγερση. Η απεργία οργανώνεται μέσω των υπαρκτών συνδικαλιστικών δομών, ειδικά της CGT και του μικρότερου αριστερού ανταγωνιστή της,

της ομοσπονδίας SUD, καθώς οι δυο τους συνεργάζονται για καλέσματα σε δράσεις και για την έκδοση ανακοινώσεων. Ο πυρήνας των βασικών μελών της έχει υψηλό επίπεδο οργάνωσης και πολιτικής συνείδησης, τόσο «από τα πάνω» με τη μορφή της συγκροτημένης συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας, όσο και «από τα κάτω» στο επίπεδο των αγωνιστών της βάσης, που ηγούνται των απεργιών που βρίσκονται σε εξέλιξη. Οι γενικές συνελεύσεις των εργαζομένων έχουν την επίσημη έγκριση της συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας.

Αλλά αυτή η απεργία, κατά γενική ομολογία, είναι διαφορετική από όσες έχουν προηγηθεί. Είναι εμφανές ότι οι εργαζόμενοι βλέπουν τα Κίτρινα Γιλέκα ως ήρωες και πρότυπα. Θαυμάζουν τη θαρραλέα ανυπακοή, την πρωτοτυπία, το σκληρό μίσος προς τον Μακρόν και την αστυνομία και το μαχητικό πνεύμα. Οι οργανωμένοι εργάτες έχουν υιοθετήσει τραγούδια και συνθήματα που επινόησαν τα Κίτρινα Γιλέκα.

«Ο Μακρόν μας πολεμά/όπως και η αστυνομία του/αλλά παραμένουμε αποφασισμένοι/να μπλοκάρουμε όλη τη χώρα», είναι οι στίχοι ενός τραγουδιού που αντηχούσε, καθώς τα Κίτρινα Γιλέκα καταλάμβαναν περιφερειακές πόλεις και κατέβαιναν προς το Παρίσι. Το τραγούδι αυτό ακούστηκε ξανά κατά τη διάρκεια του μεγάλου απεργιακού συλλαλητηρίου της 9ης Ιανουαρίου. Ένα εμβληματικό σύνθημα των Κίτρινων Γιλέκων λέει απλά «*tout le monde déteste la police*» («όλος ο κόσμος σιχαίνεται την αστυνομία»), ένα σύνθημα το οποίο έχει υιοθετηθεί με θέρμη από τους απεργούς. Το χρησιμοποιούν και ως εκφοβισμό απέναντι στους αστυνομικούς, αλλά και ως «φιλική χειρονομία» προς τα μέλη των Κίτρινων Γιλέκων που εμφανίζονται στις απεργιακές διαδηλώσεις.

Διάσπαρτα Κίτρινα Γιλέκα συμμετέχουν στις απεργιακές διαδηλώσεις, με τα γιλέκα τους να φέρουν ακόμα τα χαρακτηριστικά συνθήματα που έδωσαν ζωή στο κίνημα –συμπεριλαμβανομένης της έκκλησης για δημοψηφίσματα με πρωτοβουλία των πολιτών, μια προτεινόμενη συνταγματική μεταρρύθμιση που θα επέτρεπε την ανατροπή των αποφάσεων των πολιτικών με άμεσες ψηφοφορίες. Η πρακτική των Κίτρινων Γιλέκων να γράφουν πάνω στα υψηλής ορατότητας γιλέκα τους διακηρύξεις που θυμίζουν μανιφέστο, έχει υιοθετηθεί και από τους απεργούς. Είναι μια πρακτική που μετατρέπει τους διαδηλωτές σε κινούμενες αφίσες, αποδίδει τιμές σε ένα ρούχο (σε: το γιλέκο) που είναι χαρακτηριστικό των χειρωνακτών εργατών και δείχνει τον σεβασμό προς τις σκέψεις και τις απόψεις καθενός που συμμετέχει στο κίνημα. «*Εξέγερση, πού είσαι; Μας ακούς;*», έγραφε ένα.

Όταν το παράδειγμα δημιουργικότητας, τόλμης και πρωτοβουλίας από τα κάτω των Κίτρινων Γιλέκων συναντιέται με τη δομημένη δύναμη στους χώρους εργασίας, το αποτέλεσμα που παράγεται, είναι κάτι πιο ισχυρό και από το κίνημα των Κίτρινων Γιλέκων και από τη γραφειοκρατική προσέγγιση της ταξικής πάλης που έχει η CGT.

Οι γενικές συνελεύσεις –μαζικές συναντήσεις των απεργών που έχουν ανθίσει σε αυτό το κίνημα– μετατρέπουν κάθε χώρο δουλειάς σε πολιτικό φόρουμ,

ένα μέρος στο οποίο οι εργαζόμενοι μπορούν να πάρουν πρωτοβουλίες και να αποφασίσουν δράσεις, να καθορίσουν το αν και γιατί πρέπει να παρατείνουν τη συμμετοχή τους στην απεργία και να συνδυάσουν τις προσωπικές τους απόψεις με τη συλλογική τους ταυτότητα και την οικονομική τους δύναμη.

Τα Κίτρινα Γιλέκα προέκυψαν έξω από τις γραμμές του εργατικού κινήματος για να παρουσιάσουν ένα υπόδειγμα μαχητικού πνεύματος που ντρόπιασε τη συνδικαλιστική γραφειοκρατία. Και τώρα, στην πρώτη γραμμή του αγώνα ενάντια στον Μακρόν έχει περάσει το εργατικό κίνημα, φέρνοντας μαζί του την οικονομική δύναμη και την ικανότητα δημοκρατικής μαζικής οργάνωσης, που δεν διέθεταν τα Κίτρινα Γιλέκα.

Η κοινή γνώμη φαίνεται να αντιμετωπίζει με ευγνωμοσύνη την ανάληψη της ηγεσίας της αντίστασης από την εργατική τάξη, με τις δημοσκοπήσεις να δείχνουν ισχυρή πλειοψηφική υποστήριξη στην απεργία, παρόλο που καθημερινά το μετρό του Παρισιού προειδοποιεί τους επιβάτες ότι υπάρχουν «σημαντικές διακοπές λειτουργίας σε όλες τις γραμμές, εξαιτίας ενός κοινωνικού κινήματος». Μέσα στις γραμμές της εργατικής τάξης, μια εργατική μειοψηφία –κυρίως οι σιδηροδρομικοί– έχει ξεχωρίσει για το σθένος, την πρωτοβουλία και την οργανωτική της δύναμη. Πρόκειται για μια πραγματική «πρωτοπορία», ένα τμήμα της εργατικής τάξης που βρίσκεται στην πρώτη γραμμή μιας παρατεταμένης ταξικής μάχης.

Η απεργία έχει ενισχυθεί από μεγάλες πανεθνικές διαδηλώσεις. Αυτές οι διαδηλώσεις κατεβάζουν εκατοντάδες χιλιάδες εργαζόμενους σε μονοήμερη απεργιακή δράση στο πλευρό των συντρόφων τους στους σιδηρόδρομους, στα λιμάνια και άλλες βιομηχανίες, που κινητοποιούνται επί βδομάδες. Οι μαζικές διαδηλώσεις δείχνουν πάντα την ενδεχόμενη συλλογική δύναμη των καταπιεσμένων.

Όταν παίρνουν και τη μορφή πανεθνικής απεργίας, κλείνοντας κρίσιμες βιομηχανίες και δημιουργώντας τεράστιες πορείες που κατακυριεύουν ολόκληρες πόλεις, αυτή η ενδεχόμενη δύναμη γίνεται πραγματική. Δεν πρόκειται για διαδηλώσεις που γίνονται για να υποστηρίξουν ηθικά μια άποψη ή να εκφράσουν στήριξη σε έναν συγκεκριμένο υποψήφιο ή κάποια πολιτική. Είναι επιδείξεις συλλογικής ισχύος.

Όταν τιμούν τους εργάτες που έχουν βρεθεί στην πρώτη γραμμή του κινήματος, απεργώντας για βδομάδες και έχοντας ορκιστεί να συνεχίσουν μέχρι τη νίκη, αυτά τα συλλαλητήρια μεταβάλλονται από απλή έκφραση της λαϊκής γνώμης σε κάτι που θυμίζει περισσότερο επίδειξη στρατιωτικής δύναμης. Παρουσιάζουν τις δυνάμεις που μπορούν να χρησιμοποιηθούν, ή και χρησιμοποιούνται ήδη, στην ενεργητική ταξική πάλη. Αλλά είναι μια στρατιωτική παρέλαση με εορταστική ατμόσφαιρα. Τα μπλοκ των εργαζομένων στα διυλιστήρια δίνουν ρυθμό στην πορεία, χτυπώντας τα μεταλλικά βαρέλια πετρελαίου που κουβαλούν. Οι σιδηροδρομικοί φωνάζουν και τραγουδούν μια ολόκληρη σειρά διαδοχικών συνθημάτων και τραγουδιών που δείχνει ατελείωτη, ενώ παράλληλα ανάβουν φωτοβολίδες και πυροτεχνήματα, γιορτάζοντας και τιμώντας την ενέργεια και

την ανυπακοή τους.

Όταν οι εργαζόμενοι απεργούν ενάντια στην άρχουσα τάξη, επιδεικνύουν μια δύναμη που μπορεί να προσελκύσει την αφοσίωση κάθε καταπιεσμένου. Στις 9 Ιανουαρίου, σε μπαλκόνια διαμερισμάτων σε όλο το Παρίσι κρέμονταν πανό που υποστήριζαν τους απεργούς. «Κρατήστε γερά», έγραφε ένα: «Αυτοί δεν είναι τίποτα, εσείς είστε τα πάντα».

Η πορεία ήταν γεμάτη από μπλοκ που εκπροσωπούσαν διαφορετικές κοινωνικές ομάδες και επαγγέλματα που δεν ανήκαν απαραίτητα στην εργατική τάξη ή στο οργανωμένο εργατικό κίνημα, αλλά παρ' όλα αυτά ήθελαν να συμμετάσχουν και να δείξουν την υποστήριξή τους στους πιο μαχητικούς εργαζόμενους, που βρίσκονται στην πρώτη γραμμή.

Οι δικηγόροι, που παρασύρονται όλο και περισσότερο στην εμπλοκή στο απεργιακό κίνημα, ήρθαν ντυμένοι με τις παραδοσιακές μαύρες ρόμπες τους.

Ένα μεγάλο φεμινιστικό μπλοκ διαδήλωσε με τις συμμετέχουσες ντυμένες «Rosie the Riveter» [ΣτΜ: «Ρόζι η Καρφώτρια», η κλασική φιγούρα της γυναίκας-εργάτριας από αμερικανική αφίσα της εποχής του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Η αφίσα καλούσε τις γυναίκες να πάρουν τις θέσεις των στρατευμένων αντρών στα εργοστάσια, για να στηρίξουν την πολεμική προσπάθεια, αλλά ανεξάρτητα από τις αρχικές προθέσεις των εμπνευστών της, εξελίχθηκε με τα χρόνια σε φεμινιστικό σύμβολο]. Οι φεμινίστριες διαδηλώτριες εκτέλεσαν μια μουσικοχορευτική παράσταση υπό τον ήχο της γαλλικής ποπ επιτυχίας του 1987 «*A cause des garçons*» («Εξαιτίας των αγοριών»), αλλάζοντας τους στίχους σε «*A cause de Macron*» («Εξαιτίας του Μακρόν»).

Καθώς η παρατεταμένη απεργία προκαλεί συνέπειες, εισβάλλει βίαια στη συνείδηση κάθε τμήματος της κοινωνίας και εξαναγκάζει τον καθένα να διαλέξει στρατόπεδο. Έγινε μάρτυρας ενός παραδείγματος αυτής της πόλωσης στον φοιτητικό κόσμο. Οι εξετάσεις στα πανεπιστήμια είχαν προγραμματιστεί να ξεκινήσουν τη δεύτερη εβδομάδα του Ιανουαρίου, αλλά επειδή τα δρομολόγια των τρένων ήταν γεμάτα διακοπές, τα περισσότερα πανεπιστήμια του Παρισιού τις ακύρωσαν. Το Πανεπιστήμιο της Ναντέρ δεν έκανε το ίδιο. Η διοίκησή του συμβούλευσε τους φοιτητές να διανυκτερεύσουν και να κοιμηθούν στο πάτωμα του γυμναστηρίου, αν ανησυχούσαν για το αν θα φτάσουν εγκαίρως. Οι φοιτητές θα μπορούσαν είτε να τα βάλουν με τους απεργούς, επειδή έθεταν σε κίνδυνο την ακαδημαϊκή τους σταδιοδρομία, είτε να στραφούν εναντίον του πανεπιστημίου, επειδή προγραμμάτισε εξετάσεις κατά τη διάρκεια απεργίας.

Παρενέβη η φοιτητική Αριστερά, όταν μια ομάδα τροτσκιστών φοιτητών οργανώθηκε για να φτάσει στη σχολή πριν τα χαράματα τη δεύτερη μέρα των εξετάσεων και τοποθέτησε κάδους και προσωρινούς φράχτες μπροστά από τις εισόδους των αιθουσών εξέτασης. Όταν συγκεντρώθηκε ένα πλήθος περίπου 300 φοιτητών, που προσέρχονταν για να εξεταστούν, οι αριστεροί φοιτητές έβγαλαν λόγους που εξηγούσαν το οδόφραγμα και μοίρασαν ένα φυλλάδιο:

«Σήμερα, χιλιάδες εργαζόμενοι, με μπροστάρηδες τους εργαζόμενους των σιδηροδρόμων, μπαίνουν στην 34η ημέρα της απεργίας τους. Τη στιγμή αυτού του υποδειγματικού απεργιακού κινήματος, το Ναντέρ είναι το μοναδικό πανεπιστήμιο στο Παρίσι που συνεχίζει τις εξετάσεις... Αυτός δεν είναι καιρός για εξετάσεις, αλλά για κινητοποίηση, για απεργία, για διαδηλώσεις και για άλλες δράσεις... Σήμερα, όλος ο κόσμος δίνει μάχη ενάντια στη μεταρρύθμιση του συνταξιοδοτικού συστήματος και ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού μάχεται εναντίον του Μακρόν και ολόκληρης της κυβέρνησής του... Ελάτε σε μια γενική συνέλευση, για να συζητήσουμε με ποιο τρόπο θα κινητοποιηθούμε καλύτερα, ώστε να μπλοκάρουμε τις εξετάσεις... Όχι εξετάσεις, ας ενωθούμε με το κίνημα!».

Προς κατάπληξή μου, η παρέμβασή τους είχε επιτυχία. Στην άλλη πλευρά της πανεπιστημιούπολης, δεξιοί φοιτητές της νομικής επιτέθηκαν στους συγκεντρωμένους και διέλυσαν τα οδοφράγματα. Αλλά στο συγκεκριμένο μπλόκο, εκατοντάδες φοιτητές, που είχαν έρθει από νωρίς το πρωί με πρόθεση να δώσουν εξετάσεις, αποφάσισαν επί τόπου να στηρίξουν τη δράση. Όταν ένα μέλος της διοίκησης εμφανίστηκε για να ζητήσει να αποσυρθούν τα οδοφράγματα, οι φοιτητές γέλασαν και άρχισαν να του πετάνε χάρτινες σαίτες, φωνάζοντας ρυθμικά «Αλληλεγγύη! Αλληλεγγύη!». Μετά από κάνα-δυο ώρες συγκέντρωσης, οι φοιτητές έφυγαν από τον χώρο των εξετάσεων και πήγαν στη γενική φοιτητική συνέλευση, όπου άκουσαν ομιλίες απεργών εργατών και αποφάσισαν με ψηφοφορία να υποστηρίξουν ένα μποϊκοτάζ των εξετάσεων. Ένας νέος δεσμός αλληλεγγύης μεταξύ των φοιτητών και των εργατών είχε σφυρηλατηθεί, ενώ η εχθρότητα απέναντι στη διοίκηση του Πανεπιστημίου είχε βαθύνει.

Στις 9 Ιανουαρίου, σε μπαλκόνια διαμερισμάτων σε όλο το Παρίσι κρέμονταν πανό που υποστήριζαν τους απεργούς. «Κρατήστε γερά», έγραφε ένα: «Αυτοί δεν είναι τίποτα, εσείς είστε τα πάντα»

Η απεργία του 1995 στη Γαλλία είχε προκαλέσει ένα κύμα διαδηλώσεων και καταλήψεων στις πανεπιστημιούπολεις και στα λύκεια. Αυτά τα κινήματα έχουν λιγότερο εμφανή παρουσία στην απεργία του 2019-2020. Η εμπειρία της Ναντέρ δίνει μια έστω μερική εξήγηση. Οι ηγετικές μορφές της συγκεκριμένης δράσης –τόσο οι φοιτητές που ξεκίνησαν τον φοιτητικό αποκλεισμό, όσο και οι απεργοί που ήρθαν στην πανεπιστημιούπολη να μιλήσουν στη συνέλευση– ανήκαν στο χώρο της άκρας Αριστεράς, στην πλειοψηφία τους τροτσικιστές. Δηλαδή, επρόκειτο για ανθρώπους που έχουν σταθερά ως προοπτική να παρεμβαίνουν στα κοινωνικά κινήματα για να συμβάλουν στην οικοδόμηση της αλληλεγγύης και της αυτο-οργάνωσης μεταξύ των καταπιεσμένων. Στα χρόνια μετά το 1995, η άκρα Αριστερά στη Γαλλία έχει συρρικνωθεί, μετά τις εκλογικές αποτυχίες της

και μετά τις αποτυχημένες προσπάθειες οικοδόμησης πλατιών κομμάτων. Αν και το κίνημα έχει απίστευτες δυνατότητες, σήμερα υπάρχουν λιγότεροι επαναστάτες αγωνιστές στα σχολεία, στις πανεπιστημιούπολεις, στα κινήματα και στους χώρους εργασίας για να μετατρέψουν την κοινωνική αναστάτωση, που προκαλεί η απεργία, σε έκρηξη κοινωνικής αλληλεγγύης.

Πίσω από τη μάχη μεταξύ των εργαζομένων και του Μακρόν βρίσκεται και μια άλλη μάχη σε αναμονή, αυτή μεταξύ της συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας και της κοινωνικής της βάσης. Η απεργία συντονίζεται από μια διασυνδικαλιστική επιτροπή, που εκπροσωπεί πέντε συνδικαλιστικές ομοσπονδίες, αλλά η ραχοκοκαλιά της είναι η CGT, η οποία έχει παράδοση στο να τερματίζει απεργίες.

Μετά την αποτυχία της CGT στην απεργία των σιδηροδρομικών του 2018 και την άρνησή της να συμμαχήσει με τα Κίτρινα Γιλέκα, ένας αυξανόμενος αριθμός αγωνιστών εργατών συνειδητοποιεί την ανάγκη για μια δημοκρατική εναλλακτική ηγεσία, βασισμένη στη βάση των συνδικάτων. Το σημερινό κίνημα αναπτύχθηκε μέσα από τις γενικές συνελεύσεις των εργαζομένων, οι οποίες είναι απαραίτητες προκειμένου να διευκολύνουν τις κοινές συζητήσεις μεταξύ εργαζομένων, που ανήκουν σε διαφορετικές συνδικαλιστικές ομοσπονδίες. Αλλά τουλάχιστον στο σιδηροδρομικό σταθμό του Παρισιού, αυτές οι συνελεύσεις αποτέλεσαν τη βάση για την ανάπτυξη ενός πραγματικά εντυπωσιακού «από τα κάτω» κινήματος.

Το πρωί της διαδήλωσης της 9ης Ιανουαρίου, στο σταθμό Gare du Nord, εκατοντάδες εργαζόμενοι έλαβαν μέρος σε μια τελική συνάντηση πριν από το συλλαλητήριο. Αφού ψήφισαν υπέρ της συμμετοχής, ξεκίνησαν να πορεύονται πίσω από το όμορφο ζωγραφισμένο στο χέρι πανό τους, όπου αναγραφόταν το σύνθημα της βάσης των συνδικάτων: «Η απεργία στους απεργούς».

Όταν ακούστηκε το σύνθημα «Όποιος δεν χοροπηδάει δεν είναι απεργός», το επακόλουθο ξέφρενο χοροπηδητό προήλθε από εργαζόμενους που πρόσκεινται στη δεξιά ομοσπονδία, η οποία δεν υποστήριξε καν το απεργιακό κίνημα. Περνώντας μέσα από διάφορους σιδηροδρομικούς σταθμούς καθοδόν προς την κεντρική συγκέντρωση, ανάβοντας φωτοβολίδες και πυροτεχνήματα, τραγουδώντας και χορεύοντας με απίστευτη ενέργεια, πήραν τελικά τη θέση τους στην κεφαλή της πορείας –επιβεβαιώνοντας συμβολικά τον ηγετικό ρόλο της βάσης ή έστω την επιθυμία να παίξει ηγετικό ρόλο η βάση στο απεργιακό κίνημα.

Αυτό ήταν ένα νέο βήμα προς τα μπρος για το κίνημα «από τα κάτω». Αυτοί οι σιδηροδρομικοί είναι οι πιο σημαντικοί και αποφασισμένοι στο πανεθνικό απεργιακό κίνημα και είναι αυτοί που έχουν συνειδητοποιήσει σε μεγαλύτερο βαθμό την ανάγκη να οργανωθούν διακριτά από τη συνδικαλιστική γραφειοκρατία. Αυτό είναι σημαντικό για την απεργία, καθώς συμβάλλει στην ενίσχυση και τη διεύρυνση της συμμετοχής, ενθαρρύνει την πρωτοβουλία και περιφρουρεί την κινητοποίηση απέναντι σε πιθανές προσπάθειες των συνδικαλιστικών γραφειοκρατιών να τη σαμποτάρουν. Και όπως συμβαίνει πάντοτε με τους εργατικούς αγώνες, οι πιο αποτελεσματικές τακτικές είναι και εκείνες που αναπτύσσουν

ριζοσπαστικές, δημοκρατικές και συμμετοχικές μορφές οργάνωσης.

Οι επαναστάτες αγωνιστές έχουν παίξει σημαντικό ρόλο στο ξεκίνημα, το βάθεμα και το δυνάμωμα της αυτό-οργάνωσης της εργατικής τάξης. Οι μικρές επαναστατικές οργανώσεις υπερ-εκπροσωπούνται σημαντικά στην «επιτόπια» ηγεσία του εργατικού κινήματος. Σε όλη τη διάρκεια της γενικής συνέλευσης των εργαζομένων και της συμμετοχής της στο συλλαλητήριο που διήρκεσε έξι ώρες, ο πιο διακεκριμένος ηγέτης ήταν ο Anasse Kazib, ένας γαλλο-μαροκινός μουσουλμάνος τροτσκιστής σιδηροδρομικός, ο οποίος έχει μετατραπεί σε κάτι πολύ σπάνιο: αγωνιστής εργάτης-«διασπρότητα». Ο Kazib έπαιξε ζωτικό ρόλο στην ανάπτυξη της αυτο-οργάνωσης στους σιδηρόδρομους του Παρισιού κατά την προετοιμασία αυτού του απεργιακού κινήματος.

Η διαδήλωση της 9ης Ιανουαρίου συνέβη, αφότου ο Μακρόν είχε επιχειρήσει να εξωθήσει τους απεργούς στην παραίτηση δια της πείνας κατά τη διάρκεια των Χριστουγέννων. Ο Μακρόν απέτυχε, οι απεργίες παραμένουν δημοφιλείς και οι διαδηλώσεις ήταν τεράστιες –η δυναμική ήταν αρκετή για να εξαπλωθεί σε τρεις νέες μέρες δράσης, με αποκορύφωμα νέα πανεθνικά συλλαλητήρια το Σάβ-

βατο 11 Γενάρη. Αλλά το κίνημα πρέπει τώρα να προχωρήσει μπροστά, αλλιώς θα υποχρεωθεί να υποχωρήσει. Η απεργία έχει ασκήσει πίεση στα δεξιά συνδικάτα να συμμετέχουν. Η κυβέρνηση του Μακρόν έχει δείξει διάθεση για συμβολικές «παραχωρήσεις», που έχουν ως εμφανή πρόθεση να ξεφύγει από την πίεση που του ασκείται, διατηρώντας όμως παράλληλα τον πυρήνα των επιθέσεων στις συντάξεις ανέπαφο. «Γενίκευση της απεργίας» είναι το σύνθημα της Αριστεράς, στα συνδικάτα και αλλού. Χρειάζεται η συμμετοχή περισσότερων κλάδων στις κυλιόμενες απεργίες και όχι μόνο κατά τις μέρες των κεντρικών πανεθνικών κινητοποιήσεων. Είτε οι απεργίες στους σιδηρόδρομους θα «σβήσουν» σταδιακά, είτε το απεργιακό κίνημα θα εξαπλωθεί σε περισσότερους κλάδους. Αυτή είναι η πρόκληση που αντιμετωπίζει τώρα το κίνημα.

Τα συνδικάτα προσπάθησαν να δώσουν ώθηση στο κίνημα, καλώντας σε 3 μέρες κινητοποιήσεων στα μέσα Ιανουαρίου: πικετοφορίες, διαδηλώσεις, νέες απεργίες και οτιδήποτε άλλο μπορεί να οδηγήσει τα πράγματα προς τα μπρος. Τα λιμάνια και οι σταθμοί ηλεκτροπαραγωγής έχουν κλείσει. Οι δικηγόροι κατέλαβαν αποβραδής τις δικαστικές αίθουσες. Τα σχολεία αποκλείστηκαν και παραχωρήθηκαν για τη φιλοξενία γενικών εργατικών συνελεύσεων. Οι απεργγοί πολιορκήσαν ταχυδρομικές αποθήκες, έσπασαν τις γραμμές των αστυνομικών και έκλεισαν τις πύλες με ηλεκτροσυγκόλληση. Μακριά στο νότο, μια ομάδα Κίτρινων Γιλέκων στάθηκε στις σιδηροδρομικές γραμμές του Hendaye για να μπλοκάρει τα τρένα. Στο καταληκτικό συλλαλητήριο στις 16 Ιανουαρίου, η βάση

Είτε κερδίσει, είτε ■
χάσει, αυτή η απεργία είναι
μια στιγμή σε μια μακρύτερη
διαδικασία ανασυγκρότησης
και ριζοσπαστικοποίησης του
κινήματος της εργατικής τάξης

του συνδικάτου των σιδηροδρομικών συμμετείχε σε κοινό μπλοκ με τους εργάτες του διυλιστήριου. Η δια-συνδικαλιστική απεργιακή επιτροπή κάλεσε σε ένα ακόμα τριήμερο κινητοποιήσεων που θα ξεκινούσε στις 22 Ιανουαρίου.

Μακροπρόθεσμα, ίσως η γραφειοκρατία της CGT να αποδεχτεί με σχετική ικανοποίηση μια ήττα, στο βαθμό που το κίνημα θα έχει αποκαταστήσει κάπως τη φήμη της μέσα στους αγωνιστές και θα την έχει βοηθήσει να ενισχυθεί σε μέλη σε βάρος των ανταγωνιστικών ομοσπονδιών. Αλλά για τους εργαζόμενους της βάσης –που έχουν αγωνιστεί με σημαία τα συνθήματα «θα επιμείνουμε μέχρι να αποσυρθεί το νομοσχέδιο» και «η απεργία στους απεργούς», που ψήφιζαν στις συνελεύσεις τους καθημερινά για ανανέωση της απεργίας και που θα πρέπει να ψηφίσουν για τον τερματισμό της, όταν έρθει εκείνη η ημέρα– διακυβεύονται πολύ περισσότερα. Είτε κερδίσει, είτε χάσει, αυτή η απεργία είναι μια στιγμή σε μια μακρύτερη διαδικασία ανασυγκρότησης και ριζοσπαστικοποίησης του κινήματος της εργατικής τάξης.

Να ένα μήνυμα προς όσους λένε ότι από την εποχή του Μαρξ η εργατική τάξη έχει αλλάξει σε σημείο που να είναι πια αγνώριστη: Κοιτάξτε τη Γαλλία. Δεν υπάρχει πιο σύγχρονη εργατική τάξη. Όπως ακριβώς έκαναν και τον Μάν του 1968, οι Γάλλοι εργάτες διέψευσαν με ένα τους «χτύπημα» την ιδέα ότι οι σοσιαλιστές πρέπει να μετατοπίσουν την προσοχή τους έξω από την εργατική τάξη: Δεν υπάρχει άλλη δύναμη στην κοινωνία που να είναι ισχυρότερη και πιο δημοκρατική στις μεθόδους μάχης.

Όμως, το εργατικό κίνημα πρέπει να μπολιαστεί με το εξεγερμένο, μαχόμενο στο δρόμο πνεύμα ενός κοινωνικού κινήματος των από κάτω. Και να υποστηριχτεί από την επί τόπου παρέμβαση των επαναστατών αγωνιστών, των οποίων η αντικαπιταλιστική αντίληψη και η πίστη στις δυνατότητες της εργατικής τάξης τους βοηθά να παίξουν έναν αναντικατάστατο ρόλο στην προσπάθεια γενίκευσης και εμβάθυνσης των αγώνων. Οι εργαζόμενοι στη Γαλλία επέτρεψαν σε όλους μας να πάρουμε μια εικόνα της δύναμης και του ριζοσπαστισμού των εργατικών κινημάτων. Θα πρέπει να ελπίσουμε ότι όλο και περισσότεροι από τους παγκόσμιους αγώνες ενάντια στον νεοφιλελευθερισμό, τον αυταρχισμό και την κλιματική αλλαγή θα αποκτήσουν στην ηγεσία τους τέτοιους ήρωες.

Συνέντευξη του Φρανκ Γκοντισό

Η συντηρητική επίθεση και η επιστροφή του ταξικού πολέμου στη Λατινική Αμερική

Δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *L' Anticapitaliste* το Δεκέμβριο του 2019 και αναδημοσιεύτηκε στα αγγλικά από το *internationalviewpoint.org*. Τη μετάφραση από τα αγγλικά έκανε ο Μάρκος Γαρμπής.

Ο Φρ. Γκοντισό είναι μέλος του Νέου Αντικαπιταλιστικού Κόμματος στη Γαλλία. Διδάσκει Ιστορία και Πολιτισμό της Λατινικής Αμερικής στο πανεπιστήμιο του Τουλούζ και αρθρογραφεί συστηματικά για τη Λατινική Αμερική.

Πριν από μερικούς μήνες διακηρυσσόταν το «τέλος» του προοδευτικού κύκλου στη Λατινική Αμερική. Τώρα φαίνεται ότι ξεκινάει μια νέα κατάσταση. Από τη μία πλευρά οι κυρίαρχες τάξεις βρίσκονται στην επίθεση, από την άλλη η αντίσταση στον νεοφιλελευθερισμό εκφράζεται στους δρόμους και τις κάλπες.

Πράγματι, υπήρξε μια συζήτηση σχετικά με το κατά πόσο είμαστε μάρτυρες του τερματισμού του λεγόμενου κύκλου των προοδευτικών, εθνικών λαϊκών ή κεντροαριστερών

κυβερνήσεων: Από το ναυάγιο της κυβέρνησης του Κόμματος των Εργατών (PT) στη Βραζιλία και την ατέλειωτη κρίση στη Βενεζουέλα του Μαδούρο, μέχρι τις εξελίξεις στην Αργεντινή, την Ουρουγουάη, τη Βολιβία, το Εκουαδόρ... Στην πραγματικότητα, δεν βρισκόμαστε ακριβώς μπροστά σε ένα «τέλος», αλλά περισσότερο μπροστά στην επεισοδική υποχώρηση αυτών των εμπειριών και αυτό που αναδύεται όλο και πιο ξεκάθαρα είναι τα στρατηγικά όρια και οι αντιφάσεις αυτών των διαφορετικών σχεδίων και των αντίστοιχων πολιτικών καθεστώτων. Έγγραψα σχετικά με αυτό σε ένα πρόσφατο δοκίμιο μαζί με τον Τζεφ Γουέμπερ και τον Μάσιμο Μοντονέσι. Είναι ιδιαίτερα προφανές ότι, με την παγκόσμια οικονομική κρίση και την περισσότερο ή λιγότερο βαθιά εξάντληση της δυναμικής των νεο-αναπτυξιακών και των νεο-εξτρακτιβιστικών (ΣτΜ: νέο-εξορυκτικιστικών)

■ Μια πολύ ισχυρή ανασυγκρότηση της ταξικής πάλης, δημιουργεί το έδαφος για μια περίοδο που χαρακτηρίζεται από αβεβαιότητα τόσο από την άποψη των ελίτ, όσο και από τη μεριά των λαϊκών τάξεων

προοδευτικών εγχειρημάτων σε ορισμένες χώρες, έχουμε εισέλθει σε μια хаοτική και δύσκολη συγκυρία, στην οποία οι άρχουσες τάξεις, οι συντηρητικές δυνάμεις, οι μιντιακές ελίτ, η χρηματιστική αστική τάξη, οι Ευαγγελικοί εκκλησιαστικοί κύκλοι και η милитарιστική ακροδεξιά, βρίσκονται στην επίθεση. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα μετά τη νίκη του Μπολσονάρο στη Βραζιλία, μια χώρα κρίσιμη στη διαμόρφωση της περιφερειακής γεωστρατηγικής. Αυτή η νίκη ήρθε μετά

τη θριαμβευτική επικράτηση του κοινοβουλευτικού πραξικοπήματος ενάντια στη Ντίλμα Ρούσεφ και αργότερα με την παράνομη και αθέμιτη φυλάκιση του Λούλα.

Την ίδια στιγμή, αυτή η συντηρητική ή και αντιδραστική επίθεση δεν έχει σταθεροποιηθεί. Φαίνεται ότι οι άρχουσες τάξεις δεν έχουν βρει το κλειδί για την αποκατάσταση της εξουσίας τους και τη διαμόρφωση μιας ακατέρραστης κοινωνικής συναίνεσης σε μια καινούργια νεοφιλελεύθερη-αυταρχική ηγεμονία.

Στην Αργεντινή, ο νεοφιλελεύθερος Μαουρίτσιο Μάκρι ανατράπηκε στις εκλογές, ενώ η θητεία του είχε σημαδευτεί από μια δραματική οικονομική κατάρρευση, παρά τη θηριώδη παρέμβαση του ΔΝΤ υπό την καθοδήγηση της Κριστίν Λαγκάρντ ή πιο σωστά εξαιτίας αυτής της παρέμβασης.

Στο Μεξικό εμφανίστηκε με καθυστέρηση [σσ: σε σχέση με την υπόλοιπη περιοχή] μια εκδοχή «προοδευτισμού» με την εκλογική νίκη του κεντροαριστερού Λόπεζ Ομπραδόρ, ο οποίος σίγουρα δεν θα μπορέσει να πραγματοποιήσει τον μεγάλο μετασχηματισμό που υποσχέθηκε, αλλά που παρ' όλα αυτά η εκλογή του αποτελεί μια σχετική τομή σε σχέση με τους προηγούμενους νεοφιλελεύθερους προέδρους.

Στη Βενεζουέλα, η επίθεση της αντιπολίτευσης (την οποία υποστήριξε ανοιχτά η Ουάσιγκτον) με την αυτοανακήρυξη του Χουάν Γκουαϊδό ως Προέδρου και τον οικονομικό στραγγαλισμό της χώρας, απέτυχε οικτρά. Ωστόσο, η κυβέρνηση

Μαδούρο παραμένει εξαιρετικά αποδυναμωμένη και εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται από αυταρχισμό, κακοδιαχείριση και μεγάλη διαφθορά. Παράλληλα είναι ανίκανη να ξεπεράσει τη δική της οικονομική κρίση, ενώ ταυτόχρονα οι οικονομικές κυρώσεις των ΗΠΑ επιβαρύνουν ακόμα περισσότερο την καθημερινότητα των Βενεζουελάνων. Όμως, ένα βασικό γεγονός για την κυβέρνηση της Βενεζουέλας είναι ότι οι Μπολιβαριανές Ένοπλες Δυνάμεις έχουν παραμείνει πιστές στον πρόεδρο Μαδούρο.

Ένα άλλο παράδειγμα της τρέχουσας αντιφατικής κατάστασης είναι η Ουρουγουάη, όπου οι συντηρητικοί (με την υποστήριξη της милитарιστικής ακροδεξιάς) μόλις έβαλαν τέλος στα δεκαπέντε χρόνια σοσιαλδημοκρατικών κυβερνήσεων υπό την ηγεσία του Frente Amplio, μετά από την οριακή νίκη τους στο δεύτερο γύρο των εκλογών.

Μπροστά σε αυτή τη μη-σταθεροποιημένη συντηρητική επίθεση, οι δυσαρεστημένες λαϊκές δυνάμεις και η συλλογική αντίσταση έχουν ανακάμψει. Εκφράζονται έμμεσα στις κάλπες, όπως για παράδειγμα με τη νίκη των Περονικών στην Αργεντινή. Αλλά, πάνω απ' όλα, αυτή η αντίσταση εκφράζεται από τα κάτω, μέσα από πολλαπλούς συνεχείς κοινωνικούς αγώνες. Και επίσης, έχουμε τη μεγάλη δημοκρατική νίκη της απελευθέρωσης του Λούλα (αν και οι δικαστικές διαδικασίες συνεχίζονται) στη Βραζιλία. Με λίγα λόγια, υπάρχει μια πολύ ισχυρή ανασυγκρότηση της ταξικής πάλης, που δημιουργεί το έδαφος για μια περίοδο που χαρακτηρίζεται από αβεβαιότητα τόσο από την άποψη των ελίτ, όσο και από τη μεριά των λαϊκών τάξεων. Οι τελευταίες προσπαθούν να αναδιοργανωθούν, αλλά μέσα από αποδυναμωμένες θέσεις και χωρίς να κάνουν πάντα την αναγκαία κριτική αποτίμηση της προηγούμενης περιόδου, της χρυσής εποχής του «προοδευτισμού» (2002-2013). Ένα άλλο σημαντικό γεγονός είναι η έκταση που έχει πάρει η κρατική καταστολή και η ποινικοποίηση των λαϊκών κινημάτων που αποτυπώνεται σε δεκάδες δολοφονίες σε ολόκληρη την περιοχή (από τη Χιλή ως την Ονδούρα και τη Βολιβία), με στρατιωτικοποιημένα αστυνομικά σώματα να προχωρούν σε βασανιστήρια, βιασμούς, γυναικοκτονίες, «εξαφανίσεις» και παράνομες κρατήσεις. Κατά τη γνώμη μου, είναι πολιτικά επείγον εμείς στην Ευρώπη να σκεφτούμε την πιθανότητα μιας πλατιάς και ενωτικής εκστρατείας διεθνούς αλληλεγγύης για τον άμεσο τερματισμό αυτών των πρακτικών κρατικής τρομοκρατίας. Πρέπει να σκεφτούμε με ποιο τρόπο μπορούμε να αυξήσουμε την πίεση στις δικές μας κυβερνήσεις και στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία κάνει ότι δεν βλέπει και υποστηρίζει πλήρως τα κράτη που είναι υπεύθυνα για αυτές τις συστηματικές παραβιάσεις θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Χιλή, Εκουαδόρ, Αιτή και τώρα Κολομβία, ο κατάλογος των λαϊκών κινημάτων γίνεται όλο και μακρύτερος. Τι μπορείς να μας πεις γι' αυτά τα κινήματα, για τις ρίζες και τις προοπτικές τους;

Σύμφωνα με διάφορους παρατηρητές, μετά την Αραβική Άνοιξη και το κίνημα των indignados στο Ισπανικό Κράτος, ζούμε και πάλι σε ένα πλαίσιο παγκόσμιων

εξεγέρσεων και οι λατινοαμερικανικές εξεγέρσεις αντηχούν στον Λίβανο, το Ιράκ, την Αλγερία, το Χονγκ Κονγκ, ακόμη και στα κίτρινα γιλέκα της Γαλλίας. Ίσως είναι υπερβολική γενίκευση, αλλά πρόκειται παντού για μια αντίσταση ενάντια στον νεοφιλελευθερισμό και τον αυταρχισμό, μέσα σε ένα πλαίσιο κρίσης νομιμοποίησης των σημερινών πολιτικών συστημάτων που θεωρούνται ως κυριαρχούμενα από πολιτικές «κάστες», όπου βασιλεύουν οι πελατειακές σχέσεις, η αλαζονεία και η διαφθορά. Αν μιλάμε για τη Χιλή, την Αϊτή, το Εκουαδόρ και την Κολομβία, αυτό είναι πολύ σαφές. Ωστόσο, δεν είναι «παγκόσμιες», «διεθνοποιημένες» εξεγέρσεις. Εξαρτώνται πρωτίστως από τις τοπικές συνθήκες και τους συσχετισμούς δύναμης σε εθνικό επίπεδο (αν και υπάρχει πραγματική αλληλεπίδραση, κυρίως με τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης). Αυτή η απόρριψη του «συστήματος» έχει διαφορετικές διαστάσεις, περισσότερο ή λιγότερο δυναμικές, ανάλογα με τη χώρα. Το θέμα της διαφθοράς έχει κεντρική θέση στην Αϊτή, ενώ το ζήτημα του οικονομικού μοντέλου και του αυταρχισμού είναι κεντρικό στη Χιλή, το Εκουαδόρ και την Κολομβία.

Αυτές οι κρίσεις γεννιούνται από τη γενικευμένη «επισφάλεια» της ζωής, της φύσης και της εργασίας στη νεοφιλελεύθερη εποχή στον παγκόσμιο Νότο. Πρέπει να πιάσουμε το σφυγμό της δυσारेσκείας που έχει συσσωρευτεί εδώ και δεκαετίες, τις καθημερινές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν εκατομμύρια άνθρωποι για να ζήσουν και να αποκτήσουν στέγαση στις μεγάλες πόλεις, να πιάσουμε το σφυγμό των αγροτικών περιοχών που μολύνουν και ελέγχουν οι πολυεθνικές κλπ. Πρέπει επίσης να κατανοήσουμε το εύρος του θυμού των από κάτω, όταν βλέπουν μη-δημοκρατικά πολιτικά καθεστώτα να αδυνατούν να ανταποκριθούν στις ανάγκες και τις προσδοκίες τους, ενώ ο πλούτος συσσωρεύεται στο πάνω άκρο της κοινωνίας. Στην περίπτωση της Χιλής, το κίνημα δεν απαιτεί τίποτα λιγότερο από το τέλος του Συντάγματος του Πινοσέτ, το οποίο εξακολουθεί να ισχύει μέχρι σήμερα.

Η μικροαστική τάξη (τα «μεσαία στρώματα») διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στις λαϊκές κινητοποιήσεις, αλλά με διαφορετικές τροχιές.

Στη Χιλή, βρισκόμαστε μπροστά σε μια έκρηξη κυρίως των επισφαλών νέων, μαθητών και φοιτητών, συχνά πολύ νεαρής ηλικίας. Πηδούσαν τις μπάρες του μετρό και αρνούσαν να πληρώσουν την αύξηση των τριάντα λεπτών στο πιο ακριβό μετρό στον κόσμο (πάντα σε σχέση με την αγοραστική δύναμη). Πράγματι, αυτοί είναι νέοι από τις λαϊκές τάξεις ή από τις επισφαλείς μεσαίες τάξεις. Συνολικά, στις χώρες του παγκόσμιου Νότου, μεγάλα τμήματα της «μικροαστικής τάξης» είναι πολύ επισφαλή, χρωμένα, χωρίς σταθερή απασχόληση και, σε ορισμένες περιπτώσεις, καταλήγουν να ακολουθούν και να συμπορεύονται με τις λαϊκές κινητοποιήσεις. Ένα σημαντικό στοιχείο είναι το επίπεδο εκπαιδευσης. Σήμερα, η λατινοαμερικανική νεολαία (στις πόλεις, αλλά και στην ύπαιθρο) είναι πιο μορφωμένη από τις παλιότερες γενιές, συνδέεται με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, είναι λιγότερο συνδεδεμένη με πολιτικά κόμματα και συνδικάτα

απ' ό,τι συνέβαινε στη δεκαετία του '70 και μπαίνει στη μάχη με –λίγο έως πολύ– αυθόρμητο και με πολύ εκρηκτικό τρόπο, όταν αντιμετωπίζει άμεσα μέτρα. Φυσικά αυτό συμβαίνει σε διαφορετικές συγκυρίες από χώρα σε χώρα.

Το αντι-νεοφιλελεύθερο, αντι-αυταρχικό και δημοκρατικό περιεχόμενο των σημερινών κοινωνικών κινημάτων είναι πολύ εμφανές στη Χιλή, το Εκουαδόρ, την Αϊτή και τώρα στην Κολομβία, η οποία έζησε μια μεγάλη γενική απεργία που αντίστοιχί της δεν είχε υπάρξει εδώ και δεκαετίες. Την ίδια ώρα υπάρχουν τα ουσιώδη τοπικά συστατικά σε κάθε χώρα.

Για παράδειγμα, στην Κολομβία υπάρχει το ζήτημα της ειρηνευτικής διαδικασίας, την οποία η κυβέρνηση Ντούκε και ο πρώην πρόεδρος Ουρίμπε προσπαθούν να υπονομεύσουν με κάθε τρόπο. Στη Χιλή, η ελιτιστική αλαζονεία του Πινιέρα και η παρουσία του στρατού στους δρόμους επιτάχυναν τις κινητο-

ποιήσεις (επανενεργοποιώντας την τραυματική μνήμη της δικτατορίας του Πινοσέτ). Στο Εκουαδόρ, η κυβέρνηση Μορένο (που προέρχεται από την κεντροαριστερή Alianza País) ευθυγραμμίστηκε με τον νεοφιλελευθερισμό, το ΔΝΤ, τις Ηνωμένες Πολιτείες και τα αφεντικά της περιοχής του Guayaquil. Στην Αϊτή, ο κινητήριος παράγοντας είναι η απόρριψη της διεφθαρμένης πολιτικής κυρίαρχης κάστας και του προέδρου Τζοβενέλ, αλλά παίζουν επίσης σημαντικό ρόλο οι συνέπειες δεκαπέντε χρόνων κατοχής από τα στρατεύματα του ΟΗΕ και ειδικότερα από τον Βραζιλιάνικο στρατό.

Η Βολιβία ακολούθησε μια διαφορετική διαδρομή. Υπάρχει και εκεί μια πραγματική συσσωρευμένη κοινωνική δυσαρέσκεια όχι απέναντι στον νεοφιλελευθερισμό, αλλά απέναντι στον «αρχηγισμό» (*caudillismo*) του Έβο Μοράλες, ο οποίος διεκδίκησε μια τέταρτη προεδρική θητεία, αξιοποιώντας μια κάπως αμφιλεγόμενη απόφαση του Συνταγματικού Δικαστηρίου και παρά το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος του 2016 [στο οποίο η πρότασή του να διεκδικήσει επανεκλογή μειοψήφισε]. Κατά τη διάρκεια των δεκατεσσάρων ετών του «Εβίσμο», η φτώχεια μειώθηκε σημαντικά και οικοδομήθηκε ένα πιο κοινωνικό και πολυεθνικό κράτος. Αλλά υπήρξαν επίσης κριτικές για το εξορκτικό μοντέλο ανάπτυξης, που ακολούθησε ο Μοράλες, και ένας αυξανόμενος διχασμός ανάμεσα στην κυβερνητική διαχείριση και τμήμα του λαϊκού κινήματος. Ωστόσο, το θεμελιώδες γεγονός που εξηγεί το πραξικόπημα ενάντια στον Έβο είναι η επιτυχία της ακροδεξιάς –υπό την ηγεσία της Επιτροπής Πολιτών της Σάντα Κρουζ και των αντιδραστικών Ευαγγελικών ρευμάτων– να εκμεταλλευτεί τη λαϊκή δυσαρέσκεια. Ο Λουίς Φερνάντο Καμάτσο, ο νεοφασίστας ηγέτης των ανατολικών

Πρέπει να κατανοήσουμε
το εύρος του θυμού των από
κάτω, όταν βλέπουν μη-δημο-
κρατικά πολιτικά καθεστώτα
να αδυνατούν να ανταπο-
κριθούν στις ανάγκες και τις
προσδοκίες τους, ενώ ο πλού-
τος συσσωρεύεται στο πάνω
άκρο της κοινωνίας

περιοχών, εκμεταλλεύτηκε την αδυναμία του MAS (Κίνημα προς τον Σοσιαλισμό), το οποίο έχει χάσει σε ένα βαθμό την ικανότητά του να κινητοποιεί την ιστορική του βάση. Ο Καμάτσο ηγήθηκε ενός ετερογενούς κινήματος, που περιλάμβανε λαϊκά στρώματα, μεγαλογαιοκτήμονες, ιθαγενικές οργανώσεις και εργοδότες. Εκεί λοιπόν έχουμε ένα διαφορετικό συσχετισμό δυνάμεων. Ένα συσχετισμό που περιλαμβάνει τη στροφή μέρους των νέων μεσαίων τάξεων προς την υποστήριξη του πραξικοπήματος. Αυτά τα στρώματα, αφού επωφελήθηκαν από την αποτελεσματική οικονομική διαχείριση του MAS και τον τριπλασιασμό του ΑΕΠ, απέκτησαν προσδοκίες στις οποίες το MAS δεν μπόρεσε να ανταποκριθεί. Την ίδια στιγμή, η βαθιά πελατειακή διαχείριση των σχέσεων μεταξύ των λαϊκών οργανώσεων και του MAS (που είναι λιγότερο κόμμα και περισσότερο ένα είδος ομοσπονδίας κοινωνικών οργανώσεων) δεν βοήθησε στην υπεράσπιση της κυβέρνησης από αυτό το είδος αποσταθεροποίησης. Τέλος, είναι απαραίτητο να αναπτύξουμε και να κατανοήσουμε λεπτομερώς τον ρόλο του ιμπεριαλισμού στο πραξικόπημα, ο οποίος φαίνεται καθημερινά όλο και πιο αποφασιστικός, όχι μόνο μέσω του ΟΑΣ (Οργανισμός Αμερικανικών Κρατών) που κατήγγειλε εκλογική νοθεία, αλλά και μέσω της ενεργού υποστήριξης, από το 2005, στις δεξιές και αυτονομιστικές δυνάμεις της ανατολικής Βολιβίας, που επεδίωκαν πάντα να ανατρέψουν τον Μοράλες.

Το φεμινιστικό κίνημα φαίνεται ιδιαίτερα ισχυρό στη Λατινική Αμερική. Μπορούμε να μιλήσουμε για ένα νέο «φεμινιστικό κύμα», που σαρώνει όλη την ήπειρο;

Οι αγώνες των γυναικών και το φεμινιστικό κίνημα είναι βασικοί παράγοντες στην ανασυγκρότηση της ταξικής πάλης και των ανταγωνιστικών λαϊκών κινήματων στην περιοχή. Έχουν ρίζες ευρύτερα στη νεολαία και όχι αποκλειστικά στο μαθητικό και τον φοιτητικό πληθυσμό. Έχουν κατορθώσει να δημιουργήσουν δεσμούς με ένα μέρος του συνδικαλιστικού κινήματος και του αγροτικού κινήματος. Αυτό μπορεί να διαπιστωθεί, για παράδειγμα, στη σημασία του γυναικείου και φεμινιστικού κινήματος στους λαϊκούς αγώνες στη Βραζιλία και στο κίνημα των ακτημόνων.

Ταυτόχρονα, είναι ένα πλατύ, ηπειρωτικό, διεθνικό κίνημα με τοπικές ιδιαιτερότητες. Η Χιλή επηρεάστηκε από τη δυναμική της Αργεντινής, ειδικά με το ισχυρό κίνημα «*Ni una menos*» [σ: «Ούτε Μία Λιγότερη», ενάντια στις γυναικοκτονίες] και τον αγώνα για το δικαίωμα στις αμβλώσεις, με το σύμβολο του πράσινου κασκόλ που έγινε διεθνές έμβλημα. Το κίνημα αυτό ξεχύθηκε πέρα από τα εθνικά σύνορα και ενέπνευσε τους Χιλιάνικους φεμινιστικούς αγώνες στην άλλη πλευρά της οροσειράς των Άνδεων.

Οι γυναίκες στη Χιλή έχουν τα δικά τους αιτήματα και αναπτύσσουν τις δικές τους δυναμικές, ειδικά μετά το κίνημα του 2018 στα πανεπιστήμια, με τις μαζικές καταλήψεις σχολών ενάντια στη σεξουαλική κακοποίηση και το σεξισμό στην εκπαίδευση. Το κίνημα στη Χιλή ενισχύθηκε από τη μεγάλη [σ: φεμινιστική]

απεργία του Μάρτη του 2019 και την πρωτότερη δημιουργία της Coordinadora del 8 de Marzo (Συντονισμός 8 Μάρτη) που συνενώνει δεκάδες οργανώσεις. Το Λατινοαμερικάνικο φεμινιστικό κίνημα της πρόσφατης εποχής απέδειξε ότι είναι εφικτό να συνδυαστεί η ενωτική προσέγγιση με το ριζοσπαστισμό, που θα δημιουργεί ένα μαζικό, λαϊκό κίνημα. Κατά τη γνώμη μου, ενσαρκώνει μεγάλες ελπίδες για κάθε προοπτική βαθιών δημοκρατικών μετασχηματισμών, όχι μόνο αντι-πατριαρχικών, αλλά και απο-αποικιοκοποίησης και αντικαπιταλιστικών. Πρόκειται για ένα κίνημα που οριοθετεί τον εαυτό του ενάντια στην επισφάλεια της ζωής και ενσωματώνει εργατικά, μεταναστευτικά, ιθαγενικά αιτήματα, αγώνες των ΛΟΑΤΚΙ+ κλπ.

Στο Μεξικό, ο αγώνας ενάντια στη νεοφιλελεύθερη βία και τον πολύ μεγάλο αριθμό γυναικοκτονιών (και όχι μόνο στο διαβόητο Ciudad Juárez) αποτελεί τον κεντρικό άξονα αυτού του κινήματος, το οποίο, μέχρι τώρα τουλάχιστον, δεν έχει μετεξελιχθεί σε ένα μαζικό πανεθνικό κίνημα. Κατέγραψε επίσης επιτυχίες στην αποποινικοποίηση της άμβλωσης στην πολιτεία της Οαχάκα και στην Πόλη του Μεξικού.

Στη Βραζιλία, οι φεμινιστικοί αγώνες αναδύθηκαν με την εκστρατεία «*Ele Nao*» (Οχι Αυτός) ενάντια στην άνοδο του Μπολσονάρο και βρήκαν συνέχεια στη μεγάλη πορεία που οργάνωσαν οι «*μαργαρίτες*», οι εκατοντάδες χιλιάδες αγρότισσες τον Αύγουστο του 2019. Επρόκειτο για μια τεράστια πορεία που γεννήθηκε μέσα από έναν κοινοτικό-λαϊκό φεμινισμό της υπαίθρου. Αυτός συνδέεται σε γενικές γραμμές με τον ρόλο που διαδραματίζουν οι μαχήτριες της ριζοσπαστικής Αριστεράς «των πόλεων», όπως η Μαριέλ Φράνκο, η οποία δολοφονήθηκε από τους μπράβους του Μπολσονάρο.

Υπάρχει ένα νέο φεμινιστικό «κύμα», αλλά όχι με την ευρωπαϊκή ή την αμερικανική έννοια. Είναι περισσότερο μια πολύ σημαντική ιστορική στιγμή για τους αγώνες των γυναικών και των φεμινισμών (που είναι πλουραλιστικοί), με μερικές επιρροές από το Βορρά, από το ισπανικό κράτος και από τη Φεμινιστική Απεργία που συνδέει θεωρητικούς όπως η Σίλβια Φεντερίτσι, η Σίνθια Αρούτσα και άλλες, αλλά είναι κίνημα που ξεκινά από και είναι «αγκυρωμένο» στις ιδιαιτερότητες της Ινδιανο-Αφρο-Λατινικής Αμερικής.

Άλλα πολύ σημαντικά υποκείμενα στη Λατινική Αμερική είναι τα αγροτικά και ιθαγενικά κινήματα. Πώς εξηγείται ο προοδευτικός ρόλος αυτών των δυνάμεων και ειδικότερα η σχέση τους με το εργατικό κίνημα;

Φέτος γιορτάζουμε την εικοστή πέμπτη επέτειο από την εμφάνιση της ιθαγενικής, αγροτικής, αντι-νεοφιλελεύθερης και αντικαπιταλιστικής νεοζαπατιστικής εξέγερσης στην Τσιιάπας. Πιστεύω ότι θα ήταν πολύ χρήσιμο να αντλήσουμε διδάγματα από αυτό το σημαντικό πείραμα και επίσης να επανενεργοποιήσουμε τα δίκτυα αλληλεγγύης με τη ζαπατιστική διαδικασία, η οποία έχει αντέξει επί ένα τέταρτο του αιώνα σε μια περιοχή τόσο μεγάλη σε μέγεθος όσο το Βέλγιο, αναλαμβάνοντας την οικοδόμηση μιας σημαντικής εναλλακτικής εμπειρίας και

δημιουργώντας εναλλακτικούς τρόπους διαβίωσης σε έναν κόσμο που βρίσκεται στα πρόθυρα της κατάρρευσης.

Το κίνημα των Ζαπατίστας κατόρθωσε να αντισταθεί στις μεξικανικές στρατιωτικές δυνάμεις και να δημιουργήσει, με θετικό τρόπο, έναν νέο απολογισμό για το πώς να προσπαθήσουμε, όχι χωρίς δυσκολίες, να διαμορφώσουμε μια μετα-καπιταλιστική προοπτική: όντας ανοικτό σε όλους τους διεθνιστικούς αγώνες, συνδεδεμένο με τον κουρδικό λαό και άλλα κινήματα, θέτοντας σε κίνηση το ζήτημα του κοινοτισμού, αλλά μέσα από τις οπτικές των λαών των Μάγιας της Τσιάπας, συνδυάζοντας τα αιτήματα των ιθαγενικών περιοχών με την οικοδόμηση μιας καινοτόμου δημοκρατικής πολιτικής εξουσίας κ.λπ. Αυτή η εμπειρία είναι θεμελιώδης στην συζήτηση για τις εναλλακτικές στον 21ο αιώνα. Φυσικά, έχει όρια και πολλά ανεπίλυτα προβλήματα (ειδικά στο οικονομικό πεδίο), όπως έχουν αναγνωρίσει οι ίδιοι οι Ζαπατίστας.

Η σχέση με άλλους Μεξικανούς αριστερούς είναι επίσης συχνά δύσκολη. Αλλά όταν αποτιμούμε την κατάρρευση του Τσαβισμού στη Βενεζουέλα, την απουσία

δομικών μετασχηματισμών στην Αργεντινή, τη διαδρομή του PT στη Βραζιλία ή του Frente Amplio στην Ουρουγουάη, πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι ο απολογισμός των δεκαπέντε χρόνων «προοδευτισμού» δείχνει πολλά όρια και αντιφάσεις. Επομένως, κατά τη γνώμη μου, πρέπει να επιστρέψουμε στην εμπειρία των Ζαπατίστας και την αντίληψή τους για την εξουσία από τα κάτω, χωρίς να υποπέσουμε στη στρατηγική παγίδα να παρασυρθούμε από το

■ Παρακολουθούμε την επιστροφή μιας ανάδυσης των πληβείων, παρόμοια με εκείνη στα τέλη της δεκαετίας του 1990 ή στις αρχές της δεκαετίας του 2000, κατά τις μεγάλες συγκρούσεις με τον νεοφιλελευθερισμό

τραγούδι των Σειρήνων που μας καλεί «να αλλάξουμε τον κόσμο, χωρίς να καταλάβουμε την εξουσία». Αντίθετα, ας αλλάξουμε τον κόσμο μετασχηματίζοντας την εξουσία, όπως φαίνεται να μας λένε οι Ζαπατίστας.

Σε σχέση με τα υποκείμενα που κινητοποιήθηκαν σε όλη την υπόλοιπη υποήπειρο, θα μπορούσαμε να εκτιμήσουμε ότι παρακολουθούμε την επιστροφή μιας ανάδυσης των πληβείων, παρόμοια με εκείνη στα τέλη της δεκαετίας του 1990 ή στις αρχές της δεκαετίας του 2000, κατά τις μεγάλες συγκρούσεις με τον νεοφιλελευθερισμό, για παράδειγμα με τη δράση CONAIE¹ στο Εκουαδόρ, τη δυναμική του Κινήματος των Ακτιμώνων Εργατών στη Βραζιλία, τον Πόλεμο για το Νερό και τον Πόλεμο για το Φυσικό Αέριο στη Βολιβία, το αίτημα για αποχώρηση των ελίτ (*qué se vayan todos* – *Να Φύγουν Όλοι*) το 2001 στην Αργεντινή και παρόμοιες εξεγέρσεις στις πόλεις, όπως το καρακάτσο στη Βενεζουέλα. Πρόκειται για διαφορετικά υποκείμενα, που προέρχονται από κοινωνικούς σχηματισμούς, στους οποίους ο «λαός» περιλαμβάνει μια μεγάλη πολλαπλότητα ταξικών κομμάτων. Τις τελευταίες εβδομάδες είδαμε για μία ακόμη φορά κινητοποιημένα

–ανάλογα με τη χώρα– τα κινήματα αυτοχθόνων και εργατών, τους άστεγους, τους άνεργους (πικετέρος), τη νεολαία. Πρόκειται για ίδια υποκείμενα που είχαν πυροδοτήσει τον μετα-νεοφιλελεύθερο πολιτικό κύκλο στις αρχές του 21ου αιώνα.

Σήμερα βρισκόμαστε μπροστά σε μια νέα πληβειακή εξέγερση στην οποία οι αυτόχθονες λαοί, όπως είδαμε στο Εκουαδόρ, διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο και έχουν κλονίσει τη νεοσυντηρητική κυβέρνηση του Λένιν Μορένο. Στη Βραζιλία θα πρέπει να περιμένουμε να δούμε τι στάση θα υιοθετήσει το MST, επειδή οι δεσμοί του με το PT είναι πολύ ισχυροί και πολύχρονοι, αλλά σε γενικές γραμμές αυτοί ακριβώς οι δεσμοί το έχουν παραλύσει. Παρ' όλα αυτά, με το κίνημα εναντίον των φραγμάτων (MBA), το κίνημα των *μαργαριτών*, τους οικολογικούς αγώνες για τη γη στον Αμαζόνιο και την επίθεση της άκρας δεξιάς, υπάρχει μια επανενεργοποίηση της αντίστασης. Τα αγροτικά και ιθαγενικά στρώματα βρίσκονται στο επίκεντρο των νεοφιλελεύθερων επιθέσεων και είναι, επίσης, μεταξύ εκείνων που απογοητεύτηκαν περισσότερο από τις προοδευτικές κυβερνήσεις. Συνεπώς αποτελούν ένα πολύ σημαντικό κοινωνικό υποκείμενο. Ενώ οι Εβο Μοράλες και Γκαρσία Λινέρα βρίσκονται σε εξορία στο Μεξικό, είναι τα Κόκκινα Πόντσο² αυτά που πέρασαν στην επίθεση ως απάντηση στην εξαιρετικά βίαιη διάσπαση του βολιβιανού πραξικοπήματος.

Τίποτα από αυτά δεν πρέπει να μειώσει τη σημασία των εργατικών αγώνων στις πόλεις. Είναι κρίσιμοι, γιατί βρίσκονται στην καρδιά της σχέσης κεφαλαίου-εργασίας. Στο Εκουαδόρ, υπήρξε ενότητα μεταξύ του ιθαγενικού κινήματος και των κινημάτων της πόλης και είναι αυτή η ενότητα που έδωσε πανεθνική διάσταση στη δυναμική της εξέγερσης ενάντια στον Λένιν Μορένο. Στη Χιλή, το κίνημα προέκυψε κυρίως από τους πληθυσμούς των πόλεων, από τη διαμορφωμένη στις πόλεις και μορφωμένη νεολαία, από ένα τμήμα της μικροαστικής τάξης, αλλά και από τα συνδικάτα: το *Unión Portuaria de Chile* (Ενωση Λιμενεργατών Χιλής) βρίσκεται στο επίκεντρο της σημερινής εξέγερσης και των γενικών απεργιών και αποτελεί μέρος των συνδικαλιστικών οργανώσεων που συμμετέχουν στο «Στρογγυλό Τραπέζι Κοινωνικής Ενότητας», το οποίο υποστηρίζει αυτή την εξέγερση. Κατά τη γνώμη μου, σε αυτό το σημείο μπορούμε να θα βρούμε μια διέξοδο από τη χιλιανή κρίση: Η ικανότητα της εργατικής τάξης να κινητοποιείται πανεθνικά και να επιφέρει οικονομική παράλυση θα είναι αποφασιστικής σημασίας στον αγώνα εναντίον του Πινιέρα, αλλά και εναντίον της κρατικής καταστολής, η οποία βρίσκεται σε επίπεδα που δεν έχουμε ξαναδεί στα χρόνια μετά το 1990.

Υπάρχουν όμως και αντιφάσεις. Για παράδειγμα, στη Βολιβία, ένα μέρος της ηγεσίας της εργατικής συνμοσπονδίας *Central Obrera (COB)* κάλεσε σε παραίτηση τον Μοράλες, για να «*ειρηνεύσει η χώρα*». Στην πράξη έπαιρνε το μέρος του στρατού και συνεπώς έδινε κάλυψη στο πραξικόπημα! Το εργατικό κίνημα δεν είναι πάντα έτοιμο για αγώνα, σε καμία περίπτωση. Οι μεγάλες συνδικαλιστικές ομοσπονδίες, η Χιλιανική CUT, η Βραζιλιανική CUT, αντιμετωπίζουν μεγάλες

δυσκολίες, όταν χρειάζεται να διαμορφώσουν σχέδια για ένα κίνημα αντίστασης ενάντια σε ακροδεξιές ή νεοφιλελεύθερες κυβερνήσεις, επειδή εδώ και αρκετό καιρό λειτουργούσαν ως «ιμάντες» μεταφοράς της πολιτικής γραμμής διάφορων «προοδευτικών» κομμάτων, που βρίσκονταν στην κυβέρνηση. Και μία από τις προκλήσεις αυτής της περιόδου θα είναι ακριβώς η ανοικοδόμηση ενός μαχητικού συνδικαλισμού ανεξάρτητου από τα θεσμικά όργανα, που θα έχει τις ρίζες του στους χώρους εργασίας, τις γειτονιές, τις ιθαγενικές περιοχές.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. CONAIE: Συνομοσπονδία Αυτόχθωνων Εθνικοτήτων του Εκουαδόρ.
2. Τα Κόκκινα Πόντσο είναι «πολιτοφυλακές» της ιθαγενικής εθνότητας Aymara, που προέρχονται από την περιοχή της λίμνης Titicaca, όπου συναντιούνται η Βολιβία, το Περού, η Αργεντινή και η Χιλή.

Συνέντευξη του Ζιλμπέρ Ασκάρ

Η επιστροφή των αραβικών εξεγέρσεων

Ο Ζιλμπέρ Ασκάρ συζητά για το νέο κύμα εξεγέρσεων σε Σουδάν, Αλγερία, Ιράκ, Λίβανο, εξηγώντας ότι εντάσσεται σε μια μακροχρόνια διαδικασία στον αραβικό κόσμο, που είναι «κάτι παραπάνω από μια άνοιξη». Τη συνέντευξη πήρε ο Ντάρεν Ρόσο και δημοσιεύτηκε το περασμένο φθινόπωρο στο τεύχος 19 του περιοδικού *Marxist Left Review*. Τη μετάφραση έκανε η Στέλλα Μούσμουλα.

Ο Ζιλμπέρ Ασκάρ είναι μαρξιστής διανοούμενος από τον Λίβανο. Έχει γράψει πολλά βιβλία για τον αραβικό κόσμο, μεταξύ των οποίων και δύο για τις σύγχρονες αραβικές εξεγέρσεις (*The People Want*, 2013 και *Morbid Symptoms*, 2016).

Ας ξεκινήσουμε επιστρέφοντας σε κάτι που σήμερα φαντάζει σαν μια ανάμνηση: Το επαναστατικό κύμα που σάρωσε τον αραβικό κόσμο το 2011. Υποστήριξες στο βιβλίο «The People Want: A Radical Exploration of the Arab Uprising» («Ο Λαός Απαιτεί: Μια Ριζοσπαστική Μελέτη της Αραβικής Εξέγερσης») ότι αυτά τα γεγονότα ήταν μόνο η αρχή μιας παρατεταμένης επαναστατικής διαδικασίας, που έχει τις αιτίες της στην ιδιαίτερη φύση του καπιταλισμού στη Μέση Ανατολή. Θα μπορούσες να εξηγήσεις τις δυναμικές της πολι-

τικής οικονομίας στον αραβικό κόσμο και τη σχέση τους με μορφές αυταρχικής διακυβέρνησης;

Για να αρχίσουμε με μια γενικότερη θεώρηση, είναι πλέον προφανές ότι είμαστε μάρτυρες μιας δριμείας παγκόσμιας κρίσης του νεοφιλελεύθερου σταδίου του καπιταλισμού. Στα χρόνια μετά την επιβολή του νεοφιλελεύθερου οικονομικού «παραδείγματος» στη δεκαετία του '80, ο νεοφιλελευθερισμός εξελίχθηκε ως ένα πλήρως ανεπτυγμένο στάδιο του καπιταλισμού. Αυτό το στάδιο μπήκε σε κρίση μετά τη Μεγάλη Ύφεση πριν από μια δεκαετία. Αυτή η κρίση εξελίσσεται μπροστά στα μάτια μας, προκαλώντας ολοένα και αυξανόμενη κοινωνική αναταραχή. Αν δείτε σήμερα τι συμβαίνει στη Χιλή, το Εκουαδόρ, το Λίβανο, το Ιράκ, το Ιράν, το Χονγκ Κονγκ και αρκετές άλλες περιοχές, φαίνεται ότι ολοένα και περισσότερες χώρες φτάνουν στο σημείο βρασμού.

Ασφαλώς τα γεγονότα στην αραβική περιοχή εντάσσονται σε αυτή τη γενικευμένη παγκόσμια κρίση. Υπάρχει όμως μια ιδιαιτερότητα στη συγκεκριμένη περιφερειακή αναταραχή. Εκεί, οι νεοφιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις πραγματοποιήθηκαν μέσα σε ένα πλαίσιο που κυριαρχούνταν από ένα συγκεκριμένο είδος καπιταλισμού –ένα είδος που καθορίζεται από την ιδιαίτερη φύση των κρατικών συστημάτων της περιοχής, τα οποία χαρακτηρίζονται από έναν συνδυασμό «μεταπρατισμού» (rentierism) «πατρογονισμού» (patrimonialism) ή «νεοπατρογονισμού» (neo-patrimonialism) σε ποικίλες αναλογίες [σ: ο όρος «rentierism» περιγράφει τα έσοδα από μη-παραγωγική δραστηριότητα, ο Ασκάρ εννοεί συγκεκριμένα τις στρεβλώσεις που προκαλεί η επικυριαρχία των πετρελαϊκών εσόδων στην οργάνωση της οικονομίας, οι όροι «patrimonial» και «neo-patrimonial» περιγράφουν συγκεκριμένους τύπους καθεστώτων, που περιγράφει ο Ασκάρ συνοπτικά αμέσως παρακάτω]. Αυτό που ξεχωρίζει ιδιαίτερα την περιοχή είναι η υψηλή συγκέντρωση πλήρως «πατρογονικών» κρατών, μια συγκέντρωση ασύγκριτη με οποιοδήποτε άλλο μέρος του κόσμου.

Πατρογονισμός σημαίνει ότι το κράτος ανήκει σε άρχουσες οικογένειες, είτε αυτό συμβαίνει «θεσμικά» κάτω από συνθήκες απόλυτης μοναρχίας είτε ισχύει ντε φάκτο. Οι οικογένειες αυτές αντιμετωπίζουν το κράτος ως ατομική τους ιδιοκτησία και τις ένοπλες δυνάμεις –ειδικά την ελίτ των οπλισμένων σωμάτων– ως ιδιωτική τους φρουρά.

Αυτά τα χαρακτηριστικά εξηγούν γιατί –από όλα τα μέρη του κόσμου– οι νεοφιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις παρήγαγαν τα χειρότερα οικονομικά αποτελέσματα στην αραβική περιοχή. Οι νεοφιλελεύθερης έμπνευσης μεταρρυθμίσεις που πραγματοποιήθηκαν στην περιοχή είχαν ως αποτέλεσμα τα χαμηλότερα ποσοστά οικονομικής ανάπτυξης από οποιοδήποτε άλλο μέρος του αναπτυσσόμενου κόσμου και, συνεπώς, τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας στον κόσμο –ειδικά στα ποσοστά ανεργίας των νέων.

Δεν είναι δύσκολο να καταλάβουμε την αιτία γι' αυτό: Το νεοφιλελεύθερο δόγμα βασίζεται στην πρωτοκαθεδρία του ιδιωτικού τομέα, στην ιδέα ότι ο ιδιωτικός τομέας θα πρέπει να αποτελεί την κινητήρια δύναμη της ανάπτυξης, ενώ

οι κοινωνικές και οικονομικές λειτουργίες του κράτους πρέπει να περικοπούν. Το δόγμα λέει με λίγα λόγια: Εισάγετε μέτρα λιτότητας, περιορίστε το κράτος, περικόψτε τις κοινωνικές δαπάνες, ιδιωτικοποιήστε τις κρατικές επιχειρήσεις, ανοίξτε την πόρτα διάπλata στις ιδιωτικές επιχειρήσεις και το ελεύθερο εμπόριο, και τότε θα συμβούν θαύματα.

Τώρα, σε ένα πλαίσιο από το οποίο απουσιάζουν τα προαπαιτούμενα ενός ιδεατού «κλασικού» καπιταλισμού, ξεκινώντας από το κράτος δικαίου και τη δυνατότητα πρόβλεψης των προοπτικών (χωρίς την οποία δεν μπορούν να προκύψουν ιδιωτικές επενδύσεις με στόχο τη μακροπρόθεσμη ανάπτυξη), αυτό που συμβαίνει τελικά είναι ότι οι περισσότερες ιδιωτικές επενδύσεις κατευθύνονται σε άμεσα κέρδη και στην κερδοσκοπία, ιδιαίτερα στον τομέα των ακινήτων και στον κατασκευαστικό κλάδο, αλλά όχι στη βιομηχανία ή στην αγροτική παραγωγή, όχι στους κρίσιμους παραγωγικούς κλάδους.

Αυτό δημιούργησε ένα δομικό μπλοκάρισμα της ανάπτυξης [σ: «development» και όχι «growth», όρος που αναφέρεται σε μια πιο δομική, ποιοτική «αναβάθμιση» της οικονομίας και της παραγωγής και όχι αποκλειστικά στην ποσοτική «αύξηση» του ΑΕΠ]. Έτσι, η γενικότερη κρίση της νεοφιλελεύθερης τάξης πραγμάτων παγκοσμίως, στην αραβική περιοχή εξελίσσεται πέρα από μια κρίση του νεοφιλελευθερισμού, σε μια διαρθρωτική κρίση του είδους του καπιταλισμού που επικρατεί εκεί. Συνεπώς, δεν υπάρχει διέξοδος από την κρίση στην περιοχή μέσω μιας απλής αλλαγής των οικονομικών πολιτικών μέσα στα πλαίσια «συνέχειας» των υπαρκτών κρατικών συστημάτων. Μια ριζική μετάλλαξη ολόκληρου του κοινωνικού και πολιτικού εποικοδομήματος είναι απαραίτητη. Χωρίς αυτή δεν θα υπάρξει ποτέ ορατή προοπτική τερματισμού της οξείας κοινωνικοοικονομικής κρίσης και της αποσταθεροποίησης που πλήττει ολόκληρη την περιοχή.

Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο ολόκληρη η περιοχή το 2011 συνταράχτηκε από ένα τόσο εντυπωσιακό εξεγερτικό κύμα και όχι απλά από μαζικές διαμαρτυρίες. Η προοπτική ήταν αληθινά εξεγερσιακή, με τους ανθρώπους να φωνάζουν «Ο λαός απαιτεί την ανατροπή του καθεστώτος!» –το σύνθημα που έχει γίνει πανταχού παρόν στην περιοχή μετά το 2011. Το πρώτο εξεγερτικό κύμα εκείνης της χρονιάς έπληξε με δύναμη το περιφερειακό σύστημα κρατών, αποκαλύπτοντας ότι αυτό έχει μπει σε μια επιθανάτια κρίση. Το παλιό σύστημα πεθαίνει ανεπιστρεπτί, αλλά το καινούργιο δεν έχει καταφέρει ακόμα να γεννηθεί –αναφέρομαι, φυσικά, στη διάσημη φράση του Γκράμσι– και τότε είναι που αρχίζουν να εμφανίζονται «νοσηρά συμπτώματα». Αυτή τη φράση χρησιμοποίησα ως τίτλο του βιβλίου που έγραψα το 2016, ως συνέχεια του «Ο Λαός Απαιτεί» του 2013.

Είναι αληθής ο ισχυρισμός ότι τα νεοφιλελεύθερα μέτρα στον αραβικό κόσμο επιταχύνθηκαν παρά την επαναστατική άνοδο; Στην Αίγυπτο οι τιμές των τροφίμων αυξάνονται μαζί με τις τιμές του ρεύματος και των καυσίμων και οι συντηρητικές εκτιμήσεις της Παγκόσμιας Τράπεζας αναφέρουν ότι περίπου το 60% των Αιγυπτίων είναι «είτε φτωχοί είτε ευάλωτοι». Όλα

αυτά, ενώ το καθεστώς έχει αναζωογονήσει τη σκληρή κατασταλτική επίθεση κατά των διαδηλωτών. Μπορείς να αναφερθείς στη σχέση μεταξύ αντεπανάστασης και επιτάχυνσης του νεοφιλελευθερισμού;

Πράγματι η Αίγυπτος αποτελεί ένα πολύ καλό παράδειγμα αυτής της σχέσης. Όταν χτύπησε η Μεγάλη Ύφεση το 2008, πολλοί πίστεψαν ότι προανήγγειλε το τέλος του νεοφιλελευθερισμού και ότι το εκκρεμές θα κινούνταν ξανά προς το κείνσιανό μοντέλο. Αυτό ήταν όμως μια τεράστια αυταπάτη, για τον απλό λόγο ότι οι οικονομικές πολιτικές δεν καθορίζονται από διανοητικές και εμπειρικές εκτιμήσεις. Αντ' αυτού και πάνω απ' όλα καθορίζονται από τον συσχετισμό δυνάμεων μεταξύ των τάξεων.

Από τη δεκαετία του '80 η νεοφιλελεύθερη στροφή καθοδηγήθηκε από μερίδες της αστικής τάξης, που έχουν ισχυρό ιδιον όφελος από τη χρηματοπιστικοποίηση. Προκειμένου να υπάρξει μια νέα μετατόπιση από αυτό το μοντέλο, πρέπει να υπάρξει μια αλλαγή στον κοινωνικό συσχετισμό δύναμης, που θα επηρεάζει τις ισορροπίες ακόμα και ανάμεσα σε μερίδες της ίδιας της αστικής τάξης. Δηλαδή μια αλλαγή τουλάχιστον ισοδύναμη με εκείνη που έλαβε χώρα στις δεκαετίες του '70 και του '80.

Κάτι τέτοιο δεν έχει συμβεί ακόμα και οι προοδευτικές δυνάμεις που αντιτίθενται στον νεοφιλελευθερισμό, δεν έχουν αποδειχθεί ακόμα αρκετά ισχυρές για να επιβάλουν μια αλλαγή. Οι νεοφιλελεύθεροι εξακολουθούν να ελέγχουν την κατάσταση: ισχυρίζονται ότι η αιτία της παγκόσμιας κρίσης δεν είναι ο νεοφιλελευθερισμός, αλλά το ότι δεν εφαρμόστηκαν ολοκληρωτικά οι συνταγές του. Αν και το 2008-2009 κατέφυγαν σε μεγάλης κλίμακας μέτρα, που έρχονταν σε αντίθεση με το δόγμα τους, όπως η τεράστια διάσωση του χρηματοπιστωτικού τομέα μέσω κρατικών πόρων, ξαναστράφηκαν γρήγορα σε ακόμα περισσότερο νεοφιλελεύθερες πολιτικές, που προωθήθηκαν με ακόμα μεγαλύτερη ένταση.

Αυτό ακριβώς συνέβη και στην αραβική περιοχή, παρά το γιγαντιαίο επαναστατικό κύμα που συγκλόνισε ολόκληρη την περιοχή το 2011. Σχεδόν κάθε αραβόφωνη χώρα έζησε μια κατακόρυφη αύξηση της κοινωνικής διαμαρτυρίας το 2011. Έξι από τις χώρες της περιοχής –δηλαδή πάνω από το ένα τέταρτο του συνόλου των χωρών αυτών– έζησαν μαζικές εξεγέρσεις. Κι όμως, το «μάθημα» σύμφωνα με το ΔΝΤ, την Παγκόσμια Τράπεζα, τους φρουρούς της νεοφιλελεύθερης τάξης πραγμάτων, ήταν ότι όλα αυτά συνέβησαν επειδή οι νεοφιλελεύθερες συνταγές δεν είχαν εφαρμοστεί αρκετά εκτεταμένα! Ισχυρίστηκαν ότι η κρίση οφειλόταν στην ανεπαρκή διάλυση των καταλοίπων των κρατικών καπιταλιστικών οικονομιών του χθες. Υποστήριξαν ότι η λύση είναι να μπει τέλος στη χορήγηση κάθε είδους κοινωνικών επιδομάτων, ακόμα πιο ριζικά από ό,τι είχε γίνει ήδη.

Οστόσο, ο λόγος για τον οποίο οι κυβερνήσεις της περιοχής όντως δεν προχώρησαν περισσότερο με τέτοιου είδους πολιτικές, ήταν επειδή φοβούνταν να το κάνουν. Δεν πρόκειται για την Ανατολική Ευρώπη μετά την πτώση του Τείχους του Βερολίνου, όταν οι άνθρωποι κατάπιαν το πολύ πικρό χάπι των θηριωδών

νεοφιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων με την ελπίδα ότι θα τους οδηγούσε στην καπιταλιστική ευημερία. Στον αραβικό κόσμο, οι λαοί δεν είναι πρόθυμοι να πληρώσουν αυτό το τίμημα, καθώς δεν έχουν αυταπάτες ότι οι χώρες τους θα γίνουν σαν τη Δυτική Ευρώπη, όπως είχαν οδηγηθεί να πιστεύουν οι Ανατολικοευρωπαίοι. Επομένως, προκειμένου να επιβληθούν επιπλέον νεοφιλελεύθερα μέτρα στους λαούς, απαιτείται ωμή βία. Ως εκ τούτου, η Αίγυπτος είναι μια ξεκάθαρη απεικόνιση του γεγονότος ότι η εφαρμογή του νεοφιλελευθερισμού δεν πάει χέρι-χέρι με τη δημοκρατία, όπως ισχυρίστηκε πριν από τριάντα χρόνια ο Φουκουγιάμα στη φαντασίωση περί «τέλους της ιστορίας».

Η Αίγυπτος δείχνει καθαρά ότι, προκειμένου να εφαρμοστεί πλήρως το νεοφιλελεύθερο πρόγραμμα στον Παγκόσμιο Νότο, απαιτούνται δικτατορίες. Η πρώτη εφαρμογή αυτής της λογικής έλαβε χώρα στη Χιλή, του Πινοσέτ φυσικά. Στην Αίγυπτο, την υλοποιεί τώρα η –μετά το 2013– δικτατορία υπό την ηγεσία του στρατηγού Σίσι –το πιο κτηνώδες κατασταλτικό καθεστώς που έχουν υποστεί οι Αιγύπτιοι εδώ και πολλές δεκαετίες. Έχει προχωρήσει μακρύτερα από κάθε προηγούμενο καθεστώς στην εφαρμογή του πλήρους νεοφιλελεύθερου προγράμματος που υποστηρίζει το ΔΝΤ, με τεράστιο κόστος για τον πληθυσμό, με απότομη αύξηση του κόστους ζωής, των τιμών των τροφίμων, των τιμών στις μεταφορές, των πάντων. Ο λαός έχει ρημαχτεί απόλυτα. Ο λόγος για τον οποίο η οργή του δεν έχει εκραγεί στους δρόμους σε μαζική κλίμακα είναι ότι λειτουργεί αποτρεπτικά η κρατική τρομοκρατία. Αλλά η πλήρης εφαρμογή των νεοφιλελεύθερων συνταγών του ΔΝΤ δεν έχει δημιουργήσει ούτε πρόκειται να δημιουργήσει κανένα οικονομικό θαύμα. Συνεπώς συσσωρεύονται εντάσεις και αργά ή γρήγορα η χώρα θα εκραγεί και πάλι. Υπήρξε ήδη μια περιορισμένη έκρηξη της λαϊκής οργής τον περασμένο Σεπτέμβριο. Αργά ή γρήγορα, θα υπάρξει μια πολύ μεγαλύτερη.

Παρόλο που τα πλαίσια διαφέρουν και η συγκεκριμενοποίηση είναι πάντα σημαντική, γιατί διατήρησε η βαρβαρότητα το προβάδισμά της απέναντι στα εργατικά και δημοκρατικά κινήματα σε ολόκληρο τον αραβικό κόσμο; Ποια ήταν τα σημεία καμής της ήττας στην περιοχή μετά το 2011 και γιατί υπήρξαν; Σε τι κατάσταση βρίσκεται η Αριστερά και το εργατικό κίνημα στην Αίγυπτο, αντιμέτωπα με τον ούλτρα-νεοφιλελευθερισμό του Σίσι και την αυταρχική του βιαιότητα;

Δυστυχώς, τόσο η Αριστερά όσο και το εργατικό κίνημα στην Αίγυπτο βρίσκονται σε άσχημη κατάσταση. Έχουν υποστεί μια οδυνηρή ήττα –όχι μόνο λόγω της βίαιης αντιμετώπισης του κατασταλτικού κράτους, αλλά επίσης και λόγω των δικών τους αντιφάσεων και αυταπατών. Το μεγάλο μέρος της αιγυπτιακής Αριστεράς ακολούθησε μια πολιτικά αλλοπρόσαλλη διαδρομή, εναλλάσσοντας τη μια λανθασμένη συμμαχία με την άλλη: από τη Μουσουλμανική Αδελφότητα στο στρατό. Το 2013, το μεγαλύτερο μέρος της Αριστεράς και του ανεξάρτητου εργατικού κινήματος υποστήριξε το πραξικόπημα του Σίσι με πολύ κοντόφθαλμο τρόπο,

έχοντας την ψευδαίσθηση ότι ο στρατός θα ξαναέβαζε σε τροχιά τη δημοκρατική διαδικασία. Πίστευαν ότι το να απαλλαγούν από τον Μόρσι και τη Μουσουλμανική Αδελφότητα, μετά από έναν χρόνο διακυβέρνησής τους, θα άνοιγε εκ νέου το δρόμο για την προώθηση της επαναστατικής διαδικασίας, ακόμα κι αν αυτό το προχώρημα το επέφερε ο στρατός.

Ακούγεται μάλλον ανόητο, αλλά είχαν ειλικρινά αυτή την ψευδαίσθηση, την οποία καλλιέργησαν οι στρατιωτικοί κατά την αρχική περίοδο μετά το πραξικόπημα. Ο στρατός αφομοίωσε ακόμη και τον επικεφαλής του ανεξάρτητου εργατικού κινήματος στην πρώτη κυβέρνηση που σχημάτισε μετά το πραξικόπημα. Αυτή η τρομερή γκάφα δυσφήμισε και την Αριστερά και το ανεξάρτητο εργατικό κίνημα. Είχε ως αποτέλεσμα τη σημαντική αποδυνάμωση και περιθωριοποίηση της αριστερής αντιπολίτευσης στη σημερινή Αίγυπτο.

Δεν αναφέρομαι εδώ στη μαρξιστική ριζοσπαστική Αριστερά, η οποία υπήρξε πάντοτε μειοψηφική, αν και έπαιξε δυσανάλογα μεγάλο ρόλο σε κάποιες στιγμές του επαναστατικού ξεσηκωμού του 2011-2013. Αναφέρομαι στην πιο ευρεία Αριστερά, εκείνη που μπορούσε να απευθύνεται σε μεγάλες μάζες [σσ: αναφέρεται σε πολιτικούς του ρεύματος του «αριστερού νασερισμού» όπως ο Σαμπάχι που είχε κερδίσει 20% στις εκλογές του 2012, στα στελέχη των ανεξάρτητων συνδικάτων, στους αγωνιστές των νεολαιίστικων κοινωνικών οργανώσεων που έπαιξαν ηγετικό ρόλο το 2011 κ.ο.κ.]. Αυτή η ευρύτερη Αριστερά έχει χάσει μεγάλο μέρος της αξιοπιστίας της μετά το 2013. Αυτός είναι πράγματι ένας κρίσιμος λόγος για τον οποίο ο κόσμος δεν κινητοποιήθηκε μαζικά ενάντια στη νέα νεοφιλελεύθερη επέλαση. Όταν δεν υπάρχει αξιόπιστη εναλλακτική λύση, οι άνθρωποι τείνουν να αφομοιώνουν την αφήγηση του καθεστώτος, η οποία λέει: «Η εμείς ή το χάος, ή εμείς ή μια τραγωδία σαν αυτή της Συρίας. Πρέπει να αποδεχτείτε τη σιδερένια μπότα μας. Θα είναι δύσκολο, αλλά στο τέλος θα έρθει η ευημερία». Οι Αιγύπτιοι δεν πιστεύουν στ' αλήθεια την τελευταία υπόσχεση –περί ευημερίας– αλλά εξακολουθούν να παραλύουν απ' το φόβο μήπως καταλήξουν σε μια κατάσταση ακόμα χειρότερη απ' αυτή που υπομένουν τώρα.

Συνδεδεμένη με όλα αυτά είναι μια άλλη ιδιαιτερότητα της επαναστατικής διαδικασίας στην περιοχή, της οποίας η Συρία αποτελεί την πιο τραγική έκφραση. Συζητήσαμε ήδη για την πρώτη ιδιαιτερότητα –τη δομική κρίση που είναι ιδιόμορφη στον αραβικό κόσμο μέσα στο πλαίσιο της γενικότερης κρίσης του νεοφιλελευθερισμού. Η άλλη ιδιαιτερότητα είναι ότι αυτή η περιοχή είχε την εμπειρία δεκαετιών δράσης ενός αντιδραστικού αντιπολιτευτικού ρεύματος, το οποίο προωθήθηκε για πολλά χρόνια από τις Ηνωμένες Πολιτείες μαζί με τον παλαιότερο σύμμαχό τους στην περιοχή, το βασίλειο της Σαουδικής Αραβίας.

Εννοώ φυσικά τον ισλαμικό φονταμενταλισμό –ολόκληρο το φάσμα αυτού του ρεύματος, που έχει ως πιο διακεκριμένη συνιστώσα τη Μουσουλμανική Αδελφότητα και στα πιο ριζοσπαστικά άκρα του βρίσκονται η Αλ Κάιντα και το επονομαζόμενο Ισλαμικό Κράτος (γνωστό και ως ISIS).

Ο ισλαμικός φονταμενταλισμός προωθήθηκε από την Ουάσινγκτον ως το

κύριο αντίδοτο απέναντι στον κομμουνισμό και τον αριστερό εθνικισμό στον μουσουλμανικό κόσμο κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Στη δεκαετία του '70, σχεδόν όλες οι αραβικές κυβερνήσεις διευκόλυναν τη δράση των ισλαμιστών φονταμενταλιστών ως αντίβαρο στην αριστερή ριζοσπαστικοποίηση της νεολαίας. Με την επακόλουθη υποχώρηση του αριστερού κύματος, οι ισλαμιστές φονταμενταλιστές έγιναν οι σημαντικότερες αντιπολιτευτικές δυνάμεις. Σε άλλες χώρες η αντιπολίτευσή τους γινόταν ανεκτή, όπως στην Αίγυπτο ή την Ιορδανία, σε άλλες συντριβόταν βίαια, όπως στη Συρία ή την Τυνησία. Ήταν όμως πανταχού παρόντες.

Όταν ξέσπασαν οι εξεγέρσεις του 2011, τα παρακλάδια της Μουσουλμανικής Αδελφότητας, σε κάθε χώρα, πήδηξαν πάνω στο επαναστατικό άρμα και προσπάθησαν να αρπάξουν το τιμόνι του για να εξυπηρετήσουν τους δικούς τους πολιτικούς σκοπούς. Οι Αδελφοί Μουσουλμάνοι ήταν πολύ ισχυρότεροι από όποιες αριστερές δυνάμεις είχαν απομείνει στην περιοχή, οι οποίες ήταν σημαντικά αποδυναμωμένες από την κατάρρευση της ΕΣΣΔ, ενώ την ίδια στιγμή οι φονταμενταλιστές είχαν την οικονομική και μιντιακή υποστήριξη από τις πετρελαϊκές μοναρχίες του Κόλπου.

Ως αποτέλεσμα, αυτό που αναπτύχθηκε στην περιοχή δεν ήταν η κλασική δυαδική αντίθεση ανάμεσα στην επανάσταση και την αντεπανάσταση. Ήταν μια τριγωνική κατάσταση στην οποία υπήρχε, αφενός, ένας προοδευτικός πόλος – εκείνες οι ομάδες, τα κόμματα και τα δίκτυα που ξεκίνησαν τις εξεγέρσεις και εκπροσωπούσαν τις βασικές προσδοκίες τους. Αυτός ο πόλος ήταν οργανωτικά αδύναμος, με την εξαίρεση της Τυνησίας, όπου ένα ισχυρό εργατικό κίνημα αντιστάθμιζε την αδυναμία της πολιτικής Αριστεράς και επέτρεψε στην εξέγερση σε αυτή τη χώρα να πετύχει την πρώτη νίκη, ανατρέποντας έναν πρόεδρο, πυροδοτώντας έτσι το κύμα αναταράξεων στην περιοχή. Αφετέρου, υπήρχαν δύο αντεπαναστατικοί, βαθιά αντιδραστικοί πόλοι: τα παλαιά καθεστώτα, που κλασικά αντιπροσώπευαν την κύρια αντεπαναστατική δύναμη, αλλά επίσης και οι ισλαμικές φονταμενταλιστικές δυνάμεις που ανταγωνίζονται τα παλαιά καθεστώτα και πασχίζουν να καταλάβουν την εξουσία. Σε αυτόν τον τριγωνικό αγώνα, ο προοδευτικός πόλος, το επαναστατικό ρεύμα, σύντομα περιθωριοποιήθηκε –όχι ή όχι μόνο λόγω οργανωτικής και υλικής αδυναμίας, αλλά επίσης και κυρίως λόγω πολιτικής αδυναμίας, λόγω έλλειψης στρατηγικού οράματος.

Συνεπώς η κατάσταση κυριαρχήθηκε από τη σύγκρουση μεταξύ των δύο αντεπαναστατικών πόλων, η οποία κλιμακώθηκε σε μια «σύγκρουση βαρβαροτήτων», όπως την αποκαλώ, της οποίας η Συρία είναι η πιο τραγική έκφραση, με ένα εξόχως βάρβαρο συριακό καθεστώς αντιμέτωπο με βάρβαρες ισλαμικές φονταμενταλιστικές δυνάμεις. Η τεράστια προοδευτική δυνατότητα, την οποία

Η κατάσταση κυριαρχήθηκε
■
από τη σύγκρουση μεταξύ των
δύο αντεπαναστατικών πόλων,
η οποία κλιμακώθηκε σε μια
«σύγκρουση βαρβαροτήτων»

αντιπροσώπευαν οι νέοι που ξεκίνησαν την εξέγερση στη Συρία το Μάρτιο του 2011, συντρίφθηκε πλήρως.

Πολλοί από αυτούς τους νέους ανθρώπους εγκατέλειψαν τη χώρα, επειδή δεν μπορούσαν να επιβιώσουν ούτε σε περιοχές που έλεγχε το καθεστώς, ούτε σε μέρη που έλεγχαν οι ισλαμικές φονταμενταλιστικές δυνάμεις. Έτσι μεγάλο τμήμα του προοδευτικού δυναμικού της Συρίας διασκορπίστηκε στην Ευρώπη, την Τουρκία, το Λίβανο και την Ιορδανία. Ένα τμήμα του επιβιώνει στο εσωτερικό της χώρας, αλλά, όσο ο πόλεμος συνεχίζεται, θα του είναι δύσκολο να αναδυθεί εκ νέου.

Η κατάσταση των Κούρδων στη Συρία είναι μια διαφορετική ιστορία. Το Κουρδικό PYD/YPG [σσ: PYD ονομάζεται το κόμμα και YPG οι πολιτοφυλακές του] στη βορειοανατολική Συρία είναι αναμφισβήτητο η πιο προοδευτική από όλες τις ένοπλες δυνάμεις που δραστηριοποιούνται στο Συριακό έδαφος, αν όχι η μόνη προοδευτική δύναμη. Κατάφεραν να αναπτύξουν και να επεκτείνουν την περιοχή υπό τον έλεγχό τους με την υποστήριξη των ΗΠΑ, επειδή η Ουάσινγκτον επί Ομπάμα θεώρησε ότι αποτελούν αποτελεσματικό πεζικό στον πόλεμο κατά του ISIS. Είχαν φυσικά και οι ίδιοι τους δικούς τους λόγους να επιδιώκουν την καταπολέμηση του ISIS, καθώς γι' αυτούς αποτελούσε έναν θανατηφόρο εχθρό. Η πρώτη άμεση συνεργασία τους με τις ΗΠΑ ήταν στη μάχη του Κομπάνι το 2014, όταν η αμερικανική αεροπορική υποστήριξη, συμπεριλαμβανομένων των ρίψεων όπλων, ήταν καθοριστικής σημασίας στο να επιτρέψει στους Κούρδους μαχητές να απωθήσουν την επίθεση του ISIS. Υπήρξε επομένως μια σύγκλιση συμφερόντων μεταξύ των ΗΠΑ, που παρείχαν στήριξη από αέρος, καθώς και άλλα μέσα και πόρους, και των YPG, που διέθεταν στρατεύματα στο έδαφος.

Αυτή τη συνεργασία εγκατέλειψε ο Ντόναλντ Τραμπ, μαχαιρώνοντας πίσω-πλάτα τους Κούρδους και ανοίγοντας το δρόμο στην αποικιοκρατική εθνικιστική και ρατσιστική επίθεση της Τουρκίας εναντίον τους. Η θέση τους έχει γίνει εξαιρετικά επισφαλής, καθώς έχουν πια παγιδευτεί ανάμεσα στο Τουρκικό σφυρί και το αμόνι του Συριακού καθεστώτος, ανάμεσα στον Τουρκικό σοβινισμό και τον Αραβικό σοβινισμό –δύο σχέδια εθνοκάθαρσης, που συγκλίνουν στο στόχο της αντικατάστασης των Κούρδων με Άραβες στις παραμεθόριες περιοχές της Συρίας με την Τουρκία. Η Μόσχα βοηθάει και τους δύο σε αυτή τους την προσπάθεια.

Αλλά το PYD/YPG είχε αποτύχει νωρίτερα να ενωθεί με συνέπεια με τον ευρύτερο αγώνα ενάντια στο δολοφονικό καθεστώς του Άσαντ...

Δεν θα έριχνα το μεγαλύτερο φταίξιμο πάνω τους: Καμία από τις ένοπλες δυνάμεις της συριακής αντιπολίτευσης δεν ήταν καθαρή σε μια πραγματική αναγνώριση των δημοκρατικών και εθνικών δικαιωμάτων των Κούρδων. Ασφαλώς η δράση του PYD/YPG δεν είναι κάποια αναβίωση της Κομούνας του Παρισιού, όπως κάποιοι τείνουν να την παρουσιάζουν αρκετά αφελώς. Κι όμως, παρ' όλα τα όριά τους και χωρίς να τρέφουμε ή να καλλιεργούμε αυταπάτες σχετικά με αυτούς, εξακολουθούν να αντιπροσωπεύουν την πιο προοδευτική σημαντική οργανωμένη δύναμη στο Συριακό έδαφος. Εάν πάρουμε ως κύριο κριτήριό μας

τη θέση των γυναικών –και αυτή πρέπει πάντα να αποτελεί ένα αποφασιστικό κριτήριο για τους προοδευτικούς– το PYD/YPG είναι μη συγκρίσιμο με κάθε άλλη δύναμη στην περιοχή. Σε αυτό προσθέστε το ότι οι ομοϊδεάτες τους στην Τουρκία ηγούνται του Λαϊκού Δημοκρατικού Κόμματος (HPD), τη μόνη μεγάλη προοδευτική και φεμινιστική πολιτική δύναμη στη χώρα αυτή.

Ποια ήταν τα πιο σημαντικά θεωρητικά και πολιτικά διδάγματα που μπορούν οι μαρξιστές να αντλήσουν από τον προηγούμενο κύκλο επαναστατικού αγώνα; Συχνά ακούμε το επιχείρημα ότι ο μαρξισμός είναι οριενταλιστικός και είναι επομένως ακατάλληλος για τις μη-δυτικές κοινωνίες. Η στάση του Μισέλ Φουκώ απέναντι στην ιρανική επανάσταση (1979) ήταν ένα παράδειγμα της προσπάθειας να αναζητηθεί η λύτρωση σε μια μη-δυτική θρησκευτική Ετερότητα, αναγγέλλοντας το τέλος των παγκόσμιων-καθολικών οραμάτων για τη χειραφέτηση του ανθρώπου, της ταξικής πολιτικής και των μαρξιστικών θεωρητικών εργαλείων κατανόησης του κόσμου.

Λοιπόν, γιατί πιστεύεις ότι η μαρξιστική θεωρία είναι πιο κατάλληλη για την κατανόηση των επαναστάσεων και των αντεπανάστασεων σε όλη τη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική; Ποιες είναι οι προοπτικές ανάπτυξης μιας νέας γενιάς αραβόφωνων μαρξιστών αγωνιστών από το 2011 και μετά και σε ποια έκταση έχει αρχίσει αυτό να συμβαίνει;

Η οριενταλιστική οπτική για την περιοχή είναι ότι αυτή είναι καταδικασμένη να είναι αιώνια προσκολλημένη στη θρησκεία ως μέρος της πολιτιστικής της πεμπουσίας, ότι όλα εξηγούνται με τη θρησκεία και ότι αυτή ήταν πάντα το βασικό κίνητρο της δράσης των πληθυσμών της περιοχής. Αυτή είναι μια εντελώς λανθασμένη οπτική φυσικά. Είναι παράλληλα επίσης πολύ ιμπεριονιστική, με την έννοια ότι αγνοεί το παρελθόν και πιστεύει ότι το παρόν πρόκειται να διαρκέσει για πάντα.

Εξετάζοντας τη Μέση Ανατολή και τη Βόρεια Αφρική τα τελευταία χρόνια, μπορεί κανείς πράγματι να σχηματίσει την εντύπωση ότι οι ισλαμικές φονταμενταλιστικές δυνάμεις πρωταγωνιστούν παντού. Ωστόσο, αυτό δεν ίσχυε μερικές δεκαετίες πριν, ειδικά τις δεκαετίες του '50 και του '60, όταν οι δυνάμεις αυτές ήταν περιθωριοποιημένες από πολύ ισχυρότερες αριστερές δυνάμεις. Πριν από μερικά χρόνια μου ζητήθηκε να γράψω έναν πρόλογο για την επανέκδοση του «Μαρξισμός και Μουσουλμανικός Κόσμος» του Μαξίμ Ροντινσόν. Αυτή η συλλογή άρθρων, τα περισσότερα από τα οποία γράφτηκαν στη δεκαετία του '60, περιγράφει ένα μέρος του κόσμου, όπου τα αριστερά ρεύματα ήταν κυρίαρχα. Για το λόγο αυτό έπρεπε να ενημερώσω ή να υπενθυμίσω στους αναγνώστες αυτό το ιστορικό γεγονός, για να μην μπερδευτούν, καθώς διαβάζουν το βιβλίο.

Ελάχιστοι συνειδητοποιούν σήμερα ότι στις δεκαετίες του '50 και του '60 ήταν ευρέως διαδεδομένη η πεποίθηση ότι η αραβική περιοχή βρισκόταν υπό κομμουνιστική ιδεολογική ηγεμονία. Ένας μαροκινός συγγραφέας δημοσίευσε το 1967,

στα γαλλικά, ένα βιβλίο με τίτλο «Σύγχρονη Αραβική Ιδεολογία», στο οποίο πραγματευόταν αυτό που αποκαλούσε «αντικειμενικό μαρξισμό», ως μια ιδεολογία η οποία ήταν διάχυτη στην περιοχή. Με αυτή τη φράση εννοούσε ότι οι άνθρωποι χρησιμοποιούσαν μαρξιστικές κατηγοριοποιήσεις και ιδέες, χωρίς καν οι περισσότεροι να γνωρίζουν την προέλευσή τους.

Ας εξετάσουμε μια χώρα όπως το Ιράκ –ένα καλό παράδειγμα. Σήμερα, οι κληρικοί και οι μουλάδες κυριαρχούν στην πολιτική σκηνή, ιδιαίτερα μεταξύ των Σιιτών. Αλλά αν γυρίσουμε πίσω στα τέλη της δεκαετίας του '50, θα διαπιστώσουμε ότι η βασική πάλη στη χώρα είχε ως αντιπάλους τους Κομμουνιστές ενάντια στους Μπααθιστές, με τους δεύτερους να υιοθετούν μια εθνικιστική ιδεολογία, η οποία περιέγραφε τον εαυτό της ως σοσιαλιστική. Οι Κομμουνιστές ασκούσαν ιδιαίτερη επιρροή στους σίιτες και ήταν σε θέση να κινητοποιούν εκατοντάδες χιλιάδες ανθρώπους σε διαδηλώσεις. Επομένως, σκεφτείτε εκείνο το Ιράκ και το σημερινό Ιράκ: τα χωρίζει ένα πλατύ σχίσμα. Ωστόσο αυτό αποδεικνύει ότι δεν υπάρχει τίποτα στα γονίδια των πληθυσμών της περιοχής, που να τους καταδικάζει στο να συμμορφώνονται με την πολιτική καθοδήγηση θρησκευτικών δυνάμεων.

Ο πιο δημοφιλής πολιτικός ηγέτης στη σύγχρονη αραβική ιστορία ήταν αναμφισβήτητα ο Γκαμάλ Αμπντέλ Νάσερ –ο πρόεδρος της Αιγύπτου από το 1956 μέχρι τον πρόωρο θάνατό του το 1970. Έφτασε όσο πιο «αριστερά» ήταν εφικτό μέσα στα όρια του αστικού εθνικισμού, εφαρμόζοντας μια σαρωτική εθνικοποίηση της οικονομίας μαζί με διαδοχικές αγροτικές μεταρρυθμίσεις, προωθώντας μια κρατικά καθοδηγούμενη βιομηχανική ανάπτυξη και βελτιώνοντας ουσιαστικά τις συνθήκες εργασίας, όλα αυτά σε ένα αντιιμπεριαλιστικό και αντι-σιωνιστικό υπόβαθρο.

Αν και συνέβη κάτω από σκληρές δικτατορικές συνθήκες, αυτή ήταν μια πολύ προοδευτική φάση στην ιστορία της Αιγύπτου και βρήκε μιμητές σε αρκετές αραβικές χώρες. Όταν σκέφτεσαι πάνω σε αυτή την ιστορία, συνειδητοποιείς ότι ο ρόλος του ισλαμικού φονταμενταλισμού τις τελευταίες δεκαετίες δεν έχει τις ρίζες του σε κάποια πολιτιστική πεμπτουσία, όπως θα υποστήριζε η άποψη του Οριενταλισμού. Είναι περισσότερο προϊόν συγκεκριμένης ιστορικής εξέλιξης. Όπως ήδη σχολιάσαμε, είναι εν μέρει το προϊόν της παρατεταμένης και εντατικής υποστήριξης του ισλαμικού φονταμενταλισμού από την Ουάσινγκτον σε συμπαιγνία με το πιο αντιδραστικό κράτος στη γη, το Βασίλειο της Σαουδικής Αραβίας, για την καταπολέμηση της επιρροής του Νάσερ και της ΕΣΣΔ στην αραβική περιοχή και τον μουσουλμανικό κόσμο.

Όταν άνθισε η Αραβική Άνοιξη (όπως αποκαλούνταν οι εξεγέρσεις το 2011), μια νέα γενιά μπήκε στον αγώνα σε μαζική κλίμακα. Ο κύριος όγκος αυτής της νέας γενιάς ελπίζει σε έναν ριζοσπαστικό προοδευτικό μετασχηματισμό. Επιδιώκουν καλύτερες κοινωνικές συνθήκες, ελευθερία, δημοκρατία, κοινωνική δικαιοσύνη, ισότητα, συμπεριλαμβανομένης της χειραφέτησης των φύλων. Απορρίπτουν τις νεοφιλελεύθερες πολιτικές και ονειρεύονται μια κοινωνία σε ακραία αντίθεση με τις προγραμματικές αντιλήψεις των ισλαμικών φονταμενταλιστικών

δυνάμεων, που υφάρπαξαν ή προσπάθησαν να υφαρπάξουν τις εξεγέρσεις και να ηγηθούν σε αυτές προκειμένου να πετύχουν τους δικούς τους στόχους.

Υπάρχει ένα τεράστιο προοδευτικό δυναμικό στην περιοχή και το είδαμε να επιστρέφει στο προσκήνιο κατά το δεύτερο επαναστατικό κύμα που ξεδιπλώνεται αυτή τη στιγμή. Ξεκίνησε τον Δεκέμβρη του 2018 με τη Σουδανική εξέγερση, η οποία ακολουθήθηκε από τον περασμένο Φλεβάρη [σσ: 2019] από την Αλγερινή εξέγερση και από τον Οκτώβρη από ογκώδεις κοινωνικές και πολιτικές διαδηλώσεις στο Ιράκ και στο Λίβανο. Το Σουδάν, η Αλγερία, το Ιράκ και ο Λίβανος βράζουν και όλες οι άλλες χώρες της περιοχής βρίσκονται στο χείλος της έκρηξης.

Κάτι για το ρόλο του σταλινισμού στον αραβικό κόσμο;

Η Σοβιετική Ένωση, όπως και τα κομμουνιστικά κόμματα υπό την ηγεσία της, αντιπροσώπευαν την κυρίαρχη μορφή του «Μαρξισμού» στην περιοχή εδώ και δεκαετίες. Υπήρξαν αρκετά σημαντικά κομμουνιστικά κόμματα στην περιοχή, όλα στενά συνδεδεμένα με τη Μόσχα. Αυτό σήμαινε ότι οι αυτοαποκαλούμενες μαρξιστικές ιδέες κυριαρχούνταν σε μεγάλο βαθμό από τον σταλινισμό στις δεκαετίες του '50 και του '60 στην περιοχή. Με την παγκόσμια ανάδυση της Νέας Αριστεράς στα τέλη της δεκαετίας του '60 και τη δεκαετία του '70, νέες μεταφράσεις επέτρεψαν την πρόσβαση σε κριτικούς Μαρξιστές και αντι-σταλινικούς Μαρξιστές συγγραφείς στα αραβικά.

Η άνοδος μιας Νέας Αριστεράς στην αραβική περιοχή ενισχύθηκε από την ήττα των Αραβικών στρατευμάτων τον Ιούνιο του 1967 στον επονομαζόμενο Πόλεμο των Έξι Ημερών, η οποία αποτέλεσε ένα μεγάλο πλήγμα στον Νάσερ και το καθεστώς του. Ένα μεγάλο τμήμα της νεολαίας ριζοσπαστικοποιήθηκε πέρα και από τον Νασερισμό και από τον σταλινισμό, σε αυτό που συχνά ήταν ριζοσπαστικός εθνικισμός με «Μαρξιστικό» μανδύα, αντί για καθαρός μαρξισμός. Η

Αραβική Νέα Αριστερά γνώρισε σημαντική ανάπτυξη στα τέλη της δεκαετίας του '60 και στις αρχές της δεκαετίας του '70, αλλά απέτυχε να οικοδομήσει μια εναλλακτική απέναντι στην παλιά Αριστερά, πόσο μάλλον μια εναλλακτική στις κυρίαρχες δυνάμεις.

Αυτή είναι η περίοδος κατά την οποία τα καθεστώτα χρησιμοποίησαν τον ισλαμικό φονταμενταλισμό για να εξοντώσουν τον σπόρο της Νέας Αριστεράς πριν αυτός ανθίσει. Οι περισσότερες, αν όχι όλες, οι αραβικές κυβερνήσεις εξαπέλυσαν και υποστήριξαν τις ισλαμικές φονταμενταλιστικές ομάδες στη δεκαετία του '70, ειδικά στα πανεπιστήμια, ως αντίδοτο στη νέα αριστερή ριζοσπαστικοποίηση. Κατ' αυτόν τον τρόπο συνέβαλαν σημαντικά στην αποτυχία της ριζοσπαστικής Αριστεράς.

Οι περισσότερες, αν όχι όλες, οι αραβικές κυβερνήσεις εξαπέλυσαν και υποστήριξαν τις ισλαμικές φονταμενταλιστικές ομάδες στη δεκαετία του '70, ειδικά στα πανεπιστήμια, ως αντίδοτο στη νέα αριστερή ριζοσπαστικοποίηση

Φυσικά, η τελευταία φέρει την κύρια ευθύνη για την ήττα της. Της έλειπε η πολιτική ωριμότητα και η στρατηγική οξύνοια. Η νέα ριζοσπαστικοποίηση δεν προχώρησε πολύ πιο μακριά από τον προηγούμενος κυρίαρχο επιφανειακό και δογματικό «Μαρξισμό», που ήταν έντονα επηρεασμένος από τον σταλινισμό. Ο μαρξισμός γενικά περιορίστηκε στην αναπαραγωγή μερικών κλισέ. Υπήρχαν εξαιρέσεις, φυσικά, αλλά συνολικά η πρωτότυπη μαρξιστική διανοητική παραγωγή στα αραβικά παρέμεινε πολύ περιορισμένη –εξαιρώντας τις συμβολές Μαρξιστών στοχαστών από την περιοχή, που ζούσαν στο εξωτερικό και έγραφαν σε ευρωπαϊκές γλώσσες, όπως ο αείμνηστος Σαμίρ Αμίν. Η πιο σημαντική εξαίρεση ήταν ο Χασάν Χαμντάν, γνωστός με το συγγραφικό ψευδώνυμο Μαχντί Αμέλ. Ήταν ο πιο προωθημένος διανοούμενος του Κομμουνιστικού Κόμματος Λιβάνου και δολοφονήθηκε από τη Χεζμπολάχ το 1987. Μια ανθολογία των γραπτών του θα κυκλοφορήσει σύντομα σε αγγλική μετάφραση.

Ας επιστρέψουμε στο παρόν. Η αλγερινή εξέγερση και η εξέγερση στο Σουδάν αναζωπύρωσαν την ελπίδα, όπως και οι θαρραλέες διαδηλώσεις στους δρόμους της Αιγύπτου και οι συνελεύσεις στην πλατεία Riad al-Solh στον Λίβανο, που καλούν σε ανατροπή του σημερινού καθεστώτος. Παρόλο που είναι δύσκολο να απαντηθεί, σε ποιο βαθμό οι απλοί άνθρωποι στην περιοχή άντλησαν πολιτικά διδάγματα από το προηγούμενο κύμα αγώνων; Τι είδους μαζικές δυναμικές είναι τώρα σε εξέλιξη; Πώς έμαθαν οι καταπιεσμένοι και οι εκμεταλλευόμενοι από τις εμπειρίες του μαζικού αγώνα; Έμαθαν κάτι;

Ασφαλώς και έμαθαν. Οι παρατεταμένες επαναστατικές διαδικασίες λειτουργούν σωρευτικά σε ό,τι αφορά την εμπειρία και την τεχνογνωσία. Είναι καμπύλες μάθησης. Οι λαοί μαθαίνουν, τα μαζικά κινήματα μαθαίνουν, οι επαναστάτες μαθαίνουν και φυσικά μαθαίνουν επίσης και οι αντιδραστικοί, όλοι μαθαίνουν. Μια μακροχρόνια επαναστατική διαδικασία είναι μια διαδοχή κυμάτων αγωνιστικής ανόδου και αντεπαναστατικών αντιδράσεων –αλλά δεν είναι απλές επαναλήψεις παρόμοιων μοτίβων. Η διαδικασία δεν είναι κυκλική, πρέπει να προχωράει προς τα μπρος, αλλιώς εκφυλίζεται.

Οι άνθρωποι κατανοούν τα μαθήματα των προηγούμενων εμπειριών και κάνουν ό,τι καλύτερο μπορούν, προκειμένου να μην επαναλάβουν τα ίδια λάθη ή να μην πέσουν στις ίδιες παγίδες. Αυτό είναι πολύ σαφές στην περίπτωση του Σουδάν, αλλά επίσης στην Αλγερία και πλέον στο Ιράκ και το Λίβανο. Το Σουδάν και η Αλγερία, μαζί με την Αίγυπτο, είναι οι τρεις χώρες της περιοχής όπου οι ένοπλες δυνάμεις αποτελούν τον κεντρικό θεσμό της πολιτικής εξουσίας. Φυσικά, τα ένοπλα σώματα ασφαλείας είναι η ραχοκοκαλιά των κρατών γενικότερα, αλλά είναι η άμεση εξουσία του στρατού που ξεχωρίζει σε αυτές τις τρεις χώρες στην αραβική περιοχή.

Τα καθεστώτα τους δεν είναι «πατρογονικά». Δεν υπάρχει καμία οικογένεια που να της ανήκει το κράτος σε τέτοιο βαθμό, ώστε αυτή να το κάνει ό,τι θέλει.

Το κράτος είναι μάλλον κυριαρχούμενο συλλογικά από τη διοίκηση των ενόπλων δυνάμεων. Αυτά είναι «νεο-πατρογονικά» καθεστώτα: Αυτό σημαίνει ότι χαρακτηρίζονται από νεποτισμό, ευνοιοκρατία και διαφθορά, αλλά καμία μεμονωμένη οικογένεια δεν έχει τον πλήρη έλεγχο του κράτους, το οποίο παραμένει θεσμικά διαχωρισμένο από τους κυβερνώντες ως άτομα. Αυτό εξηγεί γιατί στις τρεις αυτές χώρες ο στρατός κατέληξε να ξεφορτωθεί τον πρόεδρο και το στενό του περιβάλλον, προκειμένου να διαφυλάξει το στρατιωτικό καθεστώς.

Αυτό συνέβη στην Αίγυπτο το 2011 με την αποπομπή του Μουμπάρακ και φέτος στην Αλγερία με τον τερματισμό της προεδρίας του Μπουτεφλίκα, ακολουθούμενο από την ανατροπή του Μπασίρ στο Σουδάν. Και οι τρεις ανατροπές διεξήχθησαν από το στρατό. Ωστόσο, όταν συνέβη αυτό στην Αίγυπτο, υπήρχαν τεράστιες λαϊκές αυταπάτες για το στρατό, οι οποίες ανανεώθηκαν το 2013, όταν ο στρατός ανέτρεψε τον πρόεδρο Μόρσι της Μουσουλμανικής Αδελφότητας.

Αυτές οι αυταπάτες δεν επαναλήφθηκαν στο Σουδάν ή την Αλγερία το 2019. Αντίθετα, το λαϊκό κίνημα στις δύο χώρες γνώριζε καλά ότι ο στρατός αποτελεί τον κεντρικό πυλώνα του καθεστώτος από το οποίο επιθυμούν να απαλλαγούν. Το κίνημα και στις δύο χώρες κατανοεί πολύ καλά ότι, όταν φωνάζουν το σύνθημα «Ο λαός απαιτεί την ανατροπή του καθεστώτος», εννοούν τη στρατιωτική κυριαρχία συνολικά –όχι μόνο την προεδρική κορυφή του παγόβουνου. Το αντιλαμβάνονται αυτό σαφέστατα και στην Αλγερία και στο Σουδάν, σε αντίθεση με ό,τι είχε συμβεί στην Αίγυπτο στο παρελθόν.

Αλλά στο Σουδάν υπάρχει κάτι παραπάνω απ' αυτή τη διαφορά. Υπάρχει μια ηγεσία που ενσωματώνει την επίγνωση των διδαγμάτων που αντλούνται από όλες τις προηγούμενες εμπειρίες στην περιοχή. Αυτό οφείλεται κυρίως στην ίδρυση της Ένωσης Σουδανών Επαγγελματιών (SPA), η οποία ξεκίνησε το 2016 με εκπαιδευτικούς, δημοσιογράφους, γιατρούς και άλλους επαγγελματίες που οργάνωσαν ένα παράνομο δίκτυο. Καθώς ξεδιπλώνονταν η εξέγερση που ξεκίνησε τον Δεκέμβριο του 2018, η Ένωση αναπτύχθηκε σε ένα πολύ ευρύτερο δίκτυο που συμπεριλάμβανε εργατικά σωματεία όλων των σημαντικών τμημάτων της εργατικής τάξης. Έχει παίξει τον κεντρικό ρόλο στα γεγονότα από την πλευρά του λαϊκού κινήματος. Η SPA συντέλεσε επίσης καταλυτικά στη συγκρότηση ενός ευρύτερου πολιτικού συνασπισμού με τη συμμετοχή πολλών κομμάτων και οργανώσεων. Επί του παρόντος έχουν εμπλακεί σε ένα πολιτικό παιχνίδι διελκυστίνδας με το στρατό.

Συμφώνησαν προσωρινά σε έναν συμβιβασμό με τον οποίο θεσμοποιήθηκε αυτό που μπορεί να χαρακτηριστεί ως κατάσταση δυαδικής εξουσίας. Η χώρα διοικείται από ένα συμβούλιο στο οποίο η ηγεσία του λαϊκού κινήματος εκπροσωπείται μαζί με τη στρατιωτική διοίκηση. Πρόκειται για μια άβολη μεταβατική περίοδο που δεν μπορεί να διαρκέσει πολύ. Αργά ή γρήγορα, μία από τις δύο δυνάμεις θα πρέπει να υπερισχύσει σε βάρος της άλλης.

Αλλά το σημείο κλειδί εδώ είναι ότι η εμπειρία του Σουδάν αντιπροσωπεύει ένα τεράστιο βήμα προς τα εμπρός σε σύγκριση με όλα όσα είχαμε δει από το

2011 και μετά και αυτό οφείλεται στην ύπαρξη μιας πολιτικά ευφυούς ηγεσίας. Η SPA δεν έτρεφε ψευδαισθήσεις για το στρατό. Είναι ριζικά αντίθετη τόσο με τη στρατιωτική εξουσία όσο και με τον ισλαμικό φονταμενταλισμό, ειδικά από τη στιγμή που και οι δύο δυνάμεις εκπροσωπούσαν στο καθεστώς του Ομάρ Αλ Μπασίρ. Υποστηρίζουν ένα πολύ προοδευτικό πρόγραμμα, στο οποίο περιλαμβάνεται μια αξιοσημείωτη φεμινιστική διάσταση. Πρόκειται για μια πολύ σημαντική εμπειρία, η οποία παρακολουθείται πολύ στενά από κάθε γωνιά στην περιοχή.

Το λαϊκό κίνημα στην Αλγερία συγκλονίζει με την ικανότητα να πραγματοποιεί τεράστιες μαζικές διαδηλώσεις κάθε εβδομάδα εδώ και αρκετούς μήνες. Αλλά

■ Οι μορφές ηγεσίας μεταβάλλονται φυσιολογικά με την πάροδο του χρόνου, αλλά δεν έχουμε εισέλθει σε κάποια μεταμοντέρνα εποχή «ακέφαλων επαναστάσεων», όπως θέλουν μερικοί να πιστέψουμε

δεν έχει αναγνωρισμένη και «νομιμοποιημένη» ηγεσία. Κανείς δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι μιλάει στο όνομά του. Αυτό αποτελεί προφανή αδυναμία, σε εμφανή αντίθεση με το Σουδάν. Οι μορφές ηγεσίας μεταβάλλονται φυσιολογικά με την πάροδο του χρόνου, αλλά δεν έχουμε εισέλθει σε κάποια μεταμοντέρνα εποχή «ακέφαλων επαναστάσεων», όπως θέλουν μερικοί να πιστέψουμε. Η έλλειψη ηγεσίας αποτελεί κρίσιμο εμπόδιο: μια αναγνωρισμένη ηγεσία είναι

ζωτικής σημασίας, προκειμένου να κατευθύνει τη δύναμη του μαζικού κινήματος προς έναν πολιτικό στόχο. Αυτό το έχουν στο Σουδάν, αλλά όχι στην Αλγερία, και όχι ακόμη στο Ιράκ ή στο Λίβανο.

Ωστόσο, τόσο στο Ιράκ όσο και στον Λίβανο, άνθρωποι που εμπνέονται από το παράδειγμα του Σουδάν, προσπαθούν να στήσουν κάτι σαν το SPA. Υπάρχουν κάποια πρώτα βήματα προς αυτή την κατεύθυνση, στα οποία εμπλέκονται καθηγητές πανεπιστημίων μαζί με διάφορους επαγγελματίες. Στο Λίβανο, δημιούργησαν έναν Σύνδεσμο Γυναικών και Ανδρών Επαγγελματιών, εμπνευσμένο σαφώς από το μοντέλο του Σουδάν. Αυτό δείχνει καθαρά πώς λειτουργεί σε περιφερειακό επίπεδο η εκμάθηση από την εμπειρία.

Μπορείς να εμβαθύνεις περισσότερο στις πιο σημαντικές πτυχές των μαζικών κινημάτων στο Ιράκ και στο Λίβανο;

Και τα δύο κινήματα μοιράζονται μια αξιοσημείωτη ιδιαιτερότητα, η οποία συνίσταται στο ότι και οι δύο χώρες, το Ιράκ και ο Λίβανος, χαρακτηρίζονται από ένα θρησκευτικό σχεταριστικό πολιτικό σύστημα.

Στο Λίβανο, είχε θεσμοθετηθεί από τη γαλλική αποικιοκρατία μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο μια μορφή παρόμοια με το σημερινό πολιτικό σύστημα της χώρας. Στο Ιράκ, εγκαθιδρύθηκε από την Αμερικάνικη κατοχή, πολύ πιο πρόσφατα. Τέτοια σχεταριστικά πολιτικά καθεστώτα φυσικά τρέφονται από τους θρησκευτικούς διχασμούς. Στο γενικό τους πλαίσιο, οι σχεταριστικές θρησκευτικές

διαιρέσεις γίνονται το καθοριστικό χαρακτηριστικό της πολιτικής ζωής και της κυβέρνησης. Ο σεχταρισμός είναι ένα ολέθριο και αποτελεσματικό εργαλείο για την εκτροπή της ταξικής πάλης σε θρησκευτική διαμάχη. Πρόκειται για μια παλιά συνταγή, μια εκδοχή του «διαίρει και βασίλευε»: εμποδίζει οποιαδήποτε οριζόντια αλληλεγγύη στο εσωτερικό μιας τάξης κατά τον αγώνα εναντίον της άλλης, μετατρέποντάς την σε κάθετη σύγκρουση μεταξύ των θρησκευτικών δογμάτων. Οι αστικές σεχταριστικές νεποτιστικές ηγεσίες εξασφαλίζουν την αφοσίωση μελών των λαϊκών τάξεων που ανήκουν στη δική τους σεχταριστική κοινότητα, τροφοδοτώντας σεχταριστικές διαιρέσεις και αντιπαλότητες.

Τόσο στο Ιράκ όσο και στον Λίβανο, η συσσώρευση κοινωνικών δυσφοριών ως επακόλουθο μιας πολύ άγριας μορφής καπιταλισμού, που συντρίβει τους απλούς ανθρώπους και επιδεινώνει το βιοτικό τους επίπεδο, έχει δημιουργήσει μια τεράστια δυσανεμία. Η κοινωνική έκρηξη πυροδοτήθηκε από ένα πολιτικό μέτρο στο Ιράκ –την παύση μιας δημοφιλούς στρατιωτικής προσωπικότητας. Και από ένα οικονομικό στο Λίβανο –έναν φόρο που επιβλήθηκε στις επικοινωνίες VoIP (what's up). Αυτά τα μέτρα προκάλεσαν μια τρομερή έκρηξη λαϊκής οργής. Στον Λίβανο, προς έκπληξη όλων, η έκρηξη απλώθηκε σε ολόκληρη τη χώρα και συμπεριέλαβε ανθρώπους που ανήκαν σε όλα τα δόγματα. Στο Ιράκ περιορίστηκε κυρίως στην αραβική σιιτική πλειοψηφία, αλλά αυτό είναι εξίσου σημαντικό, καθώς η ίδια η κυρίαρχη κλίκα είναι σιιτική. Έτσι, το κίνημα και στις δύο χώρες έχει απορρίψει με σθένος το σεχταρισμό υπέρ μιας ανανεωμένης αίσθησης ενός λαϊκού-εθνικού ανήκειν.

Στο Λίβανο, ο σεχταρισμός ήταν τόσο παγιωμένος ιστορικά, ώστε φαινόταν ως ένα αξεπέραστο εμπόδιο. Επομένως ήταν καταπληκτικό το να βλέπει κανείς ανθρώπους που ανήκουν σε όλες τις θρησκευτικές κοινότητες, να συμμετέχουν σε μια εξέγερση, της οποίας το βασικό σύνθημα έχει γίνει το αραβικό ισοδύναμο του ισπανόφωνου «Que se vayan todos!» (Να φύγουν όλοι!), το οποίο ήταν το κεντρικό σύνθημα της λαϊκής εξέγερσης του Δεκεμβρίου του 2001 στην Αργεντινή. Η λιβανέζικη εκδοχή λέει [Όταν λέμε να φύγουν] «όλοι, σημαίνει όλοι!» –είναι ένας τρόπος να επιμείνει στην απόρριψη όλων των μελών της άρχουσας τάξης, χωρίς εξαιρέσεις. Το «εμείς εναντίον αυτών» μετατοπίστηκε από το «σέχτα εναντίον σέχτας» προς μια λαϊκή εξέγερση των από κάτω εναντίον όλων των μελών της άρχουσας τάξης από πάνω, σε όποια θρησκευτική-πολιτική σέχτα κι αν ανήκουν, είτε είναι Σιίτες, είτε Σουνίτες, είτε Χριστιανοί, είτε Δρούζοι.

Η Χεζμπολάχ δεν εξαιρέθηκε –και αυτό είναι ακόμη πιο εντυπωσιακό, καθώς μέχρι πρότινος επικρατούσε ένα είδος ταμπού όσον αφορά αυτό το κόμμα και ειδικά τον ηγέτη του. Ήταν καταπληκτικό το γεγονός ότι ο κόσμος βγήκε στους δρόμους στις περιοχές που είναι υπό τον έλεγχο της Χεζμπολάχ, παρά την ξεκάθαρη στάση του κόμματος ενάντια στο λαϊκό κίνημα. Έκτοτε, υπήρξαν διαδοχικές προσπάθειες εκφοβισμού του λαϊκού κινήματος από μπράβους που ανήκουν στη Χεζμπολάχ και στο στενό σύμμαχό της, την Αμάλ, δηλαδή τα δύο σιιτικά σεχταριστικά κόμματα.

Στο Ιράκ, τα κόμματα και οι πολιτοφυλακές που συνδέονται με το ιρανικό καθεστώς, ενεπλάκησαν σε πολύ μεγαλύτερο επίπεδο στην καταστολή της λαϊκής εξέγερσης, με πολλές δολοφονίες. Αυτό συνέβη επειδή η κηδεμονία της Ιρακινής κυβέρνησης από την Τεχεράνη αποτελεί βασικό στόχο της λαϊκής εξέγερσης. Η πρόσφατη έκρηξη θυμού μέσα στο ίδιο το Ιράν απαντήθηκε αντίστοιχα με βίαιη καταστολή.

Το Ιρανικό θεοκρατικό καθεστώς επιβεβαιώνει έτσι ότι είναι μία από τις κύριες αντιδραστικές δυνάμεις στην περιοχή, αντίστοιχα με τον περιφερειακό της αντίπαλο, το Βασίλειο της Σαουδικής Αραβίας. Αυτό ήταν ήδη σαφές από τη βίαιη καταστολή του δημοκρατικού λαϊκού κινήματος μέσα στο Ιράν το 2009, από την τεράστια συμβολή του Ιράν στην αντεπαναστατική επίθεση του συριακού καθεστώτος μετά το 2013 και από τη σκληρή καταστολή των κοινωνικών διαμαρτυριών, που ξέσπασαν ξανά στο Ιράν στα τέλη του 2017 και στις αρχές του 2018.

Ο ρόλος των γυναικών στο δεύτερο κύμα της επαναστατικής διαδικασίας στην αραβική περιοχή είναι ένα άλλο πολύ σημαντικό χαρακτηριστικό και μια περαιτέρω ένδειξη του υψηλότερου βαθμού ωριμότητας που επιτεύχθηκε από τα λαϊκά κινήματα. Στο Σουδάν, την Αλγερία και το Λίβανο, οι γυναίκες έχουν συμμετάσχει μαζικά και πολύ ορατά στις διαδηλώσεις και τις μαζικές συγκεντρώσεις, καθώς και ως επικεφαλής τους. Στις τρεις αυτές χώρες οι φεμινίστριες υπήρξαν μια κρίσιμη συνιστώσα μεταξύ των κοινωνικών ομάδων, που συμμετείχαν στις εξεγέρσεις. Ακόμα και στο Ιράκ, όπου οι γυναίκες ήταν μετά βίας ορατές στο αρχικό στάδιο των διαδηλώσεων, πλέον εμπλέκονται όλο και περισσότερο, ειδικά αφότου προσχώρησε στις κινητοποιήσεις ο φοιτητικός πληθυσμός.

Το μεγάλο ερώτημα τώρα είναι: Θα καταφέρουν τα λαϊκά κινήματα στην Αλγερία, το Ιράκ και το Λίβανο να βρουν τρόπους οργάνωσης, όπως έκαναν οι Σουδανοί-ές αδελφοί και αδελφές τους, προκειμένου να μεγιστοποιήσουν τον αντίκτυπο των αγώνων τους και να πετύχουν σημαντικά βήματα προς την εκπλήρωση των στόχων τους; Ή θα κατορθώσουν οι άρχουσες τάξεις να καταπνίξουν κάθε μία από αυτές τις τρεις εξεγέρσεις και να τις εξουδετερώσουν; Χωρίς να είμαι αισιόδοξος, λόγω της εξαιρετικά μοχθηρής φύσης των καθεστώτων που κυβερνούν σε αυτό το μέρος του κόσμου, τρέφω πολλές ελπίδες. Η ελπίδα μου, ωστόσο, βασίζεται στην επίγνωση ότι υπάρχει μια τεράστια προοδευτική δυνατότητα, ενώ ταυτόχρονα αντιλαμβάνομαι πλήρως ότι προκειμένου να υλοποιηθεί αυτή, χρειάζεται μεγάλος αγώνας, οργάνωση και πολιτική οξύνοια.

Η ζούγκλα της απορρύθμισης των εργασιακών σχέσεων

του Σωτήρη Μάρταλη

Το άρθρο που ακολουθεί περιγράφει τις σαρωτικές αλλαγές στις εργασιακές σχέσεις, ως γενική κατεύθυνση της άρχουσας τάξης από το 1990 που κλιμακώθηκε στα χρόνια της κρίσης και των μνημονίων. Παρουσιάζει τα θλιβερά πεπραγμένα της τετραετίας ΣΥΡΙΖΑ, την αχαλίνωτη επίθεση του Μητσοτάκη σήμερα, τη στάση των συνδικάτων και την αναγκαία τοποθέτηση της Αριστεράς απέναντι στις προκλήσεις.

Τα τελευταία χρόνια έχουν επιβληθεί σαρωτικές αλλαγές στις εργασιακές σχέσεις: Τρομακτικές μειώσεις μισθών, διαρκής υποβάθμιση της σταθερής και μόνιμης εργασίας, «νέες» μορφές απασχόλησης (μερική, εκ περιτροπής, ωφελούμενοι, ενοικιαζόμενοι κ.ά.), υποβάθμιση των Συλλογικών Συμβάσεων Εργασίας, διάβρωση στο δικαίωμα απεργίας, απελευθέρωση απολύσεων, έχουν μπει στην καθημερινότητα των εργαζομένων.

Χαρακτηριστικό της κατάστασης είναι ότι το ποσοστό των εργαζομένων που καλύπτονται από ΣΣΕ στην Ελλάδα είναι το χαμηλότερο στην Ευρώπη (10%,

δηλαδή οι 9 στους 10 εργαζόμενους δεν καλύπτονται από καμία ΣΣΕ). Το αμέσως επόμενο ποσοστό αφορά τη Ρουμανία με 30%, ενώ ο Μέσος Όρος κάλυψης στην ΕΕ είναι 65% και στις Σκανδιναβικές χώρες 90-92%. Στα τελευταία 12 χρόνια οι εργαζόμενοι ηλικίας 35-40 χρονών έχουν γνωρίσει ένα εργασιακό τοπίο στο οποίο εργάζονται χωρίς ΣΣΕ, χωρίς συνδικαλιστική ένταξη και ουσιαστικά χωρίς εργασιακά δικαιώματα. Δηλαδή διαμορφώνεται μια νέα γενιά εργατικής τάξης, που δεν έχει βιώσει τα δεδομένα που ήταν κανόνας μέχρι το 2000.1

Είναι σημαντικό να έχουμε καθαρή άποψη για το ποια είναι τα σχέδια της κυρίαρχης τάξης. Πώς τα έβαλαν σε εφαρμογή οι διάφορες κυβερνήσεις και τι στάση κράτησαν τα συνδικάτα.

Οι εργασιακές σχέσεις

Οι εργασιακές σχέσεις αφορούν τους εργαζόμενους και τους εργοδότες όχι μόνο σε προσωπικό επίπεδο, αλλά και συλλογικά, μέσω των οργανώσεών τους. Κεντρικά ζητήματα των εργασιακών σχέσεων είναι οι όροι και οι συνθήκες εργασίας (αμοιβές, ωράρια, άδειες, επιδόματα, μέθοδοι και τρόποι παραγωγής, απολύσεις, περίθαλψη, συνταξιοδότηση). Οι ρυθμίσεις για τις συνδικαλιστικές οργανώσεις (δικαιώματα, ελευθερίες, σχετική νομοθεσία) και τις συλλογικές διαπραγματεύσεις.

Από τα παραπάνω γίνεται κατανοητό, γιατί οποιαδήποτε αλλαγή στις εργασιακές σχέσεις έχει τεράστια σημασία για τη δουλειά και τη ζωή του κόσμου της τάξης μας.

Το συνδικαλιστικό δικαίωμα στην Ελλάδα αναγνωρίστηκε το 1914, αλλά και μετά την αναγνώριση της νόμιμης λειτουργίας των συνδικάτων δεν ήταν λίγες οι περιπτώσεις άγριας καταστολής (Μεταλλεργάτες στη Σέριφο 1916, Ναυτεργάτες στον Πειραιά 1923, Σταφιδεργάτες στο Ηράκλειο 1936 κ.ά.). Οι συλλογικές συμβάσεις εργασίας αρχικά ήταν συμφωνίες μεταξύ εργοδοτών και συλλογικοτήτων των εργατών και συνήθως ήταν αποτέλεσμα υποχωρήσεων της εργοδοσίας κάτω από απεργιακές πιέσεις. Οι εργοδότες συνήθως υπαναχωρούσαν από αυτές τις άτυπες συμφωνίες, όταν είχαν τη δυνατότητα. Στην Ελλάδα το 1914, εκτός από την αναγνώριση των σωματείων, αναγνωρίστηκε επίσης η δυνατότητα υπογραφής «ομαδικών» συμβάσεων εργασίας. Το 1935 η κυβέρνηση Κονδύλη, κάτω από την πίεση των απεργιακών κινητοποιήσεων, που οι κατασταλτικοί μηχανισμοί αδυνατούσαν να ελέγξουν, νομοθετεί για τη διαδικασία επίλυσης συλλογικών διαφορών.

Η επτάχρονη δικτατορία 1967-1974 κατέργησε όχι μόνο όλα τα εργατικά δικαιώματα, αλλά και τις συλλογικές συμβάσεις. Στη μεταπολίτευση με τις θυελλώδεις απεργιακές κινητοποιήσεις, ψηφίζεται το 1982 ο Ν. 1264/82 για τα συνδικαλιστικά δικαιώματα και φθάνουμε μέχρι και το 1990 για να νομοθετηθούν: Η πλήρης αναγνώριση του δικαιώματος στις συλλογικές διαπραγματεύσεις παράλληλα με την υποχρέωση του εργοδότη να προσέλθει στη διαπραγμάτευση,

η επέκταση της εφαρμογής των συλλογικών διαπραγματεύσεων, η διεύρυνση του περιεχομένου των συλλογικών διαπραγματεύσεων εκτός από τα μισθολογικά σε όλο το φάσμα των εργασιακών σχέσεων, η ανάθεση του δικαιώματος σύναψης συλλογικής σύμβασης στην πιο αντιπροσωπευτική οργάνωση, η καθολική ισχύς του περιεχομένου της εθνικής γενικής και της επιχειρησιακής συλλογικής σύμβασης, η καθιέρωση της αρχής της ευνοϊκότερης ρύθμισης μεταξύ κλαδικής και επιχειρησιακής συλλογικής σύμβασης κ.ά. Δημιουργήθηκε ο οργανισμός επίλυσης των συλλογικών διαφορών (ΟΜΕΔ) και αναγνωρίστηκε η δυνατότητα μονομερούς προσφυγής στη διαιτησία.²

Η κατεύθυνση της κυρίαρχης τάξης

Οι αλλαγές στις Εργασιακές Σχέσεις στην Ελλάδα συντελούνται με κατεύθυνση και σχέδιο, σε μια σταδιακή πορεία από το 1990, με κλιμάκωση και επιτάχυνση κατά την περίοδο της κρίσης και των μνημονίων. Η απορρύθμιση των εργασιακών σχέσεων έχει άξονα και στόχο τη μείωση του κόστους και την ευελιξία της εργασίας και κινείται πάνω στις νεοφιλελεύθερες καπιταλιστικές πολιτικές, που εφαρμόζονται στην ΕΕ.

Το 1992 η Συνθήκη του Μάαστριχτ αποτέλεσε αποφασιστικό βήμα για τις καπιταλιστικές αναδιαρθρώσεις με βασικό στόχο την «ευελιξία». Έβαζε ως κατεύθυνση την υποβάθμιση της μόνιμης και σταθερής δουλειάς, του κοινωνικού χαρακτήρα της ασφάλισης, της δημόσιας υγείας και παιδείας, και τελικά την προσαρμογή των εργασιακών σχέσεων στη «νέα οικονομία».

Το Σύμφωνο Σταθερότητας του Άμστερνταμ (1997) ήρθε να συμπληρώσει τη Συνθήκη του Μάαστριχτ και να επιβάλει τα μέτρα για τη «διατηρησιμότητα» της «σύγκλισης». Στο στόχαστρο ήταν η κοινωνική πολιτική που έπρεπε να υποταχτεί στην «προσαρμοστικότητα» της αγοράς εργασίας και στον έλεγχο των δημοσιονομικών ελλειμμάτων.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κολωνίας (1999) αποφασίζει ομόφωνα τη «στενότερη συνεργασία για την προώθηση της απασχόλησης και των οικονομικών μεταρρυθμίσεων στην Ευρώπη». Ιδιαίτερο βάρος δίνει στην «αναθεώρηση των φορολογικών συστημάτων και των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης». Έτσι τα κράτη-μέλη καλούνται να προσαρμόσουν τα συνταξιοδοτικά συστήματα και τα συστήματα υγείας, ώστε να «ανταποκριθούν στη χρηματοοικονομική επιβάρυνση που συνιστά για τις δαπάνες κοινωνικής πρόνοιας η γήρανση του πληθυσμού». Και να προσαρμόσουν τα φορολογικά συστήματα και τα συστήματα παροχών. Αντίστοιχες κατευθύνσεις αποφασίστηκαν στο έκτακτο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισαβόνας για ένα «νέο κοινωνικό μοντέλο».³

Η ντόπια κυρίαρχη τάξη ακολούθησε με ενθουσιασμό αυτή την κατεύθυνση. Το 1990 η κυβέρνηση της ΝΔ φέρνει στη Βουλή και ψηφίζεται ο νόμος 1892/90 «για τον εκσυγχρονισμό και την ανάπτυξη». Με αυτόν το νόμο ενισχύεται η μερική απασχόληση και η «διευθέτηση» του χρόνου εργασίας, ενώ το μεγάλο

κεφάλαιο ωφελείται από μια σειρά προνόμια, με το πρόσχημα της συμβολής του στην «αντιμετώπιση της ανεργίας».

Με τους νόμους 2639/98 και 2874/00 που προώθησε η κυβέρνηση του ΠΑ-ΣΟΚ, έχουμε την αντιδραστική αναδιάρθρωση του ημερήσιου εργασίου χρόνου, δηλαδή τη «συνολική διευθέτηση», που στοχεύει στην αύξηση της απλήρωτης εργασίας, στην εντατικοποίηση της δουλειάς, στην απαλλαγή των εργοδοτών από το κόστος των υπερωριών. Το 8ωρο ουσιαστικά καταστρατηγείται. Μετατρέπεται σε 9ωρο, 10ωρο ή και παραπάνω, χωρίς πληρωμή υπερωριών. Ο εργαζόμενος μετατρέπεται σε «απασχολήσιμο». Θα δουλεύει όποτε και όσο θέλει ο εργοδότης, σύμφωνα με το συμφέρον της επιχείρησής, που η κυβέρνηση Σημίτη θεσμοθέτησε ως κυρίαρχο κριτήριο.

Το 2001 επιχειρούν την επίθεση στα συνταξιοδοτικά δικαιώματα, με στόχο τη σταδιακή απεμπλοκή του κράτους από την υποχρεωτική χρηματοδότηση, τη μείωση των συντάξεων κατά περίπου 50%, την αύξηση των ορίων συνταξιοδότησης στα 65 (από 62), την ενσωμάτωση των επικουρικών στα κύρια ταμεία, την κατάργηση των θετικών διακρίσεων υπέρ των γυναικών. Το νομοσχέδιο Γιαννίτση αποσύρθηκε κάτω από τη θύελλα των μαζικών κινητοποιήσεων και μιας γιγάντιας πανεργατικής απεργίας.⁴

Ο νόμος Ρέππα 3029/02 αύξησε το όριο ηλικίας συνταξιοδότησης από την 35ετία (χωρίς όριο ηλικίας) σε 37ετία, μείωσε το ύψος της κατώτερης σύνταξης, επανακαθόρισε τα βαρέα και ανθυγιεινά επαγγέλματα, καθιέρωσε τα επαγγελματικά ταμεία. Νομοθέτησε τη δυνατότητα τα αποθεματικά των ταμείων μέχρι ποσοστό 70% να επενδύονται σε μετοχές.

Με το νόμο 3429/05 δίνεται για πρώτη φορά η δυνατότητα κατάργησης των Γενικών Κανονισμών Προσωπικού στις δημόσιες επιχειρήσεις των Κανονισμών που απορρέουν από ΣΣΕ. Η παρέμβαση αυτή αποτελεί τον προπομπό για τις γενικότερες παρεμβάσεις στο σύστημα των συλλογικών εργασιακών σχέσεων στον δημόσιο τομέα.

Θα πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι τις προσπάθειες της κυρίαρχης τάξης να απορρυθμίσει τις εργασιακές σχέσεις αυτή την περίοδο καθυστερούν ή και αναστέλλουν οι εργατικοί αγώνες και η μαζική αντίσταση που αντιπαραθέτει η εργατική τάξη.

Η μνημονιακή περίοδος

Στα χρόνια που πέρασαν είχαν αναδειχθεί καθαρά η κατεύθυνση, οι επιλογές και ο σχεδιασμός της ελληνικής κυρίαρχης τάξης για τις εργασιακές σχέσεις. Αν αυτή την εικοσαετία οι παρεμβάσεις ήταν αργές και προσεκτικές, λόγω των αντιστάσεων και του πολιτικού κόστους, κατά την περίοδο των μνημονίων τα εργοδοτικά σχέδια προχωράνε με καταγιστικούς ρυθμούς.

Συμπίεζουν τον κατώτερο μισθό με νομοθετική παρέμβαση, επιβάλλουν τη μείωση από τα 751 στα 586 ευρώ, στους κάτω των 25 ετών στα 510 ευρώ. Με το

δεύτερο μνημόνιο αναστέλλεται η επέκταση των κλαδικών και ομοιοεπαγγελματικών ΣΣΕ, με αποτέλεσμα να ενισχύονται οι διαφορετικές ταχύτητες στις αμοιβές στον ίδιο κλάδο και να ωθούνται οι αμοιβές στα κατώτατα μισθολογικά επίπεδα. Αναστέλλεται η αρχή της ευνοϊκότερης ρύθμισης για τον εργαζόμενο, δηλαδή επιτρέπεται να υπερισχύουν οι ειδικές «επιχειρησιακές» ΣΣΕ έναντι των κλαδικών. Επιβάλλουν την αναστολή των επιδομάτων πολυετίας και των ωριμάνσεων. Μειώνουν το χρόνο μετενέργειας (δηλαδή το χρόνο που διατηρείται σε ισχύ μια ΣΣΕ μετά τη λήξη ή την καταγγελία της). Περιορίζουν το ρόλο της διαιτησίας και αλλάζουν δυσμενέστερα για τους εργαζόμενους τους όρους λειτουργίας της.

Η υπερίσχυση των επιχειρησιακών ΣΣΕ έναντι των κλαδικών και η μείωση των αποδοχών όσων δεν καλύπτονται από κάποια ΣΣΕ (κατώτατες αποδοχές), αποδυναμώνει τη διαπραγματευτική ισχύ των συνδικάτων και μεταφέρει την άμυνα των εργαζομένων σε επίπεδο επιχείρησης, όπου η εργοδοσία μπορεί να βάλει καθοριστικές πιέσεις και διαθέτει σε μεγάλο βαθμό εργοδοτικά «σωματεία».

Το 3ο Μνημόνιο και ο ΣΥΡΙΖΑ

Το 3^ο Μνημόνιο επικυρώνει τα προηγούμενα, αλλά ταυτόχρονα δεσμεύει ασφυκτικά το πεδίο των εργασιακών σχέσεων, όπου κάθε αλλαγή γίνεται αδύνατη χωρίς την έγκριση των δανειστών. Αν περίμεναν κάποιοι ότι μετά την «έξοδο από τα μνημόνια, η κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ θα ξεκινούσε μια έστω συγκρατημένη και προσεκτική επάνοδο στην εργασιακή κανονικότητα», διαψεύστηκαν οικτρά. Η κυβέρνηση Τσίπρα μπορούμε να ισχυριστούμε ότι, σε γενικές γραμμές, συνέχισε να τηρεί τις κατευθύνσεις και τις επιλογές των προηγούμενων κυβερνήσεων και των μνημονίων. Οι παρεμβάσεις της ήταν κατώτερες και από τις μετριοπαθέστερες προσδοκίες και κινούνταν μεταξύ της απραξίας και μιας «ήπιας» απορρύθμισης.

Η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ νομοθέτησε την εκκρεμότητα από το 2^ο Μνημόνιο, που αφορούσε τις ομαδικές απολύσεις. Ουσιαστικά απελευθέρωσε τις ομαδικές απολύσεις, καταργώντας το δικαίωμα παρέμβασης του υπουργείου Εργασίας και του ΑΣΕ (Ανώτατου Συμβουλίου Εργασίας). Κύριοι στόχοι αυτής της διάταξης ήταν οι υπό ιδιωτικοποίηση Δημόσιες Επιχειρήσεις, καθώς και η διευκόλυνση των τραπεζών (με τον τρόπο που βλέπουμε αυτές τις μέρες στην Πειραιώς).

Αξίζει να αναφερθούμε στη ρύθμιση του άρθρου 211 του Ν. 4512/18 με την οποία επιβάλει απαρτία 50% για τη σύγκληση γενικής συνέλευσης και κυρίως για απόφαση για απεργία, από τις πρωτοβάθμιες συνδικαλιστικές οργανώσεις. Γίνεται εύκολα κατανοητό ότι αυτό δυσκολεύει τη δυνατότητα λειτουργίας των συνδικάτων και τη δυνατότητα απόφασης για απεργία. Αντίθετα, διατηρείται η δυνατότητα της εργοδοσίας να αλλάζει μονομερώς τα ωράρια, έχοντας εξασφαλίσει τη συμφωνία μόλις του 15% των εργαζομένων της επιχείρησης.

Σημαντικό μέτρο ήταν και η επιστροφή του εργοδοτικού «δικαιώματος» της ανταπεργίας (Lockout), με χρήση του 656 άρθρου του Αστικού Κώδικα (1983),

που αφορά τη μη καταβολή των αμοιβών των εργαζομένων σε περίπτωση που ο εργοδότης βρίσκεται κάτω από «ανωτέρα βία». Η νομολογία των τελευταίων χρόνων θεωρεί ότι η απεργία δημιουργεί όρους ανωτέρας βίας, άρα η εργοδοσία νομιμοποιείται να μην καταβάλει μισθούς.

Στο 2^ο Μνημόνιο προβλεπόταν ότι, όταν η χώρα βγει από τα μνημονιακά προγράμματα, θα αρθούν οι αναστολές που επιβλήθηκαν στις ΣΣΕ, δηλαδή θα επανέλθει η αρχή της ευνοϊκότερης ρύθμισης και η αρχή της επεκτασιμότητας. Στην πραγματικότητα η υπουργική απόφαση τον Αύγουστο του 2018, που «κατάργησε» τις αναστολές για τις ΣΣΕ, προβλεπόταν στο 2^ο Μνημόνιο και δεν αποτελούσε παρέμβαση της κυβέρνησης του ΣΥΡΙΖΑ. Επί 7 χρόνια, από τον Φεβρουάριο του 2012, διατηρήθηκε ο ίδιος κατώτατος μισθός μέχρι το 2019. Ενώ προβλεπόταν από το 2012 ότι τον Απρίλιο του 2017 θα έληγε αυτό το «πάγωμα» του κατώτερου μισθού, η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ αποφάσισε να παρατείνει το πάγωμα για δύο ακόμα χρόνια. Τελικά, μπροστά στις εκλογές αύξησε τον κατώτατο μισθό από 586 € στα 650 € και κατάργησε τον υποκατώτατο για τους κάτω των 25 ετών.

Ακόμα και τα μέτρα για τις εργασιακές σχέσεις που προβλήθηκαν ως θετικά, επί ΣΥΡΙΖΑ, ήταν πολύ αδύναμα. Νομοθέτησαν ένα μήνα πριν τις εκλογές για τις απολύσεις εργαζομένων με συμβάσεις αορίστου χρόνου, επιτρέποντας τις απολύσεις, αν υπάρχει «βάσιμος λόγος» που μπορεί απλούστατα να είναι κάποιες οικονομικές δυσχέρειες του εργοδότη.⁵

Ακόμα χειρότερη ήταν η παρέμβαση στο ασφαλιστικό, με το διαβόητο νόμο Κατρούγκαλου. Που επέβαλε χαμηλότερα ποσοστά αναπλήρωσης απ' ό,τι προέβλεπαν οι νόμοι της Δεξιάς, κατάργησε το ΕΚΑΣ, τσάκισε τις συντάξεις χρείας, μείωσε το εφάπαξ και τις επικουρικές και έθεσε τα θεμέλια για την αποφασιστική είσοδο του ιδιωτικού τομέα στο δημόσιο σύστημα ασφάλισης.

Παρά τα μεγάλα λόγια και τις προεκλογικές υποσχέσεις και η κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ κινήθηκε μέσα στις κατευθύνσεις και τις επιλογές της κυρίαρχης τάξης και των δανειστών. Τα περίφημα κοινωνικά ισοδύναμα και τα παράλληλα προγράμματα που υποσχόταν, αποδείχθηκαν φιλοδωρήματα προς το πιο εξαθλιωμένο κομμάτι της κοινωνίας.

Την περίοδο των τριών Μνημονίων, η ελαστική απασχόληση από 5% εκτινάχθηκε στο 28% και επιβλήθηκε μια πρωτοφανής συμπίεση των μισθών. Μέχρι τα τέλη του 2018 περίπου οι μισοί εργαζόμενοι στον ιδιωτικό τομέα (το 48%) είχαν αμοιβές μέχρι 750 €, όπως ήταν ο κατώτατος μισθός του 2012, που τότε αφορούσε περίπου το 16% των εργαζομένων.

Η κυβέρνηση Μητσοτάκη

Αν η γραμμή της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ ήταν κάτι μεταξύ απραξίας και «ήπιας» απορρύθμισης μέσα στις γραμμές και τις επιλογές της κυρίαρχης τάξης και των δανειστών, αυτή ωχριά μπροστά στον οίστρο για την επίθεση στις εργασιακές σχέσεις που έδειξε η κυβέρνηση της ΝΔ από την αρχή της θητείας της.

Ξεκίνησε με την κατάργηση (από την πρώτη βδομάδα διακυβέρνησης) του Σώματος Επιθεώρησης Εργασίας, με το ΠΔ 84/2019 που υποβαθμίστηκε σε μια γενική διεύθυνση του υπουργείου Εργασίας. Το σήμα που αυτό δίνει στους επιχειρηματίες είναι πεντακάθαρο.

Ακολούθησε η κατάργηση ακόμα και του αδύναμου «βάσιμου λόγου» ως υποχρέωση του εργοδότη για αιτιολόγηση απόλυσης. Ακολούθησε επίσης η κατάργηση της αρχής της ευνοϊκότερης ρύθμισης και της επεκτασιμότητας των ΣΣΕ, επαναφέροντας το μνημονιακό καθεστώς, αλλά πλέον ως μόνιμη και νομιμοποιημένη κατάσταση.

Η μεγαλύτερη όμως απορρύθμιση ήρθε με τον Αναπτυξιακό νόμο (Ν. 4635/19), ο οποίος έχει τον χαρακτηριστικό τίτλο: «Επενδύω στην Ελλάδα και άλλες διατάξεις». Το ότι ενσωματώνει το εργασιακό δίκαιο στον αναπτυξιακό νόμο είναι αποκαλυπτικό και δείχνει πώς αντιλαμβάνεται η κυβέρνηση τα εργασιακά δικαιώματα.

Με τον Αναπτυξιακό του Μητοστάκη συντελούνται βασικές ανατροπές: Η Εθνική Γενική ΣΣΕ, παραδοσιακά, αποτελούσε το ελάχιστο επίπεδο κατοχύρωσης, ενώ οι κλαδικές ΣΣΕ έρχονταν να κατοχυρώσουν πιο προωθημένα δικαιώματα και κατακτήσεις. Τώρα η ΕΓΣΣΕ γίνεται «ταβάνι» και απαγορεύεται η διαπραγμάτευση μέσω κλαδικών ΣΣΕ πιο προωθημένων αιτημάτων. Ταυτόχρονα οι Συμβάσεις –τόσο η ΕΓΣΣΕ όσο και οι κλαδικές– γίνονται διάτρητες, αφού κατοχυρώνεται η δυνατότητα (με απόφαση του υπ. Εργασίας) να καταργούνται τμήματά τους με την επίκληση ειδικών «οικονομικών προβλημάτων», εξαιρώντας ολόκληρους κλάδους ή περιοχές της χώρας από την προστασία των ΣΣΕ. Είναι σαφές ότι αυτές οι διατάξεις συνδέονται με την προοπτική των «Ειδικών Οικονομικών Ζωνών» (ΕΟΖ), όπου κυριαρχεί η πλήρης εργοδοτική «απελευθέρωση». Οι ΕΟΖ υπήρξαν βασικός στόχος των μνημονιακών πολιτικών και έρχονται να επιβληθούν σήμερα, όταν η κυβέρνηση και η Τρόικα ισχυρίζονται ότι έχουμε μπει σε μεταμνημονιακή εποχή.⁶

Παρά την κυριαρχία των ελαστικών μορφών απασχόλησης, η κυβέρνηση παίρνει μέτρα τα οποία ενισχύουν μια μεγαλύτερη απορρύθμιση. Στο άρθρο 59 με τον παραπλανητικό τίτλο «Μέτρα για την προστασία εργαζομένων μερικής απασχόλησης», προβλέπει αλλαγή του τρόπου υπολογισμού των ωρών ή των ημερών εργασίας. Μέχρι τώρα αυτός ο υπολογισμός γινόταν σε μηνιαία βάση, ενώ τώρα δίνεται η δυνατότητα να γίνεται και σε ετήσια βάση.

Η «προσαύξηση» κατά 12% της υπερωριακής απασχόλησης ελαστικοποιημένων εργατών θα λειτουργήσει σαν κίνητρο για αύξηση της μερικής απασχόλησης, γιατί θεσμοθετεί υπερωριακή αμοιβή πολύ φτηνότερη από τα ισχύοντα για την πλήρη απασχόληση.⁷ Επίσης τα πρόστιμα που θεσμοθετούνται για την αδήλωτη απασχόληση είναι κυριολεκτικά αστεία (2.000 ευρώ!) και παραμένουν υποπολλαπλάσια από τα ισχύοντα στον ευρωπαϊκό μέσο όρο.

Χαριστική βολή κατά των ΣΣΕ πρέπει να θεωρηθεί η ρύθμιση του άρθρου 57, που αφορά την επίλυση των διαφορών με διαιτησία. Η μονομερής προσφυγή

στον ΟΜΕΔ (Οργανισμό Μεσολάβησης και Διαιτησίας) αποτελούσε ένα εργαλείο υπέρ της ασθενέστερης πλευράς. Τη μονομερή προσφυγή στον ΟΜΕΔ είχε καταργήσει το 2012 η κυβέρνηση της ΝΔ, η κατάργηση κρίθηκε αντισυνταγματική το 2013 από το Συμβούλιο της Επικρατείας, αλλά την επανέφερε το 2014 η κυβέρνηση της Δεξιάς. Η σημερινή κυβέρνηση περιορίζει ασφυκτικά τη νόμιμη άσκησή της. Προβλέπει τη δυνατότητα μονομερούς προσφυγής στον ΟΜΕΔ μόνο σε δύο περιπτώσεις, η πρώτη εάν πρόκειται για επιχείρηση Δημόσιου χαρακτήρα ή κοινής ωφέλειας, η λειτουργία των οποίων έχει ζωτική σημασία για την εξυπηρέτηση βασικών αναγκών της κοινωνίας, ανοίγοντας το παράθυρο στην εργοδοσία για προσφυγή, εφ' όσον έχουν να διαχειριστούν υφιστάμενες ΣΣΕ που είναι σε ισχύ. Η δεύτερη περίπτωση αφορά τον υπόλοιπο ιδιωτικό τομέα, εφ' όσον έχει επέλθει η αποτυχία των διαπραγματεύσεων. Τι σημαίνει όμως αποτυχία των διαπραγματεύσεων; Έχουν χρησιμοποιηθεί όλα τα μέσα: απεργία, προσφυγή σε μεσολαβητή όπου πρέπει να έχει αποδεχθεί αυτός που προσφεύγει την πρόταση του μεσολαβητή (ακόμα και αν είναι προβληματική), για να δοθεί η δυνατότητα τελικά προσφυγής στη διαιτησία. Αλλά ακόμα και τότε θα πρέπει αυτός που προσφεύγει, να αποδείξει ότι η διαιτητική απόφαση που ζητά, επιβάλλεται από υπαρκτό λόγο γενικότερου δημοσίου ή κοινωνικού συμφέροντος που συνδέεται με τη λειτουργία της ελληνικής οικονομίας. Άρα κατ' επίφαση μόνο υπάρχει η προσφυγή στον ΟΜΕΔ.

Ιδιαίτερα προβληματικές όμως είναι και οι παρεμβάσεις στο συνδικαλισμό. Καθιερώνει ένα υποχρεωτικά τηρούμενο ηλεκτρονικό μπρώο εργατικών και εργοδοτικών συνδικάτων, μέσω του οποίου θα αποδεικνύεται η κάλυψη του 51% των εργαζομένων ή των εργοδοτών και έτσι η δυνατότητα υπογραφής από την πλευρά τους ΣΣΕ.

Ένα δεύτερο ζήτημα το οποίο δημιουργεί ακόμα μεγαλύτερο πρόβλημα είναι η «προαιρετική» ηλεκτρονική άσκηση του δικαιώματος ψήφου για τη λήψη αποφάσεων, ιδιαίτερα για τη λήψη απόφασης για την κήρυξη απεργίας. Παρουσιάζουν αυτή την απόφαση ως «συμμετοχική» για το δυνάμωμα της δημοκρατίας μέσα στα συνδικάτα. Είναι προφανές ότι μια τέτοια διαδικασία που, αντί τις φυσικής παρουσίας, προβλέπει την ψηφοφορία από απόσταση μέσω του διαδικτύου εκτός από τα θέματα ασφάλειας, μυστικότητας, πιθανού φακελώματος προσώπων από την εργοδοσία, το μεγαλύτερο ζήτημα είναι ότι προωθεί τη χειραγώγηση, «εξατομίκευση» και απομαζικοποίηση της συνδικαλιστικής δράσης. Η μαζική διαδικασία της συνέλευσης, όπου ο κάθε εργαζόμενος ανταλλάσσει απόψεις με τους συναδέλφους του, δυναμώνει, σφυρηλατεί και ενισχύει την αλληλεγγύη και τη συλλογικότητα, διαπιστώνει και αισθάνεται ότι αποτελεί κομμάτι ενός συνόλου, που είναι αποφασισμένο να αγωνιστεί, όλα αυτά απαιτούν τη ζωντανή επαφή και παρουσία. Αντίθετα η από απόσταση ψηφιακή «συμμετοχή» τοποθετεί τον κάθε εργαζόμενο μόνο του μπροστά στον υπολογιστή, κάτω από την πίεση του δανείου και των λογαριασμών, να υποχωρεί εξατομικευμένος στις πιέσεις της εργοδοσίας και των ΜΜΕ.

Οι επιλογές της κυβέρνησης της ΝΔ σηματοδοτούν μια νέα επέλαση κατά των εργασιακών σχέσεων και των εργασιακών δικαιωμάτων, υπέρ της εργοδοσίας και της αύξησης των κερδών. Με κορύφωση τον Αναπτυξιακό Νόμο δηλώνει ότι θα τα δώσει όλα για τις αγορές, όλα για τα κέρδη και τα συμφέροντα του κεφαλαίου.

Τα συνδικάτα

Απέναντι σε αυτή την παρατεταμένη επίθεση, τα συνδικάτα ζυγίστηκαν και αποδείχθηκαν ανίκανα να οργανώσουν αποτελεσματική απάντηση της εργατικής τάξης.

Στην ηγεσία τους βρίσκονται σε μεγάλο βαθμό δυνάμεις που συμμερίστηκαν τις μνημονιακές πολιτικές και έβαλαν πλάτη για να στηρίξουν τα κυρίως κυβερνητικά μέτρα και όχι την εργατική και λαϊκή αντίσταση. Αυτό ίσχυσε διαχρονικά για την ΠΑΣΚΕ και τη ΔΑΚΕ, ενώ μετά το 2015 η φιλομνημονιακή πολιτική ενισχύθηκε από τις δυνάμεις του ΣΥΡΙΖΑ.

Η γραφειοκρατικοποίηση των συνδικάτων λειτουργεί επίσης ως αυτόνομος παράγοντας εξασθένησής τους. Αυτό έχει γίνει ιδιαίτερα κατανοητό από το κράτος, τις κυβερνήσεις και τα καθεστωτικά κόμματα που φροντίζουν μέσα από τους νόμους να ενισχύουν τη γραφειοκρατικοποίηση των συνδικάτων, με στόχο να μειώνουν τις δυνατότητες εργατικής αντίστασης.

Τέλος, η μακρά περίοδος σκληρής λιτότητας και αντιμεταρρυθμίσεων διαβρώνει επίσης το εργατικό δυναμικό, ενισχύοντας τις τάσεις για ατομική επιβίωση, για ιδιώτευση, τις τάσεις του φόβου μπροστά στους εργοδότες κ.ο.κ.

Για τους αγωνιστές/στριες της Ριζοσπαστικής Αριστεράς στη βάση των εργατικών οργανώσεων, το καθήκον είναι διπλό: αφενός, να διεκδικήσουν βαθιές αλλαγές στη γραμμή, στη λειτουργία, στη δομή των συνδικάτων, με απόλυτο κριτήριο τις εργατικές ανάγκες. Αφετέρου, όμως, να διεκδικήσουν τα συνδικάτα, να μην παραιτηθούν από αυτά, μπροστά στις αθλιότητες της γραφειοκρατικοποίησης ή της φιλοεργοδοτικής γραμμής των συνδικαλιστικών ηγεσιών. Ο αναχωρητισμός από αυτό το καθήκον είναι πολύ απατηλός σύμβουλος. Στη Γαλλία σήμερα, όπως και πολλές φορές στο παρελθόν και στην ιστορία του εργατικού κινήματος, έχει αποδειχθεί ότι μέσα στις στροφές της ταξικής πάλης το συνδικαλιστικό κίνημα έχει τη δυνατότητα να ανασυνταχθεί. Σε αυτό το καθήκον σήμερα οφείλουμε να συγκεντρώσουμε την προσοχή μας, δίνοντας προτεραιότητα στην οργάνωση από τα κάτω, που είναι πάντα το βασικό και αφετηριακό σημείο της ανασύνταξης.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ομιλία Απόστολου Καψάλη σε εκδήλωση της κίνησης Εργαζομένων Κατοίκων Ταύρου και Εργατικής Λέσχης Καλλιθέας στις 30/9/2019 <https://www.youtube.com/watch?v=yp89DHEzeQg>
2. Εκδήλωση ΜΕΤΑ με ομιλητή τον Γ. Κουζή: <https://www.youtube.com/watch?v=VxHXPYzpyg>
3. Αγκαβανάκη Αιμιλία, Ευρωενωσιακή επίθεση ενάντια στην εργατική τάξη. ΚΟΜΕΠ, τεύχος 2, 2001.

4. Παρά το ότι Περίθαλψη και Συνταξιοδοτικά αποτελούν τμήμα των εργασιακών σχέσεων, σε αυτό το άρθρο δεν υπάρχει η δυνατότητα να καλυφθούν. Οι όποιες αναφορές θα είναι ακροθιγείς.
5. Γιάννης Κουζής, Απελευθέρωση της αγοράς εργασίας και φτωχοποίηση των εργαζομένων, Αυγή 22/9/2019. <http://www.avgi.gr/article/4768083/10223031/apeleutherose-tes-agoras-ergasias-kai-phtochopoiесе-ton-ergazomenon>
6. Κώστας Νικολάου, Μέχρι και 4 μισθούς χάνουν οι μισθωτοί – Πώς νομιμοποιείται η υποδηλωμένη εργασία.
<https://www.imerodromos.gr/anaptyxiako-nomoschedio-mechri-kai-4-misthoys-chanoyn-oi-misthotoi-pos-nomimopoietai-i-ypodilomeni-ergasia/>
7. Τραυλός-Τζανετάκος, Οι εργασιακές σχέσεις μετά την «έξοδο» από τα μνημόνια. <http://ergasianet.gr/2019/11/07/%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%85%CE%BB%CF%8C%CF%82-%CF%84%CE%B6%CE%B1%CE%BD%CE%B5%CF%84%CE%AC%CE%BA%CE%BF%CF%82-%CE%BF%CE%B9-%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B1%CF%83%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CF%83%CF%87%CE%AD/>

Θέσεις 150

ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ / ΚΡΙΤΙΚΗ / ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΛΗΘΗΣ ΤΩΝ ΤΑΣΕΩΝ

Περιεχόμενα Για μια διακριτή μαρξιστική πολιτική παρέμβαση στον χώρο της θεωρίας / Διεκδικήσεις του ελληνικού και τουρκικού κράτους στο Αιγαίο και τη Μεσόγειο, Μέρος III / Το ζήτημα της Χιλής / Η έννοια του οικονομικού μηχανισμού του κράτους στη θεωρία του Ν. Πουλαντζά / Κριτική στη θεωρία του κράτους κοινωνικής πρόνοιας / Κομμουνιστικό Κόμμα Κύπρου και Κομιντέρν στην εξέγερση του 1931 / Η σχέση επαρχίας-Παρισιού στον Μπαλζάκ και πόλης-υπαίθρου στους Μαρξ και Ένγκελς / Αλφαριθμητικό - Θεματικό Ευρετήριο 2019

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΜΑΡΤΙΟΣ 2020

Θέσεις, Τεύχος 150, περίοδος: Γενάρης-Μάρτης 2020

Το επόμενο άρθρο, των Salvador Millaleo και Ana Lucia Sabadell, με τίτλο Το ζήτημα της Χιλής. Κοινωνική έκρηξη και παραβιάσεις δικαιωμάτων στην κρίση του νεοφιλελεύθερου μοντέλου, παρουσιάζει τις μαζικές αντικυβερνητικές-αντικαθεστωτικές κινητοποιήσεις οι οποίες, παρά τις απόπειρες ωμής καταστολής τους από το κράτος, αμφισβητούν το συνταγματικά κατοχυρωμένο νεοφιλελεύθερο πλαίσιο πολιτικών στη Χιλή.

Έπονται οι μελέτες του Διονύση Τζαρέλη, Η έννοια του οικονομικού μηχανισμού του κράτους στη θεωρία του Ν. Πουλαντζά: μια κριτική προσέγγιση την εποχή του χρηματοπιστωτικού καπιταλισμού και των Βόλφγκανγκ Μύλλερ και Κρίστελ Νόιζς, Σχετικά με τη θεωρία του κράτους κοινωνικής πρόνοιας, οι οποίες προσεγγίζουν όψεις της οικονομικής λειτουργίας του καπιταλιστικού κράτους, ασκώντας ταυτόχρονα κριτική στις απολογητικές θεωρίες για τον «κοινωνικό» και «αναδιανεμητικό» ρόλο αυτού του κράτους.

Στη συνέχεια δημοσιεύεται η μελέτη των Σπύρου Σακελλαρόπουλου και Μανώλη Χουμεριανού, Σχετικά με την «απολογία» του γκέττο του Κομμουνιστικού Κόμματος Κύπρου Χαράλαμπου Βατυλιώτη (Βάτη) στην Κομιντέρν γύρω από τη στάση του Κόμματος στην εξέγερση του 1931, η οποία, με βάση ένα άγνωστο μέχρι σήμερα αρχειακό υλικό, φωτίζει μια ενδιαφέρουσα φάση της κυπριακής ιστορίας.

Η ύλη του τεύχους ολοκληρώνεται με το άρθρο του Αδαμάντιου (Μάκη) Πασχαλίδη, Η σχέση επαρχίας-Παρισιού στον Μπαλζάκ και πόλης-υπαίθρου στους Μαρξ και Ένγκελς. Παράλληλες (όχι ασύμπτωτες) αναγνώσεις, και το Αλφαριθμητικό - Θεματικό Ευρετήριο του περιοδικού για το 2019.

Πληροφορίες: ΕΚΔΟΣΕΙΣ νήσος, Σαρρή 14, 10553 Αθήνα. Τηλ. / FAX 3250058,
e-mail: nissos92@otenet.gr (www.theseis.com)

Σ' αυτό το τεύχος των θέσεων η Συντακτική Επιτροπή, 150 τεύχη θέσεις. Για μια διακριτή μαρξιστική πολιτική παρέμβαση στον χώρο της θεωρίας, αναφέρεται συνοπτικά στα θεωρητικά μέτωπα που άνοιξε και συνεχίζει να υπηρετεί το περιοδικό μας, αλλήλα και στις μεταβολές της συγκυρίας, των ιδεολογικών προκείμενων και των κινηματικών διαδικασιών που χαρακτήρισαν την περίοδο από το 1982 μέχρι σήμερα.

Ακολουθεί το τρίτο και τελευταίο μέρος της μελέτης του Σπύρου Λαπατσιώρα, Διεκδικήσεις του ελληνικού και τουρκικού κράτους στο Αιγαίο και τη Μεσόγειο. Το τρίτο αυτό μέρος, παρουσιάζει τα βασικά στοιχεία μέσω των οποίων συγκροτείται η διένεξη μεταξύ του ελληνικού και του τουρκικού κράτους, με βάση τις διαφορετικές εκατέρωθεν ερμηνείες του «διεθνούς δικαίου», για την οριοθέτηση θαλάσσιων ζωνών. Ταυτόχρονα επισημαίνει ότι οι εθνικιστικές αφηγήσεις που αναπτύσσονται σε κάθε χώρα, αποτελούν ανασχετικό παράγοντα στην προοπτική μιας διευθέτησης της διένεξης.